

ALTARUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

C U P R I N S U L

Anul 1 (40), nr. 5—6 (Serie nouă)

mai—iunie 1990

Redacția : Mutațiile contemporane și ecoul lor în viața bisericească 3

STUDII

- Prof. dr. MARCU BĂNESCU : Folcloristul Atanasie Marian Marienescu vechi militant pentru reînființarea Mitropoliei Banatului — — — — — 8
- Prof. PAVEL EVDOKIMOV : Sf. Serafim din Sarov — O icoană a spiritualității ortodoxe — — — — — 21
- Pr. ADRIAN NICULCEA : O reconsiderare a Conciliului al III-lea de la Toledo și actualitatea lui ecumenică — — — — — 33
- Prot. ILIE SÂRBU : Catehizarea copiilor și tineretului, obiectiv prioritar al Bisericii — — — — — 50

PAGINI PATRISTICE

- Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA : Sf. Ambrozie al Milanului : Psalmul 50 — — — — — 58

AMVONUL PREOȚILOR

- Arhim. prof. IOASAF GANEA : Apa cea vie — — — — — 81
- Pr. dr. IOAN TULCAN : Lucrarea Duhului Sfânt în Biserică — — — — — 83
- Pr. IOSIF DAVID : Preoția — chemare slujitoare — — — — — 87
- Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre Decalog — — — — — 89

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

- Prof. ION PETRESCU : Tineretul și religiozitatea — — — — — 85

URME DIN TRECUT

- Pr. EUGEN GREUCEANU : Documente din secolul al XVIII-lea privind eparhia Aradului — — — — — 99
- LONGIN I. OPRIȘA : Biserica „Sf. Mare Mucenic Dimitrie“ din comuna Giroc — monument istoric — — — — — 103

ALTARUL BANATULUI

5-6

Serie nouă, anul I (40)
mai — iunie 1990

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinte : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot EMIL ROMAN vicar administrativ al Epis-
copiei Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.
Pr. dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad—
Centru.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.

Corector : Preot IOAN D. ȚIRNEA.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. C. D. Loga nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
Abonamentul anual — lei 200.

MUTĂȚIILE CONTEMPORANE ȘI ECOUL LOR ÎN VIAȚA BISERICESCĂ

Dela sfârșitul celui de-al doilea război mondial și pînă nu demult, întreaga lume — dar în special cea europeană — a trăit și a resimțit, de la o zi la alta, antagonismul profund determinat de linia ce democrație stabilită la Yalta și Potsdam. Se prefigurau atunci la scară planetară, două mari sfere de interese și influență, aflate la antipodi, cu doctrine politice, sisteme sociale și economice total diferite, într-o rivalitate crescîndă și adîncind în timp prăpația dintre ele. Liberă de orice ermetism, lumea occidentală, „atlantică“, își construia edificiul ei propriu, nu lipsit de izbitoare contradicții și frămîntări intestinale, dar cu o economie prosperă, așezați pe bazele trainice ale concurenței și inițiativei personale, ale cererii și ofertei. De cealaltă parte, lumea răsăriteană, profund marcată de tarele unei ideologii compromise încă din fașă, își adîncea mizeria materială și spirituală, încrezătoare pînă la o vreme în promisiunile doctrinarilor socialismului și comunismului, ale căror predicate erau rostite și așezate întotdeauna la un viitor nedefinit. Peste toate, competiția înarmărilor, aspirația de a se anula reciproc din punct de vedere militar, marcase profund ambele tabere, dar mai ales lumea răsăriteană, cu sistemul ei social-economic falimentar, tributar în întregime tehnologiilor și în general uturilor produselor occidentale.

Diagrama vieții religioase din ultimele peste patru decenii reflectă o situație similară, dar firește cu anume particularități locale de expresie, existente în interiorul fiecăruia dintre cele două sisteme antagonice. În lumea occidentală, cu unele excepții, libertatea religioasă a fost mereu o realitate de care putea beneficia atât individul cît și colectivitatea, în determinarea apartenenței religioase sau confesionale și deopotrivă în practicarea ne-stingherită a cultului respectiv cu reflexele lui în viața publică.

Nuanțele și expresiile locale, particulare, ale libertății religioase, existente de la o țară la alta, poartă mereu tenta mediului uman, în funcție de opțiunea majorității populației, dar în general fără marginalizarea confesiunilor minoritare, a căror prezență în viața obștească este determinată în același spirit al echității. Intervenția statului în viața interioară și publică a cultelor religioase este abia sesizabilă, mai mult formală. Este, desigur, la fel de adevărat, că mai ales în ultimele decenii, apariția și proliferarea vertiginosă a unor noi categorii de secte, a extremismelor religioase în variate țări occidentale a determinat în multe dintre ele o nouă atitudine a statului, o vigilență crescândă față de ravagiile și cortegiul rănilor morale provocate de acestea, dar existența unei asemenea realități crude nu schimbă totuși datele problemei: autoritățile de stat continuă să-și păstreze atitudinea principială față de libertatea de existență și manifestare a vieții religioase în ansamblul ei.

Situația se prezentase cu totul altfel în țările răsăritene. Dictatura totalitaristă și mai ales ateistă a afectat profund viața tuturor cultelor religioase, cu mici excepții și diferențe de la un stat la altul. Intervenția autorităților de stat a fost de cele mai multe ori brutală, dar mai ales permanentă, în tot ceea ce intră în componența vieții religioase, cu excepția oficierei cultului propriu-zis. Restrînsă la limitele lăcașurilor de rugăciune, activitatea cîlerului a fost încorsetată și urmărită în permanență și fără răgaz. Propaganda ateistă oficială — căreia nu avea dreptul să i se opună nimeni — era flancată de restricțiile impuse cu deosebire celor tineri de a frecventa serviciile divine și a primi o cît de minimă instrucție religioasă, de persecutarea lor sistematică în instituțiile în care desfășurau activitatea. Supuse unui control asiduu, publicațiile religioase apăreau în tiraje cu totul insuficiente și niciodată prin difuzarea presei oficiale, în timp ce autoritățile de stat trîmbeau pretutindeni libertatea așazisă „reală”, de care se bucurau cultele religioase, precum și egalitatea dintre ele în fața legii. Egalitate existase, de fapt, dar în optica unui tratament de o neînduplecată asprime și cu aservirea lor fără echivoc politicii oficiale. În ciuda acestor dificultăți, a marginalizării și persecutării Bisericii și cultelor religioase, o anume realitate de excepție s-a degajat aproape pretutindeni, mai ales în ultima vreme, în toate aceste țări: afluența crescîndă a maselor de oameni de toate profesiile,

vîrstele și preocupările, la serviciile religioase. Se poate spune, fără a greși prea mult, că lăcașurile de rugăciune au polarizat atenția și interesul acestor popoare, pe măsura creșterii opresiunii spirituale, a pauperizării materiale și a crizelor ce au cuprins ireversibil țările sistemului socialist totalitarist.

După ani de adînci crize intestinale, ce anunțau viitoarele mutații, anul 1989 a adus, în sfîrșit, înlăturarea vechilor structuri totalitariste în Europa răsăriteană și penetrația treptată a spiritului democrației autentice. A fost un sistem social de proporții, cu situații complexe, contradictorii și uneori dramatice, în funcție de specificul propriu al fiecărei țări. În unele state răsăritene, oligarhiile instaurate la putere prin forță au cedat mai ușor, în altele duhul libertății și-a croit drumul cu mult mai multă greutate. Este locul să remarcăm, din nou, miracolul Revoluției românești din decembrie trecut, unică în istoria lumii contemporane, care a pus capăt în numai cîteva zile celei mai severe dictaturi totalitariste și ateiste, comparativ cu toate celelalte țări, pulverizînd definitiv blindajul unui sistem ce părea imposibil de zdruncinat.

O nouă configurație socială, economică și politică și-a făcut apariția în toate aceste state est europene, care astăzi își caută reintegrarea în Europa, de care au fost rupte prin „cortina de fier” timp de peste patru decenii. Toate aceste popoare trăiesc astăzi profunde mutații, cu transformări care în urmă cu puțină vreme păreau incredibile. S-a prăbușit în fond și ireversibil un întreg sistem, cu toate implicațiile lui în viața individuală și colectivă, iar societatea în ansamblul ei trebuie reconstruită pe alte baze, în care să-și regăsească locul lor firesc toate dimensiunile personalității omenești, cu reconsiderarea adevăratelor valori.

Fără a insista mai mult asupra celorlalte aspecte ale vieții omenești, de natură materială și spirituală, ne vom opri asupra vieții religioase în general și a celei bisericești în special, în noile condiții apărute sub auspiciile acestor profunde transformări. În ansamblul ei, viața religioasă își recapătă libertatea de afirmare reală și indiscutabilă. Eliberată de teroarea dictaturii ateiste, religia reintră oficial în structura spirituală normală a societății, în ansamblul preocupărilor individuale și colective. Dimensiunea verticală, transcendentă, abolită sau eludată anterior, revine la lumina zilei, din catacombele înstrăinării, din taințele sufletului unde a fost obligată să stea ascunsă atîta vreme. Preo-

cuparea pentru viața religioasă individuală și colectivă, eclipsată de violența dictaturii spirituale de pînă acum, își recapătă treptat frumusețea și respectul public de odinioară. Nu mai poate încăpea nici gîndul persecutării unor oameni pentru credința lor religioasă sau pentru opțiunea lor confesională.

În acest cadru general, pentru întreaga viață bisericească — din care ne referim în special la viața bisericească ortodoxă — se impun numeroase exigențe în majoritate noi. Membrii Bisericii sînt chemați să reflecteze în primul rînd asupra mărturisirii efective a credinței lor în viața publică, cu toate exigențele presupuse de afirmarea ei plenară, ce nu poate fi separată de reluarea și repunerea în evidență a valorilor credinței și eticii creștine, atît din punct de vedere individual cît și comunitar. Confruntată pînă nu demult cu piedicile aproape insuportabile în calea educației creștine, Biserica trebuie să regîndească în primul rînd modalitatea așezării învățămîntului religios pe noi baze spre a-și împlini cu adevărat misiunea învățătoarească cerută de Mîntuitorul Iisus Hristos. Criteriul fundamental în această reevaluare nu poate fi decît umanismul creștin, fidelitatea față de om, față de demnitatea lui ca fiu al lui Dumnezeu, suprema Sa creatură, purtînd chipul Său în realitatea istorică, precum și față de comuniunea dintre oameni prin vocația lor de a edifica Împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Dictaturile totalitariste și ateiste au încercat să creeze pretutindeni un așa-numit „om nou“, dar care s-a dovedit în fapt un adevărat atentat la adresa structurii personalității umane, o încercare de desfigurare a individului și colectivităților și de aceea trebuie să se procedeze, după o profundă reflecție, la reevaluarea întregului învățămînt religios spre a corespunde nu numai pretențiilor contemporane, ci și trebuințelor spirituale ale maselor traumatizate spiritual și înstrăinate atîta vreme de viața religioasă.

Prezența Bisericii se face astăzi simțită pretutindeni, ieșind din claustrarea impusă în deceniile precedente, fapt asupra căruia nu este nevoie să mai insistăm. Dar pentru Biserica Ortodoxă este necesară și o regîndire a raporturilor generale cu statul, în lumina principiilor evanghelice, așa încît să se înlătore definitiv compromisurile, în optica afirmării și promovării constante a adevărului și dreptății, singurele în măsură să asigure o simfonie trainică între cele două entități. Și tot pentru Biserica Ortodoxă

În general este astăzi necesară, mai mult decît odinioară, o reevaluare și redimensionare a prezenței ei în cadrul Mișcării ecumenice, a raporturilor cu celelalte Biserici și culte religioase, pentru a preîntîmpina și estompa fenomenele centrifugale, prozelitismul religios a cărui virulență capătă noi accente prin reintegrarea în circuitul european a statelor răsăritene.

În esență, este vorba de o vastă lucrare aflată în fața întregii Biserici Ortodoxe, chemată să-și consolideze în permanență unitatea de viață și faptă, de mărturie fecundă, în duhul ecumenicității ei aproape bimilenare și în optica restabilirii unității creștine primordiale, a refacerii integrității Trupului tainic al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Redacția

**FOLCLORISTUL ATANASIE MARIAN MARIENESCU,
VECHI MILITANT PENTRU REÎNFIINȚAREA
MITROPOLIEI BANATULUI**

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

Controversat de unii contemporani, subapreciat de urmași, aproape uitat de toți, Atanasie Marienescu (1830—1915) un nume care evocă o existență umană excepțională, un om care, din perspectiva unui veac și jumătate, ne apare de un fascinant dinamism, istoricii literari de la începutul secolului nostru îl numără între cei dintâi „colecționari“ de creații populare, alături de Simeon Floria Marian, T. Burada, G. Dem. Teodorescu, Iuliu Zanne, Tudor Pamfile, Artur Gorovei, Leca Morariu etc.¹ La finele veacului trecut întreg Banatul se considera o zonă folclorică bogată și activă. Creat de ei, de bănățeni, sau atribuit de alții, cîntecul „Mîndră țară e Banatu / Că la noi cîntă tot natu“, exprima o realitate incontestabilă dincolo de nuanța de ironie sau de autoironie manifestată în metafore folclorice. De fapt folclorul bănățean este folclorul românesc în structură și obîrșie, după cum graiul bănățenilor este graiul românesc. Deosebirile de lexic sînt neesențiale. Fenomenul este afirmat și confirmat de armonioasa colaborare a folcloriștilor din provinciile străine și cei din țară liberă, oferind încă un argument pentru unitatea poporului nostru, Gruia lui Novac sau Toma Alimoș, Iovan Iorgovan sau Făt Frumos, Ianăș Bumbăcilă sau Pinteă Viteazul, Ion Florea din condrii Neamțului sau Adam Neamțu din codrul Boșneagului, apar sub aceeași condiție umană în contextul social care a determinat-o. Vasile Alecsandri și Bogdan Petriceicu Hașdeu, Lazăr Săineanu și Atanasie Marienescu, S. F. Marian și Sim. Manguica și toți ceilalți culegători și teoreticieni, cu toate deosebirile de vederi și metode, urmăresc același scop : descoperirea comorilor artistice și semnificația lor. Culegerea „perlelor“ create de popor n-a fost pentru generația acestor cărturari o velleitate, ci un act de conștiință etnică, o necesitate de respirație românească, o certitudine că ridicarea poporului se poate efectua prin însăși creația sa. Culegătorii n-au apă-

¹ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române*, Cernăuți, 1927, p. 18.

rut sporadic, ci ca o „mișcare de masă“, ca un curent care avea să crească, să se amplifice pe măsură ce se perfecționau metodele și mijloacele de investigație. Preoți, învățători, țărani, grupați în jurul inițiatorilor sau stimulați de aceștia, adunau cu sîrg din satele bănățene comori neluate în seamă pînă atunci. Banatul l-a avut, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe dr. Marian Marienescu ca principal animator și îndrumător în acest domeniu. Dragostea lui pentru creația populară a fost profundă, obstinată. Țăranul, lucrătorul pămîntului nostru, n-a fost în concepția lui o ființă inferioară, o monadă strivită de muncă fără ostoi. Dimpotrivă, a fost o ființă înzestrată cu multe harisme, păstrătoare și creatoare de valori spirituale, neglijate de pătura suprapusă. Existența în folclorul românesc a baladelor de universală valoare și circulație, ca Miorita, Meșterul Manole, Novăceștii ș.a., l-a fascinat pe viitorul folclorist din anii tinereții. Generate de credințe și atitudini față de măreția naturii, cu care omul nostru își identifică destinul, el este convins că baladele îl exprimă în ipostazele cele mai sublime. În ele freamătă cele mai frumoase, speranțele cele mai temerare, mocnitele minii și tumultoasele răbufniri ale poporului împilat.

Deși strălucirea numelui său se reflectă în folcloristică, nu mai puțin pregnantă este manifestarea sa în plan politico-social, cultural și bisericesc, manifestare parcimonios evidențiată de biografia săi (cu excepția istoricului I. D. Suciu). Condeii săi temerar și competent a contribuit sensibil la dimensionarea gîndirii politice a generației sale, care se încadrează într-un mai larg curent de emancipare, manifestat pretutindeni în Europa. Procesul acesta necesita o pregătire, o desfășurare în timp. De aceea Marienescu, spirit de formație enciclopedică, entuziast și generos, și-a folosit energia pe multe planuri. Bogata sa activitate poate fi privită sub incidență literară, național-politică și bisericească. În această atmosferă protestatară trebuie situată multilateralitatea poetului, istoricului, folcloristului, academicianul Atanasie M. Marienescu.

Erau prea multe de făcut și prea puțini care să le facă. De aceea el, ca și alți contemporani, se manifestă în atîtea ipostaze; vădește o conștiință mereu neîmpăcată, dornică de întinderi, însetat de nemărginiri. Patetic și revoluționar, el cere ridicarea economică, dezvoltarea meșteșugurilor, a negustoriei, școli, autonomie bisericească și mitropolie bănățeană.

S-a format în spiritualitatea creată de generația lui Constantin Diaconovici-Loga și Dimitrie Țichindeal, în spiritul vivifiant al manifestărilor pentru „cultivarea limbii române“, „redeșteptarea românilor“ din Banat. A contribuit la creșterea și adîncirea acestui spirit, alături de alți iluștri reprezentanți ai generației sale. Întreaga sa activitate se cere privită în contextul epocii sale, în care se căutau metode și instrumente de lucru. De aceea, el este un precursor.

Atanasie Marian Marienescu a văzut lumina zilei în 20 martie 1830, în localitatea Lipova, județul Arad². În diferite ocazii el își afirmă „apartenența bănățeană”. Tatăl său a fost comerciant în acest oraș. Mama sa, Persida, din Nădlac, a fost sora cunoscutului profesor Atanasie Sandor de la Pedagogia din Arad. Școala elementară a făcut-o în Lipova, terminată în anul 1842. La îndemnul unchiului său At. Sandor, continuă școala la gimnaziul minorităților din Arad. Aici îl surprinde revoluția din 1848 în clasa a VI-a. Implicat în revoluție, cu elanul tinereții, întreprinde școala. După revoluție continuă clasa a VII-a la Timișoara și clasa a VIII-a la Pesta. Ca student la Pesta și Viena termină dreptul — „doctor juris utriusque” — în 1856. Între anii 1861—1862 termină „cursurile avocatiale”. În această etapă este deja cunoscut ca poet și publicist. Funcționează un an ca „vicenotar” în Caraș, apoi intră în magistratura, pe care o practică aproape patru decenii. A fost „asesor de tribunal” în Lugoj (1863—1869). În 1862 s-a căsătorit cu Ana Brote din Râșinari. Ca asesor de tribunal, s-a transferat la Oravița (1869—1876), unde s-a împrietenit cu Simion Manguica, dobândind numeroși prieteni și colaboratori în câmpul folclorului bănățean. Între anii 1876—1880 funcționează la tribunalul din Timișoara, iar în anii următori (1880—1882) a fost avansat judecător la „tabla regească” din Budapesta și apoi judecător la Oradea, de unde s-a pensionat în anul 1900. S-a retras la Sibiu, continuând munca intelectuală pînă la vîrsta de 81 de ani, cînd a trecut în eternitate, la 7/20 ianuarie 1915.

A fost un polihistor notoriu care a abordat aproape toate ramurile umanisticii; literatura, istoria, etnografia, folclorul, economia politică etc.³ într-o impresionantă activitate publicistică. Meticulos, unora li s-a părut vehement în polemici, caustic, acuzîndu-l de „mindrie bănățeană” Dimpotrivă, alții, care l-au cunoscut au văzut în comportamentul său mult bun simț, demnitate și chiar modestie. Cei care îi atribuie manifestări impulsive se referă probabil, la neînțelegerile sale de la Academia Romană cu Vasile Alecsandri. Asupra acestui incident vom reveni în cele următoare.

Structura sa, cu adiacente romantice, la vîrsta generoaselor dăruiri, îl apropie de poezie. La 17—18 ani scria versuri de inspirație patriotică, revoluționară, publicînd primele încercări în gazeta „Amicul Poporului”, editată de Eftimie Murgu, la care a colaborat și Vincențiu Babeș⁴.

Condițiile istorice au sugerat literaturii bănățene, în general, creații de vibrație patriotică. At. Marienescu publică versuri închinete sensului

² Ovidiu Birlea, prefată la *Poezii populare din Transilvania*, București 1971; același, *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974; N. S. (Nicolae Stoicescu), Marienescu, Atanasie M., în *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 209; I. D. Suci, *Literatura bănățeană*, Timișoara, 1940; Același, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara 1977, passim; Idem, Atanasie Marian Marienescu, Îndrumător bisericesc, Timișoara, nr. 1, 1980, p. 238—240; Traian Topliceanu, Dr. Atanasie Marienescu, în *Analele Banatului III* (1930); etc.

³ Ovidiu Birlea, *Prefața* (cit.) p. VI.

⁴ Nicolae Tirioi, *Permise literare*, Timișoara, 1976, p. 12.

major și vaticinar al luptelor de eliberare națională (1877), ca și alți cărturari bănățeni, ca T. V. Păcățian, Vincentțiu Babeș, Iosif Bălan Emilia Lungu Puhalo, Elie Trăilă etc. Pentru a înșelă vigilența cenzurii austro-ungare, poetul Marienescu recurge la metafora ca „O romanță” sau la titluri transfigurate din vechea istorie a Daciei: „După bătălia de la Sarmisegetuza”, publicată în „Familia” de la Oradea (1877). De fapt, acestea sînt versuri imnice, glorificînd luptele eroilor romani și biruințele lor la Plevna, la Grivița. Scrie, de asemenea, și nuvela istorică „Petru Rareș”.

Considerată „amatoristă” de unii istorici literari mai exigenți, poezia din această perioadă transmite totuși un mesaj, întretine o conștiință, întărește o speranță. Versurile și creațiile muzicale, înfruntînd toate adversitățile, au supraviețuit și au circulat pînă la Marea Unire, confundîndu-se cu cîntecele populare.

În „Foaia pentru minte”, At. Marienescu publică poezia „Romanul”, pe care regretatul istoric I. D. Suciu o consideră „premergătoare” versurilor lui Al. Mateevici: „Limbă dulce și duioasă / Suflăt îngeresc / Și cu haină maiestooasă / Ce-i dar strămoșesc, / Toată lumea de-i cerca / Limbă c-asta n-ai afla”⁵.

Sigur, versurile reproduse nu ating nici sensibilitatea și nici arta preotului poet Al. Mateevici, dar ele se cer apreciate în contextul timpului. Sentimentul profund patriotic, care acordă înțimitate limbii materne față de limbile pămîntului, nu este abstract, ci se iscă organic din relația pămînt-om, vatră-limbă. El încercase prin toate mijloacele culturale, deci și prin poezie, ridicarea poporului român. Sentimentul iubirii de neam este dominant în tot ce a scris, în proză sau în versuri. La Sibiu a publicat lucrarea „Învățătorul și poporul” indicînd căile de progres: lucrarea pămîntului, dezvoltarea meseriilor și a fabricilor, dezvoltarea comerțului și a bunei stări materiale, baza culturii spirituale. În 1861, publica un manual de istorie națională, iar în 1884 un vast studiu care abordează cultul păgîn și creștin, pentru a demonstra, evident, continuitatea poporului nostru.

Poezia lui poartă timbrul umanist și militant, dar prea puțin a fost harul pentru a da expresie vijelioaselor țișniri din străfunduri tulburate de nedrepte orînduiri. Totuși, a perseverat depășind diletantismul și reușind uneori versuri de autentică inspirație artistică. Și-a propus să facă din versul popular un model arhetipal al creației poetice. A căutat un sens în universul mitologiei române și versurile sale transmit un mesaj care trebuie apreciat. Caracterul lor vaticinar se infiripă din convulsii intestinale, din confruntări politico-sociale și curge spre împliniri ineluctabile.

Convins că folclorul este izvorul cel mai prețios pentru literatura cultă, Marienescu și-a închinat o bună parte din viața acestui domeniu. Baladele și colindele, basmele și datinile sînt apreciate în mod deosebit,

⁵ Reprodusă după I. D. Suciu, *Indrumător* (cit.) p. 240.

fiind „argumente prolatiniste“. Acestea sînt și cele mai vechi și mai trănice în fondul artistic al poporului.

Activitatea de „culegător“ și-a început-o ca elev, deodată cu manifestarea poetică, continuată ca student și ca judecător la Oravița, Lugoj și Timișoara. Dar „consacrarea“ se leagă de numele lui Vasile Alecsandri. Sigur că asupra lui a influențat și literatura europeană, mai ales germană, dar la acea vreme Alecsandri întruchipa orientarea ideatică și lirică în poezia românească. El a stimulat interesul și energiile cărturarului bănățean, după cum însuși mărturisește în diferite ocazii, înainte de conflictul de la Academie.

Vasile Alecsandri publica în gazeta „Bucovina“ și apoi la Iași, în volum „Balade adunate și îndepărtate“ — partea întâi în 1852, iar a doua în 1853. Cîntecele bătrînești au devenit balade populare, după denumirea cărturărească, romantică și europenizantă⁶. Teoreticienii folclorului românesc disting mai multe categorii de cîntece narative, diferențiate tematic și structural; cîntece eroice, evocînd și proslăvînd luptători cu stihiiile naturii, cu zmei și alte monstruoase întruchipări; luptători cu dușmanii năvălitori și luptători împotriva asupririi sociale (haiducii). Toate acestea le înțelegea, le simțea At. Marienescu, ca și S. Fl. Marian, Ion Pop Reteganul, Tudor Pamfile — pentru a cita doar cîțiva din prima categorie de folcloriști fără o pregătire de specialitate. Ei au pornit pe un drum nedestelenit, fără metode științifice, fără mijloacele tehnice ulterioare. Ei au avut, în schimb, o înflăcărată și persistentă dragoste pentru tezaurul spiritual al poporului. Azi acest tezaur este căutat și apreciat din perspectivă științifică, dar sistematizările conceptuale se efectuează pe fundalul condițiilor sociale, istorice și culturale, pe temeiul pionierilor.

Literatura orală nu a apărut spontan, ci s-a dezvoltat în timp. Dar „înainte de a exista o literatură românească scrisă, a existat o literatură orală, care a precedat, în timp, nu numai literatura scrisă în genere, ci și anume etape ale evoluției ei (...) Literatura conservată de masele largi populare, o literatură care incifra, într-un limbaj artistic propriu, idealurile și aspirațiile neamului românesc, s-a dezvoltat în contextul unui orizont cultural vast, pe temeliile căruia s-au înălțat cultura și literatura noastră modernă“.⁷

At. M. Marienescu este considerat cel dintîi folclorist însemnat din Transilvania. Au mai fost, desigur, culegători de lucrări populare și înainte de el — amintim doar pe Nicolae Pauleti, autorul unei colecții de lirică populară din 1838 —, dar lucrările lor nu au stîrnit vreun curent cu răsfîrîngeri mai largi în cultura Transilvaniei. Unele au rămas nepublicate, altele, de dimensiuni mai modeste, au fost publicate numai în coloanele unor periodice. „Cronologic, At. Marienescu pășește în urma lui Alecsandri, străduindu-se să devină emulul acestuia pentru domeniul

⁶ Al. I. Amzulescu, *Balade populare românești*, București, 1988, p. 5.

⁷ Mihai Pop, Pavel Ruzăndoiu, *Folclor literar românesc*, ediția a II-a, București, 1978, p. 6.

Transilvaniei".⁸ În „Precuvîntarea“ la colecția sa „Novăceștii“ — fragment de epopee națională —, el vorbește de începuturile sale folcloristice. Gustul pentru acest gen l-a trezit poetul moldovean. Alecsandri publică în 1857 „Balade populare române“, pe care Marienescu le-a citit în Pesta, după examene și, scrie el, „plăcerea care m-a cuprins la citirea lor, aducerea aminte că acasă, la Lipova, am auzit asemenea cîntece populare despre vitejii români, mă îndeamnă ca să culeg poezii populare în părțile de dincolo de Carpați“.⁹ Vasile Alecsandri publică în 1866 a doua ediție de „Poezii populare ale românilor“, fiind, deci, să cuprindă toate provinciile locuite de români. Folclorul Transilvaniei fiind „prea puțin reprezentat“, Marienescu consideră că lui îi revine rolul de a da la iveală folclorul Transilvaniei. În consecință, a culesc foarte mult material, dar a publicat relativ puțin. A publicat în toate periodicele românești care apăreau în monarhia bicefală în cea de a doua jumătate a veacului trecut, abordînd, cum am mai amintit, aproape toate genurile literare. În volum a publicat, în ciclul „Poezia populară“: *Balade*, broșura I, Pesta, 1859; *Balade*, broșura a II-a, Viena, 1867; *Colinde*, ediția întâi la Pesta în 1859, ediția a II-a la București în 1861, cu litere cirilice. Colecția de colinde este inițiată, de acest fel, în folcloristica noastră, după opinia lui Ovidiu Birlea. Baladele au conținut religios, național și eroic. Cele religioase se referă mai ales la zidirea unor biserici și mănăstiri. În colindele religioase, Marienescu află „poezia cea mai veche populară“ pe care „o dăruiește literaturii române de aici și celei de peste Carpați“.

Remarcabile și cu arie de răspîndire sînt povestirile: „Doi copii cu părul de aur“ (1871); „Arghir și Ileana Cosînziana“ (1872) „Steaua magilor“ (1875) ș. a.

În „Precuvîntări“ la balade și colinde, Marienescu mulțumește lui Andrei Mocioni de Foeni ca unui protector al artelor și științelor, care a plătit lucrarea. Apoi vorbește despre metoda sa de lucru, după „spiritul poetic și limba dulce a poporului român și aprecierile străinilor. Mulțumește colaboratorilor la culegerea baladelor și promite că din „venitul curat“ va da o parte „Fundațiunii române a școalei române“ din Lipova, „ca să cumpere cărți pentru pruncii săraci“.

În studiul alcătuit sub influența romantismului european, „De elementele constitutive ale poeziei române vechi și noi“, Marienescu scrie că „Arghir și Ileana“ e tradiția noastră cea mai veche și cea mai frumoasă, care ne amintește de ocuparea Daciei și colonizarea strămoșilor noștri aici.

Adept al școlii mitologice germane¹⁰, Marienescu încearcă și mitologia, publicînd un volum de 448 pagini (în 1884), în care urmărește comparativ dezvoltarea păgînismului și creștinismului. A scris o carte despre „Sărbătorile române vechi“, despre care crede că este unică în felul său. Apoi culege date pentru sărbătorile vechi creștine. Din variantele „Novăceștilor“ încearcă o epopee națională, după ce a publicat, în 1861, „Is-

⁸ Ovidiu Birlea, o.c., p. V.

⁹ Ap. Eugen Blăjan, o.c., p. 249.

¹⁰ Romulus Vulcănescu, *Dicționar de etnologie*, București, 1979, p. 377.

toria română națională pentru tinerimea română“ interzisă de autoritățile vremii în școlile române.

Dar At. Marienescu nu a izbutit să publice decât o parte din materialul adunat timp de șase decenii. În schimb el a lăsat un manuscris, păstrat în biblioteca Mitropoliei din Sibiu, care cuprinde un imens și variat material folcloristic. Manuscrisul, întocmit sistematic, conține : „Fondul nr. I : Hore prelucrate ; II : Hore neprelucrate ; III : Balade ; IV : Colinde lumești și colinde bisericesti ; V : Novăcești, fragment de epopee națională, adunat și organizat din poezii populare române ; o suită de șapte balade publicate în „Familia“, „Federațiunea“, „Albina“ și „Columna lui Traian“ ; descîntecul „Vraja de uriciune“, publicat în „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ ; șapte descîntece publicate în „Familia“ (1866—1867) în ciclul „Datinile poporului român“ ; un descîntec de mușcătura șarpelui și un cîntec de mort, publicate în aceeași revistă în 1870. Acest capitol, intitulat „Din periodice“, mai cuprinde doina populară „Fata română“ și două satire populare intitulate „Racul și broasca...“¹¹.

Conștient că lucrarea proiectată nu o va putea realiza singur în toată vastitatea ei, mai ales că își propusese extinderea investigațiilor în toate provinciile locuite de români, dată fiind convingerea că folclorul românesc este în esență același, At. Marienescu recurge la numeroși colaboratori. Procedul nu este original. G. Sbiera și alții apelaseră la „cărturarii satești“ pentru a aduna povești, cîntece, vorbe vechi de pretutindeni. Lansează apelul „Ceva de luare aminte“ în „Telegraful român“ din Sibiu, nr. 89 și 90 din noiembrie 1857 și în „Gazeta Transilvaniei“ nr. 89 și 92, 1957 (republicat). Prin jurnale și numeroase scrisori cere sprijinul preoților, învățătorilor, intelectualilor, țăranilor și episcopilor. Cel dintîi care l-a înțeles a fost mitropolitul Andrei Șaguna, care emite circulara nr. 1010 din 6 decembrie 1859, pentru culegerea poeziei populare. Sprijin a găsit și din partea protopopului Mețianu, viitorul episcop al Aradului și, apoi mitropolit la Sibiu. Sprijinit a fost, mai tîrziu, și de episcopul Ioan Popasu al Caransebeșului. Zelosul folclorist a beneficiat și de aportul numeroaselor societăți culturale și corale din Banat.

În 15 ianuarie 1870, el adresează o „Epistolă deschisă“ potențialilor săi colaboratori, pe care o repetă în noiembrie același an. Într-o notă subliniară, la cea de a doua epistolă, roagă „toate redacțiile române“ să reproducă „epistola“.

Pentru a fi mai convingător, în apelurile sale, Marienescu face impresionantă trimitere la poezii latine care au păstrat comorile de limbă și tradițiile culturale, de la care avem prețioase moșteniri. La noi, afirmă el, Marienescu, intenționează să adune poeziile din Banat, dar și din celelalte părți românești și urmărește această mare lucrare „din datorință pentru amoroarea și onoarea ce o port în inima mea către poporul român“. Roagă cărturarii de la sate să culeagă colindele de Crăciun și toate poe-

¹¹ Eugen Blăjan, o.c., p. 752.

ziile pe care le cîntă poporul la diferite ocazii, precum și legendele în legătură cu turcii, tătarii, ungurii...

În urma acestor insistențe colaboratorii sporesc satisfăcător. Marienescu însuși amintește pe istoricul N. T. Velea, protopopul Andreievici din Caransebeș ș. a. Se poate afirma că el a creat, în cîțiva ani, o adevărată mișcare folcloristică. Între colaboratorii prețuiți de Marienescu, merită să fie amintit Simion Manguica din Broșteni, jud. Caraș-Severin (1831—1890), doctor în drept și absolvent al Institutului teologic din Virșeț, fost profesor de limba română în Timișoara, apoi avocat în Oravița, unde l-a cunoscut pe judecătorul At. Marienescu. La îndemnul acestuia, S. Manguica îndrăgește creațiile populare din Caraș. Culege balade, colinde, strigături, proverbe etc., pentru colecția prietenului său. Mai tirziu va publica el însuși culegerile din popor, din care remarcabile sînt: „Petrece-rea mortului“, „Strigarea zorilor“ ș. a., folosind metoda de lucru a maestrului său, adică „a contras variantele și a reconstituit un tip ideal“.¹²

În mod deosebit au fost apreciați de Marienescu colaboratorii săi Sofronie Liuba (1852—1929), învățător în Măidan, și ginerele său preotul Aurel Iana (1867—1955). Ei au procurat material folcloric și pentru Hașdeu (mai ales Sofronie Liuba) și pentru S. F. Marian (Aurel Iana), apoi au publicat culegeri împreună și fiecare în parte mai ales în „Familia“ și „Tribuna“, în vremea în care Iosif Vulcan și Ion Slavici încurajau și valorificau patrimoniul cultural popular. Dar opera lor de căpetenie este *Topografia satului și hotarului Măidan* (Caransebeș, 1895), scrisă la îndemnul și sub îndrumarea lui At. Marienescu, care o prefătează și îi adaugă un „Studiu despre celți și numele localităților“. Este una din primele monografii alcătuite de preoți români.

Între colaboratorii lui At. Marienescu mai sînt amintiți Iosif Olariu din Doman, Const. Văran, Pavel Giuca, Ion Popescu, Iosif Popovici din Cliciova, G. Cătană, Emilian Novacovici, Avram Corcea, Iosif Bogdan (ultimii doi din Iugoslavia).

„Amatorismul lui Marienescu, cu toate erorile lui, a determinat un real curent căci mulți dintre folcloriștii bănățeni se angajează în această acțiune din îndemnul său și cu încurajările de rigoare, pe care n-a înțirziat să le împartă cu generozitate“.¹³ Pînă la „chestionarele“ lui Bogdan Petriceanu Hașdeu, repartizate și bănățenilor, metoda folosită de Marienescu a fost urmată, de toți sau aproape toți culegătorii de creații populare din Banat.

Sub aparența stingace a versurilor populare, At. Marienescu a căutat mesajul lor poetic mai elevat și a încercat să le dea o formă adecvată. Reproșuri și dezaprobări a primit el de la mulți specialiști, pentru „corectarea materialului“ cules. A fost acuzat, ca și Alecsandri, de „falsificare“ a literaturii populare, ceea ce, constată Ovidiu Bîrlea, „este o vîdită greșală provenită dintr-o neînțelegere a acestei etape din folcloris-

¹² V. Vintilescu, *Secvențe literare*, Timișoara, 1987, p. 102.

¹³ V. Vintilescu, o.c., p. 100.

tica mondială". Teoretic, At. Marienescu la început (1857) insistă să se păstreze „forma autentică” a materialului, linia instituită de Gh. Bariț și aplicată de Nicolae Pauleti în culegerea „Cîntări și strigături românești de care cîntă fetele și feciorii jucînd”, realizată în 1838, dar publicată după un secol (1927)¹⁴, el se abate de la această linie și aplică procedeul „corectării”, practicat și în Europa. În concepția folcloriștilor din acea epocă apare necesară corectarea pentru a reface forma primară a baladelor, care prin circulație orală s-a alterat și degradat. Acceptînd acest procedeu el este convins că restituie, prin corectare, valoarea și autenticitatea creațiilor populare, adică le redă forma ideală. Sigur, folcloristica științifică a dezaprobat această concepție dar aceasta nu scade valoarea lucrărilor de pionierat. Ceea ce a făcut generația lui Marienescu este doar perfecționat de generațiile următoare. Se afirmă că Homer și-a alcătuit celebra operă din fragmente care circulau independent. Deci el a reconstituit ceea ce s-a fărîmițat de-a lungul timpului. Literatura cunoaște și alte opere alcătuite din fragmente. În „Luminătorul” din Timișoara (nr. 15, 1889), Marienescu încearcă să-și apere punctul de vedere. Este convins că cei mai mulți cîntăreți n-au cunoscut integral baladele pe care le-au comunicat culegătorilor sau le-au modificat nefiind corect reținute. De aceea el caută cît mai multe variante, pentru a reconstitui „întregul” și autenticul. Insuși mărturisește că „pentru 75 balade despre Novăcești, a studiat cel puțin 300 de balade-variante”. Alege o baladă considerată „mai deplină” ca baladă de bază, pe care a descris-o, lăsînd „spațiu de 3—5 degete între versuri, pentru a intercala versurile identice din alte balade studiate sau a scoate versurile din prima baladă. „Prin asemenea operație, care la unele balade a durat 20 de ani, balada de bază crește, se umflă, devenind cea mai bună din toate”.

Corectări în textele culese au făcut toți culegătorii, unii în mod deliberat, alții din neștiință urmînd calea îndrumătorului. Unii au scurtat baladele, după procedeul lui Alecsandri, pentru a evita repetările. Introducerea versurilor din alte variante prin colaționare nu vatamă atît de mult autenticitatea textelor, însă sacrifică uneori interpretările felurite ale temei pe care le formulau variantele.

În literatura noastră, B. P. Hașdeu a văzut lucrurile altfel ca și folcloriștii de mai tîrziu.

În orice caz, fără studii de specialitate, At. Marienescu a depus o muncă uriașă pentru a realiza lucrări de incontestabilă valoare științifică, avînd o contribuție apreciabilă la constituirea unei noi științe folclorice. Sigur că procedeul său provoacă neajunsuri interpretării corecte a versurilor. Un cuvînt schimbat, un vers introdus sau omis, schimbă uneori sensul baladei, dar el „a depus eforturi mari pentru a depista forma prototipică a baladei, inițiînd un curent valoros în folcloristică”.¹⁵ Remarcabilă este recomandarea sa de a se lucra în echipe de culegători și cît mai

¹⁴ Cf. Ediția îngrijită de I. Mușlea, București, 1962.

¹⁵ Ovidiu Bîrlea, o.c., p. XXII.

sistematic. „Metoda de culegere preconizată de At. Marienescu constituie o contribuție de bază în evoluția folcloristicii noastre. El este cel dintîi dintre români care se preocupă în chip consecvent și din ce în ce mai sistematic de locul de proveniență al bunurilor folcloristice¹⁶, de aria lor de răspîndire și de vechimea lor. El a întocmit „un chestionar în miniatură“ în „Epistola deschisă“ din 1970, oferind puncte de sprijin virtualilor săi colaboratori, indicații metodologice înainte de constituirea problemelor de etnografie și folclor în discipline autonome. Naționalitatea unui popor, scrie el în „Epistolă“, către domnii protopopi, preoți, profesori, învățători și către literații români¹⁷ se poate dovedi din istoria sa, din limba sa, din datinile sale, din poporul său și din fizionomia sa. Noi zicem că sintem români, dar n-am dovedit deplin științific și lumii culte că sintem element romanic. Învățății străini ne-au atacat istoria și șimna... Cu datele noastre poporale stăm foarte rău. Abia am început acest teren“. Aici amintește „Antichitățile române“ de Damaschin Bojincă, tipărită la Buda în 1832. „Datinile poporale — afirmă el cu tărie — sînt mai puternice pentru naționalitatea unui popor și adeseori întrec istoria și limba. Datinile noastre sînt încă resfirate prin casele, munții și văile noastre, sînt încă în posesia poporului. Eu, am lucrat o carte „Sărbătorile mitologice române vechi“. Acum culeg date pentru sărbătorile creștine, pentru cele păgîne de azi, pentru cele păgîne și încreștinate și despre tot felul de datini...“.

Aceasta a fost, în linii mari, activitatea literară a lui Atanasie Marienescu. Energia sa creatoare, însă, s-a concretizat pe multiple planuri. Pe lângă lucrările amintite deja, el a mai scris o mulțime de studii și articole istorice, îndrumări practice pentru ridicarea nivelului de viață al poporului. De la el ne-a rămas o realitate privind drama protopopiatului Dimitrie Popovici-Stoichescu, pe care Adunarea populară de la Lugoj din 15/27 iunie 1848, la propunerea lui Eftimie Murgu, l-a ales „vicar general“ al Mitropoliei Banatului, pînă la alegerea „obișnuitului mitropolit românesc...“¹⁸.

Culegînd mai multe variante din ciclul „Novăceștilor“, Marienescu se gîndea, cum am amintit mai sus, ca acest ciclu „să-l organizeze într-o epopee homerică, autohtonă, descoperindu-i încheieturile pierdute... și poate chiar pe Homer“¹⁹.

După temerara lucrare „Cauza limbilor și naționalităților în Austria“ de Vincențiu Babeș, apărută la Viena în 1860, în versiunea germană și română, lupta pentru afirmarea limbii române se accentuează. Ea devine un „manifest politic“, care angajează și episcopia Caransebeșului. În această perioadă sinoadele eparhiale din Transilvania — adevărate parșamente românești — dezbăt cu competență întregul „program politic

¹⁶ Pr. prof. dr. Petru Rezuș, *Folclorul și folcloriștii bănățeni*, în „Îndrumătorul bisericesc al Mitropoliei Banatului“, nr. 3/1982, p. 179.

¹⁷ *Curgerea întâmplărilor cu Dimitrie Petrovici alias Stoichescu în timpul revoluției maghiare*, în „Albina“, nr. 12/1968.

¹⁸ Marin Sorescu, Prefață la vol. Novac și zîna, București, 1973, p. VI.

național“, deci și „cauza limbilor“. În sinodul de la Caransebeș, alături de Vincențiu Babeș, Gh. Jianu, Ilie Trăilă ș.a., At. Marienescu are un rol remarcabil.

At. Marienescu a fost un mare patriot, receptiv la chemările revoluționare ale epocii. Militează pentru abolirea privilegiilor feudalismului și pentru egala îndreptățire a tuturor națiunilor. A trăit cu toată simțirea în istoria națională, dar cunoștințele întemeiate pe documente indubitabile, prestigioase, pe care le putea dobîndi în acea vreme, conjuncturile politico-sociale și întinderea sa pe prea multe planuri l-a menținut în limite de pionierat.

În timpul războiului de independență din 1877, a susținut în publicațiile vremii — „Telegraful român“, „Gazeta de Transilvania“, „Biserica și Școala“, „Familia“ — încrederea în biruința finală.

Cunoscut în Banat pentru opiniile și faptele sale remarcabile, a fost propus ca deputat în dieta țării de către Partidul Național din Lipova, dar, în condițiile în care se făceau atunci alegerile, nu reușește. Cu zel sporit își continuă munca, militează pentru ridicarea țăranimii, dovedind o orientare progresistă, în concordanță cu legile firești ale dezvoltării economice și sociale. Părăsind „vizunea idilică“, el propune dezvoltarea agriculturii, meseriilor și negoțului. Publică un „tratată popular“ de economie politică, depășind vederile iluminismului contemporan.

Pertinente sînt aderențele sale la manifestările vieții religioase, la morala creștină. Combate unele practici obscurantiste, dar demonstrează, într-un articol publicat în „Familia“ (1870), că aceste practici au și un aspect pozitiv, întrucît indică „genul poporului“, sursă de inspirație pentru literatura cultă. Pe lângă lucrările mai înainte amintite, a publicat și două volume de izvoare ale istoriei Bisericii Ortodoxe (1911).

At. Marienescu are merite deosebite în acțiunea, grea și îndelungată reînființarea Mitropoliei Banatului. A fost membru activ în toate corporațiile bisericești, care funcționau după „Statutul Organic în Consiliul parohial din Lugoj, în Sinodul eparhial din Caransebeș, în Congresul Național din Sibiu.

După înființarea episcopiei Caransebeșului (1865), întiiul episcop Ioan Popasu a fost primul cu anume rezerve. Bănățenii ar fi dorit un bănățean. Istoricii și cronicarii vremii menționează rezerva celei mai comunități ortodoxe din eparhie, „Comuna bisericească din Lugoj“. Marienescu, cu mult tact, liniștește spiritul protestatar și credincioșii îl încredințează să redacteze o scrisoare „de ascultare“ adresată episcopului intrînd astfel și ei în „canonicitate“. Răspunzînd urărilor și chemărilor din scrisoare, episcopul Popasu face întia vizită canonică în orașul Lugoj, unde este primit de toți fruntașii vieții politice și bisericești din Banat, în frunte cu frații Andrei și Alexandru Mocioni, Vicențiu Babeș, Gh. Ioanovici de Duleu și Valea-Mare, Emanoil Gojdu, Ioan Faur, At. M. Constantin Udrea ș.a.⁹.

⁹ Dr. Cornel Corneanu, *Episcopul Ioan Popasu, (1808—1889)*, în „Altarul Banatului“, anul II, nr. 3—4/1945, p. 104 sq.

De aceeași primire s-a bucurat episcopul în vizită canonică din Valea Almăjului. Generalii Traian Doda, Aron Bihoi și alți ofițeri români, încadrând pe Eftimie Murgu, în fruntea miilor de credincioși, și-au primit ierarhul cu multă căldură²⁰.

După moartea patriarhului sosit Rajacici (1861), lupta românilor pentru o „Biserică națională“ se intensificase. Andrei Mocioni lansează cunoscutul „articol manifest“, în care propune ca românii să nu participe la alegerea noului patriarh sîrb. Se organizează adunări populare în care românii declară că nu mai recunosc autoritatea ierarhiei străine. O asemenea adunare a fost organizată și în Lugoj care alege o comisie, în frunte cu At. Marienescu, pentru redactarea unei petiții către împărat, în care se cere reînființarea mitropoliei bănățene.

În 1868, Marienescu semnează, alături de toți deputații bănățeni din Congres, petiția prezentată de Vincențiu Babeș în același scop²¹.

Apreciat pentru activitatea sa culturală, multilaterală, încă după publicarea volumelor din 1859 și 1867, At. Marienescu este ales la 13 septembrie 1877 membru corespondent al Academiei Române (cînd Hașdeu a fost ales membru titular), iar în 26 martie 1881 a fost ales membru activ la secția istorică a Academiei (cînd a fost ales și preotul folclorist Simeon Florea Marian). Discursul de recepție „Viața și operele lui Petru Maior“ a fost bine primit. Răspunsul la discursul de recepție i l-a dat V. A. Urechia. La Academie se vădește activ prin comunicări lingvistice și istorice și prin referate la cărțile propuse pentru premiere. A lucrat alături de Hașdeu.

În 1880 prezintă Academia, prin V. Babeș, colecția de balade despre „Novac și fiul său“, pentru publicare. Volumul este încredințat lui V. Alecsandri, iar după trei ani ajunge la Hașdeu, care propune să fie publicat fără note. Academia cere din nou avizul lui Alecsandri care afirmă că volumul ar fi „o lucrare de fantezie“, că poezia populară, așa cum este prezentată, este desfigurată, căci Marienescu adună și contopește cele 95 de balde și le prefăce în 23. Nu este de părere ca Academia să le tipărească.

Surprins de atitudinea lui Alecsandri, Marienescu ripostează afirmînd că „Alecsandri, carele a cules poezie populară, nu a făcut așa precum dă altuia sfatul (...), că părerea d-lui Alecsandri e pățimașă“. Nu i-a arătat, pînă acum, greșelile, „ca să nu fac neplăceri poetului mare al nostru, văzînd însă că poetul mare nu încapă de mine pe teritoriul poeziei populare (...), că de mult am cunoștință cum că tot cu iritațiunea a vorbit asupra mea“²². Atitudinea lui Alecsandri trebuie pusă și pe seama ostilității sale față de transilvănenii latiniști, destul de numeroși.

În urma conflictului Academia, prin poziția lui V. Alecsandri, A. G. Marienescu a părăsit în principiu domeniul folclorului, dedicîndu-se istoriei și lingvisticii, unde însă contribuția sa a fost modestă. Scrie des-

²⁰ Idem Monografia.

²¹ Cf. I. D. Suciu, Mitropolia Banatului, p. 218, nota 2.

²² Novăceștii, p. 4 sqq., ap. Ovidiu Bîrlea, Prefața (cit.)/XXXVII sq. nota 85.

pre „Dinastia lui Radu Negru-Vodă...“ „Negru Vodă și epoca lui“, ș.a. colaborează la Enciclopedia română, condusă de Cornel Diaconovici între anii 1899—1904, sub egida Astrei.

Retras la Sibiu, studiază și scrie, dar trăiește drama marilor nefericiți care nu se pot bucura de nimic.

S-a afirmat că At. Marienescu a abordat toate genurile literare și de aceea „n-a reușit nimic nici unul“²³. Judecata aceasta, cum remarcă și Ovidiu Bîrlea în lucrarea citată, este mult prea severă. Metoda de lucru a lui At. Marienescu este specifică începuturilor, căutărilor și controverSELor. Metoda este depășită și de mulți specialiști criticată, dar meritele de început nu i se pot minimaliza. At. Marienescu a sesizat sensurile mai adânci ale folclorului, graiul său, zonele bînuite de suferințe, dar și trăirile de bucurie, cu zvicniri de speranțe, care tindeau să se închege într-un sentiment permanent într-o conștiință națională. Dar el, cum am amintit, nu și-a îndreptat atenția numai spre folclor. Ca un demiurg a folosit toate mijloacele de culturalizare a neamului său. A scris istorie, proză, versuri, a militat pentru apărarea limbii române. Dominantă în toate încercările sale rămîne atitudinea sa umanistă, credința sa de nimic tulburată în vitalitatea neamului. Privit în multilateralitatea manifestărilor pare un visător, un romantic, hărțuit de propriile-i năzuințe. Dar, în condițiile veacului al XIX-lea, acesta a fost omul pertinent, providențial.

²³ I. D. Suciu, *Literatura bănățeană* (O. L.)... p. 100 sq.

SFÎNTUL SERAFIM DIN SAROV O ICOANĂ A SPIRITUALITĂȚII ORTODOXE *

de : prof. PAVEL EVDOKIMOV

Sf. Serafim a trăit între anii 1759 și 1833. A fost contemporan cu Pușkin, când a murit Gogol avea 24 de ani, iar când a murit Dostoievski avea 12 ani. Privit din afară cursul vieții sale a fost foarte simplu dar semne puternice i-au străbătut existența în mod continuu. Nașterea i-a coincis cu zidirea unei catedrale începută de tatăl său care era antreprenor. Simbolic vorbind, Sf. Serafim a venit pe lume ca o părticică luminoasă a Bisericii lui Dumnezeu, ca una din icoanele sale. Din copilărie vindecări minunate, apariții ale Sfintei Fecioare și preziceri au fost parte a vieții sale și i-au îndemnat să intre în mănăstirea Sarov. Înalt și robust, vioi și inteligent în expresie, bun cunoscător al Sfintei Scripturi și al lucrărilor Părinților Bisericii, de o frumusețe spirituală strălucitoare, el a devenit novice la vârsta de 19 ani. La 28 de ani și-a depus votul călugăresc primind numele de Serafim. Este un nume ebraic dat celei dintii ierarhii îngerești și înseamnă „înflăcărat“, „fulgurant“. „Îngerul pămîntesc și omul ceresc“, cîntă Biserica la ziua numelui său. Hirotonit diacon în timpul Liturghiei marțea Săptămîinii Patimilor, el a văzut pe Hristos înconjurat de îngeri. După ce a devenit preot el slujea zilnic și găsea în Euharistie și în Rugăciunea lui Iisus un nesecat izvor de putere și de bucurie.

După 16 ani de la intrarea sa în mănăstire, s-a retras într-o pădure pentru a trăi acolo viață de pustnic. Dorința sa era de a rămîne singur cu Dumnezeu. „De fapt eu nu simțeam că trăiesc pe pămînt, atît îmi era sufletul de plin de bucurii“, obișnuia să spună mai târziu. În timpul anilor de izolare și singurătate desăvîrșită, Sf. Serafim a trecut printr-o luptă înfricoșătoare : „Cel care și-a ales deșertul și tăcerea trebuie să se simtă mereu crucificat“, obișnuia el să spună, inspirat de vechea zicere mănăstirească : „Dă-ți singele și primește Duhul“.

El și-a găsit loc pe o stîncă în adîncul pădurii, rostind fără întrerupere Rugăciunea lui Iisus. În timpul a trei ani cît a durat această trudă, el însuși a devenit o rugăciune vie, întrupată. Numai la sfîrșitul acestei încercări prin foc puterile răului au fost biruite și o pace dumnezeiască a cuprins sufletul eremitului.

* Articolul apărut în revista Consiliului Ecumenic al Bisericilor *The Ecumenical Review*, Geneva, vol. XV, nr. 3, aprilie 1963, pp. 264—278.

Într-o zi, fiind bătut de tilhari aproape pînă la moarte, Sf. Serafim a fost cercetat de Sfînta Fecioară însoțită de Apostolii Petru și Ioan. Fecioara l-a tămăduit și a vestit Apostolilor : „Acest om este unul de ai noștri“. El a fost vindecat, dar a rămas încovoiat și umbla cu un toiag ; părul i-a albit de tot. Sfîntul a cerut iertarea celor arestați și a amenințat că părăsește locul acela dacă va fi refuzat. Totuși această întîmplare a însemnat întoarcerea sa în societatea omenească și a părăsit codrul. Timp de cinci ani a trăit în mănăstire, dar zăvorîndu-se tot timpul fără a vedea pe nimeni. Apoi supunîndu-se poruncii Sfîntei Fecioare și-a slăbit asprimea rînduiei singurătății și a deschis ușa chiliei sale. Poporul a năvălit pentru a-i auzi glasul.

După 37 de ani de viață de pustnic, Sf. Serafim a ieșit în sfîrșit în lume și și-a început misiunea harismatică de „stareț“. El a fost în mod deosebit dăruit ca vindecător, duhovnic și profet. Ca profet rostea mereu prevestiri, ca înger păzitor al poporului rus ; rugăciunea sa veghetoare era un far ce luminează în cel mai întunecat ceas al nopții. A fi profet nu însemnează numai a prezice viitorul, însemnează mai presus de toate a fi vestitorul judecăților lui Dumnezeu. „Atragem minia lui Dumnezeu asupra noastră“, obișnuia să strige în adînc zbucium. El vorbea de vremea cînd Antihrist va începe să smulgă crucile de pe biserici și să distrugă mănăstirile. „Acesta va fi un necaz, cum n-a mai fost de la începutul acestei lumi ; îngerii nu vor avea vreme să adune sufletele de pe pămînt...“ El a prevestit astfel multe întîmplări cu o precizie uimitoare.

În 1831, în ajunul Bunevestiri, Sf. Serafim a primit cea de a douăsprezecea și ultima vizită a Sfîntei Fecioare. O călugăriță a împărtășit această bucurie și a povestit viziunea. Sfînta Fecioară a venit să prevină pe Sfînt : „Curînd, prietene, vei fi cu noi“. „Ce bucurie așteaptă sufletul cînd îngerii vin să-l caute“, zicea sfîntul, radiind și bucuros de această ultimă așteptare. Unui călugăr întristat de cuvintele sale i-a spus : „Vă voi lăsa curînd. Nu este vreme de întristare prietene, ci vreme de bucurie“. În ziua de Anul Nou 1833, într-o duminică, sfîntul s-a împărtășit și și-a luat rămas bun de la toți frații prezenți. În timpul serii a fost auzit cîntînd cîntecele de bucurii ale Paștilor. Dimineața a fost găsit înghionțiat în fața icoanei Sfîntei Fecioare cunoscută ca „bucuria bucuriilor“, cu mîinile încrucișate pe piept și cu ochii închiși. O candelă căzută a făcut unele lucruri să fumege. Era un semn prezis de Sfînt că moartea sa va fi vestită de foc, cel puțin un semn sub formă de foc.

Un pustnic a văzut în timpul dimineții o lumină fulgerătoare pe cer și i-a spus discipolului său : „Este sufletul Părintelui Serafim suind la cer“.

2. Sf. Serafim, icoană a spiritualității ortodoxe

Nici un suflet nu exprimă întregul conținut al spiritualității din care vine ; el nu este decît una din razele personalizate ale acesteia. Spiritualitatea Bisericii sale este aceea care-l naște și această ultimă legă-

tură face cu putință să se culeagă unele trăsături esențiale ale personalității sale. O asemenea afirmație este îndreptățită de faptul că Sf. Serafim n-a instruit nici un discipol, el n-a fost dascălul unei școli, el a refuzat ori ce post de director dar el a fost cu atât mai mult dascăl într-un înțeles mai universal. Puterea sa radiantă, viața sa, învățătura sa, prezintă un tablou viu al chiar inimii Ortodoxiei. De pildă, bucuria sa de Paști, nu a fost numai o caracteristică personală a temperamentului său ci chiar melodia și climatul spiritual al tradiției răsăritene.

3. Stăreția, artă de a conduce pe alții

Sf. Serafim a fost, mai mult decât orice, un stareț. Acest cuvânt desemnează o persoană spirituală de mare maturitate și posedând daruri speciale pentru a conduce pe alții. De cele mai multe ori stareții erau călugări obișnuiți, laici în fapt, ceea ce arată că darurile lor nu erau legate de darul preoției, nici de administrarea funcțională a ierarhiei. Episcopii obișnuiau să vină și să ceară ajutor și sfat duhovnicesc de la acești oameni simpli care erau conduși de-a dreptul de Duhul Sfânt. Stareții nu erau teologi și nu se ocupau cu Teologia. Ca ucenici ai Duhului Sfânt ei îi exteriorizau manifestările înfocate și învățau despre Împărăție. Răstimpul dintre Părinții Bisericii, ai profesorilor vechi și contemporani de Teologie, este umplut în mod fericit de acești oameni ai harului. Între darurile lor putem menționa; caritatea, cunoașterea prin inimă (cardiognosia), discernămintul duhurilor și al gândurilor ascunse (diacrisis), mijlociri puternice prin rugăciune și în sfârșit darul vederii lăuntrice și al profetiei. În mod *subiectiv*, într-un duh de smerenie, un sfânt (dacă putem îndrăzni să spunem astfel) se simte a nu fi decât pulbere și mărturisește în mod sincer că el este cel mai mare dintre păcătoși, dar în mod *obiectiv*, în ochii celorlalți, el este locul în care este arătată prezența lui Dumnezeu. Învățătura stareților este centrată pe teologia experimentală a Duhului Sfânt, pe smerenie, izvor al ascetismului și pe libertatea fiilor lui Dumnezeu care este libertatea celor *adulți* și este temeiul și scopul oricărei îndreptări duhovnicești. Într-adevăr meșteșugul unui părinte duhovnicesc este în proporție cu propria sa nimicire.

Ascultați în ce termeni îi vorbește un învățăcel omului pe care și l-a ales de stareț: „Părinte, spune-mi ce te învață Duhul Sfânt în legătură cu tămăduirea sufletului meu“. Aici mai mult decât oriunde ființa omenească nu devine niciodată un paravan sau un obstacol. Un părinte este numai o unealtă a Duhului Sfânt. El interpretează insuflările Sfințului Duh, aduce sufletul în legătură directă cu Dumnezeu, „el este primitorul binefacerii divine“. El nu este un „îndrumător de cunoștință“. „Nu comanda niciodată, ci fii o pildă, niciodată un legislator“. Ca unealtă a harului, el naște un fiu care nu este al său, ci al lui Dumnezeu. Aceasta este administrarea filiațiunii divine. Amândoi cheamă împreună Duhul Sfânt. Discipolul primește *harisma* ascultării sfaturilor tatălui; tatăl exercită *harisma* interpretării Duhului Sfânt. Supunerea de acest fel cu totul deosebit, fără subjugarea, înrobirea sau agresiunea cuiva — cu to-

tul dimpotrivă — face oamenii liberi, ca și cunoștința și adevărul. Desigur, crucifică orice voință proprie, orice *filautie*, iubire de sine, dar întotdeauna cu scopul de eliberare și de începere a conversației duhului cu Duhul. În sfârșit, libertatea spirituală sporită a ucenicului este evidența corectei administrări din partea părintelui.

Această foarte gingașă cultură a libertății este o caracteristică puternică a vieții duhovnicești a Ortodoxiei. Stareții previn pe oameni asupra pericolului de a face o greșită alegere a unui părinte. În caz de îndoială — învață ei — este mai bine să fii îndrumat de Sfintele Scripturi. Această temă de a tulbura puritatea mesajului primit, explică jertfa de sine a părintelui. Astfel, Sf. Serafim a renunțat la orice cunoștințe personale proprii: „Dacă supun propriei mele rațiuni întrebarea ce mi se pune, fac erori de judecată“, mărturisirea el. Cunoașterea viitorului sau a gândurilor ascunse este dincolo de orice învățătură omenească. Sf. Serafim explica meșteșugul sfătuirii și-l definea în termenii următori: „Renunț la voința mea. Cel dintii gând care-mi vine în suflet îl socotesc ca un mesaj al lui Dumnezeu și-l exprim“. Nu era acțiunea automată a unui medium ci o lungă experiență a stării de rugăciune, uimitorul grad de concentrare care-l făcea transparent, sensibil, cu totul deschis și receptiv față de insuflările Sfintului Duh. Este atitudinea unui confident ca Sf. Ioan Evanghelistul. El aude și transmite. „Simțul“ lui Dumnezeu filtrează orice element subiectiv și speculativ și face cu puțință exprimarea celor mai extraordinare lucruri într-un limbaj obișnuit, lăsînd pe seama Duhului Sfînt restul.

4. Serviciul mîngîierii

În timpul acestei interpretări a mesajului divin exista de asemenea și înînruierea personală a Sfîntului, radiația spiritualității sale. Ca discipol direct al Mîngîietorului, Sf. Serafim exercita slujba mîngîierii: „Cercetează văduvele și orfanii în nenorocirile lor“. Această nenorocire era cel dintii obiectiv al preoției sale. Acțiunile care exprimau imediat personalitatea sa erau o expresie a mișcării adînci a inimii sale care împărtășea greutatea altora, simpatiza, alina. În mulțime Sf. Serafim descoperea îndată pe cel „lovit“, pe deznădăjduit, pe cel gonit. Era obiceiul său de a mîngîia citind versetul 91 din canon: „Preacurată Fecioară, umple inima mea de bucurie, tu care nimicești orice întristare cu păcat“. Căci există un fel de întristare care este un păcat împotriva Sfîntului Duh. În filosofia deznădejdiei, atît de reală în vremurile noastre, viața este marcată de anxietate.

Potrivit omului duhovnicesc, îngrijorările izvorăsc din frica de moarte a acelor care nu trăiesc încă pe pămînt „mica înviere“, harul esențial al botezului. Cercetînd oamenii în necazurile lor, Sf. Serafim transmitea pacea în sufletele lor, îi hrănea cu chipul lui Hristos înmulțind pîinile. Dînd vizitatorilor săi bucăți de pîine, el își exprima în mod tangibil afecțiunea, împrumutîndu-i forma simbolică a Euharistiei. Era Euharistia interorizată și pusă în inima legăturii dintre părintele duhovnicesc și co-

pili săi. Stilul euharistic al spiritualității Sf. Serafim se naște din experiența sa personală, dar și din concepția euharistică a eclesiologiei ortodoxe. Acest lucru trebuie să fie accentuat în mod deosebit.

5. Concepția terapeutică a mîntuirii

Sf. Serafim a suferit de cîteva boli foarte serioase și de fiecare dată a fost vindecat în mod minunat de Fecioara. El refuza orice ajutor medical și cerea tuturor să-și înmulțească rugăciunile. După ce a fost tămăduit în urma a trei ani de suferință, el a început îndată să adune bani pentru a zidi o capelă pentru infirmeria mănăstirii. Acest fapt este simptomatic: templul este identificat cu infirmeria în acțiunea sa fundamentală de salvare, stă ca un simbol vizibil al clinicii spirituale sub îndrumarea lui Dumnezeu. El repeta doar rugăciunea care însoțește împărtășania: „Ca împărtășirea cu Sfintele Taine, o Doamne, să-mi fie mie spre tămăduirea sufletului și a trupului“. Aceasta este concepția terapeutică a Sfintelor Taine în tradiția răsăriteană. Preotul care ascultă mărturisirea nu trebuie să umble după pedepse, ci după condițiuni noi în care bolnavul penitent să nu mai fie ispitit de păcat. Rugăciunea de dinaintea Mărturisirii zice: „Ai venit la doctor, să nu te întorci netămăduit“. De asemenea, sinodul trulan zice: „Duhovnicii să se poarte ca doctorii rîvnitori, să găsească leacul trebuincios pentru fiecare penitent“. Mîntuitorul este viața și Duhul Sfînt este „Duhul de viață dătător“, „Dătătorul de viață“.

Cînd a tămăduit pe Manturov, un bolnav fără nădeje, Sf. Serafim a zis: „Prin harul ce mi s-a dat, te tămăduiesc medical“ și a adăugat: „Nu este treaba mea să fac pe oameni să moară sau să trăiască, să duc în iad sau să scot. Acesta este lucrul Mîntuitorului care ascultă rugăciunea“. Păcătoșii sînt pacienți muribunzi a căror viață este deja iad. Dar pocăința și credința încep îndată condițiunile vindecării.

Smerenia nu este o slăbiciune, ci puterea cea mai mare; ea mută axa existenței de la eu la Dumnezeu. Asceții văd în smerenie meșteșugul de a te regăsi în locul tău real. Este atitudinea slujitorului Domnului și a prietenului Mirelui. Vindecarea, mîntuirea, reface ordinea, cosmosul, frumusețea, simfonia. „Filocalia“, numele colecției de scrieri ascetice, însemnează „iubirea de frumos“. Un sfînt este bun, dar în același timp frumos, armonios. Viața omenească este rînduită ca o slujbă liturgică, ca și arhitectura unei biserici, ca o icoană care ne învață meșteșugul „asemănării apropiate“ cu ordinea Împărăției.

6. Rugăciunea

În viața sa de rugăciune Sf. Serafim urma regula veche a Sf. Pahomie Egipteanul. Dar el era mai ales discipolul Sf. Nil Sorsky în practicarea „Rugăciunii inimii“, „Rugăciunea lui Iisus“. Aceasta este tradiția isihastă, dezvoltată pe Muntele Sinai și mai tîrziu pe Muntele Atos, tradiția Sf. Macarie, Diadoh al Foticeii și Sf. Ioan Scărarul, Sf. Simion Noul Teolog și a multor oameni de mare spiritualitate. Această rugăciune eliberează

spațiul inimii și atrage în ea pe Iisus prin neîncetata chemare : „Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul“. Ea elimină discursivitatea și devine un cuvânt, numele lui Iisus. Numele răsună continuu în suflet ,aderă, într-un fel de respirație și devine indisolubil suflarea vieții, a sufletului și a trupului. Este liturghia interiorizată, o necurmată comuniune cu Iisus prezent în Numele său.

Iisus atras în inimă este Împărăția în sufletul împăcat, de unde și numele de isihie, liniște. În înțelesul acestei rugăciuni răspunde Sf. Serafim problemei alegerii între o viață contemplativă sau una activă : „Înfăptuiește pacea lăuntrică și o mulțime de oameni vor găsi mîntuire prin tine“. Numele lui Iisus repetat continuu, dă loc prezenței lui și omul este preschimbat de această prezență. Cel ce contemplă lumina lui Dumnezeu este preschimbat în lumină. Lumina este obiectul viziunii și ea este de asemenea mediul ei. În mod iconografic, aureola sfinților arată aceasta ; luminozitatea trupurilor sfinților este antologie normativă. Este de asemenea simptomatică pentru starea noii creații. Povestirea evanghelică despre Schimbarea la Față este o vedere anticipată a Parusiei și a Împărăției. După Cincizecimea lumina Taborului este interiorizată și sfinții o contemplează înlăuntrul lor. În cazuri mai rare, ea este vizibilă în afară și poate fi percepută de simțurile transfigurate.

7. *Evangheliismul treimic al spiritualității ortodoxe*

Un anumit evangheliism în spiritualitatea Sf. Serafim înfățișează în mod puternic un sens al istoriei în opoziție cu orice abstracție speculativă. În primele patru zile ale săptămînii el obișnuia să citească în întregime cele patru Evanghelii. De asemenea el și-a adus Palestina în cadrul Sarovului dînd nume palestinienesc diferitelor locuri din pădure, astfel că putea urma mai bine pe Domnul și retrăi Evanghelia în fiecare zi. Dar nu era vorba de un cult al omenității suferinde a lui Iisus, după cum nici dehristocentrism. Sf. Serafim urma tradiția treimică a Bisericii sale. De pildă, găsim echilibrul trinitar clar exprimat și în rugăciunea de la Sfîntul Mir : „O Doamne, însemnează-i (pe botezați) cu pecetea Sfintei Ungerii ; ei vor purta pe Hristos în inimile lor, ca să poată fi lăcaș Treimii. Așa omul pecetluit de Duhul, este purtător de Hristos ca să poată fi lăcaș Treimii“.

În gîndirea patristică Hristos este marele Înaintemergător al Duhului Sfînt. După Sf. Atanasie, Cuvîntul, „Dumnezeu întrupat“, a luat trup ca oamenii să poată primi Duhul Sfînt și să devină „purtători de duh“. Această atenție arătată teologiei Duhului Sfînt, inerentă monahismului Bisericii Răsăritene, leagă pe Sf. Serafim cu tipul spiritual al Sf. Simion Noul Teolog și cu al Sf. Tihon de Zadonsk, un profet tipic, proclamatorul bucuriei veacului ce va să vie. La izvorul ascetismului extrem al Sf. Serafim a stat această bucurie. Fiecare suflet, crucificat cu Hristos, spunea Sfîntul, cheamă Duhul Sfînt : „Dumnezeul nostru, dăruiește-ne pacea...“. „Sufletul este dăruit cu viață de către Duhul Sfînt spre a fi iluminat de taina sfîntă a unității Treimei“. Această dăruire cu viață de către Duhul

Sfânt definește sensul teozei ortodoxe, infuziunea Duhului, pătrunderea de către puterile divine a întregii ființe umane. Postul, ascetismul sînt orizontale purificării : „Curățește-ne pe noi de toată întinăciunea“, rugăciunea, epicleza ce invocă comuniunea, este verticala, focul apropierii arzînde a lui Dumnezeu ; „Vino și Te sălășluiește în noi“. Dumnezeu este foc ; el aprinde inimile noastre cu dragoste desăvîrșită pentru El și pentru aproapele nostru. Fiecare om duhovnicesc „adaugă foc la foc“.

8. Moarte în bucurie

Suferința nu este niciodată cultivată pentru ea însăși, fie meritorie sau expiratorie ; ea este numai un mijloc de curățire în scopul de a dobîndi bucuria. Tonalitatea eshatologică a primelor veacuri, așteptarea Împărăției, trăia din nou în Sf. Serafim care învăța „moartea în bucurie“. „Pentru noi a muri, trebuie să fie o bucurie“ dezvăluia el unei călugărițe care era întristată de ideea morții. Sensul prezenței Duhului Sfânt este „pacea trăită și bucuria, pentru că Dumnezeu crează bucuria ori unde este El“. Cunoaștem salutarea obișnuită a Sfinților : „Hristos, bucuria mea, a înviat“. Aceasta exprimă o permanentă calitate a sufletului lor, bucuria pascală care rămîne peste toate colorează totul cu lumina ei. După Evanghelia Sf. Ioan, cel ce crede nu va veni la judecată, el a trecut din moarte în viață. Moartea este în timp, de aceea ea este înapoia noastră ; înaintea noastră este trecerea la viața veșnică pe care noi o avem de pe acum : „Cel ce mănîncă trupul Meu are viață veșnică“. Oamenii duhovnicești numesc Botezul „mica înviere“, pentru că sufletul este de pe acum făcut nemuritor prin el, așteptînd marea înviere a trupului. Atitudinea Sf. Serafim față de moarte arată o surprinzătoare intimitate cu cele de dincolo, o simplitate transparentă, o stare a minții plină de pace și de bucurii. Aceasta merge înapoi la doctrina patristică privind chipul lui Dumnezeu, care ne învață să privim fiecare ființă ca pe chipul lui Dumnezeu și lăcașul Lui. Tămîierea credincioșilor în timpul Liturghiei este salutarea liturgică a acestui chip al lui Dumnezeu ; fiecare credincios este un chip viu al lui Dumnezeu.

Pentru acest motiv „un călugăr desăvîrșit (zice Sf. Nil din Sinai) va prețui, după Dumnezeu, pe toți oamenii ca pe Dumnezeu însuși“. „Dumnezeu ne-a dat iubirea sa ca expresie a feței noastre proprii“ zice Sf. Grigorie al Nisei cu o admirabilă precizie. Acest mod iconografic de a contempla lumea explică aprecierea cea mai fină, cea mai optimistă și cea mai înaltă a omului și reevaluarea evidentă a cărnii pămîntești ca substanță a învierii viitoare.

9. Teologia rugăciunii

Adagiul patristic că „teologul este omul care se poate ruga“ explică în mod clar unul din cele două înțelesuri ale cuvîntului „ortodoxie“, dreaptă-mărire.

Adevărata teologie este întotdeauna o formă de rugăciune, traducînd în termeni teologici experimentarea directă a lui Dumnezeu care apoi ge-

nerează unitate. De aceea Părinții citesc Biblia ca și când ar lua parte la Euharistie ; ei au aflat întii prezența lui Hristos și se împărtășesc cu El.

Citind Scripturile sau lucrările Părinților, Sf. Serafim a intrat în texte într-o stare de rugăciune, într-o atitudine de veghe. El citea întotdeauna stînd în fața icoanei, așa cum se citește o slujbă divină. Vorbind unui novice despre răpirea Sf. Pavel, Sf. Serafim a trecut în mod vizibil și imediat prin aceeași experiență. Aplecîndu-se, cu ochii închiși, el vedea și asculta cu o mirare adîncă și mereu proaspătă și cu dăruire. „Dacă ai ști ce bucurie așteaptă sufletele noastre în cer ? Dar dacă nici Sf. Pavel n-a putut găsi cuvinte pentru a o exprima, cine poate vorbi despre ea ?” De aceea „este bine să vorbim despre Dumnezeu, dar este și mai bine să ne curățim pentru El”, era una din spusele lui favorite. Teologia este propovăduită, dar ea constă de asemenea în rugăciune și este trăită în sfintele slujbe. Nu este un sistem de referințe, ci dobîndirea duhului patristic și prin aceasta a duhului apostolic. Prin Sf. Ioan, Sf. Macarie, Sf. Simeon, Sf. Grigorie, Palama sau Sf. Serafim noi sesizăm aceeași rădăcină, Apostolul.

10. *Învățătura Sf. Serafim despre Sfintul Duh*

Sf. Serafim cita adesea cuvintele Eclezistului : „Fiule dă-mi inima ta și toate celelalte se vor adăuga ție”, precum și cuvintele corespunzătoare din Evanghelie : „Căutați împărăția lui Dumnezeu și toate se vor adăuga vouă”. Cele două texte arată că inima omenească pentru Dumnezeu și Împărăția lui Dumnezeu pentru oameni sînt corelate și convergența lor marchează scopul creației divine. Varianta cererii din Rugăciunea Dumnezească : „Vie Împărăția Ta” zice : „Vie Duhul Tău”, care identifică venirea Împărăției cu parusia Duhului Sfînt. Astfel singurul lucru necesar omului este să caute acel „lucru care trebuiește”. Împărăția însemnează să caute pe Sfîntul Duh. Duhul se manifestă în dăruirea inimii și introduce ființa umană în circulația veșnică a iubirii dintre Tatăl și Fiul și aceasta este „Împărăția”. Putem înțelege acum definiția Sf. Serafim dată scopului vieții creștine : *acest scop este dobîndirea darurilor Duhului și a Duhului Sfînt însuși*.

Potrivit adagiului Părinților : „Dumnezeu nu poate constrînge pe nimeni să-L iubească”, ceea ce însemnează că a-ți oferi inima lui Dumnezeu este expresia celei mai depline libertăți omenești. Fată în față cu Dumnezeu, omul nu este strivit de atotputernicia lui Dumnezeu, nu este spăimîntat de viziunea iadului, el nu este atras de recompense. Sf. Grigorie al Nisei spune foarte simplu : „Tu cel pe care sufletul meu îl iubesc”. Viața duhovnicească este viața în divin și Dumnezeu nu este o forță atotputernică ; El este Tată și Izvor al „noii creaturi”. Inima formează spațiu liber, „pășunile inimii”, cum spune Macarie, unde spiritul omenesc desăvîrșeste amplitudinea sufletului. Duhului Sfînt, pînă la punctul cînd el de asemenea „sufală unde vrea” și prin aceasta devine o icoană a Duhului Sfînt.

Duhul Sfînt, după Sf. Chiril al Alexandriei, este sfinţenia ipostaziată, împlinirea iubirii treimice, împlinirea de asemenea a iubirii dintre Dumnezeu şi om. De aceea Duhul este numit *dar*. Răspunsul Tatălui la invocarea Duhului este imediat, pentru că ţine de esenţa Duhului să fie *dar*, răspuns, har gratuit. Aceasta este înţelesul adinc al *epiclezei* ortodoxe. Dar aceasta trece dincolo de funcţiunea euharistică; ea cîştigă o amplitudine universală şi se aplică oricărui act. Oferindu-şi inima, omul invocă Duhul şi-L primeşte: „Dă-ţi singele şi primeşte Duhul“. Sf. Serafim ne conduce în cercul său de foc şi comunică această binecuvîntare mîngîietoare însoţitorilor săi de drum.

Teologia sa asupra Duhului Sfînt se apropie de filosofia istoriei în sensul existenţei în timp. Condiţiunile inerente în temporal, în chiar posibilitatea de schimbare, evoluţie, creştere, face posibilă argumentarea, sporirea stării harismatice. Comentariul său la pericopa evanghelică a fecioarelor demonstrează că fecioarele nebune fiind „fecioare“, sînt fiinţe morale, preocupate cu virtuţi şi pline de virtuţi morale, dar lămpile goale arată sterilitatea eforturilor lor datorită greşitei înţelegeri a celui „un lucru de trebuinţă“, datorită secării acelor *harismata*, a darurilor Duhului Sfînt.

Sf. Serafim atrage atenţia în mod deosebit asupra frecvenţei imaginilor evanghelice ale bogăţiei, comorii, răsplăţii şi le arată a fi în legătură cu destinul veşnic al omului. El dă o formulă impresionantă: „Foloseşte-ţi timpul spre a schimba bancnotele temporale de hîrtie pe aurul sunător al veşniciei“. Timpul este o capacitate de achiziţie care pregăteşte pentru Împărăţie. Cartea Apocalipsei (2, 20) zice: „I-am dat vreme de pocăinţă“, şi prin pocăinţă Duhul este primit din nou, în plenitudine. Omul foloseşte Duhul exact ca şi ispravnicul necredincios din parabolă care a folosit averea (iubirea) Stăpînului său spre a cîştiga „prietenii în Hristos“, şi astfel să sporească în lume comorile filete ale comuniunii.

11. Descoperirile Sf. Serafim. Convorbirea cu Motovilov

Descoperirile Sf. Serafim aduc în actualitate modul de experienţă al Părinţilor Deşertului. În faţa evoluţiei conştiinţei care devine mai complexă şi mai imparţială, el a observat pierderea simplificării iniţiale, normative: „Pasaje ale Sfintei Scripturi (zice el) ne par străine astăzi... putem noi crede că omul poate vedea pe Dumnezeu într-un mod atît de concret?... Ne-am îndepărtat mult de simplitatea primitivă a cunoştinţei creştine. Sub pretextul „învăţării“ sîntem învăluţi într-o neştiinţă atît de întunecată încît găsim de neconceput lucruri care erau cu totul limpezi oamenilor din trecut, făcîndu-i în stare să vorbească laolaltă despre manifestările lui Dumnezeu către oameni, cu experienţe familiare fiecăruia fără nimic straniu în acestea“. Această prevenire este foarte importantă înainte de a citi textul convorbirii.

Partenerul Sfîntului în convorbire, unul dintre cei mai apropiaţi discipoli ai săi numit Matovilov, a fost vindecat în mod minunat de paralizia picioarelor. Convorbirea a avut loc în iarna anului 1831 în inima pă-

durii Sf. Serafim explica scopul vieții : obținerea Duhului Sfint. Motovilov i-a cerut mai multe detalii despre starea de har. Sfintul i-a spus să privească la el. „Astfel am privit la el și am fost cuprins de teamă“, povestește Motovilov, Sfintul părea că strălucește ca soarele. Motovilov, spunea că a experimentat „o bucurie inefabilă, calm și pace“. La această armonie a sufletului s-au adăugat fenomene externe percepute prin simțuri : vederea luminii orbitoare și o neobișnuită senzație de căldură și parfum. Convorbirea se sfârșește astfel : „Nu numai ție îți este dat să înțelegi aceste lucruri, dar prin tine lumii întregi“. Aici deci este o descoperire foarte importantă și un mesaj adresat tuturor.

Sf. Grigorie Palama vede superioritatea omului asupra îngerilor în mod distinct în *corporalitate*. Îngerii, spirite pure, sînt doar mesagerii ; omul este *artist-creator*, pentru că el are la îndemînă substanța lumii și a corpului său : „Corpul însuși ia parte la sfințire“. Spiritualul și corporalul sînt integrate în economia istorică a Întrupării și a mîntuirii și Împărăția lui Dumnezeu însăși se manifestă prin anticipare și prin har, în întreaga ființă omenească. Auzirea cîntării, contemplarea icoanei, mirosirea tămîii și mîncarea substanței cosmice a sacramentelor în Liturgie face cu puțință vorbirea despre vederea, auzul, mirosul și gustul liturgic. La acest nivel material atinge propria sa desăvîrșire ; nu mai este o substanță autonomă sau neutră ; ea este o funcțiune a Duhului și un vehicol al duhovnicescului. În această situație se vede că griul și vinul culminează în Euharistie, măslinul în untdelemn sfințit, apa în baia botezului, pămîntul și piatra primesc trupul Domnului, stelele conduc călătoria Magilor și darurile lor la Naștere, preschimbă întregul plan material într-un dar făcut Regelui. Cultura iconografică ne obișnuiește să contemplăm materia scînteind de lumină și de mărirea lui Dumnezeu, să vedem flacăra în lucruri. Purificarea ascetică, „postirea ochilor“, înalță simțurile fără însă a conduce la înduhovnicire și descorporare. Materia este un vehicol al puterilor divine și conduce viziunea către lumina Taborului. Evanghelia Sf. Ioan zice : „Cel născut din carne este carne și cel născut din duh este duh“. La Schimbarea la Față, printr-o preschimbare a simțurilor lor ucenicii trec din carne în duh“, spune Sf. Grigorie Palma. De fapt relatarea evanghelică a Taborului nu vorbește despre schimbarea la față a Domnului, ci a Apostolilor : pentru cîteva clipe ochii lor contemplează lumina Taborului“. Cei vrednici primesc har și pricep prin simțurile lor și prin înțelegere ceea ce este deasupra tuturor simțurilor și a oricărui intelect“. Este reabilitarea ascetică a materiei ca substrat și carne a învierii. În chiar transcendența ei Lumina necreată, divină, este descoperită omului în *deplinătatea* ei. Antinomia este salvată : lumina divină nu este nici materială, nici sensibilă, nici intelectuală, ci ea se dăruiește și se împrumută contemplării prin ochii trupului transfigurat. Dumnezeu se face cunoscut omului recapitulat și reconstituit în întreaga sa natură în Hristos.

Astfel, ea nu este nici o *mistică*, perceptibilă, nici reducerea plenitudinii la aceea ce este pur și simplu comprensibil pentru minte, nici o

materializare crudă a spiritului, ci este comuniune între natura creată a omului (omul întreg) și natura necreată a lui Dumnezeu. Este taina zilei a opta, a cărei realitate este deja inaugurată în Sfintele Taine și închipuită în experiența sfinților. După cum spunea Sf. Serafim, „suflarea de viață“, care a fost cincizecimmii Apostolilor și lumina cincizecimmii Sfintelor Taine, lumina liturgică și lumina *Parusiei* sînt toate una și aceeași.

12. Locul apofazei

Prin ochi naturali dar transfigurați sfintul contemplează lumina ne-naturală, necreată, dar aceste viziuni și revelații sînt acordate ca pură grație, ele nu-l pun în starea de a „poseda“ pe Dumnezeu. Manifestîndu-se, Dumnezeu își păstrează misterul și transcendența. El ne acordă participarea la viață și prezența Lui. El se ascunde și atunci cînd se manifestă. El își ascunde ființa inaccesibilă. Tradiția Bisericii Răsăritene este foarte hotărîtă aici, transcendența lui Dumnezeu se datorește nu slăbiciunii omului ci propriei naturi a lui Dumnezeu. El este incognoscibil prin chiar natura Sa ; Dumnezeu este mai mult decît Dumnezeu. El este dincolo de orice afirmație, dar El este de asemenea dincolo de orice negație. Sfintul percepe existența lui Dumnezeu fără a-i cunoaște esența. Chiar cînd se unește cu omul, Dumnezeu rămîne transcendent. Inaccesibil ca existență, Dumnezeu este existențial prezent și disponibil în energiile sale și în apropierea sa arzîndă.

13. Monahism interiorizat

Marile figuri ale monahismului depășesc în mod clar propria lor stare, după cum depășesc orice formulă sau formă definită. Sf. Serafim, în momentul decisiv al slujbei sale, a lăsat calea externă a vieții, de pustnic și stilit și s-a înapoiat la lume. Simțim că după ce a dobîndit pe Sfintul Duh, el a depășit chiar și monahismul ca formă. Într-un grad oarecare n-a mai fost monah retras de lume, nici un om trăind în lume, el a fost și una și alta și ceva mai mare decît amîndouă ; el a fost discipolul, martorul și confidentul Sfintului Duh. El i-a spus lui Motovilov : „Cît despre faptul că tu ești un *laic*, și eu sînt un *călugăr*, nu e nevoie să te gîndești la asta . . . Domnul caută inimi pline de dragoste pentru Dumnezeu și aproapele nostru . . . Domnul ascultă și rugăciunile călugărului și ale mireanului, cu condiția ca ambii să aibă o credință adevărată, să fie credincioși adevărați și să iubească pe Dumnezeu din adîncul inimii lor . . . amîndoi „vor muta munți“. Călugărul și mireanul sînt amîndoi cu același drept, un semn și o indicație a „cu totul altuia“, martori a lucrurilor de pe urmă, amîndoi discipoli ai Duhului Sfînt. Călugării lasă lumea, astfel ca la sfîrșit să se poată întoarce la ea, să depășească orice stare, orice formă statică și să „vină la deplinătatea lui Hristos“. Și mireanul este chemat să-și depășească starea în direcția unui monahism lăuntric, incluzînd echivalența celor trei voturi călugărești. Cele trei voturi călugărești, formează o mare cartă a libertății omenești. Sărăcia face

pe om liber de dominația materială și este metamorfoza baptismală a noii creaturi ; fecioria eliberează pe om de stăpînirea carnală și este taina nupțială a lui *agape* ; ascultarea eliberează de stăpînirea idolatră a eului și este o nouă filiațiune în Tatăl. Toți, fie călugări sau nu, au nevoie de conținutul esențial al voturilor urmînd structura Rugăciunii Domnești : supunere numai voii Tatălui, sărăcia celui ce este flămînd numai de pîinea substanțială euharistică, în sfîrșit, fecioria, purificatoare de Cel Rău.

Relatarea evanghelică a celor trei ispitiri ale Domnului în pustiu aduce tema principală în relief izbitor. Satan avansează cele trei soluții infailibile ale destinului uman prin mijlocirea triplei supresiuni a libertății, a triplei sclavii, a omului prin minune, magie, putere completă. Prin răspunsurile sale nemuritoare Hristos statornicește tripla eliberare a omului. Mai mult decît o instituție, mai mult decît o distorsiune istorică, în fiecare călugăr starea monahală rămîne în mod esențial un eveniment. Un laic, un membru adult al preoției universale, cu atît mai mult cu cît el este *lăuntric un călugăr*, este de asemenea un om cu o libertate regală, cu totul consacrat preoției sale în slujba Domnului și a Bisericii. Aici, poate, este mesajul esențial al Sf. Serafim și al tradiției Bisericii Răsăritene, mesajul pentru fiecă persoană modernă : de a redescoperi libertatea adultă a copilului lui Dumnezeu, de a deveni un semn al Împărăției și de a merge bucuros spre întîlnirea Celui ce va să vie.

*

Noi vorbim adesea de maximalismul sufletului rusesc. Ceea ce este sigur e că pierderea credinței dă imediat naștere la nihilism extrem. Rusul este fie cu Dumnezeu, fie împotriva lui Dumnezeu, el nu este nici-odată *fără* Dumnezeu. Același spirit apare din nou în nădejdea unei mîntuiri universale ; dacă păcătuim împreună nu putem fi mîntuiți decît tot împreună, în tovărășie. De aceea misticismul sfinților ruși este întotdeauna social ; este iubirea de Dumnezeu și de aproapele aceea iubire dublă și indivizibilă care face pe Soloviev să zică : „Omul care mîntuiește, va fi el însuși mîntuit“.

Gîndirea religioasă rusă, de la Tșadeev la Berdiaev este întotdeauna foarte concretă, istorică, centrată pe înțelesul existenței și al istoriei, pe destinul istoric al-omului. Sf. Isaac Sirul în veacul al 7-lea, a rezumat gîndirea patristică zicînd : Există numai un păcat, *păcatul*, ceea ce însemnează a fi insensibil față de Domnul cel înviat. Ce profetie impresionantă a timpului nostru. Învățătura Sf. Serafim o așează chiar în centru. Este poate cea mai izbitoare contribuție a spiritualității ortodoxe : de a face pe omul modern sensibil față de Învierea lui Hristos, a face din aceasta un fapt istoric și de a întoarce întreaga istorie, pe această axă de foc, către *Parusie*.

Traducere de : preot PETRU SĂLAGEAN

O RECONSIDERARE A CONCILIULUI AL III-LEA DE LA TOLEDÓ ȘI ACTUALITATEA LUI ECUMENICĂ

de : preot ADRIAN NICULCEA

S-au implinit de curind 1400 ani de cînd teologia occidentală a decretat pentru prima dată oficial, la Conciliul al III-lea de la Toledo (589), că „Duhul Sfînt purcede de la Tatăl și de la Fiul“. Motivul care a determinat atunci Biserica spaniolă să oficializeze printr-un decret formula pnevmatologică latină „a Patre Filioque“ a fost lupta împotriva arianismului care, cum se știe, contesta consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și a Duhului Sfînt cu Tatăl și cu Fiul. Relativ la felul în care teologia latină a înțeles să combată această erezie există opinia larg acceptată că prin asocierea Fiului la actul purcederii Duhului din Tatăl, Biserica spaniolă ar fi vrut să dovedească printr-un argument suplimentar, dumnezeirea Fiului, sau consubstanțialitatea Sa cu Tatăl. Această opinie este exprimată și de teologul ortodox S. Bulgakov ; „Adevărata patrie a filioquismului, nu numai teologic, dar și eclesiastic și dogmatic, a fost cum se știe, Biserica spaniolă : luptînd contra arianismului, ea voia să glorifice și să afirme divinitatea Fiului atribuindu-i o participare în actul purcederii Duhului Sfînt... În mod cert, în Occident (și nu numai în cercurile catolice, ci și în cele protestante și anglicane care, în ciuda Reformei, au moștenit din catolicism dogma filioquistă) există o opinie conform căreia a nega Filioque ar micșora pe Fiul, în timp ce a-L admite L-ar ridica în slavă (istoricește este un ecou al luptei purtate în Germania și în Spania și prin care una din consecințele indirecte a fost receptarea lui Filioque ca argument suplimentar în formarea egalității divine a Fiului“¹.

Opinia la care se referă Bulgakov pare a-și avea originea în cîteva texte ale Sfîntului Atanasie legate de o anumită fază a controversei sale cu arienii. Considerîndu-L pe Fiul o simplă creatură, arienii afirmaseră la un moment dat că cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi a devenit Fiul și Dumnezeu abia prin participarea Sa la harul divin revărsat peste El la botez. Plecînd de la textul din Psalmi (44, 8) unde se spune : „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeu, Dumnezeuul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decît pe părtașii tăi“, arienii considerau că Fiul, asemenea restului creației, nu este Dumnezeu prin esența sa proprie ci prin

¹ S. Bulgakov, *Le Paraclet*, Paris, 1944, pp. 98, 125.

participarea la harul primit la botez ca urmare a vredniciei Sale. Cu acest prilej Sf. Atanasie observă următoarele: „Dacă, după voi, Fiul este din nimic și n-a fost înainte de a se naște, fără îndoială că s-a numit Fiul și Dumnezeu și înțelepciune prin împărtășire. Căci așa se socotesc că există și sînt sfințite toate celelalte. Dar atunci trebuie să spuneți și de cine se împărtășește Fiul? Dacă toate celelalte se împărtășesc de Duhul, El (Fiul) de cine se împărtășește după voi? De duhul? Dar mai degrabă Duhul ia de la Fiul, cum spune El însuși, și e o nebunie să se spună că El se sfințește de Duhul... Căci a da Duhul cu putere nu e propriu făpturii, nici zidirii, ci darul lui Dumnezeu. Căci făpturile se sfințesc de către Sfîntul Duh. Dar Fiul nu e sfințit de Duhul, ci mai virtuos El însuși îl dă pe Acela tuturor, arătînd că nu e făptură, ci Fiu adevărat al Tatălui.”²

Este de observat că Sf. Atanasie dezbate aici problema Fiului într-un cu totul alt context. La acest stadiu al controversei sale cu arienii, el era confruntat cu opinia că Fiul întrupat este doar o creatură care, asemenea tuturor creaturilor, se împărtășește de har. Sf. Atanasie le atrage atenția că Fiul nu se împărtășește de har, ci El este însuși izvorul harului, dovadă textul evanghelic: „Luați Duh Sfînt...”³

Opinia la care se referă Bulgakov și care încă stăruie cu privire la semnificația răspunsului latin dat arianismului pnevmatomah în 589 la Toledo este însă fundamental greșită, pentru simplul motiv că această erezie nu a negat niciodată că Fiul este cauza Duhului Sfînt. Arienii afirmău că dacă Fiul este o creatură a Tatălui, Duhul Sfînt este o creatură a Fiului, deci o creatură a creaturii. Totuși, decretul conciliar anatematizează pe cei care contestau dubla purcedere spunînd: „Oricine refuză să creadă că Duhul Sfînt purcede din Tatăl și din Fiul și că El este în aceeași măsură etern și egal cu Tatăl și cu Fiul, să fie anatema”³. Dat fiind că arienii nu contestau derivarea cauzală a Duhului din Fiul, se pune întrebarea: în ce sens au putut ei contesta atunci doctrina latină că Duhul purcede de la Tatăl și de la Fiul și, legat de aceasta, cum a putut constitui expresia latină a purcederii „a Patre Filique” un argument al consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul împotriva acestei erezii? Acestei complexe întrebări ne propunem să-i dăm răspuns în cele ce urmează.

1. *Arianismul pnevmatomah și învățătura latină despre purcederea Duhului de la Tatăl și de la Fiul*

Arianismul nu s-a limitat la contestarea coeternității și deci a consubstanțialității Fiului cu Tatăl, ci a extins aceste afirmații și asupra Duhului Sfînt căruia i-a contestat coeternitatea și consubstanțialitatea nu numai cu Tatăl, ci chiar și cu Fiul. Această concepție de fond a avut însă o consecință de-a dreptul surprinzătoare asupra modului de a înțelege relațiile ipostatice înseși, căci negînd Duhului chiar și o contemporanitate cu Fiul, arienii au ajuns să nege orice participare a Tatălui la actul aducerii Duhului la existență, limitînd cauza acestuia numai la Fiul. Această consecință se manifestă în germene încă la Arie care afirmase explicit

² Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte contra arienilor*, în „Scrieri”, partea I, București, 1987, pp. 173, 214, 249—250.

³ *Dictionaire de Theologie Catholique*, vol. XV, col. 1178.

că : „... născut netemporal înainte de toate, (Fiul) a fost singur adus la existență de către Tatăl”⁴. Comentînd concepția lui Arie în această problemă teologul romano-catolic X. Le Bachelet spune următoarele : „Arie învăța că singur Logosul a fost creat *imediat*, adică direct de către Dumnezeu ; toate celelalte au fost create *mediat*, adică prin (intermediul) Fiului. Această concepție se bazează pe influența filoniană suferită de Arie ; Fiul este privit în arianism ca Logosul — Demiurg. Dar pentru ce acest Logos-demiurg între Dumnezeu și lume ? Ca și gnosticii, ca și Filon, arienii invocau prea marea distanță, prea marea disproporție care există între Dumnezeuul suprem și simplele creaturi : o acțiune directă era imposibilă... Deci, Fiul singur a fost creat nemijlocit de către Tatăl, restul a fost creat prin Fiul. Trebuie deci să tragem concluzia că, pentru arieni, Duhul este o creatură a Fiului... Duhul este față de Fiul ceea ce Fiul este față de Tatăl, cea dintîi și cea mai mare dintre creațiile Sale”⁵.

Formal, această limitare a originii Duhului numai la Fiul apare pentru prima dată la niște eretici pe care Sf. Atanasie îi numește „tropici”, care pentru a argumenta că Duhul nu este egal cu Fiul, contestau Purcederea Sa din Tatăl⁶.

Restrîngerea ariană a cauzei Duhului numai de la Fiul apare mai explicit la Eunomiu. Pentru el „singur Fiul a fost născut (adică creat, n. n.) de către Tatăl”, iar Duhul Sfînt „creat la porunca Tatălui, dar prin activitatea Fiului”. Concluzia : „Fiul este o creatură a Celui născut (adică a Tatălui, n. n.), iar Paracletul (adică Duhul Sfînt, n. n.) este (o creatură) a Unui născut (adică a Fiului, n. n.)”⁷. Dovadă că Eunomiu învăța că Duhul derivă cauzal nu din Tatăl, ci numai de la Fiul, o constituie un pasaj din Sf. Vasile cel Mare care îl combate pe Eunomiu, spunînd printre altele : „Există oare vreun om pe lume care să nu vadă cu claritate că nici o activitate a Fiului nu se află separată de Tatăl și că nu se află nimic în cele existente care să aparțină Fiului și să fie străine de Tatăl ? Căci (zice Scriptura) : Tot ce este al Meu este al Tău și tot ce este al Tău este al meu (Ioan 17, 10)...”⁸.

Cum se știe, părinții răsăriteni și în primul rînd capadocienii au combătut arianismul pnevmatomah afirmînd nu numai participarea Tatălui la actul venirii Duhului la existență, ci excluzînd cu totul orice implicare a Fiului în acest act. Comentînd reacția — în general a părinților răsăriteni — față de doctrina ariană despre Sfîntul Duh, un istoric protestant al dogmelor caută să o explice : „Am spus că și capadocienii

⁴ Sf. Atanasie cel Mare, *Despre sinoade*, în „Scrieri”, partea a doua, București, 1988, p. 124.

⁵ *Dict. de Theol. Cath.*, vol. 0, col. 1787, 1789.

⁶ Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întîi către Serapion*, în „Scrieri”, partea a doua, pp. 40, 87.

⁷ Eunomiu, *Apologia*, în „Sources chrétiennes”, vol. 305, 291, 275, 285—287.

⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Contra lui Eunomiu*, în „Sources chrétiennes”, vol. 306, pp. 141—143.

și Atanasie, învățătorul lor, nu au putut atașa originea Duhului Sfint la Fiul și iată de ce. Atunci când reforma nu exista încă și când persoanele divine își aveau fiecare specificitatea, creația era opera Fiului pe care o realizase sub ordinele Tatălui. Or a face să derive Duhul Sfint din Fiul ar fi echivalent cu plasarea Lui în rîndul creaturilor. De altfel adversarii lui Atanasie și ai capadocienilor așa înțelegeau, căci le ziceau acestora : Duhul Sfint nu purcede din Tatăl, el purcede din Fiul, conform Revelației care ne învață că totul a fost făcut prin Fiul și că nimic din ceea ce a fost făcut n-a fost făcut afară de El. Atanasie și discipolii săi le-ar fi făcut jocul acestora punind în Fiul originea celui de al treilea ipostas. El s-au păzit cu strășnicie de o asemenea greșală⁹.

Cu totul alta a fost însă reacția latină la aceeași provocare ariană în problema purcederii celui de al treilea ipostas. Pentru a înțelege, însă, doctrina latină cu privire la purcederea Sfintului Duh, va trebui să ne referim la Augustin, a cărui teologie a influențat decisiv Consiliul al III-lea de la Toledo. Teza sa fundamentală a fost, cum se știe, că Duhul purcede de la Tatăl și de la Fiul (a Patre Filique), formulă pe care o vom urmări în contextul confruntării autorului ei cu erezia ariană.

În trei împrejurări principale Augustin își afirmă împotriva arianismului pnevmatomah, credința sa că Duhul Sfint purcede „de la Tatăl și de la Fiul”. Astfel, tratatul *De Trinitate* (scris între 401—416) este în întregime expresia controversei sale cu această erezie. Augustin scrie : „Căci care poate înțelege nașterea Fiului născut din Tatăl în afara timpului, înțelege purcederea Duhului Sfint, care purcede din unul și din celălalt, de asemenea în afara timpului... Și dacă se zice că Duhul Sfint purcede din Tatăl, este în așa fel încît se înțelege că dacă El purcede din Fiul, aceasta Fiul o deține de la Tatăl (*quod etiam procedit de Filis, de Patre esse Filio*). Într-adevăr, dacă tot ce are El deține de la Tatăl, de la Tatăl deține ceea ce face ca Duhul să purceadă, de asemenea, și din El”¹⁰.

Din acest text reiese, deși nu suficient de clar, că împotriva arianismului pnevmatomah care susținea raportarea cauzală a Duhului numai la Fiul, Augustin a trebuit să afirme purcederea celui de al treilea ipostas nu numai de la Fiul, ci și de la Tatăl, mai exact în primul rînd de la Tatăl. Dacă Duhul purcede, într-adevăr, de la Fiul, pare a concede Augustin, aceasta este pentru că El purcede în primul rînd de la Tatăl. Fiul primește de la Tatăl, odată cu întreaga sa ființă și capacitatea de a-l purcede pe Duhul.

Cea de a doua împrejurare a fost generată de confruntarea cu episcopul arian Maximilian, care-i spune următoarele : „Mă aflu într-o mare mirare, preaiubitul meu frate, căci voi spuneți că și Duhul Sfint este din ipostasul Tatălui. Căci dacă Fiul este din ipostasul lui Dumnezeu Tatăl iar Duhul Sfint este, de asemenea, și el din ipostasul Tatălui, pentru ce există numai un singur Fiu și nu sînt numărați doi ? Dacă El este egal

⁹ J. Turmel, *Histoire des dogmes. La Trinité*, Paris, 1932, p. 234.

¹⁰ Augustin. *De Trinitate*, în „Ouvres completes”, vol. XXVII, Paris, 1877, p. 555.

Fiului, Fiul unic nu mai este unic, deoarece există un al doilea născut ca și El, care este din același ipostas al Tatălui din care voi ziceți că este Fiul...¹¹

Maximin se menține deci pe linia argumentării ariene clasice, susținând că Duhul Sfânt nu este egal nici măcar cu Fiul, deoarece nu a putut preexista creării sale de către Fiul. Dacă Duhul ar fi preexistat acestui act, și ar fi fost contemporan cu Fiul, atunci și El ar fi derivat din Tatăl din care derivă cauza însuși Fiul. Or, nefiind egal cu Fiul, Duhul nu purcede din Tatăl, ci numai de la Fiul. Augustin este pus, deci, în fața aceleiași doctrine despre Sfântul Duh cu care au fost confrunțați în Răsărit cu un secol în urmă, Sf. Atanasie și capadocienii. Este evident că în fața acestei doctrine ariene despre purcederea celui de al treilea ipostas, afirmarea purcederii sale „a Patre Filioque” nu a putut avea alt sens decât acela că trebuie să asociem Fiului pe Tatăl. Cu alte cuvinte, formula „a Patre Filioque” afirmă în realitate că Duhul nu purcede numai de la Fiul, ci și de la Tatăl. Cum sugerează un alt teolog, având în vedere că referința pnevmatologiei latine a fost acel „a Solo Filio” arian, adevărata formă a răspunsului ar fi trebuit să fie „a Filio Patreque” (de la Fiul și de la Tatăl)¹². Aceasta trebuie să fi fost situația cel puțin din punct de vedere logic.

Din punct de vedere istoric, lucrurile sînt însă mai puțin clare. În răspunsul pe care-l dă lui Maximin, Augustin nu pare conștient de acel „a solo Filio”, afirmat indirect de acesta. El pare mai degrabă sub influența Sfântului Atanasie, deoarece nu găsește alt răspuns decât afirmarea dependenței cauzale a Duhului față de Fiul: „Dacă Duhul n-ar fi purces și din El (din Fiul), nu ar fi spus ucenicilor săi: Luați Duh Sfânt (Ioan 20, 22) și nu L-ar fi dat suflînd asupra lor ca prin acest suflu, care era semnul că Duhul purcede și de la El, să arate în mod clar ceea ce dădea în mod secret îndreptînd spre ei suflarea Sa”¹³. Ce sens are însă afirmarea purcederii Duhului de la Fiul împotriva cuiva care nu contesta aceasta și căuta, dimpotrivă, s-o limiteze numai la Fiul?

Dar ocazia cea mai importantă în care Augustin se confruntă cu doctrina ariană despre purcederea Duhului Sfânt este cea prilejuită de un opuscul anonim care-i cade în mînă și pe care îl intitulează simplu, *Sermo arianorum* (o cuvîntare a arienilor)¹⁴. Arianul anonim afirma printre altele: „Fiul este născut din Tatăl, iar Duhul este creat prin Fiul... Fiul primește ordinele de la Tatăl, Duhul le primește însă de la Fiul. Fiul este subus Tatălui, Duhul Sfânt este subus Fiului... Tatăl, printr-o voință imuabilă și impasibilă a născut pe Fiul, iar Fiul, fără trudă, fără oboseală și numai prin puterea sa, l-a creat pe Duhul Sfânt.”¹⁵

¹¹ Idem, *Contra Maximinum*, în „Oeuvres...”, vol. XXVII, pp. 30, 33.

¹² *Dict. de Theol. Cath.*, V, col. 782.

¹³ Augustin, *Contra Maximinum*, o. c., p. 87.

¹⁴ Din punct de vedere cronologic, răspunsul pe care Augustin îl dă arianului anonim este anterior cu zece ani confruntării cu Maximin. Am inversat însă ordinea acestor evenimente numai din rațiuni expozitive.

¹⁵ Augustin, *Sermo contra arianorum*, în „Oeuvres”... vol. XXVI, pp. 571—572.

Cu această ocazie, Augustin pare a fi conștient de sensul restrictiv în care arianul anonim înțelege purcederea Duhului Sfânt căci scrie : „Rămîne de văzut în ce sens zic ei (arienii) că Fiul a creat pe Duhul numai prin virtutea sa. Căci în acest fel ei sînt constrinși să spună că Fiul a făcut ceva ce nu a văzut pe Tatăl făcînd”¹⁶. Față de doctrina ariană a purcederii Duhului numai de la Fiul, Augustin nu a putut reacționa decît în sensul afirmării participării Tatălui la acest act al Fiului. După ce comentează afirmația arianului anonim, continuă : „Citim, într-adevăr, că Duhul Sfânt a fost, de asemenea, trimis (...) Dar el n-a fost trimis numai de Fiul, după cum este scris : Cînd mă voi duce, eu vi-l voi trimite (Ioan 16, 7), ci a fost trimis în mod egal și de Tatăl, după cum de asemenea este scris : Tatăl meu vi-l va trimite în numele meu (Ioan 14, 26). Se vede din aceasta că Sfîntul Duh n-a fost trimis nici de Tatăl fără Fiul, nici de Fiul fără Tatăl, ci atît de unul cît și de celălalt, căci darurile Sfîntei Treimi sînt inseparabile”¹⁷. Referința ariană l-a obligat deci pe Augustin să precizeze că Duhul Sfânt nu purcede numai de la Fiul (nec a Solo Filio), ci și de la Tatăl (sed a Patre quoque).

Așadar, accentul în formula latină a purcederii Sfîntului Duh de la Tatăl și de la Fiul a căzut la origine nu pe participarea Fiului — pe care n-o contesta nimeni — ci pe aceea a Tatălui în mod expres de arieni.

Un secol și jumătate mai tîrziu, Biserica spaniolă va afirma împotriva arianismului pnevmatomah aceeași învățătură despre purcederea Duhului Sfînt, pentru prima dată în mod oficial, la Conciliul al III-lea de la Toledo (589). În baza celor expuse pînă aici se observă că ceea ce a avut de arătat Conciliul al III-lea de la Toledo prin formula purcederii „de la Tatăl și de la Fiul” a fost însăși purcederea *Sa de la Tatăl*, contestată de arieni.

Mai tîrziu, teologii apuseni au păstrat același accent pe participarea Tatălui la actul purcederii : „Noi cunoaștem — scrie un teolog — paralela dintre Fiul și Duhul Sfînt la Sfîntul Ioan... După cum Fiul este trimis de Tatăl, tot așa Duhul este trimis de Fiul (15, 26 ; 16, 7). Nu trebuie să se înțeleagă totuși această (paralelă) de o manieră unilaterală în sensul că Duhul nu ar fi dependent decît de Fiul (s. n.) și Fiul de Tatăl ; dimpotrivă, partea pe care Tatăl o are la (purcederea) Duhului Sfînt este exprimată de o manieră, de asemenea, explicită și înainte celei a Fiului : Fiul îl trimite de la Tatăl (15, 26)... De unde formula prescurtată : „Care de la Tatăl purcede” (15, 26). Tatăl este principiul Fiului : iată pentru ce Duhul vine de la Tatăl „în numele” Fiului (14, 26) sau la rugămintea Fiului (14, 16)”¹⁸.

Se poate concluda că semnificația reală a formulei „a Patre Filioque” nu a putut fi aceea pe care o semnaleză Bulgakov. Ajunși la acest punct, putem discuta a doua parte a întrebării pe care ne-am pus-o și anume în ce mod a putut dovedi teologia latină consubstanțialitatea Duhului cu Ta-

¹⁶ Idem, *Contra sermonem arianorum*, în „Oeuvres...”, vol. XXVI, p. 604.

¹⁷ Ibidem, p. 579.

¹⁸ B. Bartmann, *Precis de théologie dogmatique*, Mulhouse, 1938, pp. 231—232.

tăl și cu Fiul, împotriva arianismului pnevmatomah, prin afirmarea purcederii Duhului nu numai de la Fiul ci și de la Tatăl? Vom căuta să demonstrăm, nu numai istoricește, adevărul că la origine accentul în formula latină „a Patre Filioque” a căzut nu pe participarea Fiului, ci pe aceea a Tatălui. Aceasta înseamnă că ambele formule pnevmatologice, adică atât cea ariană cât și aceea latină, nu sînt decît expresiile doctrinei despre distincția și respectiv identitatea ființială a Duhului Sfînt în raport cu Tatăl și cu Fiul. Din însăși conținutul decretului de la Toledo trebuie să înțelegem că afirmarea purcederii Duhului și de la Tatăl, nu numai de la Fiul, a fost tocmai expresia apărării în *manieră latină* a consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul. Afirmarea dublei purcederi a Duhului a reprezentat deci o necesitate *sistematică* a teologiei occidentale în lupta ei cu arianismul pnevmatomah. Am subliniat expresia „în manieră latină”, deoarece această apărare a consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul, conduce la consecințe incalculabile. Înainte de a ne ocupa de aceste consecințe, vom urmări relația dintre afirmarea purcederii Duhului de la Tatăl „și de la Fiul” și afirmarea egalității și consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul.

2. Arianismul pnevmatomah și învățătura latină despre consubstanțialitatea Duhului cu Tatăl și cu Fiul

Arianismul a debutat, cum se știe, ca o contestare de proporții a doctrinei Bisericii despre coeternitatea și consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și a Duhului cu Tatăl și cu Fiul. În opinia ariană, mai întîi a existat Tatăl pentru ca, după un timp alături de El să apară și Fiul, iar după un alt timp să apară și Duhul Sfînt.¹⁹ Treimea s-a constituit, pentru acești eretici, în timp, prin adăugări succesive de noi ipostase.

Motivul acestei contestări a coeternității Fiului cu Tatăl și a Duhului cu Tatăl și cu Fiul era, în concepția arienilor, necesitatea de a păstra distincțiile ipostatice. A considera pe Fiul cotermin cu Tatăl înseamnă pentru arieni a afirma că Fiul a putut exista înaintea propriei sale nașteri, deci că El este născut ca și Tatăl. Cum sabelienii erau cei care făceau astfel de afirmații, Eunomiu, de exemplu, caută să le reducă la absurd arătînd că ultima lor consecință este confuzia Fiului cu Tatăl. Pentru aceleași rațiuni, nici Duhul nu a putut exista, înaintea purcederii Sale, alături de Fiul, ci a fost creat prin activitatea Fiului, atunci cînd nu era. Creat la porunca Tatălui, El este cîstit în al treilea rînd, ca prima creatură a Monogenului, cea mai mare dintre toate.²⁰

Arianismul și-a întemeiat, deci, contestarea consubstanțialității Sfinței Treimi pe afirmația că Fiul nu a putut exista anterior Nașterii Sale din Tatăl și nici Duhul anterior Purcederii Sale „din Fiul”. Pentru arieni, ipostasele apar în existență abia în urma actelor lor de la origine, deci ca

¹⁹ Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola a treia către Serapion*, în „Scrieri”, partea a doua, pp. 85—86.

²⁰ Eunomiu, *Apologia*, pp. 261, 265, 287. Sabelienii foloseau expresia „Fiul născut (Filius innascibilis)”.

noutăți succesive neanticipate în nici un fel în originea din care provin. Din acest motiv Nașterea Fiului și respectiv Purcederea Duhului introduc în existență realități care mai înainte nu existau, adică noutăți absolute, succesiv diferite, neconsubstanțiale. Fiind începuturi absolute, Nașterea și Purcederea au loc în mod necesar în timp, eternitatea neadmițând un început sau un sfârșit. Iată de ce atât Nașterea, cât și Purcederea nu mai sînt acte eterne, ci *creații succesive*.

Așadar, contestarea consubstanțialității s-a bazat în arianism tocmai pe contestarea preexistenței Fiului în raport cu Nașterea și a Duhului în raport cu Purcederea. În felul acesta, ipostasele devin succesiv neconsubstanțiale. Dacă Fiul nu a putut exista anterior Nașterii atunci el nu este nenăscut ca Tatăl, ci este născut, deci este Fiu. Iar dacă Duhul nu a putut nici El exista anterior Purcederii Sale din Fiul, atunci El nu este un alt născut asemenea Fiului, ci o creatură ulterioară a acestuia. În plus, nefiind contemporan cu Fiul, deci un născut ca El, sau un frate al Fiului, Duhul nu purcede și din Tatăl. El derivă numai din Fiul căci, dacă ar deriva și El din Tatăl, ar fi un împreună-născut din Tatăl, deci un alt Fiu asemenea primului. Dacă Duhul este Duh, iar nu Fiu, sugerează Euno-miu, atunci el nu este nici măcar contemporan cu Fiul. Iată de ce El nu a putut fi anterior derivării Sale cauzale din Fiul, iată de ce El nu purcede din Tatăl, ci numai de la Fiul. Prin aceasta arienii îi combăteau pe sabelieni.

Ignorînd cu totul doctrina sabeliană, părinții latini și în primul rînd Fer. Augustin a întemeiat consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și a Duhului cu Tatăl și cu Fiul, împotriva arianismului, tocmai pe afirmația că Fiul a existat înainte de a se naște și Duhul înainte de a purcede. În cartea a V-a din celebrul *De Trinitate*, Fer. Augustin afirmă textual independența și anterioritatea ipostaselor în raport cu actele de la originea lor. El spune următoarele; „Să mergem mai departe și să ne întrebăm dacă, după cum Fiul nu este Fiu abia prin actul nașterii, ci prin ceea ce este El în Sine, tot astfel Duhul Sfînt nu este Dar abia prin faptul că este dăruit, ci prin ceea ce este El în Sine; cu alte cuvinte, se pune întrebarea dacă El (Duhul) exista înainte de a fi dăruit, (adică) dacă exista fără a fi un dar (efectiv). Sau mai bine, dacă prin faptul că Dumnezeu trebuia să-L dăruiască, *El era un Dar înainte de a fi dăruit* (s. n.) ... Duhul ca dar exista înaintea dăruirii Sale de către Fiul. Căci (cuvîntul) „dar“ nu are același sens cu „dăruit“. Într-adevăr, darul poate exista înainte chiar de a fi dăruit, însă nu se poate spune dăruit decît despre ceea ce efectiv a fost dăruit“.²¹

Dacă Duhul nu ar exista anterior Purcederii Sale din Fiul — spune Augustin — atunci acest act ar introduce în existență o realitate care mai înainte nu era, deci o realitate neeternă. Ca dar, Duhul există anterior

²¹ Augustin, *De Trinitate*, p. 304. Pentru Fer. Augustin, Duhul Sfînt este darul pe care Tatăl îl face Fiului Său născîndu-L. Dar născîndu-se din Tatăl, Fiul primește totodată și darul de a-L purcede „și El“ pe Duhul, care să fie atît Duhul unuia cît și al celui alt în același timp” (*De Trinitate*, p. 536).

dăruirii Sale de către Fiul, deci purcederii Sale „din Fiul”. Fiind coetern cu Fiul, El derivă cauzal și din Tatăl, nu numai din Fiul. Mai exact, El derivă cauzal din Tatăl odată cu Fiul pentru ca apoi să derive cauzal și din Fiul. Anterioritatea Duhului în raport cu purcederea Sa din Fiul întemeiază, deci, purcederea Sa din Tatăl. Fiind însă anterior purcederii, Duhul există ca Duh independent de acest act. În acest caz el este o realitate eternă alături nu numai de Fiul, ci alături și de Tatăl. Nașterea și respectiv purcederea nu mai pot introduce deci în existență realități care mai înainte să nu fi fost, adică noutăți succesive. Ipostasele nu mai pot fi astfel diferențieri succesive în raport cu originea, ci actualizări a ceea ce deja exista dinainte. În acest context, procesiunile nu mai reprezintă începuturi propriuzise. Fiul este consubstanțial cu Tatăl deoarece nașterea Sa nu actualizează decât ceea ce dintotdeauna a existat substanțial cu Tatăl și cu Fiul, deoarece existind deja în Fiul, anterior alături de Tatăl, *adică filiația potențială*. Duhul la rîndul său este conpurcederii Sale din Acesta, El există deja în Tatăl odată cu Fiul anterior Nașterii Acestuia. Purcederea nu mai poate reprezenta astfel un început adevărat, ci actualizarea unei realități care exista deja din eternitate, *adică spirăția pasivă*.

Pentru Fer. Augustin, deci, Trinitatea nu se mai constituie progresiv, în timp, ca în arianism, ci ea există ca atare deja din eternitate, deci încă anterior manifestării Ei în actele de la origine, ale Nașterii și Purcederii. La originea actelor nu se mai află monada, *adică numai Tatăl*, ca în arianism, ci Triada, *adică esența divină cuprinzînd deja alături de Tatăl, pe Fiul și pe Duhul, anterior Purcederii și chiar Nașterii înseși*. Comentîndu-l pe Fer. Augustin, un teolog apusean scrie: „Dumnezeu-Trinitate, *adică în fond Divinitatea este ceea care se dezvoltă fără succesiune de timp sau de natură, dar nu fără ordine de origine, în trei persoane, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh*”²².

Această concepție despre Sfînta Treime duce însă la concluzia că procesiunile divine nu mai adaugă succesiv ipostase care mai înainte să nu fi fost, ca în arianism, ci, dimpotrivă, exceptează succesiv atributele într-o scădere progresivă a numărului lor inițial. Este o concepție existentă în germene deja la Tertulian. În luptă cu gnosticismul valentinian, Tertulian căuta să întemeieze consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și a Duhului cu Tatăl și cu Fiul pe ideea preexistenței virtuale a Fiului în Tatăl, asemenea tulpinei unui copac în rădăcina sa, și a preexistenței Duhului în Tatăl și în Fiul, asemenea fructului aceluiași copac în rădăcină și în tulpină²³.

Concepția lui Tertulian despre Sfînta Treime provoacă teologului ortodox S. Bulgakov aceeași impresie a unei transformări a Triadei inițiale în diadă și a diadei în monadă, printr-o succesivă exceptare a atributelor ipostatice. „Cînd se întreprinde criticatriadologiei filioquiste —

²² Dict. de Theol. Cath., I, col. 2245.

²³ Cf. J. M. Garrigues, *Procession... du Saint Esprit*, în „Istina”, 1972, 3—4, p. 348.

scrie el — nu poți să nu fii surprins mai întâi să vezi în aceasta o restaurare a triadologiei lui Tertulian, deși sub o formă mai camuflată. Cu toate acestea, principiul originii ipostaselor unul din altul conduce la un subordinaționism cantitativ. Or, un principiu analog există latent în filioquism. Să reluăm schema procesiunilor ipostatice: Tatăl în calitate de origine a Fiului îi comunică acestuia (prin naștere, n.n.) plenitudinea naturii devine împreună cu facultatea de a purcede pe Duhul Sfânt, dar nu și pe aceea de a naște (*adică de a fi Tată n.n.*), căci aceasta nu corespunde caracterului său propriu; Tatăl și Fiul comunică Duhului Sfânt aceeași plenitudine a naturii divine, dar nu și facultatea de a naște și de a purcede* (*adică de a fi Tată și a fi Fiul, n.n.*) deoarece acestea nu sînt conforme proprietății sale. O astfel de *derivatio* antrenează o descreștere ipostatică a divinității. Tatăl este plenitudinea naturii, *Deitas*. Fiul este *Deitas*, dar fără virtutea generatoare; Duhul Sfânt este *Deitas*, dar fără virtutea generatoare și cea purcezoare²⁴.

Înțelegerea procesiunilor divine, în filioquism, ca o progresivă „descreștere ipostatică” nu este însă doar o impresie a lui Bulgakov, ci însăși esența gândirii trinitarelatine. La Conciliul de la Lyon (1274), teologii latini argumentau bizantinilor exact în această manieră, spunînd că prin naștere Fiul primește de la Tatăl totul, cu excepția calității de a fi Tată. Prin extensie, trebuie să înțelegem că purcezînd din Tatăl și din Fiul, Duhul Sfânt primește totul, cu excepția calităților de a fi Tată și a fi Fiul (*praeter esse et Filium*). Înțeleasă ca „descreștere ipostatică” progresivă, triadologia filoquistă apare astfel ca inversul celei ariene. Dacă în arianism Triada se realizează progresiv, în timp, prin adăugare de noi ipostaze, în schimb la Tertulian apoi la Fer. Augustin și mai tîrziu în concepția medievală latină despre Sfînta Treime, acest proces este exact invers, în sensul că în cursul procesiunilor are loc o descreștere, o scădere progresivă a acelorasi ipostase în sensul arătat. Iată deci că nu numai pe plan formal triadologia latină este exact inversul celei ariene, ci și pe plan sistematic. În felul acesta triadologia latină trebuie plasată, inevitabil, la extrema opusă celei ariene.

Dat fiind, așadar, că Duhul există deja în Fiul anterior purcederii Sale, iar Fiul în Tatăl anterior nașterii Sale, Duhul Sfânt subzistă deja în Tatăl anterior purcederii și chiar nașterii. La originea sa se află o esență divină care deja îl conține virtual. Această preexistență a Duhului în Fiul, anterioară purcederii Sale din Fiul, explică purcederea Sa din Tatăl odată cu nașterea Fiului, dar explică și consubstanțialitatea Sa cu Tatăl și cu Fiul. Cum am mai spus, dat fiind faptul că purcederea actualizează o realitate care deja există anterior în stare virtuală, acest act, asemenea actului nașterii, nu mai poate introduce în existență ceva care mai înainte să nu fi existat, *adică* ceva nou, ceva diferit în raport cu originea. Ea actualizează, reafirmă, extinde ceva ce deja există de mai înainte. Dacă arienii întemeiau distincția Fiului în raport cu Tatăl și a Duhului în raport cu Tatăl și cu Fiul pe considerarea ipostaselor ca

²⁴ S. Bulgakov, o. c., p. 131.

fiind posterioare actelor de la origine, *teologia latină va întemeia consubstanțialitatea Fiului și Duhului act pe ideea contrară a preexistenței aceluiași ipostase în raport cu aceleași acte de la origine (Nașterea, Purcederea)*. Contrar concepției ariene, în filioquism la originea actelor nașterii și purcederii se află, din punctul de vedere latin, o esență divină deja ipostaziată, deja personificată, adică deja conținând în sine virtual rezultatul acestor acte. Această doctrină este exprimată declară teologul apusean (A. Palmieri) în felul următor: *Esența divină, în măsura în care e marcată prin relația formală a filiației, este născută, aceeași esență, în măsura în care este marcată prin relația formală aspirației pasive purcede. Consubstanțialitatea divină nu este deci principiul procesiunilor divine. Acest principiu ne este dat, dacă se poate spune astfel, prin esența deja personificată (s.n.)*²⁵.

Iată deci că în concepția trinitară latină, afirmarea consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul implică cu necesitate ideea preexistenței Duhului în raport cu actul purcederii, ceea ce are drept ultimă consecință afirmarea preexistenței. Sale virtuale în Fiul și deci purcederea Sa din Tatăl odată cu nașterea Fiului. *În limitele ordinii procesiunilor*, afirmarea consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul obligă, deci, la o afirmare a purcederii Duhului nu numai de la Fiul, cum voiau arienii, ci și de la Tatăl. Formula „a Patre Filioque”, oficializată pentru prima dată la Toledo, devine astfel consecința sistematică directă a învățaturii despre consubstanțialitatea celui de al treilea ipostas. În acest context ne putem pune, în sfârșit, întrebarea: de ce părinții orientali nu au apărut consubstanțialitatea Duhului împotriva aceluiași arianism pnevmatomah, în manieră latină, adică în limitele ordinii procesiunilor, ci pentru aceasta au respins nu numai doctrina ariană a purcederii Duhului numai de la Fiul, ci au exclus cu totul orice participare a Fiului la acest act?

Un răspuns la această întrebare îl vom încerca în cele ce urmează.

3. Consecințele învățaturii latine despre Sfântul Duh

Contestând consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și a Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul, arianismul a provocat o vie reacție atît în Răsărit cît și în Apus, întrucît pericolul reprezentat de această erezie nu viza numai învățătura despre Sfînta Treime în sine, ci amenința însăși acțiunea Fiului și a Duhului Sfînt în iconomia mîntuirii. Căci dacă Fiul nu este Dumnezeu adevărat, asemenea Tatălui, *mîntuirea obiectivă* realizată prin întrupare devine o pură ficțiune, omul neputînd fi salvat de nici o altă creatură, oricît de înaltă ar fi aceasta. Pe de altă parte, dacă Duhul Sfînt nu este Dumnezeu, asemenea Tatălui și Fiului, El nu are puterea să ne apropie de Fiul și prin Acesta de Tatăl, căci de Dumnezeu nu se poate apropia decît tot Dumnezeu. Numai Duhul ca Dumnezeu adevărat, egal și consubstanțial cu Tatăl și cu Fiul, ne poate face fii adevărați (Romani 8, 15). Contestarea ariană a consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu

²⁵ Cf. *Dict. de Theol. Cath.*, V, 815.

Fiul submina de data aceasta bazele învățaturii revelate despre *mîntuirea subiectivă*, despre îndumnezeirea firii umane.

Sf. Atanasie nu conținește să atragă atenția că după cum cel ce îl are pe Fiul îl are pe Tatăl, tot astfel cel ce îl are pe Duhul are pe Fiul: „cel ce desparte pe Fiul de Tatăl sau *coboară pe Duhul între creaturi* nu are nici pe Fiul nici pe Tatăl, ci aste fără Dumnezeu și mai rău ca un necredincios și orice mai degrabă decît un creștin“.²⁶

Intr-adevăr, cine nu are pe Duhul ca persoană egală și consubstanțială cu Tatăl și cu Fiul, nu-L are nici pe Tatăl și nici pe Fiul. Duhul este esipul Fiului, deci Cel care ni-L face prezent în noi pe Fiul, tot astfel cum Fiul, fiind chipul Tatălui, ne face prezent pe Tatăl. Dacă Duhul ar fi o creatură, atunci El nu ar mai fi nici chipul autentic al Fiului, deci nu ne-ar mai putea aduce în noi pe Fiul neavîndu-L nici El însuși. Iar neavîndu-L pe Fiul în noi, învățătura despre îndumnezeirea omului își pierde sensul. Învățînd că Duhul Sfînt este o creatură inferioară chiar în raport cu Fiul, arianismul pnevmatomah a ajuns inevitabil la consecința amintită. Astfel, Asterie al Amasiei și Fer. Ieronim semnalează *aversiunea arienilor pentru cultul sfinților și al moaștelor lor*, iar Sf. Grigore al Nisei este îngidnat de principiile moralei ariene, cu totul opuse ascetismului creștin²⁷. Dar nu numai omul călăuzit de Duhul Sfînt nu mai poate fi o transparentă pentru Hristos, ci nici însăși Sfînta Scriptură, realizată sub insuflarea aceluiași Duh, nu-L mai revelează cu adevărat pe Fiul.

Lupta pentru apărarea consubstanțialității Duhului cu Tatăl și cu Fiul era deci o luptă pentru apărarea învățaturii creștine despre mîntuire în general. Cu toate acestea, lupta împotriva arianismului nu putea fi purtată oricum. De exemplu, și modaliștii sabelieni combăteau această erezie, rezultatul fiind însă o erezie opusă. Din acest punct de vedere, combaterea latină a arianismului s-a deosebit fundamental de aceea practică în Răsărit de părinții greci. Dat fiind că esențialul învățaturii latine despre Sfînta Treime a fost afirmarea, împotriva arianismului, că Fiul exista deja alături de Tatăl anterior nașterii Sale și Duhul alături de Tatăl și de Fiul anterior purcederii Sale, în zelul lor antiarian părinții latini s-au aplecat inevitabil spre modalism. Învățătura despre preexistența latentă, potențială, a ipostaselor în esența divină, anterior actualizării lor în procesiuni, o găsim, de exemplu, la modalistul Marcel de Ancyra care considera că Dumnezeu este o monadă indivizibilă, un singur „prosopon“ nu sînt trei ipostase: pluralitatea introdusă în Dumnezeu, ca și inferioritatea Logosului în raport cu Dumnezeu sînt urmarea infiltrațiilor pășine și, de asemenea, a erorilor lui Origen. Cuvîntul există din eternitate în potență „dinamei“ în Dumnezeu. Duhul, de asemenea, este conținut în Cuvîntul și în Tatăl...“²⁸

²⁶ Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâi către Serapion*, în „Scrieri“, partea a doua, p. 61.

²⁷ Cf. *Dict. de Theol. Cath.*, I, 1325.

²⁸ J. Tixeront, *Histoire des dogmes*, vol. II, Paris, 1924, p. 41.

Afirmînd, împotriva ariansimului, preexistența Fiului în raport cu nașterea și a Duhului în raport cu purcederea, Marcel asigură, într-adevăr, consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și a Duhului cu Tatăl și cu Fiul, dar prețul acestui procedeu a fost anularea distincției reale a Fiului față de Tatăl și a Duhului față de Tatăl și de Fiul. *Căci Fiul deja născut nu mai poate reprezenta o noutate, o diferență reală față de originea Sa, dacă El se află deja anticipat virtual ca filiație potențială în această origine.*

Or, ignorînd originea modalistă a ideii de preexistență a ipostaselor, în raport cu procesiunile, Augustin a apărut consubstanțialitatea Duhului Sfînt, împotriva arianismului pnevmatomah, tocmai prin afirmarea preexistenței Sale în raport cu purcederea Sa „din Fiul”. Duhul ca Dar comun al Tatălui și Fiului — argumentează el — preexistă actului propriu zis al dăruirii, adică al purcederii din Tatăl și din Fiul. Urmîndu-i lui Augustin, Conciliul al III-lea de la Toledo, va apăra, prin afirmarea purcederii Duhului *și din Tatăl*, aceeași idee a preexistenței Duhului, în raport cu purcederea Sa din Fiul, împotriva doctrinei ariene a purcederii sale *numai din Fiul*. Căci dacă Duhul nu purcede numai din Fiul, ci și din Tatăl, înseamnă că Duhul nu se realizează ca ipostas în Treime abia ulterior actului purcederii, așa cum sugerau arienii, ci există deja ca atare din eternitate, independent de acest act. Însă ca și în cazul Fiului, afirmarea preexistenței Duhului, în raport cu actul purcederii Sale, duce inevitabil la anularea distincției Sale reale față de Tatăl și de Fiul. *Căci o realitate deja anticipată în originea sa nu mai poate constitui în nici un fel o noutate adevărată, o diferență, o distingere față de cauza din care provine.*

Așadar, esențialismul teologiei trinitare latine, ca primă consecință a modului ei de a înțelege relațiile trinitare, nu se datorează derivării Duhului *și din Fiul*, adică lui *Filioque*, ci decurge din felul în care înțelege raportul dintre ipostase și procesiuni *în limitele aceleiași ordini a procesiunilor*, recunoscută și în arianism.²⁹

Acest mod de a înțelege ipostasele; ca preexistente în originea din care provin, nu a rămas însă fără consecințe nici asupra învățăturii despre mîntuire, despre implicarea reală a Fiului și Duhului în istorie, în iconomie. În special, înțelegerea Duhului ca deja prezent în Fiul, anterior purcederii Sale, a dus nu numai la slăbirea distincției Sale reale față de Tatăl și de Fiul, ci și la diminuarea rolului său în Biserică, în iconomia mîntuirii. *Ideea subiacentă a teologiei latine este că ceea ce manifestă Duhul în iconomia mîntuirii, în Biserică, este deja cuprins virtual în Fiul. Duhul nu poate deci aduce nimic nou față de iconomia Fiului, față de lucrarea mîntuitoare a lui Hristos, astfel încît Biserica nu este, pentru teologia apuseană decît o prelungire a întrupării, o extensiune, o actualizare a ceea ce deja există virtual în Hristos*³⁰. Respingerea unui rol propriu al Duhului în Biserică, în baza faptului că tot ceea ce face Duhul este deja anticipat virtual în Hristos, a ușurat considerabil efortul teologiei latine de

²⁹ Eunomiu, o. c., p. 261.

³⁰ H. Muhlen, *Esprit de Dieu, Esprit de l'Eglise*, vol. I, Paris, 1969, p. 22.

a elimina orice caracter de imprevizibilitate în manifestarea puterilor în Biserică, legându-le strins de ierarhie și în primul rînd de papă, libertatea în Duhul fiind astfel anulată de obligația obedienței totale față de pretențiile centraliste ale „vicarului lui Hristos“.

Opuîndu-se, deci, Trinității ariene, în care ipostasele apar abia în creație, în timp, în *iconomie*, teologia latină a ajuns sclava concepției contrare, adică a unei viziuni exclusiv *teologice* despre Sfînta Treime. Dacă tot ceea ce reprezintă Fiul este deja anticipat din eternitate în originea din care provine, chiar actele Sale iconomice vor fi prevăzute din eternitate independent de istorie, de om. Astfel Toma de Aquino ajunge să cocheteze cu ideea unei creații *ab eterno*, iar Duns Scotus cu ideea că întruparea a fost decisă din eternitate și ar fi avut loc oricum, independent de păcatul omului³¹. Simțind deficiențele acestui accent unilateral pus pe Trinitatea teologică, transcendentă, o serie de teologi medievali ca Rupert de Deuts, Joachim de Flore etc. au încercat să pună bazele unei autentice viziuni iconomice despre Sfînta Treime, în sensul unui rol iconomic distinct al Fiului față de Tatăl și al unui rol iconomic distinct al Duhului față de Tatăl și de Fiul. În zadar însă, căci primejdia preexistenței virtuale a ipostaselor în raport cu actualizarea lor în procesiuni, ca bază a anulării oricărei distincții a Fiului față de Tatăl și a Duhului față de Tatăl și de Fiul, a constituit o piedică de netrecut. Teologul L. Schefzyck, care enumeră amintitele tentative medievale, încheie spunînd: „În ciuda acestor eforturi, sinteza între învățătura trinitară și teologia istoriei nu s-a putut realiza perfect. Deja Honorius de Autun (†1130) renunțase la a o mai face“³².

Apariția protestantismului a accentuat și mai tare această viziune teologică despre Sfînta Treime. Deși reformatorii au preluat nemodificată învățătura apuseană despre relațiile eterne ale Fiului cu Tatăl și ale Duhului cu Tatăl și cu Fiul, începînd din secolul XIX, Schleiermacher „protestantizează“ și doctrina despre Sfînta Treime, contestînd vehement coeternitatea Fiului și a Duhului și chiar ideea că Dumnezeu ar fi în Sine, din eternitate, Treime. Pentru ei, Treimea este o viziune exclusiv iconomică despre Dumnezeu, în care însăși existența Fiului și a Duhului sînt reduse la istoria mîntuirii, la experiența credinciosului. Concluzia: nu există o Trinitate immanentă, ci *exclusiv una iconomică*³³. Schleiermacher nu făcea, evident, decît să aplice și doctrinei trinitare principiul protestant „Sola Scriptura“. În baza acestui principiu, imaginea noastră despre Treime ar fi dependentă exclusiv de Revelație, adică Dumnezeu ar apare ca Treime *numai* în Revelație. Noi nu putem ști cum este El în Sine, anterior manifestării Sale în timp, în *iconomie*. Deci Fiul și Duhul ar fi aspecte ale lui Dumnezeu manifestate numai în Revelație, în timp, în *iconomia* mîntuirii.

³¹ *Dict. de Theol. Cath.*, XV, 887, 922.

³² *Mysterium salutis*, V, p. 294.

³³ *Cf. Dict. de Theol. Cath.*, XV, 1790.

Teologia romano-catolică a combătut cu înverșunare acest „iconomism“ protestant, condamându-l indirect în concepțiile semiraționalistului Günther care, influențat de hegelianism, ajungea la triteism, făcând relațiile trinitare dependente de timp, de istorie. Față de această evidentă eroare, la Conciliul I Vatican (1870) s-a avansat proiectul unei Constituții dogmatice asupra Trinității, unde se afirmă: „Tatăl naște pe Fiul din eternitate, iar nu producând o altă esență egală cu a Sa pe calea emanației (...)”; la fel Duhul Sfânt purcede din Tatăl și din Fiul, ca dintr-un principiu unic printr-o unică spirație, nu printr-o multiplicare a esenței (...)“³⁴ Dar anticonomismul acesta devine și mai evident în confruntarea cu modernistii influențați de liberalismul protestant. Aceștia nu se vor mai mulțumi cu ideea protestantă că Dumnezeu s-a manifestat ca Treime numai în Revelație, ci vor spune că însăși ideea de Trinitate este o creație a imaginației omenești, un produs al evoluției istorice a dogmelor. Condamnându-i în enciclica *Qui pluribus*, papa Pius IX întărea implicit învățătura apuseană despre Treimea immanentă, adică existență ca atare din eternitate, iar nu apărută abia în timp sau chiar rod al imaginației umane³⁵.

Unii teologi apuseni au simțit, totuși unilateralismul acestei tendințe a viziunii despre Sfinta Treime și astfel, perioada modernă și-a numărat și ea tentativele de corectare, într-o reluare a celor încercate deja în evul mediu. L. Schefzyck, enumeră în acest sens nume ca: Denis Petan, Loys Thomassin, Passaglia, Schrader, apoi Möhler și A. Standenmaier, pentru a sugera din nou că nici aceste tentative nu au însemnat „o reprezentare terminată a doctrinei trinitare după principiul economiei mântuirii. Pe această linie, teologia latină nu a atins încă pînă astăzi o formulare satisfăcătoare“³⁶.

4. Actualitatea Conciliului al III-lea de la Toledo

Combătînd arianismul în limitele ordinii procesiunilor, teologia latină a alunecat inevitabil spre modalism. Într-adevăr, în aceste limite nu este posibilă o afirmare a distincției ipostaselor, fără a aluneca spre subordinaționism sau, dimpotrivă, a consubstanțialității lor fără a înclina spre esențialism. Această alternativă fără ieșire s-a manifestat atît în problema definirii raportului Fiului cu Tatăl, cît și în aceea a raportului Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul. Contestînd preexistența Fiului în raport cu actul nașterii Sale, pentru a evita confuzia sabeliană arienii au ajuns în schimb să nege consubstanțialitatea și deci divinitatea Fiului, tot așa cum, modalistii, pentru a evita subordinaționismul au postulat preexistența Fiului în raport cu acest act și au sfîrșit prin a ajunge la esențialism.

Aceeași a fost deci alternativa și în problema Duhului Sfânt. Negînd Duhului preexistența în raport cu purcederea Sa din Fiul, arienii pnevmatomahi au ajuns să conteste purcederea Sa de la Tatăl și s-o limiteze

³⁴ Cf. *Dict. de Theol. Cath.*, XV, 1798.

³⁵ *Ibidem*, XV, 1802.

³⁶ *Mysterium salutis*, V, p. 296.

numai la Fiul, considerindu-L astfel o simplă creatură a Fiului. Dacă teologia latină a afirmat, dimpotrivă, preexistența Duhului în raport cu purcederea Sa „din Fiul“, ea a putut demonstra, într-adevăr, purcederea Sa și din Tatăl; apropiindu-se astfel mult mai mult de Scriptură decât speculațiile arienilor. Dar prețul acestei afirmații a fost nu numai evitarea subordinaționismului pnevmatomah, ci însăși anularea distincției reale a Duhului în raport cu originea Sa. Iată deci motivul pentru care părinții răsăriteni nu au admis o definire a distincției și a consubstanțialității ipostaselor în limitele ideii de ordine a procesiunilor. Refuzând, în cazul Duhului Sfint, orice participare a Fiului la acest act, ei au evitat atât arianismul pnevmatomah, cât și esențialismul filioquist și au putut clădi o pnevmatologie echilibrată care a ferit Biserica Răsăriteană de excesele care au lovit mai târziu Apusul, mai ales odată cu apariția Reformei.

Simțind forța acestei alternative nefaste, teologia occidentală recentă a început, în sfârșit, să facă eforturi în direcția unei abandonări finale a ideii de ordine a procesiunilor, mai exact a participării Fiului la actul purcederii Duhului Sfint. Primii pași în acest sens au fost făcuți de către unii teologi occidentali care au căutat să evite sensul riguros al lui *Filioque*, în favoarea unei participări mai nuanțate, chiar restrictive a Fiului la acest act. Este, de exemplu, cazul teologului J. M. Garrigues care sugerează o purcedere *numai substanțială iar nu și ipostatică* a Duhului de la Tatăl și de la Fiul³⁷. Inspirat de exemplul lui Garrigues, teologul reformmat J. Moltmann face o propunere exact inversă sugerând o purcedere *numai ipostatică, iar nu și substanțială* a Duhului de la Tatăl și de la Fiul³⁸. Cei doi ignoră însă în mod evident atât contextul istoric al controversei în jurul purcederii Duhului Sfint cât și semnificația sistematică a noțiunilor de substanță și ipostas. Vrînd să mențină cu orice preț ideea de ordine a procesiunilor, ei nu observă că o purcedere exclusiv substanțială conduce inevitabil la modalism, în timp ce o purcedere exclusiv ipostatică adică o purcedere înțeleasă ca diferențiere succesivă a Duhului atât față de Tatăl cât și față de Fiul este exact ceea ce susținea Eunomiu în sec. IV (a se vedea mai sus).

Inutilitatea eforturilor de a menține o participare a Fiului la actul purcederii Duhului Sfint, fie și în limite foarte generale, adică fără nici o specificare, reiese și din eșecul celebrei tentative a lui Bolotov de la sfârșitul secolului trecut. Vrînd să arunce o punte între Ortodoxie și vechii catolici, vestitul patrolog rus a sugerat că o participare inevitabilă a Fiului la actul purcederii Duhului ar fi demonstrat tocmai de faptul că Cel care-L purcede pe Duhul este Tatăl, adică Cel care are deja un Fiu³⁹. Această argumentare este însă ambiguă, putînd fi răsturnată tocmai în

³⁷ J. M. Garrigues, *art. cit.*, Propunerea este reluată de autor cu noi argumente într-un studiu publicat în volumul colectiv *La theologie du Saint Esprit dans le dialogue entre l'Orient et l'Occident. Document, Foi et Constitution*, nr. 103, Les Presses de Taise, 1981.

³⁸ J. Moltmann, *Propositions dogmatiques en vue d'une solution à la querelle du Filioque*, în „La Theologie du Saint Esprit...” (cit.).

³⁹ V. Bolotov, *These sur le Filioque*, în „Istina”, 1972, nr. 2.

baza premiselor ei. Căci dacă Cel ce Îl purcede pe Duhul este Tatăl ca Tată, atunci Fiul nu mai poate avea nici o participare, întrucît el nu moștenește în nici un fel atributul paternității. Simțind forța acestei contra-argumentări, însăși teologia apuseană a răpit baza argumentului lui Bolotov, căci ea afirmă, împotriva evidenței scripturistice, că Tatăl Îl purcede pe Duhul nu ca Tată, ci ca „spirator“. Aceasta pentru a putea apoi afirma că aceeași calitate o are și Fiul și de aceea Duhul purcede și de la Fiul⁴⁰.

În 1981, cu prilejul aniversării a 1600 ani de la Sinodul II ecumenic, S. Sa Papa Ioan-Paul II a făcut un pas în plus față de amintitele propuneri, omițînd cu totul Filioque cu prilejul rostirii festive a Simbolului niceo-constantinopolitan în bazilica „Sf. Petru“ din oma. Aceasta încă n-a însemnat, desigur, că Biserica Romano-Catolică a renunțat la Filioque. Totuși, după rostirea festivă a aceluiași simbol, fără Filioque, în 1986, în catedrala din Bari, evenimentul este susceptibil de o amplificare și cu acest prilej al aniversării celor 1400 ani de la Conciliul al III-lea de la Toledo. Dat fiind că în anul 589, Biserica spaniolă a trebuit să apere, împotriva arianismului pnevmatomah, *purcederea Duhului de la Tatăl*, iar nu pe aceea de la Fiul, teologia apuseană de azi nu ar avea decît un singur pas spre a reveni la ceea ce s-a dogmatizat la cel de al II-lea Sinod ecumenic cînd s-a condamnat nu numai arianismul, ci, în egală măsură, și erezia opusă, adică modalismul sabelian. Înțelegînd semnificația decretului de la Toledo în adevăratul ei context istoric, teologia apuseană va putea, astfel ajunge să admită ceea ce afirma în 1285 un sinod antiunionist de la Constantinopol care, condamnînd ideile lui Ioan Bekos, decreta : „Pe Fiul Îl știm și credem că are ca bogăție faptul de a avea drept cauză și obîrșie naturală a Sa pe Tatăl și Acela de a avea consubstanțial și conatural (cu Sine) pe Duhul Cel din Tatăl. Dar cu toate acestea, îl nu este cauza existenței Duhului *nici singur* (cum învățau arienii pnevmatomahi, n. n.) *nici împreună cu Tatăl*“⁴¹.

⁴⁰ *Dict. de Theol. Cath.*, V, 813.

⁴¹ *Tomul contra Bekos*, Migne vol. P. G. CXLII, col. 236 B, cf. „Mitropolia Ardealului“, nr. 2/1987, p. 65.

CATEHIZAREA COPIILOR ȘI TINERETULUI, OBIECTIV PRIORITAR AL BISERICII

de : prot. ILIE SÂRBU

Este cunoscut că una dintre cele mai de seamă dimensiuni ale activității preotului în parohie este cea învățătoarească. Insuși Mântuitorul Iisus Hristos a lăsat Sfinților Apostoli această misiune îndată după Învierea Sa și înainte de Înălțarea la cer : „Mergînd învățați toate neamurile...” (Matei 28, 19—20).

Dacă o vreme a fost mulțumitoare în Biserică o singură activitate, cea liturgică, dacă era îndeajuns ca preotul să cunoască doar cărțile de cult și slujbele îndătinate, astăzi și acum, se impune cu cea mai mare acuitate dezvoltarea activității învățătoarești.

Pe zi ce trece constatăm că această activitate se face tot mai mult simțită și ea devine una dintre cele mai importante cerințe ale vieții bisericești.

Pentru ca această latură a activității preoțești să se desfășoare în condiții cît mai bune și cu realizări mai bogate, preotul catehet (învățător) al cuvîntului dumnezeiesc este necesar ca în munca lui de fiecare zi să se întoarcă la modelul de slujire al Domnului nostru Iisus Hristos.

Mîntuitorul pe tot parcursul activității Sale pămîntești și în contactul pe care l-a avut cu oamenii a căutat să se prezinte în modul cel mai simplu și curat. A căutat ca tainele cele negrăite și adînci ale dumnezeirii Sale să le coboare în tiparele minții omenești și să le prezinte clar și explicit. A folosit cuvinte cunoscute de ascultătorii săi, propoziții clare, dar care au adus în mintea celor ce-L ascultau imagini intuitive, proprii și utile pentru înțelegerea adevărurilor sfinte¹.

Marele Învățător a avut multe de transmis oamenilor și lumii, dar a știut să se facă ascultat, înțeles, iubit și urmat.

De altfel, Insuși Domnul mărturisește despre El că una din slujirile Sale este predicarea Evangheliei mîntuirii : „Duhul Domnului este peste Mine, pentru că Domnul M-a uns să binevestesc celor săraci”. (Luca 4, 18 ; Matei 11, 5). Cu altă ocazie Mîntuitorul spune : „Pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul” (Ioan 18, 37)².

¹ Pr. prof. Nicolae Petrescu, *Manual de Catehetică pentru Seminariile teologice*, București, 1987, p. 13.

² Pr. prof. Ion Bria, *Slujirea cuvîntului*, în „Glasul Bisericii” nr. 1—2/1972, p. 75.

Sfinții Apostoli, la rîndul lor, au primit porunca misiunii, precum și autoritatea de a propovădui Evanghelia : „Și ne-a poruncit să propovăduim și să mărturisim că El este rînduit de Dumnezeu să fie judecător a celor vii și a celor morți“. (Faptele Apostolilor 10, 42).

Prin urmare, „slujirea cuvîntului“ ține de caracterul apostolic al Bisericii, fiind esența funcției învățătoarești și ea a fost transmisă prin hirotonie slujitorilor bisericești, care trebuie să țină seama că sînt „trimiși“ să învețe în numele lui Hristos și cu puterea Duhului Sfînt, să nu uite că predica lor este o mărturie despre Hristos în fața credincioșilor, că obiectul predicii rămîne cuvîntul lui Dumnezeu revelat în Iisus Hristos și transmis Bisericii de către Sfinții Apostoli. Sf. Apostol Pavel a fost atît de pătruns de această misiune încît scria : „Vai mie de nu voi binevesti.“

Iată că nici Sfînta Scriptură și nici Sfînta Tradiție nu lasă latura învățătoarească a misiunii preoțești la latitudinea flecăruia, ci vine și precizează clar îndatorirea preotului de a predica și catehiza.

Omenirea este într-un progres continuu, s-a dezvoltat și s-a schimbat din zi în zi, paralel cu învățătura creștină au apărut numeroase alte ideologii și sisteme sociale și filosofice, toate cu dorința și scopul de a cucerii mintea omului, dar cu toate acestea Dumnezeu și învățătura Sa nu au putut fi anulate, nu au putut fi desființate, așa cum zeci de ani s-a încercat și cu poporul român. Dincolo de acestea și deasupra tuturor a lucrat puterea harică a Bisericii, care nu a putut fi înfrîntă, chiar dacă a avut mult de suferit.³

Condițiile s-au schimbat din toate punctele de vedere ; există posibilități multiple de a se propovădui din plin cuvîntul lui Dumnezeu, există dorință și sete de acest cuvînt. Totul depinde, însă, de felul în care vom ști să reabordăm acest tărîm al activității și în special de felul în care vom reuși să transformăm această așa numită (impropriu) „datorie“ în misiune și plăcere.

Preotul catehet, ca orice specialist dintr-un domeniu sau altul de activitate, în mod obligatoriu trebuie să întrunească o sumă de calități, pe care dacă nu le are, trebuie să se străduiască să le cîștige. El, propovăduitorul tainelor celor văzute și nevăzute ale lui Dumnezeu, trebuie să fie nu numai o persoană oarecare, ci o „personalitate“ intelectuală și morală. Avînd de tratat învățături fundamentale ale religiei creștine, el trebuie să fie „o fîntînă a cunoștinței“ din care să scoată neîncetat apa cea vie, dătătoare de viață spirituală.⁴

Slujba de învățător a preotului trebuie să fie făcută cu multă înțelepciune și tact. Catehetul trebuie să dispună de o bună formație intelectuală, cu o doză de cunoștințe care să-l ajute să trateze complet, competent și cu autoritate științifice temele propuse.

Pe lîngă materia de învățămînt, respectiv adevărurile religioase, morale, culturale pe care le are de tratat, este absolut necesar să aibă și cunoștințe de psihologie și logică. Pentru că este foarte important ca el să

³ Pr. Vasile Coman, *Cartea în slujba păstoririi creștine*, Sibiu, 1947, p. 5.

⁴ Pr. prof. Nicolae Petrescu, o.c., p. 62.

cunoască psihicul ascultătorilor, de aici putînd să ştie ce materie să folosească şi cît anume din ea şi mai ales cum să o facă uşor inteligibilă.⁵ De asemenea, absolut indispensabile sînt şi cunoştinţele de pedagogie, care-i oferă metodele necesare misiunii de catehet.

Pe lîngă cele de mai sus, preotul-catehet este bine să posede şi o bu-nătate aparte, să nu devină pentru cei cărora le vorbeşte un om autori-tar, un simplu profesor, ci să adauge lecţiilor comunicate multă dragoste şi înţelegere, în acest fel devenind pentru copii şi tineret un apropiat, chiar prieten, ştiut fiind că acest lucru atrage spre Biserică şi învăţătura ei.

În general, personalitatea preotului-catehet, prin cunoştinţele teolo-gice şi culturale, prin munca, rugăciunea şi harul primit de sus, prin cu-răţenia vieţii lui, trebuie să devină model de imitat pentru toţi cei cărora le propovăduieşte adevărurile sfinte.

Terenul desfăşurării activităţii învăţătoreşti a preotului este în prin-cipal parohia, ca unitate şi parte organică dintr-un corp bisericesc unitar, cu toate problemele ei.⁶ Şi fiindcă parohia, ca unitate administrativă, este formată din credincioşi, preotul şi colaboratorii săi apropiaţi au datorita să-i înveţe pe credincioşi adevărurile de credinţă, fără a accepta ideea că transmiterea credinţei se face de la sine, în virtutea tradiţiei şi fără o pre-dare explicită a acesteia.

Într-o epocă în care tendinţa de secularizare, cu toată libertatea existen-tă, este din ce în ce mai pronunţată, este necesar ca preotul să se im-plice activ în viaţa parohiei şi să aibă un dialog deschis cu credincioşii, tineri sau bătrîni, căutînd să argumenteze şi să explice cît mai clar şi atrăgător doctrina Bisericii. Toţi membrii parohiei să înţeleagă că prin Taina Botezului, creştinul este introdus în legătură definitivă cu Dum-nezeu şi cu semenii săi, iar prin Taina Împărtăşaniei, creştinul reînno-ieşte permanent această alianţă. Toată lupta spirituală a creştinului constă în a înlătura şi învinge tot ceea ce îl poate rupe de Biserică, în a nu comite acte de schismă şi a rămîne în comuniunea acesteia.

Acest lucru, sigur, nu se poate realiza cu uşurinţă, fără o cunoaştere temeinică a structurii sociale şi spirituale a parohiei. În acest sens, para-bola talanţilor este grăitoare (Matei 25, 14—30). Unuia Domnul i-a dat cinci talanţi, altuia doi şi altuia unul : fiecăruia după puterea lui. Comu-nitatea este aşadar, în posesiunea unei mari diversităţi de harisme, de da-ruri şi vocaţii care trebuie activate în mod real.

Această cunoaştere, precizată şi în Sfînta Scriptură, dă posibilitatea preotului-catehet să-şi formuleze şi pregătească în aşa fel materialul, încît diversitatea existentă să nu ducă la excluderea cuiva, ci tocmai la impli-carea tuturor în aşa fel încît să prezinte imaginea unei biserici ospitaliere, în care există un loc şi o răspundere pentru toţi cei care intră în ea.

⁵ Ibidem, p. 63.

⁶ Pr. prof. Ion Bria, *Mărturia creştină în Biserica Ortodoxă*, în „Glasul Bi-sericii”, nr. 1—3/1982, p. 89.

Constatăm cu toții că astăzi componența sociologică tradițională a parohiei se schimbă în permanență. Creștinii sînt afiliați la asociații și grupări sociale și politice. Tineretul și femeile sînt participanți activi la viața culturală și socială. Ținînd cont de această nouă configurație a parohiei, preotul-catehet trebuie să dea o mai mare atenție acestui specific și să creeze liantul necesar al integrării tuturor în ansamblul parohiei.⁷

De aceea acum, nu mai tirziu și nici altădată, atenția trebuie îndreptată spre copii și tineret, știut fiind faptul că acești ani de zile au fost ruși total de învățătura Bisericii, iar cei care din proprie convingere sau prin influența familiei au venit totuși în contact cu Biserica au fost persecutați. Libertatea de acțiune și posibilitățile nou create pun cu siguranță în fața preotului-catehet noi sarcini. Copiii și tinerii au fost și în atenția Mintuitorului Iisus Hristos, care îi avea mereu împrejur. Aceștia sînt de fapt viitorul parohiei, fiind mlădițele viei și de aceea preocuparea pentru aducerea lor în sinul Bisericii trebuie să fie un imperativ major al preocupărilor fiecărui preot.

Ne este cunoscut faptul că există mai ales în rîndul tinerilor o stare de indiferență, o tendință chiar de a lua în deridere lucrurile sfinte, dar acest fenomen nu trebuie să ducă la descurajare și la renunțare, ci preținde tocmai *calitate și competență* din partea celor care trebuie să-i atragă și să le facă cunoscut adevărul Bisericii.

Luînd în atenție și grijă categoria copiilor și tinerilor în mod automat este necesară și o diferențiere a lor pe vîrste și preocupări, ca în acest fel să se poată cu ușurință lucra cu fiecare categorie. Numai așa lucrurile devin mai simple, iar metodele de lucru mai concrete și mai adecvate.

Cateheza, prin natura și tradiția ei, devine în această situație un mijloc major de descoperire și cunoaștere a frumuseților divine, precum și de formare a deprinderilor religios-morale la copii și tineret. Ea va fi capabilă să trezească în sufletele tinere simțămîntul de răspundere morală personală, în conștiința fiecăruia, să pună în fața lor idealuri demne de urmat, creîndu-le o maturitate morală.⁸

Dacă în acest proces, preotul-catehet va pune toată căldura inimii, toată lumina minții și tot devotamentul de care este capabil, în opera de îndrumare a generației tinere spre culmile spirituale ale Evangheliei Mintuitorului nostru Iisus Hristos, atunci lucrarea lui va atinge succesul dorit și satisfacția datoriei împlinite.

Realizarea scopului instructiv-educativ al oricărui obiect de învățămînt depinde însă, în bună parte, de metodele folosite în predare. Prin metodă se înțelege calea, cursul, direcția didactică pe care o parcurge dascălul în munca lui de transmitere a cunoștințelor.⁹ Metodele de pre-

⁷ Pr. prof. Ion Bria, *Ecleziologia pastorală*, în „*Studii Teologice*” nr. 1—4/1979, p. 318.

⁸ Pr. Vasile Coman, *o.c.*, p. 17.

⁹ Pr. prof. Nicolae Petrescu, *o.c.*, p. 78.

dare sînt multe și variate. Pornind de la această realitate, considerăm că pentru specificul muncii preotului-catehet și pentru realizarea scopului propus, putem sugera pe cele pe care le considerăm mai semnificative, dar care de fapt nu sînt decît un ghid ce poate fi îmbunătățit, după caz și după specificul fiecărei parohii, între acestea amintim :

METODA EXPOZITIVĂ — este metoda cea mai des utilizată în practica omiletică și catehetică, preotul fiind acela care pregătește subiectul și-l expune în fața celor catehezați. Este procedeul didactic de a împărtăși ascultătorilor, fie elevilor în școală, fie credincioșilor în biserică, cunoștințele prin cuvîntări neîntrerupte, fără să se angajeze vreun dialog între cel care expune și ascultător, este forma monologică-didactică (cf. Matei 5—7 — Predica de pe munte) ¹⁰.

METODA DIALOGULUI — este o metodă care activează permanent auditoriul și caută să comunice cunoștințele prin întrebări deductive puse catehumenilor. Ea a fost folosită de însuși Mintuitorul Iisus Hristos. Ex. „Cine zic oamenii că sînt Eu, Fiului omului ?“ (Matei 16, 13)“ Ce este scris în lege ? Cum citești ? (Luca 10, 26).¹¹

Forma dialogului este deci procedeul de a scoate adevărurile de la elevi prin întrebări, bine înțeles puse după o anumită rînduială didactică, formulate după natura lecției și răspunsurile date. Este o formă de conversație în care și elevii pot pune întrebări catehetului, pentru lămurirea temei.

Ambele metode sînt folosite în predarea învățăturilor de credință, au un rol important în acest proces, dar, așa cum am precizat, ele nu sînt imuabile, ci preotul folosește forma cea mai proprie pentru subiectul, obiectul și scopul lecției. Rezultatul este în funcție de competența și arta pedagogică a catehetului.

Pe lîngă aceste metode clasice și avînd în vedere faptul că în toate domeniile s-a trecut de la acestea la unele noi, recomandăm ca în cadrul anumitor teme să fie folosite mijloacele moderne audiovizuale (dispozitive, filme, casete video, înregistrări pe bandă magnetică etc.). Apreciem că viața creștină nu înseamnă pietrificarea vechilor forme de lucru, ci trebuie să țină seama de progres, de gusturile sufletului omenesc, dar să le îndeplinească din comoara învățăturilor creștine.¹² Adevărul dumnezeiesc rămîne neschimbat, dar metodele prin care se comunică se pot schimba.

Se poate accepta fără teama de a greși, o oarecare tehnicizare a metodelor de predare, dar fără a se cădea în extrema cealaltă în care preotul să lase activitatea învățătoarească numai pe seama acestor mijloace. Este bine să fie utilizate, dar numai ca mijloace, nu ca scop în sine.

În acest vast proces de învățare a adevărurilor sacre, un rol important îl are slujbele religioase și cultul în general. Dar în principal sfînta

¹⁰ Ibidem, p. 83.

¹¹ Ibidem, p. 83.

¹² Pr. Vasile Coman, o.c., p. 6.

liturghie, care are și o parte specială, liturghia cuvîntului sau a catehumenilor, prin care îi pregătește pe credincioși spre a fi „discipoli“ a lui Hristos. Prin cult în general, prin lecturile biblice de la vecernie și utrenie, mesajul biblic pătrunde în ritmul vieții de toate zilele ale creștinului.

În cult și în lăcașul bisericii, istoria mîntuirii este reprezentată în imagini și simboluri și de aceea iconografia este cea mai directă și explicită metodă de ilustrare și de interpretare a evenimentelor biblice, mai cu seamă pentru credincioșii care nu au acces la textul biblic.¹³

În completarea procesului de învățămînt în Biserică și ca o verigă de legătură cu viața practică este și învățarea rugăciunilor și a cîntărilor religioase în cadrul orelor afectate catehezelor.

Scopul catehezei este să introducă pe om în legătură cu Dumnezeu și să-l familiarizeze cu lucrurile Lui. Dar aceasta nu se poate face numai prin instruire propriu-zisă, ci și prin rugăciune, care este și cel dintîi semn de apropiere a ființei omenești de Dumnezeu. De aceea, învățarea rugăciunilor în cadrul procesului de instruire este o latură importantă ce nu trebuie neglijată, așa cum nici rugăciunile cîntate nu trebuie să fie uitate, întrucît pe lingă aspectul lor lucrativ în procesul de mîntuire, cîntările bisericești au și rolul de a atrage pe tineri și copii. Cuvîntul Sfinților Apostoli „Doamne învață-ne să ne rugăm“ pot sluji și astăzi ca o chemare a credincioșilor de toate vîrstele către păstorul lor sufletesc.

Dar cît zel va depune păstorul de suflete în lucrarea sa, nu va putea împlini totul. Și atunci în sprijinul său vine cartea; ea este un crainic pe care preotul îl poate trimite din loc în loc, din familie în familie, de la om la om, ca să vorbească despre învățătura mîntuitoare a lui Iisus Hristos.¹⁴

Cea dintîi carte și cea mai folositoare pentru activitatea catehetică este Sfînta Scriptură. Nu poate exista activitate rodnică, nici îngrijire duhovnicească fără sprijinul Bibliei, „Dacă vorbește cineva, cuvintele lui să fie ca ale lui Dumnezeu; dacă slujește cineva, slujba lui să fie ca din partea lui Dumnezeu, pentru că în toate Dumnezeu să se mărească prin Iisus Hristos“ (I Petru 4, 11). Nici o altă carte din lume nu poate fi pusă înaintea Bibliei. Iată ce spune Sf. Ioan Gură de Aur: „Citirea ei face sufletul înțelept, înalță cugetul către ceruri, face pe om plăcut, îl determină să nu se teamă de nimic din cele prezente. Citirea ei este, „pavază mai tare ca diamantul“ și ea dă sufletului o veselie nepieritoare și o plăcere nesfîrșită“, îndepărtează răutatea și îndreaptă spre virtute (Omilia XXXV-a la Facere, Migne, P. G. 53, 221).

Încercarea de a-i familiariza pe tineri și copii cu citirea Bibliei nu poate aduce decît un sprijin enorm în ceea ce avem de înfăptuit în domeniul învățătoresc. La fel, lecturile religioase sînt un izvor de înțelepciune și trăire duhovnicească. Ele, prin natura lor, sînt mai accesibile și atractive. Cartea religioasă poate constitui un mod de catehizare ce ne stă la îndemînă și care poate da rezultate nebănuite. Au fost zeci și sute

¹³ Pr. prof. Ion Briș, *Mărturia creștină în Biserica ortodoxă* (art. cit., p. 85).

¹⁴ Pr. Vasile Coman, *o.c.*, p. 7.

de cazuri, în care convertirea la creștinism s-a datorat unor cărți cum ar fi : *Cămașa lui Hristos*, *Baraba*, *Quo-Vadis* și chiar *Frații Karamazov* a lui Dostoievski.

Pornindu-se de la aspectul lor literar, de la aspectul lor istoric, ele au creat probleme, au generat curiozitate și au dus pe om la Hristos. Să nu mai vorbim de *Filocalia* și, pentru studenți, chiar *Scrierile Sfinților Părinți* : ele pot coopta și convinge câteodată mai mult decât efortul direct al preotului. Rolul lecturilor biblice și religioase este demonstrat în practica bisericească.

Am încercat să arătăm ce reprezintă cateheza pentru viața Bisericii, precum și cele mai importante căi și mijloace. În toate acestea prevalează rolul preotului care este dator la sfântă de a învăța cu timp și fără timp — Totuși, singur fiind, câteodată rămâne neputincios în fața multelor sarcini ce-i revin.

De aceea, apreciem că un sprijin efectiv el poate primi din partea cîntărețului bisericesc, care, dacă este bine pregătit, poate ajuta în împlinirea lucrării catehezice din parohie. El poate învăța și pe alții cîntarea bisericească, îi poate învăța rugăciuni, poate organiza în parohie cîntarea în comun și cea corală.

În același sens, pot fi cu succes antrenate în lucrare învățătoarească și organele parohiale, membrii acestora fiind cei mai apropiați colaboratori ai preotului și cei mai activi participanți la întreaga viață a parohiei.

Mărturia cuvîntului lui Dumnezeu constituie o exigență internă a credinței : „Am crezut, de aceea am vorbit, și noi credem și de aceea vorbim“ (II Corinteni 4, 13). Transmiterea Evangheliei, și de către mireni este de importanță capitală în viața Bisericii Ortodoxe și acest lucru membrii organelor parohiale îl pot face atît în mod direct, prin contactul ce-l au cu ceilalți credincioși ai parohiei, cît și prin integrarea lor în procesul catehetic al parohiei. Sînt între ei oameni cu real talent oratoric și chiar bine pregătiți : sub coordonarea preotului aceștia pot cu ușurință preda chiar anume subiecte. Ei se pot ocupa de grupele mai mici de copii, iar membrele comitetului parohial pot fi antrenate în rostirea anumitor rugăciuni, cîntări, poezii, etc.

O noutate pentru Biserică și în special pentru activitatea învățătoarească din parohie o constituie asociațiile de copii și tineret și în special reactivarea vechii asociații „Oastea Domnului“. Dacă acestea vor fi bine organizate și în special implicate în procesul învățătoresc-catehetic, ele vor putea contribui eficient în lucrarea de comunicare a adevărurilor Bisericii, precum și în menținerea trează a conștiinței credincioșilor aparținători.

Prin aceste activități și prin dialogul pe care preotul îl are cu credincioșii săi constituiți în asociații și grupări, el reconfirmă și face din nou actuală învățătura Bisericii, în sensul că lumea este chemată să-L vestească pe Iisus Hristos și Evanghelia Sa. De la Cinzecime și pînă astăzi s-a realizat această lucrare în Biserică, în continuitate și comuniune cu apostolii prin care lumea a fost atrasă în sfera Duhului lui Dumnezeu și de acest lucru trebuie să fie conștienți toți credincioșii, așa cum cu

severitate Sf. Apostol Pavel le mărturisea corintenilor : „Căci dacă vestesc Evanghelia, nu-mi este o laudă, pentru că stă asupra mea această datorie (I Corinteni 9, 16).

În vastul proces catehetic nu putem să nu antrenăm încă două esențiale instituții și anume familia și școala.

Atît familiile de credincioși și chiar de necredincioși, precum și foarte multe cadre didactice, au ajuns de multă vreme, sau chiar dintotdeauna, la concluzia că educația în sine, fără Dumnezeu și în afara Lui, nu este completă, că ceva este foarte esențial pentru formarea sufletului sănătos și a caracterului integru lipsește. Eforturile părinților și ale școlii de a-i forma pe elevi și tineri în spiritul dreptății, al binelui și frumosului, au rămas în foarte multe cazuri fără nici un rezultat. O mare categorie de tineri au considerat și încă mai consideră că ordinea, disciplina, respectul, munca și celelalte deziderate ale școlii și familiei nu sînt altceva decît niște îngrădiri absurde care vin să ostracizeze sufletul și trupul¹⁵.

Pornind de la aceste realități putem cu ușurință înțelege ce rol poate juca de acum înainte Biserica și preoții în viața și formarea tineretului nostru. De aceea consider că nu există obiectiv mai prioritar sau sarcină mai expresă în aceste momente decît colaborarea cu cele două instituții amintite, pentru a le putea integra în acțiunea învățătoarească a Bisericii.

Dincolo de ceea ce cu toții așteptăm — introducerea religiei în școli — cateheza își are rolul și importanța ei. Orele de religie se vor desfășura după un program și programă tipic școlară, cu profesori, preoți sau laici, în cadrul orarului școlilor, iar cateheza va rămîne în biserică în cadrul și atmosfera rugăciunii de seară, cînd sufletele sînt mai aproape de Dumnezeu și cînd mintea se întoarce spre lucrurile Lui.

Sigur, se pot spune multe și frumoase lucruri despre ceea ce este și trebuie să fie lucrarea învățătoarească în Sfînta și străbuna noastră Biserică Ortodoxă, dar, dincolo de toate metodele, formele, materialele și mijloacele, rămîne preotul și conștiința sa, care sînt factorii esențiali ai lucrării dumnezeiești pe pămînt și printre oameni. Dacă la el, la părintele parohiei, nu există zelul pastoral necesar, nu există dăruirea jertfelnică și înțelepciunea înțelepților, totul va rămîne așa cum a fost și cînd vom privi retrospectiv spre talanții încredințați vom constata cu amărăciune că ei ne lipsesc și Stăpînul vine !

În încheiere precizăm încă odată că întreaga lucrare a Bisericii și a preotului este de importanță divină, dar, acum în aceste zile și momente, mai importante decît toate, este ca în atenție, să avem copiii și tinerii¹⁶. Avîndu-i pe ei recuperați și prezenți în Biserică, avem asigurată însuși viața Bisericii.

¹⁵ Pr. V. Ilarion Felea, *Convertirea ereștină*, Sibiu, 1935, p. 4.

¹⁶ Prof. Dionisie Făgărășanu, „*Tinărul, fie-ți zic, scoală-te*“, Sibiu, 1935, p. 5.

SF. AMBROZIE AL MILANULUI : PSALMUL 50

„Miluiește-mă Dumnezeuule...”¹

Sf. Ambrozie al Milanului a fost un om de mare prestigiu, în veacul al IV-lea (340—397). A lăsat posterității lucrări care-l așează pe loc de frunte între scriitorii bisericești. Dintre acestea menționăm „De officiis ministrorum”, în care arată care sînt îndatoririle personalului bisericesc, a preoților. A scris despre Cain, Avel, despre credință, Sfînta Treime, Sfîntul Duh, despre Sfîntele Taine, comentarii la Sfînta Scriptură; a prelucrat sfînta liturghie, care există pînă azi în Milan, supranumită „ambroziană”, sau milaneză².

Comentariul la Psalmul 50 face parte din lucrarea intitulată *Apologia prophetae David* (Apărarea profetului David), care ni s-a păstrat în colecția Migne, seria latină (Vol. 14, col. 891—963).

Așa precum Psaltirea este un fel de mică Biblie, tot așa Psalmul 50 este o mică Psaltire deoarece rezumă cele mai esențiale sentimente ale credinciosului. El e cel mai popular psalm; nu există serviciu cultic la care să nu se întrebuițeze. El e cunoscut după cuvintele începătoare: „Miluiește-mă Dumnezeuule...”, dar mai ales pentru fondul său moral³.

Iată textul Psalmului 50 și comentariul alcătuit de Sf. Ambrozie al Milanului:

„Miluiește-mă, Dumnezeuule, după mare mila Ta. Și din mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea”.

Cine dintre noi, chiar dacă își mărturisește greșeala sa, nu cugetă că el trebuie să se oprească pe cît mai repede la prima sa greșeală, înainte ca ea să se repete? Care este omul care o repetă de două sau de trei ori?

Dar iată cîte stihuri închină marele prooroc căinței pentru păcatul său, nu numai un singur stih care n-ar putea cuprinde mărturisirea gre-

¹ Sf. Ambrozie al Milanului, *Apologia prophetae David*, Migne, P.L. vol. 14, col. 891—963; Pierre Hadot, Marius Cordier, *Ambroise de Milan: Apologie de David*, colecția „Sources Chrétiennes”, nr. 239, Paris, 1977, pp. 70—189.

² Cf. Eusebie Popovici, *Istoria bisericească*, vol. I, Cernăuți, 1900, p. 548; Ioan Coman, *Patrologia*, București, 1956, pp. 230—235.

³ Psalmul 50 a făcut obiectul unei atenții deosebite și în literatura noastră biblică. Dragomir Dumitrescu a alcătuit în 1895, explicarea Psalmului 50 iar în 1954 Gh. Liță a publicat meditații la același psalm.

șelii sale. El a adunat totodată și strigătul nelegiurii și nedreptății sale, împreunînd greșelile și cu păcatele. Și cum se întîmplă de obicei, este spre binele oricui a cere mereu îndurare, Ce zic ? = marea îndurare : o mulțime de iertări ? care este păcatul care n-ar putea fi spălat cu un astfel de plîns, care greșeală nu s-ar curăți printr-o astfel de rugăciune ?

În rugăciunea Sa, David, cere pentru un singur păcat o mulțime de iertări, pe cînd noi pentru mai multe păcate abia dacă șocotim că-i destul dacă ne rugăm o singură dată, ca Dumnezeu să ne acorde îndurare.

Mai mult, noi citim „cu putere mare și cu braț întins, a eliberat Dumnezeu poporul său din țara Egiptului”⁴; „cînd acela a trecut Marea Roșie”⁵; ceea ce a fost o preînchipuire a Botezului⁶. Ori dacă acea „putere mare” slujește cu închipuire pentru Taine, cu atît mai mult se manifestă marea îndurare în realitatea ei.

Este deci drept să se ceară de multe ori iertare, acolo unde sînt și o mulțime de păcate.

„Mai virtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește”⁷.

David nu cere să fie spălat deseori, cît mai ales să fie spălat deplin, pentru ca să poată fi ștersă necurăția care s-a adunat. El știe că după Lege, existau în mod sigur mijloace eficace de a se curăți, dar ele nu erau nici depline, nici desăvîrșite⁸.

Prin urmare către acel mijloc desăvîrșit de curățire tinde și David din toată puterea lui, grăbindu-se către mijlocul mulțumită căruia se împlinește toată dreptatea⁹; către taina Botezului precum o învață însuși Domnul Iisus, căci atunci cînd vine la Ioan Botezătorul, îi zice : „Eu am trebuință să fiu botezat de Tine ; tu vi la mine ?”¹⁰. Domnul îi răspunde : „Lasă acum, că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea”¹¹.

Și după ce Hristos a fost botezat, cînd Duhul Sfînt s-a pogorit peste Dînsul, sub chipul unui porumbel, și cînd din cer Părintele L-a însemnat pe Fiul Său cu pecetea Sa¹², toată dreapta s-a plinit.

De aceea zice proorocul : „Mai virtos mă spală de fărădelegea mea”¹³.

Cînd, prin urmare, sînt numeroase murdăriile și păcatele, nu o baie grăbită, ci numai o baie repetată e cea care le curăță¹⁴.

Dacă cineva voiește să înțeleagă altfel textul, iată cum s-ar putea forma exegeza : cuvîntul divin curăță, mărturisirea noastră purifică prima

⁴ IV Regi, 17, 36.

⁵ Ieșirea 14, 15—31. Capitolele 14—15 descrie trecerea Mării Roșii.

⁶ I Corinteni 10, 1—2.

⁷ Sensul lui „mai virtos” este : spală-mă de tot. Stihul exprimă necesitatea de a spăla fărădelegile, nu numai fața.

⁸ Evrei 9, 1—10.

⁹ Matei 3, 15.

¹⁰ Matei 3, 14.

¹¹ Matei 3, 15.

¹² Matei 3, 16—17.

¹³ Psalmul 50, 3 ; cf. nr. 7.

¹⁴ P. Hadot și M. Cordier .o.c., p. 130) contată, aici o relație între Sf. Ambrozio și Didim Orbul.

dată cînd îl asculți, a doua oară (mărturisirea) cînd o afirmi. Un gînd bun curată, o faptă bună curată și ea, dar tot așa și practicarea unei purtări bune¹⁵. Curățit prin toate acestea, fiecare are mai multă ușurință pentru a se îmbiba cu splendorile harului duhovnicesc și dacă s-ar putea spune așa, să pună stăpînire deplină pe el și să și-l însușească. Astfel, că nu e destul a îmbăia lîna o dată pentru ca ea îndată să lucească din toată strălucirea ei purpura; prețioasă mai întîi îmbibă ca o culoare mai deschisă, apoi se folosesc rînd pe rînd nuanțe diferite. În felul acesta culoarea originală a lîinii este neconținut ștersă și ea adeseori este schimbată, prin aplicarea de nuanțe diferite. Și apoi, după aceea se aplică vopsirea într-o baie curată așa zicînd mai deplină, ca să îmbujoreze în sfîrșit, tot mai mult, tot mai desăvîrșit, splendorile purpurei. Deci, precum pentru a se colora în purpură se înmulțesc spălările scoicii, asemenea pentru baia nașterii din nou¹⁶ e nevoie de o mulțime de spălări¹⁷ cerești, pentru ca nelegiuirea să fie ștersă.

De aceea numai, cel care se spală adeseori de nelegiuirea sa și de nedreptatea sa, se poate spune că e iertat de păcatul său¹⁸. Abia cu timpul el își pierde obișnuința de a păcătui, care e înrădăcinată în poftele sale și în deprinderile sale, uitînd astfel de această înclinare lăuntrică. Da, el este bine spălat de nedreptatea sa și nelegiuirea sa — care este un lucru din cele mai grele — și el e curățat de păcatul său¹⁹, care este un lucru mult mai puțin grav.

David își recunoaște păcatul și de aceea el adaugă: „Căci fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea²⁰”.

Nu este puțin lucru ca cineva să-și recunoască păcatul său. De aceea a zis el mai sus: „Greșelile mele cine le va pricepe?”²¹ Care sînt, adică, oamenii destul de mari ca să le înțeleagă? De aceea, repetă în același mod: „Cine va locui în lăcașul Tău?”²². Altfel zis „Cine se va sui în muntele Domnului?”²³. Nimeni nu-i prea sigur, în orice caz puținii oameni. Cine poate să recunoască păcatele sale și cine poate să le evite și în același timp să aleagă calea de urmat? Cei mai mulți se laudă cu păcatele lor și așteaptă să fie lăudați pentru faptele lor, care trebuiesc urgisite. a spurca patul altuia, silui dragostea unei femei, să nască, să forțeze prin oarecare viclenie pe o văduvă să-și uite de făgăduința făcută. În același timp alții cred că a omorî un om, a întinde curse în vederea

¹⁵ Iacob 3, 13.

¹⁶ Tit 3, 5.

¹⁷ Psalmul 50, 3.

¹⁸ Psalmul 50, 4.

¹⁹ Psalmul 50, 50 3.

²⁰ Psalmul 50, 4. În originalul ebraic cuvîntul „fărădelege” stă la plural, pentru a exprima o mărturisire generală a păcatelor, ca la v. 3.

²¹ Psalmul 18, 13: omul păcătuiește cum bea apa, adică fără să-și dea seama. Înaintea lui Dumnezeu fiecare se simte păcătos, de aceea nu de prisos mărturisirea lor.

²² Psalmul 14, 1: „Lăcașul” este casa de rugăciune, templul. Psalmistul se întreabă: cine e vrednic să locuiască în el?

²³ Psalmul 23, 3: muntele este imaginea lăcașului de închinare.

tilhărilor sau a trăi din jafuri sînt dovezi de curaj, după cum alții cred că a amăgi și a înșela sînt semnele înțelepciunii.

Din toți acești oameni, nici unul nu poate spune (ca David) căci fără-delegea mea eu o cunosc²⁴. Numai unul ca David poate spune așa ceva, căci numai el este în stare să sufere pentru ceea ce a făcut și să se acuze pentru greșeala pe care a săvîrșit-o. De unde vine și vorba prorocului : „Miniați-vă, dar nu greșiți ; de cele ce ziceți întru inimile voastre, întru așternuturile voastre vă căiți“²⁵.

De obicei cei mai mulți dintre cei, cînd au căzut, se zbat și ca urmare a agitației lor, se schilodesc și-și rup picioarele. Alții, în schimb, ca niște cai de rasă greacă, dacă s-au răsturnat într-o cursă de viteză și au căzut la întimplare, au fost dresați să nu se miște și de aceea se supun unei adevărate discipline de calm și răbdare. Pentru aceștia, dacă în căderea lor nu li s-a întimplat nici un rău, calmul le este de folos ; în tot cazul răul lor nu se agravează.

Dar n-ar trebui oare să-i socotim că sînt mai prejos decît animalele necuvîntătoare pe aceia care se zbat în mîrșăvie și care consideră că e un semn de vrednicie acolo unde nu este vorba decît de-o alunecare la crimă ? De aceea se spune despre ei ca despre un animal necuvîntător : „Ai păcătuit ca o vită, poți pleca“²⁶ !

De aceea adaogă el întru-n mod strălucit ; Păcatul meu înaintea mea este pururea²⁷. Căci cel fără minte se laudă cu rătăcirile lui și adăpostind păcatele vechi sub altele noi, consideră că nelegiurile îi sînt de folos ; de aceea el nu mai poate de bucurie cînd se gîndește la crimele sale. Înțeleptul, însă, socotește că păcatul său lucrează împotriva lui și el consideră că, după rînduiala oștirilor vrăjmașe, greșelile în care a căzut se îndreaptă împotriva lui, întocmai ca niște vrăjmășii. La cel mai mic sunet, la cel mai neînsemnat zgomot, greșala personală îi vine mereu în gînd. Tot ceea ce este spus, tot ceea ce s-a citit, crede că se referă la el. Oriunde i-ar fi gîndurile, el crede că orice semn cu capul sau cu privirea ar fi numai în legătură cu el. Ori că stă la masă, ori se gîndește la ceva, fie că se roagă, ori imploră, mereu are înaintea ochilor săi propria-i rătăcire. În orice clipă păcatul său bate la ușa conștiinței sale, neîngăduindu-i nici liniște nici uitare. Întocmai ca un critic aspru, el se urmărește pe sine însuși într-o veșnică spaimă. El crede că totul e împotriva lui, împotriva aceluia care se dezaprobă pe sine însuși ; el este „propriul său pîrîtor“²⁸, singurul martor cu răspundere și nu găsește unde să fugă, el care se macină chinuindu-se în sine însuși. Dar e dovadă de cuget cu adevărat deplin sănătos, să simți rana păcatului. Prin urmare, cei care sînt lipsiți de sentimentul durerii nu simt, ce-i drept suferința unei răni, ci aceasta este specificul unei boli incurabile. Dimpotrivă, aceia pe care îi înțeapă o durere

²⁴ Psalmul 50, 4.

²⁵ Psalmul 4, 4. De frica judecării lui Dumnezeu, omul sănătos își pierde cum-pătul. Sfatul dat este să chibzuiască în liniște și să se căiască.

²⁶ Cf. Facerea 4, 7.

²⁷ Psalmul 50, 4.

²⁸ Pildele lui Solomon 18, 17.

oarecare, fiindcă nu sînt lipsiți de sentimentul durerii, nu sînt nici lipsiți de posibilitatea unei îmbunătățiri a sănătății. Prin urmare, acolo unde există o conștiință a durerii, acolo este și o conștiință proprie vieții, căci a simți este semnul puterii și a funcțiunii vitale. Așadar, cine nu-și recunoaște rătăcirea e lipsit de minte, aiurează, și-a pierdut judecata. Dar acela care o recunoaște dă dovadă de cumințenie și nu respinge leacurile care-i vor reda sănătatea, ci își pune singur o frînă; el se căiește de păcatul său, reflectează neconținut asupra lui și reflectînd se condamnă el singur.

„Cel drept“²⁹, în ceea ce îl privește, încă de la începutul judecării sale se face propriul său pîrîtor. Cine se acuză e drept și cine este drept e înțelept cu duhul. Dreptul nu se murdărește pentru a se favoriza, el nu se murdărește pentru a înmuia, chiar pentru el, asprimea unei judecăți; el este cuprins de teamă ori de cîte ori aduce aminte de păcatul propriu și rostăște gîndindu-se la prăbușirea de care s-a făcut vinovat. Mereu aducîndu-și aminte de păcatul său, se îngrozește de el, se luptă cu sine însuși, dă înapoi din fața lui, se judecă defavorabil, se declară incompetent ca judecător, dar nu cutează a amîna judecata sa proprie, căci el consideră că nimic nu va fi prea mult în fața Celui de care nu se poate ascunde, cu care nu va fi înșelat, de care nu va putea fugi și pe care nu-l poate evita, doar dacă se va lepăda de sine și va lua crucea Domnului.³⁰

Cumplită și necruțătoare este asprimea cu care ne judecă conștiința vinovăției și nemiloase torturile pe care le produce. Eva și Adam au fost plini de teamă și auzind glasul Domnului care umbla prin rai, doureauă să se ascundă³¹, ei pe care nimeni nu-i căuta. Cain, de asemenea, se temea ca nu cumva orice om pe care îl va întîlni, îl va ucide³². Ceea ce înseamnă că se condamnă pe sine însuși, pentru că merita, considera el, că nimeni nu l-ar ierta. Astfel, se adevărește și fărădelegea mea este înaintea mea pururea³³, adică fără slăbirea aducerii aminte și vederea însăși a rătăcirii mele mă asaltează. Vezi cît de adînc ne-am scufundat în neli-niște, cînd săvîrșim un oarecare păcat, cum ne urmărește privirile, cum ne revine fără încetare în minte. Acela care se rușinează de ceea ce a săvîrșit prin urmare nimic asemănător, care să-l facă să roșească în mod asemănător³⁴.

Fărădelegea premerge, păcatul urmează. Fărădelegea este rădăcina, iar greșeala este rodul aceleia: de aceia se pare că răutatea și fărădelegea pornesc de la ticăloșia cugetului, păcatul de la slăbiciunea cărnii. Fărădelegea e mai gravă, întrucît ea este principiul păcatelor, păcatul e mai

²⁹ Aluzie la omul „drept“ din Pildele lui Solomon 18, 17, ș.a.

³⁰ Matei 26, 24.

³¹ Facerea 3, 8. Ascunderea lui Adam trădează vinovăție.

³² Facerea 4, 14. Cain recunoaște că nu se poate sustrage de la aplicarea principiului ochi pentru ochi.

³³ Psalmul 50, 4.

³⁴ „Cel care este mereu în fața ochilor păcatul pe care l-a săvîrșit, o singură dată, nu mai suportă să se săvîrșască altul“ (P. Hadot, M. Cordier, *Ambroise de Milan*, (o.c.), p. 139.

puțin grav. Prin urmare, fărădelegea este iertată numai prin baia Botezului, câtă vreme păcatul îl putem acoperi prin faptele bune și lucrurile bune care îl pun într-o măsură oarecare la adăpostul aripilor lor.

Și David se exprimă despre aceste lucruri într-un mod admirabil, atunci când zice : „Fericii cărora s-au iertat fărădelegile și cărora s-au acoperit păcatele“³⁵.

Prin urmare dragostea ascunde fărădelegea și acopere „mulțimea păcatelor“³⁶.

O dragoste mare iartă și ea păcatul, după cum este scris despre femeia care a vărsat mirodennii pe Domnul : „Iertate sînt păcatele ei, căci mult a iubit“³⁷. Sînt mulți din aceia care pun în legătură stihul întii³⁸ cu baia Botezului și pe al doilea³⁹ cu pocăința.

Potrivit acestei iertări a păcatelor, Petru, care fusese botezat mai înainte, a fost întrebat, după ce fusese văzut lepădîndu-se de Domnul⁴⁰ : „Simone, fiul lui Iona, mă iubești Tu?“⁴¹. El i-a zis : „Da, Doamne, Tu știi că te iubesc“. Și l-a întrebat iarăși a doua oară „Simone, fiul lui Iona, mă iubești Tu?“ Și i-a zis a treia oară : „Simone fiul lui Iona, mă iubești tu?“ Și el i-a răspuns : „Doamne, Tu știi toate. Tu știi „că te iubesc“. Iisus i-a zis de trei ori : „Paște oile mele“⁴², „vino după mine“⁴³, ca și cum s-ar fi adresat unuia care ar fi acoperit păcatul său printr-o dragoste ne-îarmurită.⁴⁴ Și nu fără temei, în urma acestei mărturisiri de dragoste ne-îarmurită, Petru primi porunca de a conduce pe alții, el care pînă la tulburarea sa, a lăsat să-i scape mijlocul de a se conduce pe sine.

Am pus acest lucru în legătură cu iertarea pe care o mijlocește dragostea, pentru că ea acoperă păcatul⁴⁵.

Ca urmare, unii au afirmat că cheștiunea cu privire la dragoste a fost întreită : „pentru aceasta întreită a fost și tăgăduirea“⁴⁶. Aceasta, pentru că greșeala întreitei lepădări a fost ștearsă printr-o mărturisire de creștință reinnoită de tot atîtea ori.

Urmează : „Ție unuia am greșit“⁴⁶. Da, el a fost rege și nici o lege nu-l obliga personal, căci regii scapă din legăturile care judecă greșelile noastre. Într-adevăr nici un rege nu este destinat unei pedepse, ocrotiți cum sînt prin puterea pe care le-o acordă Puterea supremă. El însă n-a păcătuit, împotriva unui om, pentru că el nu este supus pedepsei din partea nici unui om.

³⁵ Psalmul 31, 1.

³⁶ I Petru 4, 8.

³⁷ Luca 7, 47.

³⁸ Psalmul 31, 1 a.

³⁹ Psalmul 31, 1 b.

⁴⁰ Matei 26, 69—75.

⁴¹ Ioan 21, 1—17.

⁴² Ioan 21, 19.

⁴³ Psalmul 31, 1 b.

⁴⁴ I Petru 4, 8.

⁴⁵ Matei 26, 34 ș.n.

⁴⁶ Psalmul 50, 6. Suprimarea vieții altuia este o faptă împotriva legii morale, crimă și împotriva lui Dumnezeu.

Dar cu toate că, ocrotit prin Puterea supremă, el era totuși supus lui Dumnezeu prin evlavie și credința sa, se consideră supus legii lui Dumnezeu, nu-și putea tăgădui păcatul său și în calitate de vinovat, el l-a mărturisit cu durere, știind că el este ținut de obligații cu atât mai strânse cu cât mai mari îi erau îndatoririle. Căci, într-adevăr, se cere mai mult de la cel căruia i s-a încredințat mai mult.⁴⁷

Noi putem s-o înțelegem și astfel : cine poate să judece⁴⁸, căci toți sînt sub jugul păcatului ?⁴⁹

De aceea, a zis Domnul privitor la femeia păcătoasă : „Cel fără de păcat, dintre voi, să arunce cel dintîi piatra asupra ei“⁵⁰. Și nici unul n-a aruncat piatra asupra ei. Iată, deci, ce zice prorocul : „Ție unuia am greșit“, ca unul care singur ești fără de păcat. Fapt e că acela care însuși este vinovat de păcat, nu poate judeca pe un om păcătos⁵¹.

Într-adevăr, nu poate fi scuzat nicidecum un om⁵² care condamnă la altul ceea ce el însuși face. Căci prin faptul că judecă pe altul, el se judecă în același timp pe sine : „Ție unuia am greșit, și rău înaintea Ta am făcut, așa încît drept ești Tu întru cuvintele Tale și biruitor cînd vei judeca Tu“⁵³. Eu tocmai împotriva Ta am păcătuit, care m-ai împins să trăiesc în virtute și m-ai învățat în legea Ta⁵⁴. Am păcătuit tocmai împotriva Ta, pe care nici gîndurile ascunse nici tainele inimii nu-l înșală. „Și rău înaintea Ta am făcut“⁵⁵, tocmai înaintea Ta căruia îi place numai sfințenia.

Nu primim mărturia nimănui, atîta vreme cît chiar și în fața Ta să-vîrșim fapte atît de nevrednice de Tine ! A vedea mîrșăviile omului înseamnă a îndura o insultă ; noi știm că Dumnezeu este martorul nostru al tuturor, ori pînă și înaintea unui astfel de martor păcătuiam.

Și totuși, tocmai prin Domnul Dumnezeu nostru ne-a îndreptat mîi deplin căci „nedreptatea noastră învederează dreptatea lui Dumnezeu“⁵⁶ iar minciuna noastră proclamă adevărul lui Dumnezeu, „Ori dacă Dumnezeu este adevărul, tot omul este mincinos“⁵⁷.

„Ca să te îndreptezi într-un cuvintele Tale“⁵⁸. Cuvintele lui Dumnezeu sînt pline de adevăr și de dreptate și de aceea drept este tot ceea ce Domnul a spus privitor la slăbiciunea omenească, întrucît inimile oamenilor sînt îndreptate spre rău în toate și tind spre viclenie,⁵⁹ dat fiind că nu

⁴⁷ Luca 12, 48.

⁴⁸ I Corinteni 4, 3.

⁴⁹ Romani 3, 9 ș.u.

⁵⁰ Ioan 8, 7.

⁵¹ Romani 3, 7.

⁵² Romani 2, 1.

⁵³ Psalmul 50, 1.

⁵⁴ Psalmul 95, 12.

⁵⁵ Psalmul 50, 5.

⁵⁶ Romani 3, 5.

⁵⁷ Psalmul 115, 2 ; Romani 3, 5.

⁵⁸ Psalmul 50, 5.

⁵⁹ Facerea 6, 5.

este om care să nu păcătuiască⁶⁰. „Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut“⁶¹.

Din această pricină El biruiește cînd este judecat⁶², căci împreună cu căderea tuturor în păcat, el a făcut dovada de tot ceea ce a zis cînd a rostit o judecată împotriva șireteniei noastre. Prin urmare, dacă noi mărturisim că am săvîrșit o nedreptate, noi ne justificăm înaintea Domnului cu aceste cuvinte⁶³. Însă „dacă noi mărturisim că nu am păcătuit, Îl facem mincinos pe Dumnezeu“⁶⁴. „De vreme ce este cu neputință ca el să fi mințit“⁶⁵. Este deci evident că toți sintem sub jugul păcatului.⁶⁶

Ce mare fărâdelege este pentru om ca să cuteze a spune că n-a păcătuit ! Căci la urma urmei se poate spune că denunțarea și combaterea minciunii aparține numai lui Dumnezeu, care este atît de îngiduitor și atît de răbdător, încît biruiește cînd este judecat.⁶⁷

Prin urmare venind la judecată, Dumnezeu zice : „Poporul meu ! Ce ți-am făcut și cu ce te-am împovărat ? Răspunde-mi ! Eu sînt cel ce te-am scos din țara Egiptului și din casa robiei ei te-am răscumpărat și ți-am trimis înainte pe Moise, pe Aaron și pe Miriam ! Poporul meu, adu-ți aminte ceea ce Balac a urzit privitor la tine“⁶⁸. Una după alta, El pune înaintea ochilor tăi binefacerile Sale, pentru ca astfel zicînd, pe temeiul acestor binefaceri, tu să judeci despre ceea ce va trebui să întreprinzi pentru ca să nu te faci tot mai vinovat și ca vina ta să nu se facă și mai mare, tu care nu te-ai arătat vrednic de binefacerile dumnezeiești : „Ce ți-am făcut ?“ zice El, privindu-se oarecum în postura de pîrit și punîndu-te pe Tine în situația de judecător. „Și cu ce te-am împovărat ?“ El nu respinge acuzația pe care o aduce față de cea ofensată, dacă tu într-adevăr ai rămas mîhnit de întrebarea pusă de Dumnezeu „Și cu ce te-am împovărat ?“ El nu respinge acuzația pe care o aduce față de cea ofensată, dacă tu într-adevăr ai rămas mîhnit de întrebarea pusă de Dumnezeu „Și cu ce te-am împovărat ?“ Mai mult, El mărturisește că s-a făcut vinovat prin întrebarea Sa dacă aceasta a fost formulată prea nepotrivit. Dar adaugă mai departe enumerarea binefacerilor pentru care nu te-ai rușinat de a primi daruri de care te-ai dovedit apoi nerecunoscător.

În același proces, ia seama în ce fel Domnul se oferă lui David însuși, ca să biruiască atunci cînd va ajunge să fie judecat. Într-adevăr iată cum i-a vorbit Natan : „Așa zice Domnul Dumnezeul lui Israel : Eu te-am miruit rege pentru Israel și Eu te-am izbăvit din mîna lui Saul. Ți-am dat casa domnului tău și femeile domnului tău la sînul tău, și ți-am dat și ție casa lui Israel și dacă aceasta-i puțin pentru tine, ți-aș mai da. Pentru

⁶⁰ Ecleeziastul 7, 20.

⁶¹ Psalmul 13, 3.

⁶² Psalmul 50, 5.

⁶³ Daniel 9, 5 și urm.

⁶⁴ Iov 1, 10.

⁶⁵ Evrei 6, 18.

⁶⁶ Romani 3, 9.

⁶⁷ Psalmul 50, 5.

⁶⁸ Miheea 6, 3—5.

ce însă ai nesocotit tu cuvîntul Domnului făcînd rău înaintea ochilor Lui⁶⁹. Silit de înşirarea binefacerilor de care s-a învrednicit şi văzînd că are o ținută micşorată cînd judecă, David zise : „Am păcătuit înaintea Domnului“⁷⁰. Astfel s-a desvinovăţit înaintea Domnului, el care nu avea îndrăzneala să tăgăduiască păcatul.

Iar noi mai putem să înţelegem acest text şi în chipul următor : El se îndreptează înaintea⁷¹ Domnului, iar Acesta ţine seamă de mărturisirea făcută. Într-adevăr în Evanghelie se vede că vameşii înşişi mărturiseau pe Dumnezeu „botezîndu-se cu botezul lui Ioan“⁷².

Or, Ioan Botezătorul a săvîrşit „un botez al pocăinţei“,⁷³

Însă cine se pocăieşte nu refuză să recunoască păcatele sale. Prin urmare, de vreme ce David avea să vie înaintea ochilor fărădelegea sa, el nu tăgăduia ba chiar se şi ruşina ; el nu tăgăduia ceea ce recunoştea, iar prin faptul că el nu-l tăgăduia, îndeplinea prin urmare un act de pocăinţă a raţiunii sale şi astfel prin mărturisirea păcatului său, el dezvinovăţea pe Domnul şi era şi el la rîndul său dezvinovăţit de Domnul. Domnul, prin urmare, este dezvinovăţit cînd se proclamă dreptatea Sa şi cînd se cere iertarea Lui. În acelaşi timp, el dezvinovăţeşte pe acela care recunoaşte, şi el este îndreptăţit întru cuvintele sale⁷⁴ precum este scris : „Fă tu însuţi socoteala ca să te dezvinovăţeşti“⁷⁵.

Iată urmarea : Căci iată întru fărădelege m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea“⁷⁶.

Cine se pocăieşte cu astfel de simţăminte ? Întîns la pămînt, el s-a adîncit în valurile de lacrimi, nu gusta nici un fel de hrană, el refuza să se îmbăieze⁷⁷. Şi apoi el a renunţat la escortă şi la podoabele regale.

Şi cu toate acestea, el n-a pregetat să-şi mărturisească nelegiurile, ba încă a lăsat-o moştenire tuturor veacurilor, pentru ca ea să fie cîntată în toată lumea.

Da, întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea⁷⁸. „Întoarce faţa Ta de la păcatele mele, şi toate fărădelegile mele şterge-le“⁷⁹.

⁶⁹ II Regi 12, 7—9.

⁷⁰ II Regi 12, 12.

⁷¹ Psalmul 50, 5.

⁷² Luca 7, 29. Se stabileşte aici un paralelism între Psalmul 50, 5 şi Roman 3, 4 ş.u.

⁷³ Luca 3, 3.

⁷⁴ Psalmul 50, 5.

⁷⁵ Isaia 43, 26.

⁷⁶ Psalmul 50, 6. Particula „căci“ leagă versetul 5 de 6, din punct de vedere al ideii. Omul e din natură păcătos, cu alte cuvinte a moştenit păcatul ascendenţilor săi. Textul ne informează despre universalitatea stricăciunii înăscute (cf. Facerea 8, 21).

⁷⁷ II Regi 12 ş.u.

⁷⁸ Psalmul 50, 6.

⁷⁹ Psalmul 50, 10.

„Nu mă lepăda de la fața Ta, și Duhul Tău cel sfânt nu-l lua de la mine⁶⁰. Izbăvește-mă de vărsări de sînge, Dumnezeuule, Dumnezeul min-turii mele“⁶¹.

Încă înainte de nașterea noastră, molipsirea ne murdărește și înainte de a ne bucura de lumină, noi contractăm nedreptatea care vine de la ori-ginea noastră însăși. În nelegiure am fost zămisliți (nu s-a precizat dacă aceasta vine de la părinți ori de la noi) și din păcate a fost adus în lume fiecare dintre noi, de către maica sa, dar nici aici n-a precizat dacă o mamă naște în propriile sale păcate, sau dacă încă nu există păcate sigure la noul născut. Dar ia aminte, se putea ca el să fi înțeles și una și alta. Ființa concepută nu e scutită de nelegiure căci părinții săi, de asemenea, nu sînt nici ei fără de păcate. Și dacă chiar și pruncul care n-are decît o zi, nu este fără păcat, este cu atît mai sigur că zilele cînd a conceput maica, cu atît mai mult nu sînt lipsite de păcat. Noi sîntem deci zămisliți în păcatul părinților noștri și astfel întru păcatele lor ne naștem.

Dar pînă și nașterea însăși are necurățiile ei și măduarele neamului, ele asemenea, n-au decît o singură necurățire.

Desigur, căsătoria e un lucru bun, uniune conjugală, un lucru sfînt, și cu toate acestea „cei ce au femeii să fie ca și cum ar avea“⁶². Cununia, ea însăși, este curată⁶³ și nici unul dintre miri nu trebuie să se lipsească unul de altul, dacă aceasta nu poate fi decît pentru un timp, pentru a se îndeletnici eu rugăciunea.⁶⁴ De aceea, după Apostol nu ești liber pentru rugăciune în timpul cînd se trăiește această uniune trupească. Și lenjeria femeii este necurată în timpul sorocului și ea nu poate aduce jertfa de curățire, în acea zi.⁶⁵

În ce o privește pe cea care a născut, în ziua nașterii și un număr de altele următoare îi sînt oprite pentru jertfă, pînă cînd nașterea poate fi curățită prin rînduiala prevăzută de lege⁶⁶.

De aceea declară Domnul aceluia care n-a avut nici o necurățire, ven-
nind dintr-o astfel de origine : „Înainte de a te urzi din pîntecele mamei te-am cunoscut și înainte de-a ieși din pîntece te-am sfințit și te-am rînduit prooroc pentru popoare“⁶⁷.

Cine este atît de mare încît să-i fie acordat astfel de privilegii ? Este Ieremia ? Și totuși, e sigur că nu în mijlocul popoarelor a fost el așezat prooroc, doar în aceea epocă nici nu exista prooroc decît în Iudeea. Abia acum apar prooroci în mijlocul neamurilor, care au crezut în Domnul Iisus. Însă ia aminte : s-ar fi putut ca aceste cuvinte să se adreseze Ace-luia care înainte de a se naște din Fecioara, era deja și exista din veci și

⁶⁰ Psalmul 50, 12.

⁶¹ Psalmul 50, 14.

⁶² I Corinteni 7, 29.

⁶³ Evrei 13, 4.

⁶⁴ I Corinteni 7, 5.

⁶⁵ Levitic 15, 19 și urm. În acest text se vorbește despre necurații la oameni.

⁶⁶ Levitic 12, 3—7. Conform Legii mozaice, prin nașterea unui copil femeia devine necurată. Pentru refacerea organismului după naștere este necesară izola-rea în cadrul familiei.

⁶⁷ Ieremia 1, 5.

lucra chiar și pe cînd se afla în sinul Mariei și sfințenia Lui era așa de mare încît El sfinția pe prooroci⁸⁸. Numai prin El singur a avut loc o zămislire feciorelnică și o naștere fără nici cea mai mică necurățire datorită numai celor cu origini muritoare.

Se cade, prin urmare, ca Cel care nu trebuia să săvîrșească păcatul slăbiciunii trupesti, să nu aibă parte de nici o necurățire originară transmisă prin naștere. E deci, firesc că David a deplîns cu durere, prezența în el însuși a murdăriilor firii, căci la om necurățirea începe chiar înainte de viață.

În timp ce rostea cuvintele acestea și mărturisea murdăriile josnice ale păcatelor individuale și păcatele neamului omenesc, deodată splendoarea adevăratei realități și răsunătoarea albului imaculat la harului duhovnicesc străluciră în privirea sa. Căci ridicîndu-se mai presus decît era de așteptat de la o făptură simplă, el văzu, în duhul profetic, înseși tainele misterului ceresc, al cărui model Moise l-a prefigurat în Lege⁸⁹.

Și astfel, rănit de „boala iubirii”⁹⁰ și cuprins de pofta arzătoare de a descoperi adevărata stare de lucruri, David și-a îndreptat privirea prin sferele cele de sus ale duhului său și vederea s-a cufundat în îndepărtatul viitor, El deosebi comorile înțelepciunii și ale științei⁹¹ cuprinse în Hristos, El a văzut înainte Taina Botezului și cuprins de admirație în fața harului, el a strigat deodată: „Că iată adevărat ai iubit, cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale mi-ai arătat mie”⁹². Tainele, ele înseși, nu sînt inexplicabile, și dimpotrivă ele sînt explicabile; cele tainice și misterele înțelepciunii nu sînt de nepătruns, dar ele nu sînt descoperite. Prin această noțiune el definește lucrurile care încă nu s-au descoperit nimănui: „Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El”⁹³.

De aceea, văzînd aceste lucruri el a zis: „Iată că de acum înainte nu în umbră nici în închipuire, nu într-un simbol, ci într-adevăr lumina devenită văzută, începe să strălucească. Iată că acum îmi imaginez realitatea, eu înțeleg splendoarea realității, acum o Doamne Dumnezeul nostru, eu Te voi adora cu o și mai mare dragoste. „Căci iată adevărul ai iubit”⁹⁴. Căci nu ca prin oglindă, ci față către față⁹⁵ mi Te vei arăta mie, o Hristoase, eu Te-am găsit în cele tainice⁹⁶. Iată adevăratele taine ale înțelepciunii, care lămurește cele ascunse ale Duhului.”⁹⁷

Iată de ce, de acum înainte, bucuros și încredințat că împlinirea planurilor înțelepciunii a deschis ochii săi el a zis către Domnul: „Stropi-

⁸⁸ Luca 1, 41—44.

⁸⁹ Ieșirea 24, 8. Sîngele vărsat de Moise deasupra poporului indică înnoirea vieții. Textul are sens profetic, sîngele fiind tipul jertfei viitoare (Matei 26, 28).

⁹⁰ Cîntarea Cîntărilor 2, 5.

⁹¹ Coloseni 2, 3.

⁹² Psalmul 50, 7.

⁹³ I Corinteni 2, 9.

⁹⁴ Psalmul 50, 7.

⁹⁵ I Corinteni 13, 12.

⁹⁶ Cîntarea Cîntărilor 3, 4.

⁹⁷ Matei 28, 9.

mă-vei cu isop și mă voi curăți, spăla-mă-vei și mai virtos decât zăpada mă voi albi⁹⁸.

Intr-un mod admirabil, el n-a desființat dintr-odată tainele Vechiului Testament, ci învață că ele trebuiesc preferate chiar și Tainelor Evangheliei. El cere ca isopul să-l curețe, potrivit Legii, în schimb el dorește fierbinte să fie spălat, potrivit Evangheliei, și el consideră că va deveni mult mai alb decât zăpada, dacă este spălat. El a fost stropit cu sângele unui miel, cu ajutorul unui mănunchi de isop, ca și cel care avea obiceiul de a fi curățit prin botezul închipuit⁹⁹.

Dar după ce s-a spălat, cel ale cărui păcate sînt șterse de valurile izvorului veșnic se face mult mai alb decât zăpada, cel ale cărui păcate sînt iertate.

Dar și despre suflet se zice : „Cine se înalță din cîmpie albă¹⁰⁰. Înainte de a se boteza, tot ea spunea : „Sînt negricioasă de frumoasă, o fiice ale Ierusalimului¹⁰¹. De fapt ea era neagră, desfigurată prin oroarea întunecată a păcatului, dar după ce a fost spălată prin botez, ea a meritat iertarea păcatelor sale : ea s-a ridicat complet albă, pînă la Hristos. De aici vine ceea ce a exprimat Domnul prin gura lui Isaia zicînd : „De vor fi păcatele voastre cum e cîmpul, ca zăpada le voi albi¹⁰², adică dacă ele sînt ca un roș de sânge, dacă sînt negre, eu le voi curăța.

E vorba aici despre zăpada duhovnicească, despre care Scriptura zice că, vesmintele lui Iisus, din Evanghelii, strălucesc ca zăpada¹⁰³, pentru că El n-a cunoscut păcatul și deoarece carnea Lui, în care s-a îmbrăcat în această lume, era curată de orice greseli. Cum să nu te miri că David a văzut înainte Taina Botezului, atunci cînd a zis mai înainte acolo unde a descris el patimile Domnului : „Domnul mă paste și nimic nu-mi va lipsi. La loc de răsunet acolo m-a sălășuit : la apa odihnei m-a hrănit¹⁰⁴. Și în alt loc : „Glasul Domnului peste ape, Dumnezeuul slavei a tunat¹⁰⁵. Iar despre cea mai desăvîrsită taină, el a declarat și mai lămurit : „Gătît-ai masa înaintea mea împotriva celor ce mă necăiesc, uns-ai cu undelemn capul meu și paharul Tău este adăpîndu-mă ca un puternic¹⁰⁶.

⁹⁸ Psalmul 50, 8. Isopul din acest text este iarba ornamentală care crește în Palestina. El servește, ca și busuiocul, la purificare. Zăpada de aici e icoana curățeniei și a nevinovăției.

⁹⁹ Iesirea 24, 7—8.

¹⁰⁰ Cîntarea Cîntărilor 8, 5.

¹⁰¹ Cîntarea Cîntărilor 1, 5.

¹⁰² Isaia 1, 18. Albul din text este culoarea nevinovăției și a curățeniei. Cîrmizul e de culoare roșie-negrie. Păcatele chiar de ar fi roșii, negre, adică foarte mari, vor fi iertate după pocăință.

¹⁰³ Matei 17, 22.

¹⁰⁴ Psalmul 22, 1—2. Păstorul este imaginea lui Dumnezeu (Facerea 48, 15). În Noul Testament Hristos e Păstorul. Pășunea și apa indică toate cele de trebuință omului pentru a trăi.

¹⁰⁵ Psalmul 28, 3. Tunetul este numit glasul lui Dumnezeu. Apele cele multe sînt oceanele.

¹⁰⁶ Psalmul 22, 6. „A întinde masa” înseamnă a avea de toate din belșug. Ungerea este semnul atenției. Oaspeții mai aleși se ungeau (cu untdelemn) : „paharul” indică belșugul.

Pe bună dreptate, mai putea spune el minat de bucurie : „Auzului meu vei da bucurie și veselie, bucura-se-vor oasele cele smerite“¹⁰⁷.

Tot Tu ai dovedit, Iisuse Doamne, căci cuvintele Tale nu vor trece niciodată¹⁰⁸. Și la fel ai vădit adevărul acestor cuvinte evanghelice pe care le-ai rostit : „Mulți prooroci au dorit să vadă cele ce priviți voi și să audă cele ce auziți voi“¹⁰⁹. Or, iată că David se bucură de a auzi că va avea loc o iertare de păcate și el a poruncit că : „bucura-se vor oasele cele smerite,¹¹⁰ vrînd prin aceasta să înțelegem oasele celui drept care se smerește în inima sa. Sînt numite „oase“, puterile noastre sufletești ; sînt numite „oase“ anumite mișcări ale duhului sau ale inimii ; aceste mișcări sînt smerite prin păcate, dar se bucură prin darul harului ceresc.

Mai sînt apoi numite „oase“ și popoarele din Biserici. De aceea se înfiltește acest cuvînt în psalmi : „Nu sînt ascunse de Tine oasele mele pe care le-ai făcut întru ascuns“¹¹¹.

El a numit „osul“ Său, Bisericile și sfintele adunări ale poporului credincios, căci „noi sîntem mădulare ale Trupului lui Hristos din carnea Lui și din oasele Lui“¹¹². El se exprimă așa, pentru că Biserica Domnului nu cunoaște toate lucrurile divine și va primi certitudinea Învierii.

Urmează apoi cuvintele : „Întoarce fața Ta de la păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le“¹¹³.

Pentru a cere iertare, de obicei, noi rugăm pe cei pe care i-am mîhnit să dea uitării supărarea pe care le-am făcut-o. David este, deci, în rolul unui prooroc de a ruga pe Domnul să-și întoarcă fața de la păcatele lui și a accepta, pentru a spune așa, uitarea greșelilor. Dar fiindcă Dumnezeu vede toate lucrările și pentru că nimic nu-i scapă, El nu poate uita, după obiceiul nostru, pentru că, ajunge o scurtă frîntură de timp pentru ca aducerea aminte de ceea ce noi am cunoscut și reînvie.

De asemenea, e îndreptățit să zică David către Dumnezeu să-și întoarcă fața sa nu de la persoana sa — temătoare că părăsită, ea va putea fi nimicită¹¹⁴, ci de la păcatele sale, pentru ca acestea să nu mai poată avea putere asupra lui. Pe cei spre care privește Dumnezeu, pe aceia El îi luminează și se bucură de îndurare și iertare în fața Domnului¹¹⁵. Tocmai de aceea proorocul nostru însuși zice : „Fața Ta arat-o robului Tău“¹¹⁶, căci, să-L rugăm să privească spre noi, dar să întoarcă fața Sa

¹⁰⁷ Psalmul 50, 9. Omul păcătos e un fel de bolnav. Prin iertarea păcatelor, trupul se înviorază.

¹⁰⁸ Matei 24, 35.

¹⁰⁹ Matei 13, 17.

¹¹⁰ Psalmul 50, 9.

¹¹¹ Psalmul 138, 15. Firul vieții omului e cunoscut de Dumnezeu.

¹¹² Efeseni 5, 30.

¹¹³ Psalmul 50, 10. În sens metaforic. „Dumnezeu întoarce“ fața Sa, ca să nu vadă numărul mare al păcatelor. Păcatele omului sînt notate în cartea (păcatelor) vieții, psalmistul rugînd să fie șterse paginile respective.

¹¹⁴ Psalmul 103, 30.

¹¹⁵ Psalmul 66, 1. Îndurarea este un far dumnezeiesc ; „luminarea feții“ este semnul bunei voințe.

¹¹⁶ Psalmul 118, 135. „Arătarea feței“ este semnul buneivoințe, ca și la Facerea 4, 4, unde arătarea Domnului este semnul exterior al dragostei față de Abel.

de la păcatele noastre, pentru a le șterge apoi ¹¹⁷. Căci lucrurile spre care El nu privește, le șterge, și lucrurile pe care le-a șters se pierd din aducerea aminte, precum chiar Domnul a zis : „Eu, Eu sînt cel care șterge păcatele tale și nu-mi mai aduc aminte de fărâdelegile tale, dar tu adu-ți aminte ca să judecăm împreună” ¹¹⁸.

Deci, păcatul fie că s-a iertat, fie că a fost șters, fie uitat. El este ne-socotit prin iertare, șters prin sîngele crucii, ascuns prin îndurare. Ace-lași lucru se întîmplă și cu nelegiuirea despre care se spune pe bună dreptate că durează, mai ales în cugetul celui care nu se poartă potrivit dreptății, cu toate că în epistola sa Ioan afirmă că cel care a săvîrșit pă-catul săvîrșește și nelegiuirea, astfel precum găsim scris : „Oricine făptu-iește păcatul săvîrșește și călcarea legii și păcatul este nelegiuire tocmai prin călcarea legii” ¹¹⁹.

E sigur, fără îndoială, că păcatul este nelegiuirea, căci nelegiuirea este cuprinsă în păcat, și totuși, după cît se pare, păcatul e rodul nelegiuirii, iar aceasta este cea care duce la greșelile delict. Este deci, un lucru de mare însemnătate ca nelegiuirea să fie și ea ștearsă, să fie smulsă rădăcina și semința păcatelor, ca rădăcina cea rea să fie scoasă, pentru ca să nu mai facă roade rele ¹²⁰, pentru ca orice legătură cu păcatul să fie înlăturată, ca toate felurile de nelegiuiri să fie scoase.

Asa se explică de ce, așa cum din clipa cînd a pătruns, în inimă, le-gea înțelepciunii alungă nebunia îndepărtează prostia, tot asemenea și vir-tutea desăvîrșită șterge nelegiuirea și iertarea păcatelor, nimicește tot păcatul.

Tocmai de aceea și zice Apostolul atît de minunat, că Domnul Iisus, ștergînd zăpădăritul ce era asupra noastră, care era potrivit nouă, și l-a luat din mîiloc, pironindu-l pe cruce ¹²¹. Prin sîngele Său Domnul a șters pata neagră a Evei, el a șters datoria legată de moștenirea noastră vinovată. În ce privește credința, ea îndepărtează păcatul De aceea a zis Domnul, cînd ierta păcatele : „După credința voastră, fie vouă” ¹²².

Urmează apoi : „Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeuule, și duh drept înnoiește întru cele din înlăuntru ale mele” ¹²³. Mai înainte Da-vid a cerut să fie curățit de păcatele sale cele ascunse ¹²⁴. Aici el imploră să i se dea o inimă curată, ceea ce cîștigă numai cel care este înnoit cu duhul. La omul cel nou, prin ușurare, inima este curată, pentru că în el s-a șters murdăria vechilor păcate și n-a mai rămas întipărită nici o urmă

¹¹⁷ Psalmul 16, 2. „A întoarce fața” este un antropomorfism : Dumnezeu „în-toarce fața” pentru a nu privi grozăvia păcatelor.

¹¹⁸ Isaia 43, 25—26. Dumnezeu dezleagă pe om de legătura păcatelor sale. Iertarea e condiționată de pocăință.

¹¹⁹ I Ioan 3, 4.

¹²⁰ Matei 7, 17.

¹²¹ Coloseni 2, 14.

¹²² Matei 9, 29.

¹²³ Psalmul 50, 11. Inima e considerată centrul patimilor. În locul inimii vechi, a vieții păcătoase, David roagă pe Dumnezeu să-i dăruiască o inimă care să nu fie aplecată spre o viață trăită după poftele rele, ale trupului.

¹²⁴ Psalmul 18, 13.

de nelegiuire. Or, curăţenia inimii este un mare avantaj. De aceea zice Solomon într-un chip atît de frumos : „Cine se poate lăuda că are o inimă curată“¹²⁵. Sau cum zice Domnul în Evanghelia sa : „Fericîţi sînt cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu“¹²⁶.

Pentru acelaşi temei dorea şi David să aibă o inimă curată, ca să nu fie alungat departe de la faţa Domnului¹²⁷. Or, la el, a cărui inimă este curată, duhul este înnoit în cele dinlăuntru ale lui. Căci măruntaiele sînt ca şi cele dinlăuntru ale sufletului, „prin urmare“, cum sînt măruntaiele dinlăuntru trupului, aşa şi măruntaiele duhovniceşti sînt ca şi cele dinlăuntru ale sufletului ; aşa : „măruntaiele îndelungii răbdări“¹²⁸, astfel cele dinlăuntru care sînt în David din care el spune : „Binecuvîntează, suflete al meu, pe Domnul şi toate cele dinlăuntru meu, numele cel sfînt al Lui“¹²⁹.

Măruntaiele sufletului sînt încercările descoperirii tainelor (Scripturii), gîndurile cele bune, trăirea şi virtuţile, statornicia în sfîrşit, care în limba greacă se numesc Evrode, concepţiile.

Însă „Duhul cel drept“¹³⁰, adică acela care îndrumă bine, care mină pe calea cea dreaptă, este „Duhul adevărului“¹³¹, sau, cel puţin, conştiinţa cea dreaptă a omului, pe care nici un păcat n-a fost în stare s-o abată, sau duhul care este în om¹³². N-am voit să uităm ceea ce cugetă şi alţi autori, însă, după simţămîntul nostru, întrucît acest text vorbeşte despre taine şi el exprimă aici harul înnoirii însemnează că prin toate acestea David cere revărsarea Duhului Sfînt.

De aceea se şi zice apoi : „Nu mă lepăda de la faţa Ta şi Duhul Tău cel Sfînt nu-L lua de la mine“¹³³.

Dacă unul dintre sluitorii noştri ne-au supărat, avem obiceiul să ne întoarcem faţa de la el. Ba cei mai mulţi dintre bogaţi au obiceiul de a trimite departe de ei, pe robii lor, în pămînturi rele ceea ce este sîcîtat ca o pedeapsă foarte aspră. Ca urmare, robii preferă, în mare parte, să suporte pedeapsa biciuirii. Dacă cineva socoteşte o astfel de atitudine cam aspră, cînd este vorba de oameni, cu atît mai mult cînd este vorba de Domnul Dumnezeuul nostru.

Oare nu de acolo a ţîşnit resentimentul aceluia care trebuia să fie ucigaşul fratelui său (resentiment care desigur ar fi trebuit să fie reprimat, dacă sentimentul datoriei l-ar fi putut îmblîzni) din faptul, eu vreau

¹²⁵ Pildele lui Solomon 20, 9.

¹²⁶ Matei 5, 8.

¹²⁷ Matei 5, 12.

¹²⁸ Coloseni 3, 12.

¹²⁹ Psalmul 102, 1. „Suflete al meu“, adică „eu personal, întreaga mea fiinţă“. „Cele dinlăuntru“ sînt simţămintele : toate facultăţile sufleteşti trebuiesc puse în mişcare.

¹³⁰ Psalmul 50, 12.

¹³¹ Ioan 15, 26.

¹³² I Corinteni 2, 11.

¹³³ Psalmul 50, 12. Omul pe care nu-l iubeşti îl eviţi. Tot aşa alungă Dumnezeu pe păcătoşi din preajma Sa. Duhul este puterea care dă omului sfinţenia necesară desăvîrşirii.

să zic, că Dumnezeu a întors fața de la darurile lui Cain, cită vreme El și-a plecat privirile spre darurile lui Abel ?

Și astfel, fără ca fața Sa să vorbească, El a declarat pe unul nevinovat și pe celălalt păcătos¹³⁴.

Așa se face că și David s-a smerit întocmai ca ultimul dintre robi și ca unul care a fost prins în delictul păcatului și care se simte vrednic de pedeapsă pentru ofensa adusă. De aceea e mai bucuros să fie mai degrabă biciuit să fie alungat departe de la fața Domnului.

Iar ca să știi în ce mod ne alungă Dumnezeu departe de la fața Sa, ascultă vorbele acestea : „Aruncați-l în întunericul cel mai dinafară. Acolo va fi plângere și scrișnirea dinților”¹³⁵.

Cel care este alungat departe de la fața Sa zace undeva în întuneric. Asemenea și cel drept, zice el, pentru a nu avea de îndurat pedeapsa întunericului ; „Doamne, voi căuta fața Ta”¹³⁶. Acolo, prin urmare, unde este lumina, precum a fost scris : „Fața Ta arat-o robului Tău”¹³⁷. Lucrul acesta trebuie înțeles. Este așa căci de îndată ce fața Domnului a strălucit peste Petru, el s-a luminat”¹³⁸.

Este un chin grozav să fii alungat departe de fața Domnului. Așa a fost alungat Adam, când a ieșit din rai¹³⁹ și aceasta a fost fără s-o fi meritat, căci el însuși s-a ascuns departe de fața Domnului¹⁴⁰.

Cain, și el de asemenea, s-a ascuns de fața Domnului¹⁴¹ nu numai după ce a ucis pe fratele său, ci și când a îndrăznit să-L mintă pe Dumnezeu pentru a-și tăgădui crima¹⁴².

Păcătosul este, deci, îndepărtat de la fața Domnului, însă cel drept zice : „Iartă-mă”¹⁴³. Astfel și David însuși, văzînd poporul său suferînd atît de cumplit, s-a oferit pe sine zicînd : „Iată eu am păcătuit”. Fără-delegea am făcut-o eu”¹⁴⁴. Și astfel minia lui Dumnezeu s-a liniștit și a fost acordată iertarea¹⁴⁵.

În același timp, David arată că sfinții rămîn (în fața lui Dumnezeu) iar cei vinovați sînt lepădați. De aceea, harul duhovnicesc trebuie să fie păstrat de noi, de teama să nu ne fie luat, din pricina păcatelor noastre. Căci, cel în care sălășluiește Duhul Sfînt nu este îndepărtat (de Domnul),

¹³⁴ Facerea 4, 4—6. Jertfa lui Cain n-a fost bine primită. Dumnezeu privind fața lui Cain, a pătruns în viața lui. „Privirea” spre Abel este semn al bunăvoinței.

¹³⁵ Matei 22, 13.

¹³⁶ Psalmul 26, 8.

¹³⁷ Psalmul 118, 135.

¹³⁸ Luca 22, 61.

¹³⁹ Facerea 3, 24. Cu nostalgia răului în suflet, Adam se desprinde de locul amintirilor dureroase.

¹⁴⁰ Facerea 3, 8—9. Conștiința vinovăției îi subțiază lui Adam sensibilitatea ; ascunderea lui dinaintea feții Domnului trădează vinovăția.

¹⁴¹ Facerea 4, 16. Descrie psihologia omului vinovat, care consideră, că se poate sustrage pedepsei prin diferite procedee.

¹⁴² Facerea 4, 8—9.

¹⁴³ I Regi 3, 4.

¹⁴⁴ II Regi 24, 17.

¹⁴⁵ II Regi 24, 25.

ci se alipește să rămână în apropierea Domnului, numai și numai ca bucuria darului pe care l-a primit să nu fie tulburată, ca la cel care la întrebarea Domnului : „Nu vreți și voi să vă duceți ?“¹⁴⁶, a răspuns : „Doamne la cine ne vom duce ? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice“¹⁴⁷.

Trebuie ca în același timp, să nu uităm că desigur, Duhul nu ne este răpit dacă Domnul n-o vrea, după cum nici nu ne este dat decât dacă El o vrea. Și atunci când ni se împărtășește, lucrurile nu se petrec ca și cu o ființă care ar face-o în urma unei constrîngerii ci Ei, ni se împărtășește din voința Sa, proprie, cum zice Apostolul, în Scriptură, „Toate acestea le lucrează unul și același Duh Sfînt, împărțind fiecăruia a deosebi după cum voiește“¹⁴⁸. Deci, întrucît Duhul nu ne este luat decât cu voia lui Dumnezeu, este limpede că voința Treimii este una pentru toate trei persoanele.

„Dă-mi mie bucuria mîntuirii Tale, și cu duh stăpînitor mă întărește“¹⁴⁹. Și ea se dă celui căruia îi trebuie.

Iată că firii raționale se dă bucuria mîntuirii. Ori bucuria și veselia sînt roade ale Duhului¹⁵⁰. „Duhul stăpînitor“ este cel care ne întărește. Și pe bună dreptate cel care a întărit de Duhul stăpînitor nu este supus unei slujiri necunosătoare, robiei păcatului¹⁵¹, întrucît acela nu cunoaște ce-i schimbarea, nu vrea să știe de rătăcire a păcatului¹⁵², nu rămîne îndoielnic în nesiguranța simțămîntelor, ci sprijinit pe stîncă¹⁵³ el stă pe picioare sigure și tari.

Pe cine credem că-l definește „duhul stăpînitor“ ? Cei mai mulți raportează duhul drept¹⁵⁴ la Domnul Iisus care „a ridicat păcatul lumii“¹⁵⁵ și a înnoit întregul neam omenesc, prin vărsarea sîngelui Său. Iată de ce iarăși se spune : „Și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele“¹⁵⁶. Duhul Sfînt, despre care proorocul zice : „Nu mă lepăda de la Duhul Tău cel Sfînt“¹⁵⁷, este Duhul adevărului¹⁵⁸, pe care-L înțeleg, dar prin „Duhul stăpînitor“ ei înțeleg pe Dumnezeu Tatăl.

Dar atunci cum se potrivește ca o persoană ca a lui David să spună : „Nu mă lepăda de la fața Ta“¹⁵⁹. În credința sa, David se teme ca nu cumva să vadă luîndu-i-se harul pe care l-a primit. Și de aceea zice el,

¹⁴⁶ Ioan 6, 67.

¹⁴⁷ Ioan 6, 68.

¹⁴⁸ I Corînteni 12, 11.

¹⁴⁹ Psalmul 50, 13. „Bucuria mîntuirii“ este starea în care se simte cel care găsește în stare de nevinovăție : seninătate, liniște ; „Duhul stăpînitor“, este starea de demnitate de care omul creat are trebuință în acțiunile sale.

¹⁵⁰ Galateni 5, 22.

¹⁵¹ Romani 5, 6.

¹⁵² Efeseni 4, 14.

¹⁵³ Matei 7, 25.

¹⁵⁴ Psalmul 50, 11.

¹⁵⁵ Ioan 1, 29.

¹⁵⁶ Psalmul 50, 11.

¹⁵⁷ Psalmul 50, 12.

¹⁵⁸ Isaia 55, 26.

¹⁵⁹ Psalmul 50, 12. Antropomorfic, Dumnezeu alungă pe păcătoși din preajma Sa.

în alt loc : „Ochii mei pururea sînt îndreptați spre Domnul“¹⁶⁰. Iar într-un psalm de mai tîrziu : „Iată, precum sînt ochii robilor la mîinile stăpînitorilor lor, precum sînt ochii slujnicii la mîinile stăpînei sale, așa sînt ochii noștri către Domnul Dumnezeu nostru, pînă ce se va milostivi spre noi“¹⁶¹.

Desigur, tocmai în aceea se vede Duhul, care e îndrumătorul nostru și îndreptarul nostru, în stare a îndruma cugetul nostru, că statornicește dragostea noastră și de a ne duce acolo unde voiește și că ne îndreaptă pe calea cea de sus¹⁶².

Sînt unii care consideră că este vorba de duhul omului care este în el. La acest subiect, Apostolul zice : „Cine dintre oameni știe cele ale omului, decît duhul omului, care este în el?“¹⁶³. Dar numai acesta poate cunoaște toate lucrurile ; cel pe care nu-l pot înșela planurile ascunse ale omului, numai acela poate avea stăpînire în om¹⁶⁴.

Urmează apoi : „Învăța-voi pe cei fără de lege căile Tale, și cei necredincioși la Tine vor veni“¹⁶⁵.

Este un marinar fără pereche cel care știe cîrmui o corabie mare, de la litoral plin de stînci sub nivelul mării ; un maestru de calitate acela care știe să îndepărteze duhurile cele de cea mai proastă calitate și să facă să propășească pe calea educației ; un luptător de frunte, un fruntaș de prestigiu, cel care știe să înflăcăreze pe cel mai puțin îndrăzneț, pentru a se arunca în luptă și care știe să-l susțină prin cunoștințele sale aprofundate despre configurația terenului, cunoștință care-i îngăduie a compensa puterile sale prin alegerea unor conjuncturi favorabile.

În același fel, este un mare predicator al credinței cel care știe învăța pe cei răi. De aceea, zice el într-un mod minunat : „Voi învăța pe cei fără lege“, El nu zice : „Voi învăța pe cei drepecți“ ; căci cei drepecți cunosc căile Domnului¹⁶⁶, ci pe „cei fără de lege, zice el, îi voi învăța“. În sfîrșit, Izvorul înțelepciunii și Stăpînul nostru, al tuturor, declară : „N-am venit să chem pe drepecți, ci pe păcătoși“¹⁶⁷ și Doctorul coborît din ceruri ne spune : „Nu cei sănătoși au nevoie de doctori ci cei bolnavi“¹⁶⁸.

Să vorbească, dar, în numele Celui care a chemat neamurile, sau să vorbească în numele său propriu, el afirmă un lucru excepțional atunci cînd zice : „Eu voi învăța pe cei fără de lege“¹⁶⁹. Căci învățămîntul ce-

¹⁶⁰ Psalmul 24, 16. Credinciosul își îndreaptă ochii (privirile și nădejdea) spre Dumnezeu, de unde îi vine mîntuirea.

¹⁶¹ Psalmul 122, 2. Se descrie raportul de afecțiune între credincios și Dumnezeu. Mîna este organ de ajutor. Stăpînul întinde mîna spre a ajuta. Privirea trebuie îndreptată spre Stăpîn, pentru a fi gata oricînd a-i împlini voia.

¹⁶² Psalmul 138, 24. „Calea cea de sus“ este starea de fericire, calea veșniciei (cf. Ioan 6, 13).

¹⁶³ I Corinteni 2, 11.

¹⁶⁴ I Corinteni 3, 20 ș.u.

¹⁶⁵ Psalmul 50, 14. Psalmistul ar dori ca fiecare să slujească lui Dumnezeu. „Căile Tale“ sînt mijloacele care duc la viața cea nouă, la Dumnezeu.

¹⁶⁶ Psalmul 50, 14 (cf. Psalmul 26, 11 ; Osea 14, 10).

¹⁶⁷ Matei 9, 13.

¹⁶⁸ Matei 9, 12.

¹⁶⁹ Psalmul 50, 14.

resc poate transforma înclinările lăuntrice și schimba chiar intențiile, iar lucrarea dumnezeiască poate împrăștia în inimile nelegiuților, dragostea evlaviei, încît oameni care trăiau în afară de lege ¹⁷⁰ hotărâsc întoarcerea la adevăratul Dumnezeu, ei care mai înainte s-au abătut și care după chiar pilda regelui pocăit; aceia care se dedau la fărâdelege și la deșarte mîndrii își schimbă viața, și, convertiți în credință și în fapte, primesc leacul doctrinei de mîntuire, intră în căile Domnului aceste căi pe care nu se întîlnesc nici abateri care duc la greșeli, nici drumuri risipite care duc la căderea în prăpastie.

Prin urmare, după cum avem o pildă a vieții drepte și un model de virtute în oamenii care au alergat fără a cădea în tot timpul existenței lor, tot așa cei care renunță la fapte rușinoase săvîrșite mai înainte, sau la greșelile neîncrederii și au întocmit restul din mersul vieții lor, sînt dați ca pildă aceluia care cad, în domeniul faptei sau al cunoașterii.

Urmează apoi cuvintele: izbăvește-mă de vărsarea de sînge Dumnezeu, Dumnezeul mîntuirii mele ¹⁷¹.

Aceste cuvinte se pot referi și la moartea lui Urie ¹⁷². Conștient de crima pe care a poruncit-o David cere iertare pentru o astfel de neleguire și, cu toate că el era eliberat de legi în calitate de rege, conștiința sa proprie totuși îl acuză, și încă nu puțin. Voind a se elibera de legăturile sale, el cere ajutor dumnezeiesc, ca să fie curățit de toată murdăria legată de crima pe care a săvîrșit-o.

Și de fapt, ca un sfînt prooroc, blînd și smerit cu inima ¹⁷³ a dat totdeauna dovezi remarcabile despre blîndețea sa și despre bunătatea sa, ajungînd să ierte vrăjmașilor săi și a considera că ar trebui să se abțină de a-i da morții ¹⁷⁴. Nu este de mirare că el îndură atît de greu faptul că s-a lăsat ispitit să meargă și să săvîrșească păcatul vărsării de sînge nevinovat. De aceea a cerut el să fie „izbăvit de vărsare de sînge” ¹⁷⁵, adică de păcatele de moarte.

În cîntări de laude el preamărește pe Domnul, Dumnezeul său, dînd în vileag dreptatea Domnului, de aceea a adăugat: „Bucurase-va limba mea de dreptatea Ta” ¹⁷⁶.

„Doamne, buzele mele vor deschide, și gura mea va vesti lauda Ta” ¹⁷⁷. Cel care laudă pe Dumnezeu va fi izbăvit de vrăjmașii săi ¹⁷⁸, precum este scris.

¹⁷⁰ Romani, 2, 17.

Urie. Omuciderea se pedepsește prin uciderea cu pietre, Dumnezeu este numit al „mîntuirii”, pentru că de El atîrnă mîntuirea, fericirea.

¹⁷² II Regi, 11, 14—16.

¹⁷³ Matei 11, 29.

¹⁷⁴ II Regi 19, 16.

¹⁷⁵ Psalmul 50, 15.

¹⁷⁶ Psalmul 50, 15.

¹⁷⁷ Psalmul 50, 16. Emoția puternică a conștiinței păcatului îi ia omului graiul și el nu mai cutează să-și deschidă gura. Omul întristat vorbește puțin. Psalmistul roagă să fie ușurat de aceste emoții.

¹⁷⁸ Psalmul 17, 4.

E foarte adevărat, în psalmii de mai înainte, cel de al 49-lea, el a zis : „Și păcătosului i-a zis Dumnezeu : „Pentru ce povestești tu dreptățile Mele“¹⁷⁹. Deci dacă gura proprie a lui David a zis că Dumnezeu a oprit pe păcătos să istorisească faptele dreptății Sale, prin, faptul că însuși el istorisește dreptatea lui Dumnezeu, el a arătat limpede că fapta de care vorbim n-a fost în nici un fel, pusă în seama păcatului său.

Și apoi adaugă el : „Doamne buzele mele vei deschide și gura mea va vesti lauda Ta“¹⁸⁰.

Dumnezeu deschide gura păcătosului, pentru ca el să nu mai vorbească de poruncile dreptății lui Dumnezeu¹⁸¹, dar El deschide gura celui drept¹⁸², ca să vorbească. El îi deschide deci, buzele aceluia care a fost dezlegat de vinovăția împovărată de păcat. În același timp Domnul deschide și buzele celui care primește cuvântul când deschide gura¹⁸³. De aceea, Apostolul cere ca rugăciunile poporului să fie ascultate înainte spre a deschide ușa cuvântului ca să vestească taina lui Hristos¹⁸⁴.

Prin expresia „limbă“ (sau gură) noi înțelegem cuvântul care tresaltă cîntînd laude lui Dumnezeu¹⁸⁵.

De aceea textul : „Limba mea este trestie de scriitor ce scrie iscusit“¹⁸⁶, se tilcuiește ca însemnînd cuvîntul lui Dumnezeu insuflat proorocului. Căci dacă noi tilcuim acest text ca pus în gura lui Hristos, fii atent că scriitorul cu mîna iscusită să nu fie cumva cuvîntul lui Dumnezeu, care se împrăștie și intră în măruntaiele sufletului¹⁸⁷. Și scrie acolo fie darurile firii fie pe cele ale harului, încît limba să nu fie acel trup sfințit, ieșit din Fecioara, grație căruia veninul șarpelui a fost îndreptat, și datorită căruia lucrurile Evangheliei au străbătut lumea pentru a fi trăite acolo.

La aceasta se adaugă faptul că pentru a șterge păcatul Hristos, a îmbrăcat smerenia. Și-a frînt inima, pentru că Domnul a binevoit jertfa¹⁸⁸, în locul arderilor de tot pentru păcat, pe care aveau obiceiul a le aduce potrivit Legii¹⁸⁹. De aceea a spus mai înainte : „Ardere de tot pentru păcat n-ai cerut. Atunci am zis : Iată viu“ !¹⁹⁰. Aceasta vrea să spună :

¹⁷⁹ Psalmul 49, 17. E condamnat falsul sentimentalism. Nu ajunge ca omul să aibe scrise legile în cărți, ci să fie pătruns de ele pînă la identificare.

¹⁸⁰ Psalmul 50, 16 (cf. nr. 177).

¹⁸¹ Psalmul 49, 17.

¹⁸² Psalmul 36, 30. „Omul drept“ este omul legii, al adevărului. De aceea, limba care vestește dreptatea este întotdeauna de preferat.

¹⁸³ Efeseni 6, 19.

¹⁸⁴ Coloseni 4, 3.

¹⁸⁵ Psalmul 50, 16.

¹⁸⁶ Psalmul 44, 2.

¹⁸⁷ Evrei 4, 12.

¹⁸⁸ Psalmul 50, 18. Jertfa de aici, indică sacrificiile singeroase. Acestea nu pot da satisfacție lui Dumnezeu. „Arderea de tot“ e cel mai deplin sacrificiu al Ligii vechi.

¹⁸⁹ Levitic 1, 1—17.

¹⁹⁰ Psalmul 39, 10. „Iată viu !“ În condițiile imposibilității de a fi mîntuit prin jertfa sa, proorocște jertfa cea nouă, a Noului Testament.

Eu n-am socotit drept o uzurpare egalitatea mea cu Dumnezeu și iată vin, după ce am îmbrăcat haina de rob ; eu vin în chipul unui om pe care mi l-am luat, în realitatea crucii, voind să-mi dovedesc ascultarea prin smerenia morții, pentru ca neascultarea să fie ștersă ¹⁹¹.

Deci, pe bună dreptate, declară mai departe : „Că de ai fi voit jertfă, Ți-aș fi dat ; arderile de tot nu le vei binevoi. Jertfa lui Dumnezeu ; duhul umilit ; inima înfrintă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi-¹⁹². Și precum am spus mai înainte, este sigur că se potrivește bine cu taina cea ascunsă a faptului că Domnul Iisus, încă aici, pare a vorbi la persoana întâia ; în același fel ca mai sus a făcut El această afirmație, dînd să se înțeleagă limpede că El a fost Acela care a vorbit, și acolo, la Persoana întâia.

Căci chiar El este adevăratul David, David cu mîină tare, într-adevăr smerit și blind ¹⁹³, cel dintîi și cel de pe urmă ¹⁹⁴, cel dintîi prin veșnicie, cel din urmă prin smerenie, prin ascultare. Căruia păcatul neamului omenesc a fost șters și s-a statornicit dreptatea. Mai spunem totodată că Iisus este și sfîrșitul umbrei și al Legii ¹⁹⁵ ; a venit El însuși ca dascăl al smereniei ¹⁹⁶ să învețe pe cei semeți și pe cei fățarnici ¹⁹⁷, prin umflarea inimii lor că trebuie să treacă de la aceste simțăminte la blîndețe și la smerenie.

În aceste împrejurări, cum s-ar putea face să între în credință păcatul sub haina acestei taine, cînd în mod sigur în însăși Taina aceasta se cuprinde iertarea păcatelor ?

Poate că altfel David nu și-ar fi mărturisit nelegiuirea și păcatul pe care l-a săvîrșit pentru a lua și el parte la iertarea păcatelor și la harul Tainei.

Într-adevăr de înțeles are faptul că un om, în chiar clipa cînd își mărturisește păcatul său, cîntă Sionului și Ierusalimului și zice : „Fă bine Doamne, întru bunăvoința Ta, Sionului, să se zidească zidurile Ierusalimului“ ¹⁹⁸, căci nu acela care voiește să se facă degrabă, prin chemarea neamurilor, adunarea Bisericii acela care prin fiii Săi, nu prin cei ai roabei, ci prin cei ai femeii libere, Ierusalimul, care este în cer ¹⁹⁹,

¹⁹¹ Romani 5, 19.

¹⁹² Psalmul 50, 17—18. Jertfa pe care o așteaptă Dumnezeu este spirituală.

¹⁹³ Matei 11, 29.

¹⁹⁴ Apocalipsa 1, 17.

¹⁹⁵ Romani 10, 4.

¹⁹⁶ Matei 11, 29.

¹⁹⁷ I Corinteni 4, 18 ; Col. 2, 18.

¹⁹⁸ Psalmul 50, 19. „Zidurile“ sînt ale cetății în care se include și templul.

Psalmistul se roagă pentru propășirea Ierusalimului, care prin extensiune este Ierusalimul ceresc Împărăția lui Dumnezeu.

¹⁹⁹ Galateni 4, 22.

trebuie să răspîndească în lumea întreagă linia credinței și să se întemeieze zidurile pereților ei duhovnicești pe temelia învățaturii apostolilor ²⁰⁰.

Astfel, „zidurile Ierusalimului” sînt meterezele credinței apărătoarele întărite ale discuțiilor teologice ²⁰¹, pîsurile virtuților. Pereții Ierusalimului mai sînt și adunarea Bisericii, adunare care sălășluiește în lumea întreagă, Biserica, prin urmare, declară : „Zid sînt eu acum și sînii mei sînt turnuri” ²⁰². Și e drept a spus că zidurile Ierusalimului sînt adunarea bisericilor, pentru că oricine intră în Biserică, cu o credință tare și fapte bune, devine cetățean al acestei cetăți de sus, care coboară din cer ²⁰³. Pe acești pereți se înalță ca niște pietre vii sufletele credincioșilor.

Privind, dar, spre adevăratul Ierusalim și spre adevăratul Sion, David a zis : „Cînd vei binevoi a binecuvînta cu bunătatea Ta Ierusalimul și Sionul, atunci bine vei voi jertfa dreptății” ²⁰⁴ adică jertfa Trupului lui Hristos, care vorbind de propria Sa pătîmire zice : „Deschide-mi Mie porțile dreptății și intrînd în ele voi lăuda pe Domnul” ²⁰⁵.

Iar în Evanghelii îi zice lui Ioan ²⁰⁶ : „Lasă acum, că așa se cuvine cum să împlinim toată dreptatea” ²⁰⁷. Apoi mai departe „Fericiți sînt cei prigoniți pentru dreptate” ²⁰⁸. Dreptatea e Hristos. Prin urmare jertfa lui Hristos, spune el, va fi bine plăcută la Tatăl. Și la aceasta referindu-se a zis mai înainte : „Jertfiți jertfa dreptății și nădăjduind în Domnul” ²⁰⁹.

Această dreptate este prinos duhovnicesc, este arderea de tot a evlaviei puternice și a coborîrii Duhului Sfînt, care, zice, el, se va împlini într-o zi, cînd „altarul” ²¹⁰ duhovnicesc al Domnului începe a se apropia de sufletul credincioșilor. Acolo sufletele care renunță la plăceri și desfătări, pentru a trece cu plugul, îndrăznesc a spune, în măruntaiele lor, pentru a putea aduce roadele unei culturi sfînte.

Fără îndoială, s-ar mai putea spune : Atunci cînd Tu vei binecuvînta Biserica și cînd Tu vei aduna la sînul Tău neamurile și cînd se va fi început să se aducă jertfa duhovnicească a dreptății ²¹¹ atunci sfinții mar-

²⁰⁰ Efeseni 2, 20.

²⁰¹ „Pentru că doctrina adevărată se întemeiază pe un discurs demonstrativ, indiscutabil și necontestabil, așa e a se înțelege : să se zidească zidurile Ierusalimului, căci zidurile Ierusalimului (fizic) erau construite” (P. Madet, M. Cardier o.c. p. 185, nota 147).

²⁰² Cîntarea Cîntărilor 8, 10.

²⁰³ Apocalipsa 21, 2.

²⁰⁴ Psalmul 50, 20. „Jertfa dreptății” se aduce atunci cînd sacrificiile vor fi expresia sentimentelor sincere, cînd se împlinesc, întocmai, prescrierile învățaturii.

²⁰⁵ Psalmul 117, 19.

²⁰⁶ lui Ioan Botezătorul.

²⁰⁷ Matei 3, 15.

²⁰⁸ Matei 5, 10.

²⁰⁹ Psalmul 4, 5. Jertfa trebuie să îndeplinească condițiile cerute de lege precum a fi a „dreptății”. Ea trebuie să fie însoțită de convingere religioasă (nădăjduind)...

²¹⁰ Psalmul 50, 20.

²¹¹ Psalmul 50, 20.

tiri, își vor fi adus ca jertfă pentru Hristos, trupurile lor drept arătură a patimilor și vor fi aduse prinos pe altarele aflate, ca pe niște viței²¹².

Astfel, aflăm scris în Apocalipsa lui Ioan că sub altar se aflau²¹³ sufletele aceloră, care pentru numele Domnului Iisus și-au dat trupurile lor jertfă, pentru a cumpăra harul lui Hristos. Căci Lui i se cuvine cinstea, mărirea, lauda în veci, împreună cu Dumnezeu Tatăl și duhul Sfânt, de la începutul veacurilor, acum și totdeauna și în vecii vecilor. AMIN²¹⁴.

Traducere și prezentare de pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

²¹² Psalmul 50, 20.

²¹³ Apocalipsa 6, 9.

²¹⁴ Doxologii asemănătoare se întâlnesc în psalmii proorocului David : 40, 13 ; 71, 20 ; 88, 51 ; 105, 48, adică la sfârșitul celor cinci părți în care se împarte Psaltirea. Psalmul 50 este o doxologie generală a cărții psalmilor.

APA CEA VIE

Duminica a V-a după Paşti

Voind să meargă din Iudeea în Galileea, Mintuitorul a trecut prin Samaria, contrar obiceiului iudeilor care îi urau profund pe samarinei deoarece ţineau numai Pentateuhul şi aveau unele obiceiuri amestecate cu cele păgine. De aceea îi ocoleau şi mergeau spre Nord, prin Perea.

În Samaria, El S-a oprit la fântina lui Iacov patriarhul, din Sihem (Sihar), fântină a binecuvântării lui Dumnezeu, a binecuvântării neamurilor şi, în perspectivă de viitor, un simbol al Sfântului Botez creştin, de mai târziu. „Şi era acolo fântină şi era ca la al şaselea ceas“ (Ioan 4, 6). Osteneala Domnului ne arată, că El era şi om adevărat, cu tot ce ţine de om, afară de păcat. Mintuitorul stătea singur, învăluit de razele arzătoare ale soarelui, fiindu-i şi sete. Între timp, a venit o femeie din cetate la acea fântină adîncă de 32 metri, în ceasul al VI-lea, „cînd Eva a ieşit din rai“ — cum subliniază o cîntare a praznicului.

Fără a ţine seama că acea femeie era samarineancă, dispreţuită de cei din Iudeea, Iisus Hristos i s-a adresat, deoarece a venit în lume să-i unească pe oameni, să-i facă să se iubească ca fraţii şi să se ajute în ne-cazuri. În acest scop El a căutat să topească şi ura dintre iudei şi samarinei în creuzetul iubirii. Urmează un lung dialog între Mintuitorul şi această femeie, redat în amănunt de Sfînta Evanghelie.

Dar cine era această femeie? Nu-i ştim numele. După ce a crezut în Domnul, a băut „apa cea vie“, urmîndu-L. După tradiţie, Iisus Însuşi i-a dat numele de „Fotini“, ce se tilcuieşte „lumină“, căci lumină a fost viaţa ei de acum înainte. L-a propovăduit pe Hristos pretutindeni, în Samaria, Iudeea, Sicilia şi la Roma, unde a primit cununa de mucenită cu cei şapte copii ai ei, în vremea împăratului Nero. Biserica noastră o prăznuieşte la 26 februarie. Din textul Sfîntei Evanghelii mai ştim că înainte de convertire a avut cinci bărbaţi, iar Mintuitorul i-a spus: „Cel pe care îl ai acum nu-ţi este bărbat“ (v. 18). Era deci o femeie tină, dar de moravuri discutabile, „o femeie care nu avea nici bărbat, nici copii, nici credinţa Legii Vechi, nici avere pe pămînt. Era săracă şi păcătoasă şi batjorită de cetăţeni şi despărţită de Ierusalim şi fără nici o mîngîiere în viaţă“ (ieromonah Ioanichie Bălan, *Mărturie româneşti la Locurile Sfinte*, Roman, 1986, p. 110). Avea însă şi calităţi. Era o femeie harnică şi sinceră recunoscîndu-şi trecutul păcătos. Căuta adevărul cu insistenţă, aştepta să

vină Izbăvitorul, fiind și credincioasă și iubitoare de semeni. Iar Mintuitorul nu a ocolit-o, ci dimpotrivă a căutat s-o ajute, oferindu-i și ei mîntuirea.

Odată intrat în dialog cu ea, Iisus folosește principiul intuitiv : de la apa obișnuită, pe neobservate a trecut la apa cea vie, la învățătura Sa, la domeniul spiritual-duhovnicesc. Femeia încă nu a înțeles taina și profunzimea cuvintelor rostite de Domnul, dar ele au deschis în sufletul ei o mare curiozitate, imaginindu-și că El va face să curgă la suprafață un izvor cu apă repede și limpede, din care să-și potolească setea, fără a mai trudi să scoată apă ca pînă atunci, din măruntaiele pămîntului. În unele locuri din Vechiul Testament, izvorul este numit „apă vie“. Așa bunăoară, Moise a numit „apă vie“ izvorul din care a băut Agar : „Și a găsit-o îngerul Domnului la un izvor în pustie“ (Facerea 16, 7). De un izvor de apă vie el vorbește și mai departe la cap. 26, 19 : „După aceea au mai săpat slugile lui Isac și în valea Gherara și au aflat acolo izvor de apă vie“. De aceea, Domnul continuă, spre a o face să înțeleagă : „Oricine va bea din apa aceea va înseta iarăși ; Dar cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu, nu va mai înseta în veac ; căci apa pe care i-o voi da Eu se va face în el izvor de apă curgătoare spre viață veșnică“ (v. 14).

Despre această „apă vie“, în înțelesul ei adevărat, a vorbit cu mult înainte proorocul Isaia zicînd : „Scoate-veți apă cu veselie din izvoarele mîntuirii“ (Isaia 12, 3), Sf. Evanghelist Ioan a arătat ce este această apă, cînd a scris despre Domnul Iisus, că a zis : „Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura : riuri de apă vie vor curge din pîntecele lui“ (Ioan 7, 38), adăugînd și tilcuirea acestei ape vii, prin cuvintele : „Iar aceasta a zis și despre Duhul pe care aveau să-L primească acei ce cred în El“ (v. 39). Despre aceeași apă vie a vorbit și Sf. Apostol Pavel, arătînd că „harul cel mîntuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor și de care nimeni nu va mai înseta“ (Tit 2, 11).

La sfîrșitul dialogului, femeia samarineancă a crezut în învățătura cea nouă a Mintuitorului și despre apa cea vie. Ea se simțea acum în fața unui mare prooroc sau chiar Mesia ; se înîlnește în sufletul ei respectul, stima și încrederea, iar sentimentul ei religios, atîta timp amorțit, se trezește cerînd această „apă vie“ iar Domnul i-a dat-o, precum a dat-o tuturor celor ce cred în El. Mai mult, îi spune cum este Dumnezeu și cum trebuie să ne închinăm Lui : „Duh este și cei ce I se închină, trebuie să I se închine în duh și adevăr“ (v. 24). Uluită de faptul că a dialogat cu Mesia, pe Care ea îl aștepta, cum îl așteptau toate neamurile, a uitat de ea, de interesele ei, de casă, de tot ce era pămîntesc, de „toată grija cea lumească“, a lăsat și găleata la fîntînă, alergînd în cetate spre a le spune oamenilor : „Veniți de vedeți un om care mi-a spus mie toate cîte am făcut. Nu cumva acesta este Hristosul“ ? (v. 28—29). Și din acel moment, plină de bucurie, de emoție, de nădejde și credință puternică, de voință de neînvins, îl propovăduiește pretutindeni : „Și mulți samarineni din cetatea aceea au crezut în El, pentru cuvîntul femeii care mărturisise : „Mi-a spus mie toate cîte am făcut“ (v. 39) și chiar ei mărturisesc : „Cre-

dem nu numai pentru cuvîntul tău, căci noi înșine am auzit și știm că Aceasta este cu adevărat Hristosul, Mîntuitorul lumii" (v. 42).

Și crezînd ei și femeia samarineancă, în învățătura Lui, primind, cu alte cuvinte, „apa cea vie“, s-au ridicat la o cunoaștere transcendentă, trecînd de la credința lor în zei, la cea în adevăratul Dumnezeu — „Apa cea vie este harul Sfîntului Duh, cuvîntul lui Dumnezeu, El Însuși, învățătura Sa. Apa cea vie“ este tot ce a învățat Mîntuitorul cît a stat pe pămînt, pînă la Înălțarea Sa la ceruri, și pe care a dat-o Sfîinților Apostoli, iar aceștia urmașilor lor, spre a o răspîndi în toată lumea, de-a lungul veacurilor. Mulți dintre ei, predicînd cuvîntul lui Dumnezeu, Evanghelia, au pecetluit cu singele lor această mărturisire.

„Apa vie“, este și astăzi răspîndită de slujitorii Bisericii noastre, făcînd ca mereu să curgă adăpînd, răcorînd și mîntuind sufletele credincioșilor și plata lor multă este în ceruri, la Dumnezeu, ca și a femeii samarinence, „Apa vie“, trebuie să știm că fiecare dintre noi am primit-o la Botezul în numele Sfintei Treimi. O primim în permanență și cînd ne împărtășim cu Sfînta Euharistie și celelalte Sfinte Taine și pe care trebuie s-o păstrăm cu sfințenie. Se întîmplă uneori ca datorită ispitelor, păcatelor și rătăcirilor de la adevărata credință, să se împrăștiuneze în anumiți oameni apa cea vie, adevărata învățătură a Bisericii celei adevărate. Remediul este rugăciunea fierbinte, pentru ca Domnul să dăruiască acea „apă vie“ : „Doamne, dă-mi această apă ca să nu mai însetez“ (v.15). Iar aceasta s-o unim și cu faptele cele bune : rugăciunea, postul, milostenia, munca ; s-o alimentăm cu participarea noastră la sfintele slujbe : să nu ținem această „apă vie“ — învățăturile Mîntuitorului, ale Bisericii — doar pentru noi, ci să le transmitem și semenilor noștri, spre mîntuirea lor.

Poporul nostru iubitor de Dumnezeu și de artă, a dorit ca între icoane să aibă și icoana cu Domnul Iisus și femeia Samarineanca de la fîntîna lui Iacov, atît în biserici, cît și în case, la fîntîni și izvoare, ca mereu să-și amintească de „apa cea vie“, din Sfînta Evanghelie. Să ducem acest obicei mai departe.

Doamne Iisuse, dă-ne întotdeauna această apă mîntuitoare, ca să fim cu Tine nu numai la fîntîna lui Iacov, ci și în Împărăția Ta și ne fereste de apele murdare ale păcatelor și rătăcirilor.

Arhim. prof. IOASAF GANEA

LUCRAREA DUHULUI SFÎNT ÎN BISERICĂ

Duminica Rusaliilor

„Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea. Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura : riuri de apă vie vor curge din pîntecele lui“ (Ioan 7, 37—38).

Prin suferințele, patimile, moartea, Învierea și Înălțarea Sa la cer, Iisus Hristos Domnul a pus temelia mîntuirii noastre. Dar aceasta se în-

făptuiește numai prin sălășluirea în noi a lui Hristos, cu trupul purtat de El, înviat, înălțat și umplut cu Duhul Sfânt, ceea ce a dat naștere Bisericii.

Hristos ne mîntuiește întrucît se sălășluiește în noi prin Duhul Sfânt. La sfîrșitul activității Sale mesianice, El ne-a asigurat zicînd : „Vă este de folos ca să Mă duc Eu, căci dacă nu Mă voi duce, Mîngîitorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite la voi“ (Ioan 16, 7). „Iar cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul ; căci nu va vorbi de la Sine, ci cîte aude va vorbi și cele viitoare vă va vesti“ (Ioan 16, 13). „Iar cînd va veni Mîngîitorul, pe care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre mine“ (Ioan 15, 26).

Duhul Sfânt a fost prezent totdeauna, într-o oarecare formă în lume. Era prezent la facerea lumii, cînd se purta pe deasupra apelor a fost activ în inimile dreptilor și profeților Legii vechi, prin care a vorbit și a făcut cunoscută voia Tatălui. Duhul Sfânt s-a arătat în chip de porumbel la Botezul Domnului în Iordan.

În ziua Cincizecimii însă, a treia Persoană a Sfintei Treimi a intrat solemn și pentru totdeauna în marea Sa lucrare de sfințitor și înnoitor al neamului omenesc.

Limbile de foc au făcut din ucenic apostoli și din pescari misionari, cum n-a mai avut lumea. Prin Duhul Sfânt, se revărsă în oameni o putere nouă, o forță necunoscută lumii, o energie spirituală supralumească. Puterea Duhului Sfânt este puterea lui Dumnezeu. La Rusalii s-a trimis în lume „Duhul adevărului“ care a inspirat pe apostoli i-a încălzit, i-a luminat și i-a întărit să facă cea mai mare lucrare morală și religioasă pe care o cunoaște istoria răspîndirea creștinismului să predice cea mai simplă și mai luminoasă doctrină : Evanghelia. Rusaliile ne grăiesc despre „Duhul Adevărului“ care purcede din Tatăl, pe care lumea prin simțurile, puterile și luminile ei nu-L primește, deoarece nu-L vede și nu-L cunoaște, pentru că nu știe de unde vine și unde merge (Ioan 3, 8). Prin puterea Duhului Sfânt au mers apostolii să predice în toată lumea : de la Ierusalim în Samaria și Galileea, în Asia, în Egipt — ajungînd pînă la Roma și pînă în India. Un număr inclus de oameni au primit cuvîntul crucii, se lepădăra de idoli lor și de tradițiile lor și îmbrățișară legea lui Hristos.

Sărbătoarea Rusaliilor se deosebește de celelalte sărbători, prin faptul că ea are un caracter permanent, reprezintă o binecuvîntare prezentă în Biserică și în sufletul credincioșilor, pînă la sfîrșitul veacurilor. Venirea Duhului Sfânt în lume, în ziua Cincizecimii, a însemnat inaugurarea unei adevărate epoci. Mîntuitorul a spus la Cina cea de Taină : „Ruga-vo pe Tatăl Meu și El vă va da un alt Mîngîietor care să rămînă cu voi în veac“ (Ioan 14, 16). Așadar, Duhul Sfânt este cu noi. În ce chip ? Mai întîi în Biserica noastră, Trup tainic al lui Hristos, dînd existenței reală și făcînd începutul Bisericii.

În viața Bisericii este prezent și lucrător însuși Duhul Sfânt Ceea ce constituie sufletul pentru trupul omenesc, aceea este Duhul Sfânt, pentru Biserică : o însufletește, o întărește, o înalță. Nici Biserica, nici unitatea ei nu se poate menține fără puterea și lucrarea Duhului Sfânt, Duhul adevărului și al comuniunii cu Hristos. Nimic nu se petrece în viața Bisericii fără Duhul Sfânt ; Faptele Bisericii ca și faptele apostolilor, sînt faptele Duhului Sfânt.

În tradiția liturgică, și spirituală ortodoxă orice rugăciune, taină, laudă sau slujbă începe cu invocarea Sfîntului Duh, care nu este o simplă chestiune de ritual, ci se referă la însăși natura și scopul cultului creștin.

Pentru Sfinții Părinți, vocația și misiunea Bisericii se identifică cu însăși rugăciunea ei de continuă înnoire a trimeriei Duhului Sfânt : „Doamne Cel ce în ceasul al treilea...” Așa invocă Biserica pe Duhul Sfânt, ca să vină asupra ei și asupra darurilor ce sînt puse înainte la sfînta liturghie, în vederea prefacerii acestora în Trupul și Singele Domnului. Rugăciunea de chemare a Duhului Sfânt — Epicleza — este rugăciunea creștină prin excelență, deoarece creștinii au conștiința și convingerea, că nu există timp și spațiu fără prezența vie și permanentă a lui Hristos Cel înviat în Duhul Sfânt (cf. I. Bria, Prezența și lucrarea Sfîntului Duh în Biserică, în Ortodoxia — 3/1978, p. 488). Dar, Duhul Sfânt lucrător în Biserică este numai Duhul lui Hristos. El lucrează din Hristos asupra noastră. Prezența Duhului în Biserică e legată de a Tatălui și a Fiului, căci fără Duhul „n-am putea numi pe Iisus Domn”. Dar fără Duhul „n-am putea chema nici pe Dumnezeu, Tată”, în rugăciunea Tatăl nostru, (Sf. Ioan Gură de Aur).

Duhul lucrează în Hristos în noi intrucît trupul lui Hristos a devenit strălucitor prin transparența lui, prin faptul că iradiază din El lumina puterii și iubirii nesfîrșite a lui Dumnezeu ; Duhul ni-L face pe Hristos mai evident ca Dumnezeu.

„În timpul lucrării pămîntești a lui Hristos relația între oameni și Duhul Sfânt nu se efectua decît prin și în Hristos. După Cincizecime, relația cu Hristos nu se efectuează decît prin și în Duhul Sfânt (cf. P. Evdokimov, *L' Esprit Saint dans la Tradition orthodoxe*, Paris, 1969, p. 90).

Duhul Sfânt este Cel ce dă Bisericii cunoștiința unității ei și o menține în această unitate. El a asistat Biserica de la începuturile ei și a ferit-o de greșală, a îndemnat-o să-și apere credința în Hristos. Lucrarea Duhului în Biserică se vede și din aceea că ea a păstrat neschimbate adevărurile de credință, așa cum le-a primit de la Domnul Hristos și din predica apostolilor, că le-a fixat în Scriptură, că le-a propovăduit între neamuri, că le-a format în dogme, în liturghii și în simboluri de credință. Duhul Sfânt Mîntuitorul a procurat Bisericii acea rezistență miraculoasă în cursul veacurilor, făcînd-o biruitoare împotriva forței răului, întunericului și ale nedreptății.

Lucrarea Duhului este evidentă și în privința sfințeniei ce o împarte și o revărsă Bisericii, purificînd, mîngiînd, înnoind și desăvîrșind.

Un mare adevăr este și faptul că nu numai Biserica este locaș al prezenței și lucrării Sfintului Duh ci și fiecare membru al Bisericii, ca mădular al Trupului tainic al lui Hristos, născut la viața cea nouă în Hristos. Una dintre cele mai înalte aprecieri care s-a făcut omului, este cea exprimată de Sf. Apostol Pavel despre creștini, când spune că ei sînt „temple ale Duhului Sfînt”. „Nu știți oare, că voi sînteți Biserica lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?” (I Corinteni 3, 16). Duhul îi sensibilizează pe credincioși la prezența lui Hristos aducînd în noi harurile și darurile lui și le articulează în circuitul vieții noastre personale. Duhul Sfînt este acela care ne pune în situația de a asimila adevărul lui Hristos și de a crede în El, ne sfințește și ne desăvîrșește.

Duhul Sfînt este cel ce dă Bisericii conștiința unității ei, și cel ce dă fiecărui credincios conștiința că e înzestrat pentru împreună-lucrare cu ceilalți, în vederea mîntuirii comune. Sfîntul Duh contribuie la unificarea Trupului lui Hristos, fiind un principiu de unitate. El reprezintă prin excelență relația vie între Tatăl și Fiul și ca atare întemeiază relația vie între membrii Bisericii și între ei și Tatăl.

Un dascăl al Bisericii spune că „unde este Biserica este Duhul lui Dumnezeu și unde e Duhul lui Dumnezeu acolo este Biserica și tot harul, iar Duhul este Adevărul” (Sf. Irineu).

Duhul Sfînt e forța de ținere împreună a credincioșilor în care e prezent prin diferite daruri, pentru că pe de altă parte este prezent întreg în fiecare credincios. Diversitatea darurilor nu prejudiciază în nici un fel unitatea Trupului tainic al lui Hristos.

Semenii plini de dragostea lui Dumnezeu, care îl caută pe El ca pe Binele suprem, care se arată plini de bunătate și generozitate față de semenii lor, care se poartă cu nădejde și cu multă răbdare în încercările, suferințele, bolile și necazurile care vin asupra lor, care nu se lasă robiți de aspectele materiale ale lumii acelea sînt suflete în care sălășluiește Duhul Sfînt. Dimpotrivă unii creștini apar uscați, ofiliți duhovnicește, ca niște plante răsărite din pămînt, dar uscate la arșița unei secete de vară. Ei au primit bunătățile harului prin Sfintele Taine, s-au colaborat cu puterea lui Dumnezeu împărtășită prin Sfînta Treime. Ei sînt seci, fără roade duhovnicești, stăpîniți de deșertăciunea pămîntească și de aceea nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu.

Duhul Sfînt nu poate domni în noi, cită vreme nu ne deschidem inimile spre El, și nu-I permitem să intre și să domnească acolo cu adevărul și sfințenia Lui. De aceea sărbătoarea Pogoririi Duhului Sfînt — Rusaliliile reprezintă un unic prilej de a ne examina sufletul despre felul în care am lăsat să lucreze și în viața noastră, în calitate de membri ai Trupului lui Hristos, pe Duhul Sfînt al Mîngîietorului și dacă ne putem numi „temple ale Duhului Sfînt”.

Am transformat inima noastră prin puterea Duhului celui Sfînt. Este inima noastră plină de dragoste, de bucurie, de pace, sau plină de ură, de răutate și de multe altele asemenea acestora? În multe greșim toți. Dar bunătatea lui Dumnezeu ne invită pe fiecare dintre noi de a ne îmbunătăți cu ajutorul harului Său.

Avînd conștiința lucidă și trează despre ceea ce am făcut și ce nu am făcut, să-L lăsăm pe Mîngietorul — Duhul Sfînt să lucreze în viața noastră, să-și facă lăcaș în noi și să ne curățească de toată întinăciunea.

Pr. dr. IOAN TULCAN

PREOȚIA — CHEMARE SLUJITOARE

Duminica II-a după Rusalii

Umblind pe lingă Marea Galileii, Iisus a văzut pe Simon și pe Andrei, pe Iacob și pe Ioan, fiii lui Zevedei, simpli și harnici pescari, cărora le-a zis : „Veniți după Mine și vă voi face pe voi pescari de oameni“ (Matei 4, 19). Aceeași chemare a adresat-o și vameșului Matei, aceeași chemare i-a îndreptățit și pe ceilalți șapte să propovăduiască în numele lui Iisus Împărăția lui Dumnezeu. În drum spre Damasc, Apostolul Neamurilor a văzut un semn din cer, iar glasul Mîntuitorului s-a adresat inimii lui învîrtoșate. Dumnezeu a binevoit să se descopere întrînsul, dîndu-i puterea de a fi cel mai harnic semănător dintre cei care i-a avut vreodată lumea. „Nu voi M-ați ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi și v-am pus, ca să mergeți și roadă să aduceți și roada voastră va rămîne“ (Ioan, 15, 16).

Darul mîntuirii este al lui Dumnezeu, iar preoții au menirea de a duce acest dar al mîntuirii pînă la marginea pămîntului și pînă la sfîrșitul veacurilor : „Pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică ; întîi apostoli, al doilea prooroci, al treilea învățători . . . Oare toți sînt apostoli ? Oare toți sînt prooroci ? Oare toți sînt învățători ?“ (I Corinteni 12, 28—29). Din momentul primirii harului și binecuvîntării lui Dumnezeu, preotul nu mai este stăpînul destinelor sale, ci este slujitor al lui Iisus Hristos, chemat de Dumnezeu, rînduit de a fi sfîntitor al vieții celor încredințați spre păstorie, împărtășitor al darului ceresc, propovăduitor al cuvîntului, menit să lumineze cărările oamenilor și să conserve vigoarea lor sufletească pentru scopul măreț ce ni-l oferă Dumnezeu — mîntuire.

Cu mii de ani înainte de întruparea lui Dumnezeu-Fiul, preoția exista ca una dintre cele mai importante chemări, indiferent de felul în care oamenii și-au manifestat receptivitatea față de misunea ei slujitoare. Comparativ cu toate epocile istorice anterioare, dar și posterioare, Iisus Hristos conferă preoției rangul de Taină sfîntă. Preoții sînt „lumina lumii și sarea pămîntului“ (Matei 5, 13—14). Aceasta este cea mai deplină caracterizare a rosturilor preoțești în sînul obștei. Preotul este reprezentantul lui Iisus Hristos, cu îndatorirea de a contribui la răspîndirea cuvîntului lui Dumnezeu. Pentru acest scop i-a ales Iisus din lume, spre a rămîne în dragostea Lui, meniti să asigure mîntuirea credincioșilor păstoriți. Dacă Împărăția lui Dumnezeu este o vie, atunci preoții sînt lucrători în via aceasta, nu și stăpînii ei, căci va veni vremea cînd Stăpînul

viei va trimite pe Fiul Său spre a cere socoteala talanților încredințați. Iisus i-a ales pe ucenici din lume și i-a făcut părtași celui mai mare dar, de a lucra la mîntuirea lumii. De aceea, Biserica noastră drept măritoare învață că preotia este o taină. Prin punerea miinilor apostolilor și a urmașilor lor din generație în generație să pogoare darul Duhului Sfînt care dă preotului puterea „de a lega și a dezlega păcatele oamenilor“, de a vesti acestora pe Iisus Cel înviat și de a le împărtăși binefacerile tainelor dumnezeiești : „Așa să ne socotească pe noi oamenii ca pe niște slujitori ai lui Hristos și iconomi ai tainelor lui Dumnezeu“ (I Corinteni 4, 1).

Rostul unui slujitor este de împlini voia stăpînului său, cel al preotului este de a împlini voia lui Hristos : „Ca toți oamenii să creadă și la cunoștința adevărului să vie“. Sf. Apostol Pavel îndeamnă pe creștini să asculte de mai marii lor : „Ascultați pe învățătorii voștri și vă supuneți lor, pentru ca ei priveghează pentru sufletele voastre, ca unii care vor avea să dea seamă“ (Evrei 13, 17). În relație cu această chemare se află și responsabilitatea preotească, după cuvîntul aceluiași Apostol al Neamurilor : „Nu nesocoti harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea miinilor preoției“ (I Timotei 4, 14). Prin Sf. Apostol Andrei, cel „întîi chemat“ la apostolie, misiunea preotească a primit dimensiunea divină și harul continuității și pe meleagurile noastre ancestrale, în mijlocul poporului român, cu începere din veacul apostolic și pînă în zilele noastre. Ascultînd porunca Mîntuitorului : „Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-le...“ (Matei 28, 19), Sf. Apostol Andrei a poposit pe țărmurile Mării Negre, printre sciți și geto-daci aducîndu-l la Hristos și lui îi datorăm credința noastră dreptmăritoare de continuitate apostolică nealterată de scurgerea vremii.

Temeiul activității preoțești este, deci, însăși dumnezeirea. Totuși, de multe ori credincioșii se întrebă : cine este preot și ce pot aștepta de da el ? Sînt întrebări care arată că credincioșii uneori nu știu care este adevărata misiune preotească în mijlocul lor. Răspunsul îl dă Sfînta Scriptură, arătînd că preotul are puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor, are datoria de a conduce, învăța și sfinți viața credincioșilor, are datoria de a aduce jertfa cea fără de sînge către Dumnezeu, are misiunea de a împăca pe oameni cu Dumnezeu, de a-i renaște pentru o altă viață cu ajutorul cuvîntului propovăduit, al harului divin. „Noi nu sîntem din lume“ (Ioan 17, 16), iar această alegere pentru slujirea lui Hristos conferă siguranță misiunii apostolice în lume. Preotul va fi astfel propovăduitorul ascultat, învățătorul înțelept al semenilor săi, dătătorul de hrană sufletească, doctor al bolilor sufletești. În mijlocul unei lumi în continuă frămîntare, misiunea preotească nu este nici ușoară, nici simplă. Desigur, există multe căi și posibilități de a fi de folos obștei credincioșilor, dar partea esențială rămîne năzuința de a-i conduce pe oameni la Dumnezeu. De unde va putea el împrumuta rîvna necesară acestei activități apostolice ? Datoria cea mai importantă a preotului este de a-L cunoaște și a-L vedea pe Hristos, de a face să se creadă că El este Mîntuitorul nostru, de a vedea cu ochii Lui drumul pe care trebuie să mergem, căci toți creștinii sînt învățăceii Lui. Oricît de important este rostul social al preotului,

oricît ar fi de mari serviciile pe care le aduce credincioșilor săi, adevăratul loc de activitate al preotului rămîne de-a pururi Biserica și Sfintele Taine.

Preoția reprezintă puntea care leagă pămîntul cu cerul, prin ea se face comunicația între ele. Preotul întinde mîna spre a-i conduce pe oameni la Dumnezeu, după cum tot prin mîna preotul ființează Dumnezeu între oameni. Pe altar, între rugăciunile fierbinți ale preotului, se repetă zilnic marea minune din ieslea Betleemului : Cuvîntul se face trup și sălășluiește între oameni. Rămîne permanent valabilă cererea apostolilor adresată divinului Învățător : „Doamne învață-ne să ne rugăm“ (Ioan 11, 1). Biserica rămîne, ca atare, locul central al misiunii, unde ea se desfășoară în deplina ei splendoare și sfințenie. Hristos cel veșnic vine în Sfînta Euharistie, locuiește în biserică și este accesibil pentru toți cei ce doresc să rămînă veșnic vii și să se apropie de El „cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste“. Biserica este lăcașul de închinare, după cuvintele Pruncului Iisus : „În cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu“ (Luca 2, 49). Biserica este poarta cerului, iar preotul o deschide pentru toți credincioșii. Poate că nu există un simbol mai sugestiv misiunii preoțești decît exemplul proorocului Iona care n-a vrut să propovăduiască, a fugit de însărcinarea dată de voința cerească, iar cei împreună călători cu el l-au aruncat în mare. Prin urmare, preoția reflectă o profundă chemare divină, spre a fi părtași celui mai mare dar, de a lucra pentru mîntuirea lumii, de a propovădui cuvîntul Evangheliei, de a arăta credincioșilor calea, adevărul și viața, de a rămîne vrednici slujitori ai lui Iisus Hristos, care spune : „Cel ce rămîne în Mine și Eu în El, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic“ (Ioan 15, 5).

Preot IOSIF DAVID

CUVINT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE DECALOG

1. *Pregătirea aperceptivă.* Păcatul original întunecînd mintea, pervertind simțirea și slăbind voința omului, a determinat decădere, confuzie și nesiguranță, încît s-a „schimbat adevărul lui Dumnezeu în minciună și s-a cîstit făptura în locul Făcătorului (Romani 1, 25). În aceste condiții, legea morală naturală existentă în sufletul omului lumina tot mai puțin conștiința și faptele lui, încît se simțea tot mai mult necesitatea intervenției directe a lui Dumnezeu, spre a-i arăta omului calea pe care să meargă pentru restabilirea ordinii religioase morale și dobîndirea sfințeniei vieții duhovnicești.

11. *Anunțarea temei.* Astfel Dumnezeu dă omului Decalogul, sau cele Zece Porunci, la care ne vom referi în cele ce urmează.

111. *Tratarea.* Atmosfera solemnă, ca și pregătirea poporului ales în vederea primirii Decalogului, arată importanța cu totul deosebită pe care o prezintă aceasta în restabilirea ordinii firești precum și a comuniunii omului cu Dumnezeu și cu semenii. Cele zece porunci, comunicate lui

Moise, pe Muntele Sinai, au fost date de Dumnezeu pe două Table de piatră, avînd următorul conţinut şi înţeles :

Porunca a I-a : „Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău, care te-am scos din pămîntul Egiptului şi din casa robiei. Să nu ai alţi dumnezei afară de Mine“ (Ieşirea eo, 2—3). În tot timpul istoriei sale, poporul ales a fost menţinut de Dumnezeu în credinţa cea adevărată spre a fi pregătit în mod deosebit pentru primirea Mîntuitorului. Această poruncă consfinţeşte monoteismul, adică credinţa într-un singur Dumnezeu, stabilind o legătură veşnică a poporului lui Israel cu Dumnezeu Cel viu şi adevărat : „Să-mi fiţi sfinţi că, Eu, Domnul Dumnezeuul vostru sînt sfînt şi v-am deosebit de toate popoarele, ca să fiţi ai mei“ (Leviticul 20, 26). Aşezarea acestei porunci la începutul Decalogului se impunea cu atît mai mult cu cît poporul Israel, venea din pămîntul Egiptului şi se îndrepta spre cel al Canaanului, ambele fiind politeiste : „De datinile Egiptului în care aţi trăit să nu vă ţineţi, nici de datinile pămîntului Canaanului în care am să vă duc, să nu vă ţineţi şi nici să umblaţi după obiceiurile lor“ (Leviticul 18, 3).

Porunca a II-a : „Să nu-ţi faci chip cioplit şi nici un fel de asemănare a nici unui lucru din cîte sînt în cer, sus, şi din cîte sînt pe pămînt, jos, şi din cîte sînt în apele de sub pămînt ! Să nu te închini lor, nici să le slujeşti“ (Ieşirea 20, 4—5).

Dacă prima poruncă proclama în mod afirmativ monoteismul, această poruncă oprea poporul ales să se închine la idoli, spre a nu cădea din comuniunea lui Dumnezeu, în tot felul de credinţe false. Ori de cîte ori poporul înclina spre una din religiile idolatre, i se imputa păcatul infidelităţii faţă de adevăratul Dumnezeu ca şi cum ar fi comis desfrîul. Pe lîngă acest înţeles, idolatriea mai poate avea şi un alt sens moral. Astfel nu numai chipul cioplit poate fi obiect de adorare, ci pot exista idoli creaţi şi din oameni, spre a fi cinstiţi mai mult decît Dumnezeu. Omul îşi poate crea idol şi din sine însuşi, Egoismul şi egocentrismul sînt forme de idolatrizare a eului, care degenerază în tot felul de patimi. Sf. Apostol Pavel, se referă astfel la unii „al căror dumnezeu este pîntecele“ (Filipeni 3, 19). Bogatul căruia i-a rodit ţarina este un exemplu convingător în acest sens. Se vorbea încă din antichitate de o „foame odioasă de argint“ („Auri sacra fames“ — Vergiliu, Eneida, 111, 57), iar avariţia este păcatul care o însoţeşte. Hagi Tudose din nuvela cu acelaşi nume de B. Şt. Delavrancea este un personaj tipic în acest sens.

Porunca a III-a. „Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deşert, că nu va lăsa Domnul nepedepsit pe cel ce ia în deşert numele Lui“ (Ieşirea 20, 7).

Dacă în prima poruncă Dumnezeu se descopere ca atotputernic şi cu putere de grijă faţă de poporul Său, dacă în cea de a doua poruncă Dumnezeu cere comuniunea cu El prin ferirea de idoli, cea de a treia poruncă se referă la cinstirea numelui lui Dumnezeu, prin recunoaşterea sfînteniei Lui. A lua în deşert numele lui Dumnezeu sau a-L necinsti nu va rămîne fără pedeapsă. În legea Veche : Omul care va huli pe Dumnezeu îşi va agonisi păcat. Hulitorul numelui lui Dumnezeu să fie omorît“ (Le-

viticul 24, 15—16). La fel și jurământul (prin care Dumnezeu este luat ca garanție a adevărului mărturisit) dacă este fals, reprezintă o necinstire a numelui lui Dumnezeu „Să nu vă jurați strîmb pe numele Meu și să nu pîngăriți numele cel sfînt al Dumnezeului vostru, că Eu sînt Domnul Dumnezeul vostru“ (Leviticul 19, 12). Tot necinstire adusă numelui lui Dumnezeu este și apostasia, erezia, bigotismul, fanatismul, precum și falsele profetii.

Porunca a IV-a : „adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești — Lucrează șase zile și-ți fă în toate treburile tale, iar ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău : să nu faci în acea zi nici un lucru : nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici sluga ta, nici slujnica ta, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău, nici străinul care rămîne la tine, căci în șase zile a făcut Domnul cerul și pămîntul, marea și toate cele ce sînt într-însele, iar ziua a șaptea s-a odihnit. (De aceea a binecuvîntat Domnul ziua a șaptea și a sfințit-o“ (Ieșirea 20, 8—11).

Ziua de odihnă este un „semnal“ al comuniunii dintre Dumnezeu și om, un mijloc și o posibilitate de împărtășire din sfințenia lui Dumnezeu (Iezechiel 20, 12). De aceea, ziua de odihnă nu are numai o referire fizică, ci mai ales una spirituală ; înseamnă o întrerupere a activității zilnice, o „lepădare a grijii“, pentru ca sufletul să-și regăsească odihna comuniunii cu Dumnezeu.

Porunca a V-a : „Cinstește pe tatăl și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pămîntul pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l va da ție“ (Ieșirea 20, 12).

Începînd cu porunca a V-a se au în vedere datoriile față de aproapele. Este firesc ca după cinstirea lui Dumnezeu, să se aibe în atenție cinstirea părinților, întrucît viața ne este dată de Dumnezeu prin părinți. De aceea, necinstirea părinților era aspru pedepsită de Legea veche : „Cel ce va bate pe tatăl sau pe mama să fie omorît...“ „Cel ce va grăi de rău pe tatăl sau pe mama sa, acela să fie omorît“ (Ieșirea 21, 15—17).

Porunca a VI-a : „Să nu ucizi“ (Ieșirea 20, 13).

Viața fiind un dar primit din partea lui Dumnezeu, nimeni nu o poate lua decît numai Dumnezeu. De aceea uciderea era socotită o gravă încălcare a voinței lui Dumnezeu. Cain săvîrșește păcatul uciderii fratelui său Abel, iar sîngele acestuia strigă după dreptate și Dumnezeu pedepsește fără cruțare pe toți cei ce săvîrșesc această nelegiure. S-a instituit și legea numită a „talionului“, care preciza că dacă „va lovi cineva un om și va muri, acela să fie și el omorît...“ De va pricinui cineva vătămare aproapelui său, acela să i se facă ceea ce a făcut el altuia : ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. Cel ce va ucide dobitoc, să dea altul, iar cel ce va ucide om să fie omorît“ (Ieșirea 21, 12 și 24—25 ; Leviticul 24, 17—21). Se făcea totuși deosebirea între uciderea intenționată și cea neintenționată (fără voie) (Ieșirea 21, 12—14), în aplicarea pedepsei pentru ucidere. Sfera uciderii nu se reduce însă numai la luarea vieții cuiva. Se vorbește și de o ucidere indirectă, cînd cineva este pus în situația de a nu-și putea desfășura viața în condiții normale de existență sau de muncă. Pe

lingă uciderea trupească se mai vorbește apoi și de uciderea sufletească, de moartea morală în păcat și în patimi, precum citim în cartea Apocalipsei: „Știu că trăiești, dar ești mort“ (3, 1). Mîntuitorul imprimă poruncii a VI-a un caracter duhovnicesc, arătînd că uciderea se formează mai întîi în inimă sub forma miniei. Rupînd rădăcinile miniei, nu se va ajunge nici la ucidere (Matei 5, 21—22).

Porunca a VII-a: „Să nu fii desfrînat“ (Ieșirea 20, 14).

Noțiunea „desfrînării“ poate avea un înțeles larg, general, și altul restrîns, special. În sens general, desfriul înseamnă o pierdere a friului, a cumpătului, a stăpînirii de sine, sau a înfrînării în cele mai variate forme ale vieții. Pierderea cumpătului la mîncare și băutură, de pildă, este lăcomia, care duce la desfrînare. În sens restrîns, desfrînarea vizează în mod special păcatul adulterului, sau al infidelității conjugale. Încă de la creație, Dumnezeu a întemeiat căsătoria și a binecuvîntat familia ca singura formă de a menține ordinea în scopul perpetuării neamului omenească. Desfriul apare ca o abatere de la această ordine firească și de aceea a fost condamnat și pedepsit cu moartea: „De va desfrîna cineva cu femeia fratelui său, să se omoare desfrînatul și desfrîната (Levititicul 20, 10). Interpretînd duhovnicește această poruncă, Mîntuitorul accentuează ca în cazul uciderei, păcatul desfriului format mai întîi în inimă: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu desfrînezi, Iar eu zic vouă că oricine caută la femeie spre a o pofti, a și desfrînat cu ea în inima sa“ (Matei 5, 27—28).

Porunca a VIII-a: „Să nu furi“ (Ieșirea 20, 15).

Furtul este însușirea lucrurilor care aparțin aproapelui. Furtul aduce dezordine în comunitatea omenească; de aceea s-a luat totdeauna atitudine față de el. „De va fura cineva un bou sau o oaie și le va junghia, sau le va vinde, să plătească cinci boi pentru un bou și patru oi pentru o oaie“ (Ieșirea 22, 1). Furtul are o sferă foarte largă de manifestare. Orice dobîndire a bunurilor prin înșelăciune și nu prin muncă cinstită poate fi socotită furt. Sînt cunoscute formele de parazitism, adică, refuzul de a munci și traiul de pe munca altora. În cele mai multe cazuri, furtul este determinat de lăcomie sau nesațiul după acumularea bunurilor, precum și de viața dusă în lenevie și lincezeală, de unde și îndemnul apostolului: „Cel ce fură să nu mai fure, ci mai de grabă să se ostenească lucrînd binele cu mîinile sale, ca să aibe să dea și celui ce are nevoie“ (Efeseni, 4, 28).

Porunca a IX-a: „Să nu mărturisești strîmb împotriva aproapelui tău“ (Ieșirea 20, 16).

Această poruncă oprește, pe de o parte, de la mărturisirea nedreaptă împotriva semenului, dar pe de altă parte combate orice fel de minciună, în scopul statornicirii încrederii și sincerității între oameni. Așa cum de la Dumnezeu vine viața și toată strălucirea adevărului diavolul este „părintele (tatăl) minciunii“ (Ioan 8, 44), al vicleniei, al întunericii și al morții încît „buzele cele grăitoare de minciună sînt uriciune înaintea

Domnului, iar cei ce făptuiesc după adevăr sînt plăcerea Lui“ (Pildele lui Solomon) (12, 22).

Porunca a X-a: „Să nu poștești la casa aproapei“, tău să nu dorești femeia aproapei tău, nici ogorul lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici asinul lui și nici unul din dobitoacele lui și nimic din cîte are aproapele tău“ (Ieșirea 20, 17).

Dacă porunca a VIII-a oprește de la furt, această poruncă se referă la poftă, sau la dorință, adică la tăierea răului de la rădăcină, așa cum am văzut că recomandă Mîntuitorul în cazul uciderii și al desfrîului. În felul acesta Decalogul trebuie transcris de pe tablele de piatră pe tablele de carne ale inimii (II Corinteni 3, 3).

IV. *Recapitularea — Aprecierea.* Din cele tratate vedem caracterul religios-moral al Decalogului, menit să reglementeze raportul cu Dumnezeu și să pună rînduială sau ordine în relațiile dintre oameni. Astfel, primele patru porunci, scrise pe prima tablă au un caracter religios, referindu-se la atitudinea față de Dumnezeu iar celelalte șase porunci, scrise pe cea de a doua tablă, avînd un caracter moral, vizează atitudinea față de semenii. Mîntuitorul sintetizează „toată Legea și prorocii“ în porunca iubirii, adică: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău... și pe aproapele ca pe tine însuși“ (Matei 22, 37—39). Desigur, porunca iubirii nu înlocuiește ci cuprinde toate celelalte porunci, „pentru că poruncile; să nu desfrînezi, să nu ucizi, să nu furi, să nu fii mărturie mincinoasă să nu poștești și oricare poruncă se cuprinde în acest cuvînt, adică: să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Dragostea nu face rău aproapei, dragostea este deci plinirea legii“ (Romani 13, 9—10).

De aici vedem că Decalogul, reprezentînd voia lui Dumnezeu este lege universală, și veșnică, menită să trezească conștiința păcătoșeniei și nevoia izbăvirii din păcat prin venirea Mîntuitorului. De aceea, Iisus Domnul a spus că nu a venit să strice Legea, ci să o împlinească (Matei 5, 15) iar cel ce va împlini Legea și va învăța și pe alții „acela mare se va chema în împărăția cerurilor“ (Matei 5, 19). Tînărului bogat dornic să dobîndească viața veșnică Mîntuitorul îi spune să păzească poruncile (Matei 19, 17—21).

În altă ordine de idei, unii creștini spun că cînstirea icoanelor ar însemna idolatrie, iar înlocuirea simbetei cu duminica este o încălcare a poruncii a IV-a din Decalog. Aceste afirmații sînt însă greșite, întrucît icoanele nu sînt idoli. Icoanele reprezintă cînstirea nu a materiei, ci a chipului unei persoane care a existat și care a îndeplinit un rol major în opera de mîntuire, pe cînd idolul este o închipuire, o ficțiune, iar idolatria înseamnă adorarea materiei... Pe de altă parte, înlocuirea cînstirii simbetei cu duminica nu poate fi socotită o încălcare a Decalogului, întrucît Decalogul obligă să ținem ziua de odihnă (sabat-odihnă), iar duminica este tocmai „Ziua Domnului“, prin care se comemorează eliberarea noastră din păcat prin Învierea lui Iisus.

V. *Asocierea*. Fiind dată de Dumnezeu, Legea este „sfântă” și porunca sfântă și dreaptă și bună” (Romani 7, 12) dar singură nu poate să aducă omului mîntuirea. Ea arată ce este păcatul și aduce, astfel doar conștiința păcătoșeniei. Ea nu salvează, nu scoate firea din păcat. Ea arată ceea ce nu trebuie să se facă, dar nu și ajută în facerea binelui și dobîndirea sfințeniei. De aici și trăirea dramatică între a cunoaște ce este binele, a-l voi, dar a urma totuși răul dictat de păcatul care locuiește” în fire (Romani 7, 20) „Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?” — se întreabă Apostolul (Romani 7, 24) și tot el răspunde „Legea duhului vieții în Hristos Iisus m-a izbăvit de legea păcatului și a morții” (Romani 8, 2). Așadar pentru ca Legea să aducă roadele sfințeniei trebuie să i se adauge harul divin, care însănătoșește firea, și ajută să se desăvîrșească.

VI. *Generalizarea*. Din cele de mai sus vedem că Decalogul reprezintă cuvîntul lui Dumnezeu, comunică omului pentru ca să cunoască păcatul și să-l evite, iar cu ajutorul harului divin să poată ajunge la desăvîrșirea vieții duhovnicești.

VII. *Aplicarea*. Decalogul ca Lege a lui Dumnezeu rămîne orientativ pentru viața duhovnicească a credincioșilor. Păcatele pe care le avem în atenție atunci cînd ne facem examenul de conștiință înaintea Spovedaniei și luăm hotărîrea de a nu le mai săvîrși le cunoaștem mai ales din Decalog. Așa, de pildă, necinstirea lui Dumnezeu (apostasia, hula, călcarea jurămîntului, bigotismul, fanatismul), necinstirea părinților, uciderea (minia) desfrîul, furtul (lăcomia, lenea) minciuna, sînt cunoscute ca păcate grele aducătoare de moarte.

Tot Decalogul ne-a lăsat și datoria cinstirii și adorării unui singur Dumnezeu. Creștinii aduc cea mai înaltă cinstire lui Dumnezeu prin cele trei virtuți teologice: credința, nădejdea, și dragostea. Tot ca expresie a cinstirii lui Dumnezeu, Biserica a stabilit printre poruncile ei și cinstirea zilei de odihnă, prin participarea credincioșilor la sfintele slujbe și prin primirea harului divin al Sfințelor Taine, care restabilește firea ajutînd-o să îplinească Decalogul.

Preot profesor SORIN COSMA

TINERETUL ȘI RELIGIOZITATEA

Din cele mai îndepărtate timpuri ființa umană a avut încredere ne-zdruncinată în existența lui Dumnezeu și a sufletului nemuritor. Omul a crezut în ideea că există o ființă atotputernică, atotștiutoare și omniprezentă care-i poartă de grijă. În dialogul intim ce are loc între cele două euri ale omului pentru descoperirea lucrurilor mai puțin cunoscute, un loc deosebit îl ocupă și dorința de a descoperi lumea tainică a elementului divin din om. Acesta este mereu predispus să-și descopere obîrșia sa spirituală, după cuvîntul Sfintei Scripturi. „Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu (Facerea 1, 27). De fapt, omul și-a surprins esența spirituală încă din preistoria cunoașterii, pierdută în negura mileniilor. Pentru omul primitiv, ca de altfel și pentru cel de astăzi, sufletul este un ax universal, atotcuprinzător și etern, spiritul fiind înțeles ca veșnic și inalterabil¹.

Încă din frageda vîrstă, omul caută în intimitatea sa lăuntrică un loc în care să-și găsească liniștea sufletească, alinarea și echilibrul mult visat în toate momentele zbuciumate ale vieții. Acest loc, în care de multe ori se interferează realitatea zilnică, obișnuită, concretă cu cea ideală, este centrul prin care individul reușește să-și recapete rezistența față de factorii eterogeni, duri și aspri veniți din exterior. Tot aici socotim că este zona ce facilitează interferența elementului cunoașterii raționale cu cel al cunoașterii prin credință. Se mai poate afirma că aici intelectul tînrului se deschide spre sferele religioase, ajungînd la o interacțiune reciprocă.

În trecutul nu prea îndepărtat, tineretul era înstrăinat de cunoașterea sufletului, a rolului pe care acesta îl are în formarea sentimentelor morale, a trăsăturilor de caracter, înobilării ființei umane prin apropierea ei de Dumnezeu (II Corinteni 5, 17).

Educația pe care tineretul o primea de la școală, de la societate în general nu-i permitea să cunoască toată complexitatea psihică a ființei umane, lăsînd un vid greu de depășit atît pentru perioada copilăriei, cît și a maturității. Atît în activitățile școlare, cît și în cele extrașcolare, tînrului i se inocula, picătură cu picătură, otrava ideologică a inexistenței sufletului. Se afirma pe toate canalele mass-media ideea că singura me-

¹ Dr. Corneliu Mircea, *Intercomunicarea*, București, 1979, p. 11.

nire a tineretului este de a fi soldat disciplinat, docil, supus, chiar umilit în orice moment, înregimentat în marea masă a oamenilor care trebuie să nege divinitatea și să proslăvească pe conducătorii lumești pînă la idolatrizarea lor.

Conștiința copiilor a fost repede pătată, încă din faza incipientă a școlii, cu minciuna, ipocrizia și impostura. S-a combătut cu vehemență învățătura așa zisă „misticistă“, primită de la slujitorii Bisericii sau din interiorul familiilor creștine. De pildă, unii părinți își creșteau copiii cu frica de Dumnezeu, învățîndu-i să creadă în El, ca în Ființa supremă, atotbună, superioară nouă, atotștiutoare, perfectă, care poate să-i ajute în orice moment al vieții lor. Dar aceiași părinți îi povățuiau pe propriii lor copii să nu spună acest lucru la școală, pentru a nu fi ironizați, marginalizați sau chiar pedepsiți. În acest fel, copiii încă din vîrsta lor cea mai fragedă, trebuiau să se dedubleze, familiarizîndu-se cu ipocrizia neadevărul, cameleonismul și cu falsa realitate. Lipsa de concordanță dintre atitudinea familiei și cea a școlii privitor la formarea conștiinței moral-cetățenești contribuia la formarea unor deprinderi antisociale, ca și la înstrăinarea copilului de societatea în care trăia. Tînărului îi lipsea capacitatea de a diferenția iubirea aproapelui de egoism, binele de rău, adevărul de minciună, umanul de inuman, îndepărtîndu-se considerabil de adevăratele virtuți creștine.

În biblioteca școlii, în laborator sau în cabinet ori în sala de clasă, elevului îi era închisă calea cunoașterii lui Dumnezeu. Așa zisele cercuri științifice numite „tinerii atești“, sau „prieteni adevărului“, urmăreau să înlăture din sufletul curat al copiilor și cele mai neînsemnate urme de religiozitate. În acest sens, elevii erau obligați să asiste la efectuarea unor experiențe în cadrul cercurilor de biologie, fizică sau chimie, care se doreau a fi argumente împotriva existenței lui Dumnezeu. Cu toate acestea, tinerii rețineau ideea că experiențele dovedeau existența unor fenomene naturale care nu aveau nici cea mai mică tangență cu existența divinității. Dimpotrivă, aceste cercuri nu făceau decît să întărească încrederea elevilor în existența lui Dumnezeu și a vieții viitoare.

Tineretul era și este însetat de cunoașterea Adevărului absolut. De aceea, nu rare erau situațiile cînd elevii puneau întrebări ca spre exemplu: cine a creat universul? cine este Dumnezeu? ce rol a avut Biserica în viața societății? de ce nu ne lasă învățătorii și profesorii să mergem la biserică? ce rol au sfintele sărbători în viața oamenilor?

Deși li se cultiva cu multă insistență ateismul, uneori în chip agresiv, tinerii căutau cu febrilitate adevărul privitor la existența lui Dumnezeu și la raportul omului cu Dumnezeu. Ei au sesizat cît de falsă era învățătura marxistă care afirma că omul în comunism este bunul cel mai de preț, deși în realitate era plasat undeva la periferia condiției umane. Astfel un reprezentant al ateismului afirma că „omul, în opera mareașă a Divinității, are același loc cu animalele, cu ierburile, cu mun-

ții, cu apele², ignorînd cu rea credință adevărul că învățătura creștină așează omul la cel mai înalt loc de cinste, asemănîndu-l cu Dumnezeu, Creatorul său. Ba mai mult, oamenii, prin Duhul Sfînt, au devenit fii ai lui Dumnezeu, după cum spune Sf. Apostol Pavel : „Căci toți cei ce sînteți călăuziți de Duhul Sfînt sînteți fii ai lui Dumnezeu“ (Romani 8, 14).

Chiar și în aceste condiții nefavorabile și ostile, părinții, familia și slujitorii Bisericii au sădit în sufletele multora dintre copii credința curată în Dumnezeu, dragostea față de biserică, obișnuința de a rosti cu sfințenie rugăciunea de dimineață și de seară. Astfel, plăcută a fost surpriza și constatarea că un număr însemnat de elevi din liceu cunoșteau Rugăciunea domnească și chiar Simbolul credinței, pe care le puteau rosti atît în limba română, cît și în limbile minorităților noastre naționale.

Substituirea unor adevăruri din domeniul credinței cu unele învățături false a trezit adeseori în mintea tineretului reacția inversă. De aceea, interesul pentru religie, pentru adevărurile Bisericii creștine sporirea în inima elevilor pe măsura interdicțiilor impuse. Educații deveniseră conștienți de faptul că fixarea unor așa zise activități atractive în zilele de sărbătoare, și nu în alte zile, aveau un scop bine definit : acela de a le bara drumul spre lăcașurile de închinare, de a-i opri de la comuniunea cu Mîntuitorul Iisus Hristos. Simțind această imixtitudine în sufletul lor curat, elevii reacționau, fie absentînd de la activitățile impuse, fie prin intensificarea lecturii cărților religioase, atîtea cîte le puteau găsi. Au rămas, desigur și numeroși elevi care, din lipsa acestei literaturi religioase, sînt încă departe de cunoașterea învățăturilor Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții. Dar s-a putut totuși constata că au existat destule frămîntări și în planul conștiinței lor, în căutarea Adevărului absolut. Îndoilele le erau de multe ori atît de profunde încît, aceștia, negăsind explicații suficiente în cărțile studiate, își croiau drum prin absolutizarea forței lor tinerești, călcînd cu brutalitate toate interdicțiile impuse de societate și de factorii educaționali ai acesteia.

Înstrăinat de Dumnezeu, de învățătura creștină, tînărul devine mai puțin sensibil, arogîndu-și dreptul de a hotărî singur principiile moralei pe care și le dorește.

Absența învățăturilor moralei creștine, sărăcia cunoștințelor religioase, izolarea premeditată a tinerilor de dumnezeieștile învățături ale Bisericii a permis nașterea unor ființe lipsite de afectivitate, de altruism, de înaltele sentimente umaniste și gata în orice moment să se înstrăineze nu numai de prieteni, de societate, dar chiar și de proprii lor părinți, de frați sau rude apropiate.

Revoluția din decembrie 1989 a alungat forța neagră a acestor creatori de monștri, reinviind odată cu sărbătorirea Nașterii Domnului Iisus Hristos, fața umană a tinerilor noștri. Minunea s-a săvîrșit. Dumnezeu a luminat tineretul nostru și i-a călăuzit pașii pe drumul așteptat de multe decenii de noi toți. A fost înfrîntă fiara cea ucigătoare de suflet și s-a făcut loc pentru revenirea cuvîntului lui Dumnezeu în sufletul reinviat al fiecărui tînăr. Glasul de aur al clopotelor a răsunat în urechile

² Petru Berar, *Religia în lumea contemporană*, București, 1983, p. 27.

întregii națiuni, peste toate ungherele întunecate din clădirile destinate educației în țara noastră, aducind cu ele *Lumina, Adevărul și Viața*.

Am văzut lacrimi sincere, pure, pornite din adîncul sufletului, care picurau stropi de credință în suflete încătușate timp de o jumătate de veac. Am văzut copii cuprinși de dragostea cea adevărată a lui Dumnezeu, care înlocuiau dezgustul, ura, minia din sufletele lor cu CREDINȚA, NĂDEJDEA și DRAGOSTEA.

Un fapt inedit m-a impresionat și mai mult. La vederea unor icoane prezentate pe ecranele televizoarelor, elevii și-au manifestat dorința de a le cunoaște semnificația. Așa bunăoară, văzînd icoana ce reprezenta o mulțime de copii care se îndreptau către Mîntuitorul, unii dintre ei m-au întrebat, cu o firească curiozitate, care îi este semnificația. Atunci am putut să le amintesc faptul că respectiva icoană reprezenta chemarea Domnului Iisus Hristos adresată copiilor : „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți, căci a unora ca aceștia este Împărăția lui Dumnezeu“ (Luca 18, 16).

Acum, cînd libertatea credinței este deplină, cînd tinerii pot să-și manifeste neîngrădit sentimentele de pioasă recunoștință și de nemărginită dragoste față de Bunul Dumnezeu, atît școala, prin factorii ei de răspundere, cît și Biserica prin slujitorii ei, pot și trebuie să contribuie la educarea tineretului nostru la formarea lui în spiritul moralei creștine și al apropierii de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Prof. ION PETRESCU

DOCUMENTE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA PRIVIND
EPARHIA ARADULUI

Cercetări recente efectuate în fondurile Consiliului de locotenență din Pojon-Bratislava (din 1794 în Buda) precum și ale Cancelariei aulice a Transilvaniei, reflectă existența unei serii de documente referitoare la eparhia Aradului în secolul al XVIII-lea (până la 1790) și respectiv la localități ce intră în aria ei de jurisdicție.

În perioada amintită, comitatul Hunedoarei, districtul Orăștie, precum și o parte din Zărand intrau în cadrul eparhiei Transilvaniei. Desigur, frământările din jurul scaunului episcopal au afectat și părțile amintite. Autoritățile priveau cu suspiciune activitatea episcopilor, printre altele și gestiunea lor. În 1771 autoritățile habsburgice au fixat episcopului salariul modest de 2000 fl (Arhivele Naționale Budapesta, fondul Cancelariei aulice a Transilvaniei 856/1771 în continuarea C. A). Episcopul Dionisiu Novacovici a reușit totuși să realizeze un fond de 15 587 fl (C.A. 86, 1227/1775). Din lăsamint, autoritățile au transferat 8 000 fl pe seama orfelinatului din Sibiu (C.A. 1227/1775), iar în 1780, s-a cerut ca veniturile episcopești, pe durata sedisvacanței întrebuințată în același scop (C.A. 1357/1780).

Sfera competițiilor episcopești a constituit obiect de discuție chiar și în anul 1773. Guvernul regal al Transilvaniei întreba cancelaria aulică despre beneficiile aprobate episcopului, în legătură cu întărirea preoților, consfințirea bisericilor și a vizitațiilor.

O altă problemă a fost incertitudinea în legătură cu dreptul episcopului de a concedia preoții (C.A. 729, 1250, 1522/1775). Patru ani mai târziu se pune întrebarea dacă preoții având statut iobag, pot fi admiși, a hirotonie fără aprobarea moșierului respectiv. Lungi discuții s-au purtat în legătură cu desemnarea episcopului însărcinat cu hirotonirea preoților, în timpul sedisvacanței care a urmat după încetarea păstoririi episcopului Sofronie Chirilovici. S-a stabilit ca acest drept să aparțină episcopului din Buda (C.A. 328, 1041, 1311, 1182, 2034/1777).

Scaunul Transilvaniei a rămas mai mulți ani vacant. Cancelaria aulică dispunea în 1777 și 1782, că nu este cazul să se numească încă un nou episcop (C.A. 636/1776, 1767/1782). În această perioadă a funcționat ca vicar Ioan Popovici din Hondol (Hunedoara) a cărui mandat a încetat dată cu numirea episcopului Ghidean Nikitici (1783—1788) la propu-

nerea mitropolitului Karloviț. În actul de numire se precizează că mitropolitul de Karloviț avea jurisdicție asupra Transilvaniei „numai în cele spirituale“ (C.A. 29/1783).

Episcopul Gehean Nikitici a fost confruntat cu probleme mari, în primul rând cu penuria materială. Salariul lui a fost fixat la 4000 fl, dar cererea lui ca acesta să fie plătit la cursul bănesc din Ungaria a fost respinsă. El s-a plîns ulterior și pentru greutățile întâmpinate în legătură cu perceperea sidoxiei din pricina sărăciei poporului. El ceru în repetate rânduri ca salariul său să fie avansat de arhiereu (C.A. 259, 11 464, 1784, 10 945/1785, 3317, 1603, 13 639, 14 828/1787).

Același episcop a încercat să reorganizeze eparhia, întocmind o nouă erindare a parohiilor cu reglementarea situației preoților supranumerari și a școlilor dar fără a-și putea traduce planurile în viață (C.A. 535, 948, 2425, 9718/1786).

Decesul său timpuriu a creat noi probleme. În funcția de vicar a fost propus din nou Ioan Popovici din Hondol, cerîndu-se în acest sens avizul mitropolitului Moise Putnik (C.A. 17 105, 17 539, 17 637, 17 890/1788). sarcina de a hirotoni preoți a fost concesionată episcopului din Timișoara (C.A. 18 379/1788). Scaunul Transilvaniei a fost solicitat de mai mulți clerici ca de pildă de protopopul Avram Petrovici din Novi-Sad (C.A. 18 060, 1787, 58/1789).

În același timp, s-a propus ca jurisdicția episcopului Aradului asupra unor părți din comitatul Zărandului să fie transferată pe seama episcopului unit. S-a hotărît apoi ca acesta pentru orice vizitație în părțile respective să ceară aprobarea autorităților care l-au împiedicat să intre în aceste locuri. (C.A. 150, 877/177 ; 675/1779). Episcopul Aradului a făcut demersuri pentru recunoașterea jurisdicției lui în aceste părți (C.A. 986/1782).

Greutăți continue a avut episcopul Aradului și în Bihor. În fondurile Consiliului de locotenentă din Pojon se găsește o plîngere a episcopului Aradului, înaintată în 1733, în care solicită aprobarea ridicării unei biserici la Oradea și recunoașterea jurisdicției lui în zona respectivă (Arhiva Națională Budapesta, fond Consiliu de locotenentă, Acta Religiozaria 6/1733 — în continuare C.L.). Alte plîngeri au revendicat aceleași drepturi (C.L.Q. 57/1778, 111/1779).

O serie de documente se referă la lăcașurile de cult. Un ordin al Consiliului de locotenentă (avînd competența asupra Crișanei și Maramureșului, iar din 1778 și asupra Banatului) stabilea că biserici ortodoxe se pot construi, din piatră sau lemn, în acele locuri unde se găsește cel puțin 30 familii de enoriași. În schimb, s-a interzis înființarea unor mănăstiri noi și nu se puteau destina în acest scop nici pămînturi, nici măcar prin testament (C.L. 6/1753).

O serie de localități au solicitat autorizație spre a construi biserici noi. Astfel, rescriptul din 9 ianuarie 1734, este legat de vechea catedrală din Arad (C.L. 97/1734). În 1765 începe să se dezbată problema bisericii din Pincota (C.L.F. 66/1765). În 1768, enoriașii din Săvirșin și Olari solicitau autorizație de a construi biserici (C.L.H. 20/1768). Aceeași cerere

o înaintează și ortodocșii din Șeitin în 1772 (C.L.L. 74/1772). În 1774 venea rîndul credincioșilor din Chișineu-Criș (C.L.N. 131/1774). S-au păs-trat și demersurile similare ale celor din Găvojdia (azi Nicolae Bălcescu) din 1778 și 1779 (C.L.Q. 65/1779).

Din zona Bihorului spicuim cererea locuitorilor ortodocși din Ora-dea—Valența, care cereau în 1767 recunoașterea statului lor și autori-zarea construirii unei noi biserici. În 1770 și 1771, ortodocșii din Oradea au cerut din nou recunoașterea liberei exercitări a confesiunilor stră-vechi (C.L.F. 39, 69/1767, K. 64/1770) în 1778 enoriașii din Ponor și Re-metea au petiționat în vederea construirii unei noi biserici. Deși ordinul din 1753 a prevăzut dreptul enoriașilor de a-și repara biserica, unde s-a autorizat construirea, în practic se cerea obținerea unei autorizații spe-ciale în acest scop.

În 1778, enoriașii din Siria cereau dreptul de a-și restaura lăcașul de cult construit din material solid. În același an solicitaseră reparații și cei din Ghioroc, invocînd că biserica lor este ruinată (C.L.H. 35/29, 68/1768). O dispoziție dată în 1776, menționa că se pot repara capele con-struite din material solid și pot avea și clopot (C.L.P. 9/1776).

Mult mai dificilă s-a dovedit construirea bisericilor în Marele Prin-cipat al Transilvaniei, unde nu erau în vigoare privilegiile ilirice. Astfel, încercarea credincioșilor din satul Boia-Bîrsei de a-și construi biserică fără autorizație, s-a lovit de măsurile guvernului (C.A. 466/1775). În 1771, erau în curs de asemenea procese la Ciuci (azi Virfurile), Zeldiș (azi Iaco-bini), București, etc. (C.A. 1656/1781). În anul 1779 parohienii din Ionești cereau repararea bisericilor de lemn (C.A. 1087/1779).

Perioada mai tolerantă, inaugurată de împăratul Iosif II (1780—1790) a încurajat acțiunile menite să ducă la construirea bisericilor. În 1772 erau în dezbaterile Cancelariei aulice cererile de la Hunedoara, Peșteș, Suriși și Gioagiul de Jos. În 1787, înaintează cereri comunitățile din Șoimoș. Baia de Criș și Gioagiul de Sus. Petiția acestuia din urmă a fost respinsă (C.A. 6608, 15 768, 1222/1787).

A fost depistată și cererea preotului din Susani, care cerea în 1787, restituirea pămîntului parohial și a unui edificiu probabil casa parohială (C.A. 3449/1787).

În cadrul eparhiilor funcționa un cler destul de numeros. După multe tergiversări, în 1777 s-a ajuns la promulgarea unei dispoziții care reglementa modul de selecționare a clericilor și alegerea parohiilor (C.A. 1041/1777). Cu un an mai devreme se precizase însă că parohii ortodocși sînt obligați să se îngrijească de propria lor întreținere.

Au fost repetate în permanență dispozițiile prohibitive cu privire la instalarea unor preoți veniți de „din afară” (respectiv din Muntenia și Moldova) sau să se hirotonească acolo (C. A. 928, 1146/1772, 442/1778, 449, 873, 1001, 111/1781). Unii dintre aceia au încălcat dispoziții veniți din părțile Hunedoarei, au și fost încarcerați, ca de pildă David Stanciu (C.A. 1522/1771). Apar și unele documente ce atestă activitatea unor călugări în Hunedoara, chiar și după acțiunea generalului Bucow (C.A. 1353/1782, 2031/1783).

Clerul din eparhia Transilvaniei era confruntat cu o serie de neajunsuri. În 1773, preoții Constantin, Ioan și Simion din Orăștie se plîng că au fost „iobăgiți“ (C.A. 1991/1773). În 1762, apare o plîngere în care se arată că au fost încălțate scutirile de impozite ale clerului ortodox (C.A. 252/1762). În 1773 „gravaminele“ clerului ardelean au fost sintetizate în 12 puncte, dar Cancelaria aulică le -a soluționat abia doi ani mai târziu, îndrumînd guvernul „dacă plîngerile sînt întemeiate să se ia măsuri“ (C.A. 729, 1522, 1679/1775).

În Crișana și Banat situația bisericii ortodoxe era mai bună. Nu este întimplător că în 1778, anumiți preoți din comitatul Zărand, amenințați cu arestarea, s-au refugiat la episcopul din Arad (C.A. 286/1778).

Totuși în aceste părți au apărut o sumedenie de dispoziții oficiale privind situația clerului. În 1723, s-au dat dispoziții privind reglementarea situației preoților supranumerari repetată în 1734 (C.L. 6/1734).

Reglementarea urbanistică, aplicată în Crișana și apoi în Banat, a mers paralel cu recensămîntul preoților și determinarea parohiilor. În 1765, comitatele primeau dispoziție să conscrie preoții, să stabilească necesarul în fiecare localitate și pe cei aflați efectiv în funcțiune (C.L. 6/1765). În 1775, se procedase la verificarea mănăstirilor (C.L. 6/1775). O dispoziție din 7 decembrie 1763 stabilea că preoții ortodocși sînt scutiți de dări și renta feudală, numai privind persoana lor și bunurilor care intră în dotația parohială. În schimb, erau supuși fiscalității și rentei feudale în funcție de bunurile posedate ca persoane particulare (C.L. 6/1763). Clerul a protestat în comitatele Arad și Bihor împotriva încercărilor moșierești de a-i supune dijmey (C.L. 6/1769).

Mai multe documente privesc viața religioasă. În 1777 și anii următori se dispunea, în comitatul Arad, ca oficierea nunții să fie neapărat precedată de trei anunțuri. În 1787, se repetă dispoziția canonică ce interzicea cea de a patra căsătorie (C.L.P. 146/1777, 2368/1787).

Consiliul de locotenență a dispus în 1776 ca ortodocșii condamnați la moarte să fie asistați de un preot de confesiunea lor, iar în timpul serviciului religios să se scoată cătușele respectivului. Dispoziția se extinde și la militari (C.L. 1—2/1766).

În ceea ce privește problema uniatismului, un dosar ne dezvăluie că satul Ponori s-a întors la ortodoxie (C.A. 636/1776). Numeroase documente se referă la cunoscuta luptă de la Hălmagiu (1751—1754), încheiată în esență cu victoria Ortodoxiei. Problemele persistă, iar în 1776 apar tendințe de a transfera întreaga jurisdicție din zona episcopului unit. Un asemenea demers, fără succes, a făcut și comitele suprem al Zărandului (C.A. 150, 877, 1931/1776). Se mai arată că acest comitet suprem a insistat și pentru o nouă propagandă uniatică la Hălmagiu, preconizînd vizita episcopului uniat. În fruntea rezistenței ortodoxe se găsea protopopul Adam și fiul lui (C.A. 392/1777). Un raport provenit din 1779, preciza că episcopul din Arad este piedica cea mai importantă în calea unirii (C.L. 2/148/1779).

Aici e locul să amintim că în fondul Cancelariei aulice se găsesc și actele referitoare la acțiunea episcopului Inochentie Micu, precum și pro-

blema terenului cumpărat de el pentru o biserică la Sibiu (C.A. 57, 102/1732).

Cîteva documente se referă la implicarea preoților în anumite mișcări populare. Astfel, în 1776, numeroase familii au fugit din districtul Orăștie în Țara Românească. Cancelaria aulică cerea un raport despre rolul jucat de preot și aplicarea unor măsuri din partea eparhiei (C.A. 948, 991, 1138, 1345, 1761/1776, 1311, 1590/1777).

Pr. EUGEN GREUCEANU

BISERICA „SF. MARE MUCENIC DIMITRIE“ DIN COMUNA GIROC JUDEȚUL TIMIȘ — MONUMENT ISTORIC

Situată la sud de orașul Timișoara, la o distanță de circa 5—6 km, pe malul drept al riului Timiș, localitatea Giroc este menționată în documentele vremii ca datînd încă înainte de anii 1371—1372. La vremea aceea apărea sub denumirea de Syrug, în 1717 se numea Jumak, iar pe harta lui Mercy din anul 1723 este denumită Diurak. Din anul 1920 se numește Giroc.

După tradiție, vatra comunei era de circa 2 km distanța de locul unde se află astăzi, pe locul numit „satul bătrîn“. În cursul vremii, oamenii găsind mai potrivit locul existent și astăzi s-au așezat cu toate gospodăriile aici.

Biserica cu hramul „Sf. Mare Mucenic Dimitrie“, construită prin strădaniile locuitorilor, datează de la mijlocul veacului al XVIII-lea (1758). Este amplasată în centrul comunei. Planul bisericii este dreptunghiular, cu absia altarului semicirculară, decoroșată cu altar naos, pronaosul și pridvor, cu turn cu clopotniță așezat pe pronaos. Zidăria este executată din piatră și cărămidă. Bolta, semicirculară este executată în rabiț cu mortar de var și nisip. Învelitoarea este din țiglă solzi, iar turnul acoperit cu tablă zincată. Interiorul este pardosit cu plăci de mozaic. Ca arhitectură exterioară se remarcă influența stilului baroc, dar fără decorațiuni, în linii simple. Stilul arhitectural baroc, dar fără decorațiuni, în linii simple. Zona de protecție a monumentului este delimitată de o împrejmuire masivă din zid și grilaj de fier forjat.

În anul 1910, turnul bisericii a fost înzestrat cu ceas. Pentru întreținerea și conservarea monumentului în decursul anilor 1793, 1924, 1949 și 1964 s-au efectuat lucrări atât în exterior cît și în interiorul construcției. În interiorul bisericii, pe peretele dinspre apus a fost construit un spațiu pentru cor.

După aceste intervenții pentru întreținerea și ocrotirea monumentului, în 14 octombrie 1965, biserica a fost binecuvîntată de către Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolit Nicolae al Banatului.

Pictura ce îmbogățește interiorul monumentului a fost executată în anul 1922 de către pictorul bănățean Lazăr Ștefan stilul ei aparținînd neoclasicismului. Este realizat în numeroase scene ce compartimentează

suprafața interioară a monumentului, în afară de altar. Este executată în ulei, direct pe zid. Spațiile mari dintre scene și cele din jurul elementelor de arhitectură sînt completate cu ornamentații și zugrăveli.

În altar, cîmpul ce acoperă toți pereții este împodobit cu stelute auriate. Inițial, neavînd pictură, ci numai zugrăveală, prin restaurarea făcută, s-a creat un fond asemănător din punct de vedere cromatic cu cel din nava monumentului.

Cupola și pereții, în ansamblul pictural, cuprind 25 tablouri reprezentînd scene din Vechiul și Noul Testament, executate direct pe zid, iar două tablouri sînt pe lemn. Pe cupolă sînt înfățișate scenele „Lăsați copiii să vină la mine“, „Adormirea Maicii Domnului“, „Predica de pe munte“, „Iisus în templu, vorbind cărturarilor“, „Învierea fiicei lui Iair“, „Învierea Domnului“, „Pogorîrea Duhului Sfînt peste apostoli“, „Iisus și Samarineanca la fîntîna lui Iacob“, „Samarineanul milostiv“, „Iisus și apostolul Petru“, „Sfînta Treime și cei patru evangheliști“. Pe perețele din dreapta sînt scenele: „Vameșul“, „Luarea de pe cruce“, „Furtuna pe lacul Ghenizaret“, „Iisus poartă crucea spre Golgota“, „Spălarea picioarelor apostolilor“, „Sf. Ierarh Nicolae“ pictură executată pe lemn. Pe perețele din stînga sînt înfățișate scenele: „Fariseul“, „Cina cea de taină“, „Pescuitul bogat“, „Iisus în fața lui Pilat“, „Învierea lui Lazăr“, „Maica Domnului cu pruncul în brațe“, executată pe lemn. În biserică se mai află o icoană care înfățișează pe Sf. arhidiacon Ștefan, lucrare pe care este însemnat anul 1795 — o icoană veche dar care nu este legată de pictura lăcașului, de dată mult mai recentă.

Iconostasul din lemn este bogat sculptat în relief, cuprinzînd un cîmp cu forme vegetale, fiind total aurit. Icoanele cu pictură pe pînză muraflată, în stil neoclasic, au fost executate de către pictorul academic Ioan Zaicu (1868—1914) cel mai de seamă dintre pictorii bănățeni.

Construcția prezentînd igrasie, umiditate prin capilaritate și alte fenomene externe și interne au contribuit la deteriorarea atît a zidăriei cît și a picturii. O mare influență asupra stării monumentului a avut și lipsa unui drenaj corespunzător cu trotuarul din ciment dispus perimetral monumentului și terenul împrejmuitor înclinat spre pereții bisericii.

Dincolo de aceste condiții defavorabile, pictura a suferit în cursul timpului și din cauza pigmentilor a exfolierilor pe suprafețe mari și a unor intervenții necorespunzătoare din urmă cu peste două decenii cînd s-a modificat tonul inițial, s-au făcut zugrăvelile exterioare.

Situația creată impunea măsuri grabnice pentru întreținerea, curățirea și conservarea monumentului. Astfel în cursul anilor 1984—1986 biserica a fost supusă unor complexe lucrări de restaurare, atît în ceea ce privește arhitectura cît și ansamblul pictural care îmbogățește valoarea artistică. Prin grija și strădania organelor parohiale cu sprijinul credincioșilor în anul 1984 au început lucrările pentru restaurarea arhitecturii continuate în anii 1985 și 1986 cînd s-a procedat la restaurarea picturii.

În cadrul lucrărilor s-au întreprins măsuri speciale pentru îndepărtarea cauzelor care au favorizat apariția igrasiei în zidurile bisericii. Astfel, a fost îndepărtat trotuarul de ciment dispus perimetral monumentului

Biserica „Sf. Mare Mucenic Dimitrie” din Giroc

și înlocuit cu altul, executat din dale prefabricate, așezate pe un strat de nisip. S-a modificat panta necorespunzătoare din jurul construcției, dându-i-se o înclinare către exterior; s-au executat rigole pentru preluarea apelor pluviale, s-a înlocuit întreaga tencuială de pe pereții exteriori, etc. Pe lângă acestea, s-au întreprins lucrări de modificări a ferestrelor și s-au făcut reparații generale atât la învelitoare cât și la turnul-clopotniței. În ceea ce privește zona de protecție a monumentului, s-a restaurat și consolidat zidul împrejmuiitor construit din piatră și grilaj de fier forjat. În interiorul monumentului s-au efectuat lucrările pentru con-

Isus și samarineanca la fântina lui Iacob (icoană de pe cupola bisericii)

solidarea catapetesmei, iar pentru consolidarea cupolei s-a refăcut tavanul care era de rabiț și s-a ancorat de șarpantă.

După încheierea lucrărilor de restaurare a arhitecturii, în anul 1985, în temeiul documentației întocmită, s-a început restaurarea picturii.

Trebuie să menționăm că pictura veche realizată în mai multe etape și în tehnici diferite, ornamentații florale executate cu humă ce nu se încadrau în tonul ei general, iar cele ce mărgineau scenele erau greoaie și executate în tempera. Pictura în ulei a suferit pe parcurs intervenții care au deformat aspectul general al reprezentărilor biblice. Altarul a fost zugrăvit cu un ton gri și cu stelute o înfățișare străină față de cea din interiorul bisericii. Liantul folosit la zugrăveli nu a rezistat așa încît pigmentul a devenit pulverulent, iar în unele locuri zugrăveala s-a exfoliat, neavînd o aderență bună văruielilor colorate executate anterior. Pe lîngă toate aceste deficiențe, pelicula a fost înegrită din cauza fumului de la luminări și chiar prăfuită. În totalitate, pictura a avut destule fisuri și crașiuri, contribuind la toate acestea și mortarul necorespunzător de pe zidăria interioară.

Lucrările de restaurare a picturii au fost încredințate pictorului restaurator Mihai Pop din Baia Mare. Începute în anul 1985, au fost încheiate în vara anului următor.

După restaurarea picturii, prin armonizarea culorilor, atît în pictura scenelor cit și la motivele decorative, întregul ansamblu pictural reprezintă o adevărată valoare artistică, creată prin strădaniile și talentul pictorului restaurator.

LONGIN I. OPRIȘA

PERSONALITATEA IERARHULUI ARĂDEAN ANDREI MAGIERU

Între ierarhii de pioasă memorie din confiniile de apus ale patriei noastre se numără şi cel ce a fost Andrei Magieru. În cei 34 ani de activitate iniţial ca arhiereu la Oradea şi apoi ca episcop la Arad, s-a făcut iubit de toată suflarea românească de pe aceste locuri, păstorind cu tact şi dragoste părintească, slujind cu devotament, după cum învăţase încă din casa părintească cele două altare... cel al Bisericii şi cel al patriei¹ — aşa cum avea să o spună el însuşi.¹

Aurelian Iancu Pavel Magieru s-a născut la 27 iunie 1891 în modesta localitate Săturău (azi comuna Brazii), lângă Gurahonţ (jud. Arad), ca fiu al preotului Traian Magieru, (ulterior protopop la Buteni) fost elev al lui Roman Ciorogariu şi unul din cei mai înflăcăraţi tribuni şi luptători naţionali români din a doua jumătate a secolului XIX.² Deşi s-a stins timpuriu din viaţă, în 1909, el a constituit, pentru fiul său Aurelian, exemplul viu de urmat atît în dragostea de neam, cît şi în credinţa Bisericii strămoşeşti. Era originar din satul Vidra-Vîrfurile din ţinutul Hălmagiuului, de unde provenise şi cunoscuta ramură a familiei generalului paşoptist Gheorghe Magheru.³

În casa părintească, Aurelian Magieru a fost crescut la flacăra dragostei de neam şi Biserică, aşa cum avea să o mărturisească el însuşi : „Mă simt înconjurat numai de figuri preoteşti ce-mi spun că în familia noastră nu s-a stins niciodată dragostea pentru altar. Din copilăria mea, petrecută în Zărandul românesc plin de legende eroice, alături de bisericuţa de lemn, în care am învăţat să-mi plec genunchii înaintea Domnului, port în suflet ca o amintire neştearsă, icoana mormintului şi a fluierului lui Iancu, care întruchipau pentru fantezia mea de copil, trista noastră istorie... Pe acest fond sufletesc, frământat din tradiţii bisericeşti şi româneşti, e ţesută viaţa mea...“⁴

A urmat şcoala primară în satul natal şi la Timişoara, iar studiile gimnaziale la liceul de stat din Arad şi la liceul românesc din Beiuş, unde în 1909 şi-a luat bacalaureatul cu nota „foarte bine“.⁵

¹ Rev. „Biserica şi Şcoala“, LIX (1935), nr. 50, p. 1.

² Rev. „Legea românească“, VI (1926), 14, p. 4.

³ P. Cernovodeanu-M. C. Ştefan, *Pe urmele Magherilor*, Bucureşti, 1983. pp.

11—12.

⁴ „Biserica şi Şcoala“, LIX (1935) nr. 30, p. 1.

⁵ „Legea românească“, VI (1926), 14, p. 4.

Episcopul Ioan Ignatie Papp, cunoscându-i calitățile intelectuale, i-a acordat o bursă pentru a urma, între anii 1909—1913, cursurile Facultății de Teologie din Cernăuți, unde a avut ca dascăli o pleiadă de eminente profesori: Vasile Tarnavski, Vasile Gheorghiu, Octavian Isopescu, Sextil Pușcariu, Constantin Popovici ș. a. Acolo, la 10 martie 1916, și-a luat doctoratul în Teologie, cu calificativul „magna cum laude”.⁶ După terminarea studiilor teologice a urmat timp de doi ani, cursurile Facultății de litere din Budapesta, cu specialitatea limbile germană și latină.⁷

În anul 1917, Roman Ciorogariu, părintele sufletesc și sprijinitorul viitorului ierarh (începând cu anul 1909), i-a propus să devină secretar al Consistoriului orădean,⁸ unde el avea calitatea de vicar. Astfel, între 1 ianuarie 1918—1 noiembrie 1921, Aurelian I. Magieru a fost secretar consistorial, iar din 1920 secretar eparhial. În anii 1918—1919, a luat parte la lucrările comisiei pentru stabilirea frontierei româno-ungare, ca translator în discuțiile purtate de delegația română cu misiunea ofițerilor francezi condusă de generalul Troussau, trimisă de Conferința de pace de la Paris.⁹

În România întregită, A. Magieru a fost „mina dreaptă” a episcopului Roman Ciorogariu, greu încercat de vîrsta înaintată, cît mai ales de nenorocirea căreia a căzut victimă, pierzîndu-și brațul drept. A contribuit din plin la achiziționarea și amenajarea noii reședințe eparhiale din Oradea.¹⁰

A. Magieru a intrat în cler în 1918, cînd a primit hirotonia pentru diacon, iar peste patru ani, întru preot. În 1925 a fost hirotesit protoiereu, iar în anul următor tuns în monahism (ieromonah) de către starețul mănăstirii Sinaia, primind numele de Andrei. În cursul aceluiași an, episcopul Roman Ciorogariu l-a hirotesit protosinghel, iar în 1925 îi acordă rangul de arhimandrit. A fost consilier și apoi vicar episcopesc.¹¹

Una dintre preocupările sale a fost înființarea unei școli teologice la Oradea¹² și astfel în anul 1923 și-a deschis porțile Academia teologică, avîndu-l ca rector pe A. Magieru care totodată era și titularul catedrei de Studiul biblic al Noului Testament.¹³

La propunerea episcopului Roman Ciorogariu, la 4 martie 1926, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales pe A. Magieru ca arhiepiscop al eparhiei orădene, conferindu-i titlul de „Crișanul”. După cercetarea comisiei canonice și acordul autorităților de stat la 4 iulie 1926 a

⁶ Idem, indexul de student al episcopului A. Magieru în *Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române*, Arad, fond A. Magieru.

⁷ Gh. Lițiu, Episcopul dr. Andrei Magieru (1891—1960), în „Mitropolia Banatului”, XXX 10—12/1980, p. 720.

⁸ Cf. *Arhivele Statului Arad*, Fond Roman Ciorogariu, Dosar 16, f. 119 (în continuare: A.S.A. Fond R.C., D.16).

⁹ Gh. Lițiu, *Roman Ciorogariu (1852—1936)* (Oradea, 1981, p. 108).

¹⁰ cf. A.S.A., Fond R.C., D. 16, f. 126, 134.

¹¹ „Legea românească”, VI (1926), nr. 14, p. 4.

¹² A.S.A. Fond R.C., D. 16, f. 143—144.

¹³ St. Lupșa, *Istoria Academiei teologice ortodoxe române din Oradea (1923—1943)*, Beiuș, 1944, p. 16 ș.s.

fost hirotonit întru arhiereu, în catedrala din Oradea, de către episcopii Roman al Oradei, Grigore al Aradului și Nicolae al Clujului.¹⁴

Vreme de aproape zece ani (1926—1936), Bihorul a fost beneficiarul înțelepciunii venerabilului episcop Roman unită cu vigoarea tineretii arhiereului Andrei Crișanul, într-o pilduitoare colaborare în folosul Bisericii și al culturii naționale românești.¹⁵ Arhiereul Andrei a continuat să funcționeze și ca rector și profesor al Academiei teologice, ocupându-se cu multă pricepere și grijă de creșterea și educarea viitorilor clerici, parte din ei primind hirotonia prin punerea miinilor sale. A cercetat cu zel misionar satele bihorene, sătmărene și sălăjene, în care, poate, niciodată, până atunci, n-a călcat picior de arhiereu, târnosind biserici, și efectuând vizitații canonice.¹⁶

În anul 1933, A. Magieru a plecat, pentru câteva luni, într-o călătorie de studii în Franța și Anglia.¹⁷

În 1934, românii ortodocși din America au solicitat Sfântului Sinod să-l delege pe arhiereul Andrei Crișanul ca episcop misionar. Totuși, la cererea credincioșilor bihoreni, episcopului Roman și a patriarhului Miron Cristea, A. Magieru a refuzat plecarea, Sfântul Sinod însărcinându-l cu vizitarea și organizarea parohiilor din America pe arhimandritul Policarp Morușca, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog.¹⁸

În anul 1935, vacantindu-se din nou scaunul eparhial din Arad, clerul și credincioșii acestei străvechi episcopii solicită din nou, într-un glas ca ierarh pe Andrei Magieru — Crișanul. Astfel, în 10 decembrie 1935, Congresul Național Bisericesc l-a ales ca episcop al Aradului. Câteva zile mai târziu, în 15 decembrie, organul eparhial de presă nota: „Mărire Providenței Divine! Lăudați pe Dumnezeu, voi români din eparhia Aradului, căci dorința voastră a triumfat. Laudă și recunoștință vouă, vrednici deputați ai Adunării Eparhiale din Arad, care prin impunătoarea voastră solidaritate, ați dus la izbînda doleanțelor celor 400 000 de credincioși, de la frontiera de vest a patriei”.¹⁹

În ziua de 2 februarie 1936 avea loc la Arad, instalarea episcopului Andrei Magieru, în cadrul unor mari și entuziaste manifestări de bucurie a întregii suflări românești. În cuvîntul rostit în catedrala arădeană, noul episcop adresase un cald și emoționant apel tuturor celor prezenți: „Reaprindeți lumina credinței moștenită din casa părintească, unde o pioasă mamă țărancă, un smerit dascăl sau figură venerabilă a unui preot-părinte, v-au aprins-o oarecînd în suflet...”.²⁰ Iar în cuvîntul de mulțu-

¹⁴ „Legea românească”, VI (1926), nr. 14, pp. 1—4.

¹⁵ cf. Gh. Sițiu, *art. cit.*, p. 719.

¹⁶ „Legea românească” VI (1926), 19, p. 4—5; VII (1927), 18, p. 5, 6; IX (1929), 19, pp. 6—7; XIV (1934), 19, pp. 162—163, p. 166; XIII (1933), 13, pp. 2—4; XIV (1934), 16, pp. 139—140; VUU (1927), 18, p. 5, 6; XII (1933), 14, pp. 4—5; XIV (1934), 16, pp. 138—139.

¹⁷ Ibidem, XIII (1933), 16, p. 8.

¹⁸ A.S.A., fond R.C., D. 16, f. 162.

¹⁹ „Biserica și Școala”, LIX (1935), nr. 50, p. 1.

²⁰ Ibidem, LX (1936), 6—7, p. 4.

mire de la agapa frățească organizată după festivitate, episcopul sublinia : „Sint românul care vreau să trăiesc numai atât timp, cît țara și națiunea mea este liberă.“²¹ i

În perioada noiembrie 1939—martie 1940, a administrat și eparhia restaurată a Timișoarei, convocînd prima Adunare Eparhială.²²

La 29 septembrie 1938 a fost vizitat de episcopul anglican Harold Buxtem, cel dintîi episcop străin ce vizita eparhia arădeană. Cu prilejul respectiv, în cuvîntul de bun venit, ierarhul nu a scăpat ocazia de a releva originea română și creștină a neamului românesc. „... Din amestecul dintre daci și romani ne-am născut pe acest pămînt, deodată români și creștini... Costumele dacilor de pe Columna lui Traian sînt și astăzi purtate în unele părți ale Transilvaniei“. Relevînd, mai departe rolul Bisericii în păstrarea limbii și ființei etnice românești, A. Magieru spunea : „Dacă noi românii avem o singură limbă, cu aceeași pronunție și fără dialect, de la un hotar la altul, meritul este al limbii liturgice, prin care Biserica a păstrat unitatea neamului deasupra tuturor hotarelor nedrepte ce ne-au divizat în decursul timpurilor“.²³

În toamna anului 1939, cînd pericolul fascist amenința România, episcopul a dat o circulară prin care îndemna poporul să sprijine armata „pavăza țării în vremuri grele“, deoarece iubirea de patrie cuprinde „... pămîntul strămoșesc, casa părintească, morminții părinților și a strămoșilor, biserica, limba, credința și portul strămoșesc... Măsura dragostei noastre față de țară cu nimic altceva n-o putem dovedi mai bine decît cu măsura jertfei, pe care sîntem gata a o aduce pentru ea“.²⁴

În anul 1940, cînd în urma Dictatului de la Viena, Transilvania de nord a fost răpită României, episcopul Andrei Magieru a rostit la 1 septembrie în catedrala arădeană, un cuvînt plin de indignare și de acuzare la adresa celor care au „sfîșiat în două Transilvania“, „leagănul neamului“. El arăta că acest „verdict nedrept nu va putea dăinui“, îndemnînd : „Cu suflet oțelit să biruim prin răbdare toate încercările, oricîte ar mai veni asupra noastră, pentru ca să putem iradia putere de rezistență și mîngîiere fraților noștri ruși vremelnici de la trupul neamului“. Mai mult, sub președinția sa s-a adoptat o moțiune de protest împotriva arbitrarului act de la Viena (30 august 1940) care se încheie cu profesiunea de credință a tuturor românilor arădeni : „Trăiască Neamul Românesc, pe veci și indestructibil, unul și nedespărțit“.²⁵

În anii de grea cumpănă ai celui de al doilea război mondial, episcopul Andrei a intervenit cu curaj, salvînd Aradul de la vărsarea de sînge inutil, în ianuarie 1941, iar în septembrie 1944, cînd armatele germano-hortiste au intrat în oraș, a refuzat să-l părăsească și a cerut tuturor preo-

²¹ Ibidem, p. 12.

²² Ibidem, LXIV (1940), 14, p. 109.

²³ Ibidem, LXII (1938), nr. 40, p. 337.

²⁴ Ibidem, LXIII (1939), nr. 44, pp. 367—368.

²⁵ Ibidem, LXIV (1940), 37, pp. 305—307.

tilor să rămână alături de credincioșii lor. În aceeași vreme a luat în mai multe rânduri apărarea evreilor, publicând articole în acest sens.²⁶

Cînd, în primăvara anului 1945, Transilvania de nord a fost realipită României (13 martie 1945 — n. n.), episcopul Andrei a slujit un Te-Deum de mulțumire, cerînd preoților să procedeze la fel, dovedind prin aceasta participarea românilor arădeni în frunte cu părintele lor spiritual la marea bucurie a întregii suflări românești. „Războiul se apropie de sfîrșit“ — scria A. Magieru. Ura se va potoli, după acest sfîrșit. Colaborarea neamurilor își va relua firul întrerupt acum cinci ani, rănilor se vor vindeca și dintre ruine se va construi o lume nouă.²⁷

Anii din urmă ai vieții episcopului Andrei au fost întunecați de o suferință grea, care i-a întrerupt prea devreme firul lucrării sale pastoral-misionare atît de rodnică odinioară. S-a stîns din viață la 13 mai 1960, în vîrstă de 69 ani. Credincioșii arădeni, ca semn al prețuirii, la 16 mai 1960, și-au condus cu jale ierarhul, pe ultimul său drum, spre mănăstirea Hodoș-Bodrog, unde se odihnesc rămășițele pămîntești, în groznița episcopilor arădeni.²⁸

Episcopul Andrei Magieru a desfășurat o amplă activitate publicistică, școlară, pastoral-misionară și predicatorială, asupra căreia vom insista în cele ce urmează.

a) Activitatea publicistică.

Încă din vremea studenției, el a făcut dovada unor frumoase aptitudini în această direcție, cu numeroase colaborări la diferite organe de presă, ca „Telegraful Român“, „Legea Românească“, „Revista teologică“, „Biserica și Școala“, „Calea Mîntuirii“, „Glasul Monahilor“ ș. a. La Oradea și-a adus contribuția la editarea organului eparhial, „Legea Românească“, al cărui prim număr a apărut la 20 noiembrie 1921 și care în perioada anilor 1921—1923 a fost condus de A. Magieru.²⁹

La Arad, între anii 1942—1948, a editat revista „Calea Mîntuirii, foaia creștinului ortodox“ cum a fost numită³⁰ — acordînd atenția cuvenită și organului eparhial „Biserica și Școala“ în care, în 1937, a inaugurat rubrica „Despre ce predicăm?“, cu scurte schițe de predici pentru toate duminicile și sărbătorile de peste an.

Încă din 1923 el a pledat pentru ca preoții, după terminarea studiilor teologice, să susțină un „examen de promoție“ la zece ani după intrarea în parohie, pentru că „dreptatea cere să nu mai menținem decît două categorii : *vrednici* și *nevrednici* și să-i tratăm pe toți după vorba Mîntui-

²⁶ O lămurire necesară, în „Biserica și Școala“ LXVI (1942), 2, p. 9—10 și „Glasul Monahilor“, 1942, nr. 655.

²⁷ Ibidem, LXIX (1945), 12, p. 87.

²⁸ cf. „Mitropolia Banatului“, nr. 3—6/1960, p. 12.

²⁹ „Legea românească“, III (1923), nr. 43, p. 5.

³⁰ „Biserica și Școala“ LXX (1946), nr. 35—36, p. 270.

torului: „Vrednic este lucrătorul de plata sa”.³¹ Propune, de asemenea, ca examenul să fie obligatoriu pentru toți preoții, și nu facultativ, de rezultatul căruia să se țină seama în promovarea clericului. Peste doi ani de zile, el revine însă asupra acestei probleme, propunând un „Proiect de Regulament pentru examenul preoțesc de promovare”.³²

În afara articolelor privind organizarea învățământului teologic³³, a scris materiale închinatelor unor distinși ierarhi români, ca Andrei Șaguna, Ioan Ignatie Papp, Roman Ciorogariu, altele în apărarea credinței,³⁴ apoi prezentări de cărți, traduceri ale unor lucrări de Teologie din limbi străine etc. De remarcat este stilul clar și plăcut la publicisticii sale.

b) Activitatea școlară.

Episcopul Andrei a fost un sprijinitor constant al învățământului teologic, cu fapta și condeiul. În afara contribuției la deschiderea Academiei teologice din Oradea în 1923, căreia i-a fost și rector pînă în 1935, Sfîntul Sinod l-a numit în anul 1926 membru-raportor în comisia privind elaborarea proiectului pentru reorganizarea învățământului teologic al cărei președinte era mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului.³⁵ Devenind întîistătător al străvechiului scaun eparhial al Aradului, episcopul Andrei s-a preocupat mereu de mai bunul mers al secularei școli teologice (fondată în 1821), care a dat Bisericii transilvănene atîtea generații de preoți vrednici.

Deja în anul 1926, a pus problema reorganizării învățământului teologic după unificarea administrativă a Bisericii Ortodoxe Române. Necesitatea rezulta din faptul că în cuprinsul țării se găseau „mai multe tipuri de școli pentru pregătirea clerului”, cit și deoarece „scopul este de a da clerului o cultură superioară”.³⁶ Dar această problemă nu a fost soluționată, din nefericire, nici în anul 1927 și nici în 1928.

În 1945, cînd s-a pus problema înființării Universității de Vest pentru „regiunea Banatului și Ardealului”, episcopul Andrei a fost prezent în Eforia universitară, ca reprezentant al Aradului, cerînd alături de ceilalți delegați, înființarea la Arad a Facultăților de Teologie, Drept, Litere și Filosofie.³⁷

c) Activitatea pastoral-misionară.

Vrednicul de pomenire episcop Andrei a propovăduit și a apărut cu rivnă apostolică dreapta credință a Bisericii noastre strămoșești atît la Oradea, cit mai ales după ce a devenit „părintele duhovnicesc” al credincioșilor arădeni și hunedoreni. În satele bihorene, sătmărene și sălăjene,

³¹ Cf. *Examen de promoție pentru preoți*, în „Legea românească”, III, (1923), 11, p. 3.

³² „Legea românească”, V (1925), nr. 2, pp. 4—5.

³³ Ibidem, VIII (1928), 14, pp. 1—3; p. 1—4; 15, p. 1—4 și „Biserica și Școala”, LXV (1941), 2, p. 9; LXVIII (1944), 9, p. 65; LXIX (1945), 5, p. 35 ș.a.

³⁴ „Legea românească” V (1925), 5, p. 1—3; VIII (1928), 3, p. 1—2; „Biserica și Școala”, LXVI (1942), 15, p. 121; 16, p. 130—131 etc.

³⁵ „Legea românească” VIII (1928), 17, p. 1—3.

³⁶ Ibidem, 17, p. 1.

³⁷ „Biserica și Școala”, LXIX (1945), 6, p. 37 ș.u.

fiecare vizită canonică se încheia cu o predică prin care „îndemna pe ascultători să păstreze unitatea de credință, evlavie și viață a Bisericii strămoșești“, atrăgându-le atenția că și „sfintele rugăciuni de la altar trebuie ascultate cu evlavie și cucernicie“³⁸. Începînd cu anul 1936, cînd a devenit întîistătător al eparhiei Aradului — unde problema apărării dreptei credințe era pe primul plan, datorită prozelitismului sectar — numărul vizitelor canonice a sporit. A utilizat cuvîntul său pastoral, a insistat pentru introducerea cîntării în comun a credincioșilor, pentru organizarea unor societăți religioase a catehizației, a colportajului religios. A promovat virtutea blîndeții, a insistat pentru demascarea „falsei credințe“, reușind să readucă în sînul Bisericii pe cei ce oarecînd s-au lepădat de „legea străbună“. Era convins că „nu este de ajuns nici predica, nici pastorația“ și că în primul rînd „slujba sfîntă și cîntarea religioasă reușesc să încălzească și să convertească mult mai ușor“, deoarece „... una din caracteristicile creștinismului ortodox, în comparație cu al celorlalte confesiuni, este trăirea... sacramentală, bisericească, din care sînt nelipsite slujba sfîntă și cîntarea religioasă“.³⁹

Cu ocazia vizitelor canonice, vorbea credincioșilor pe înțelesul tuturor despre problemele cardinale ale învățăturii ortodoxe: „Porunca cea mare“ — dragostea față de Dumnezeu și aproapele; despre Biserică, relevînd originea divină a acesteia: „Biserica este cerul cu întreagă pozoaba lui adus pe pămînt, „maica sufletului nostru“, „școala vieții“, „spital duhovnicesc“, „poarta raiului“, „veșnicia legată de pămînt“ etc. Despre rugăciune spunea că „omul care se roagă este mai puternic decît stîncă“, iar despre modul cum trebuie făcută adăuga „posternîndu-ne la picioarele unei sfînte cruci și a icoanelor sfînte“⁴⁰. Despre semnificația clopotelor spunea că „glasul clopotelor, pentru creștin, este totdeauna o chemare de „luptă împotriva diavolului și pentru izbînda împărăției lui Dumnezeu“.⁴¹

Pentru stimularea catehizației, ca mijloc deosebit de important în activitatea pastoral-misionară, a instituit un premiu în anul 1942; a înființat societatea „Frăția propovăduirii Sfintei Cruci“ al cărei statut a fost publicat în organul oficial eparhial.⁴² Episcopul sublinia că „misionarii și misionarele vor fi recrutați dintre creștini ortodocși evlavioși, majori, recomandați de un preot-paroh. Ei vor urma întîi un curs de pregătire de cel puțin 3 luni de zile, într-una din sfintele mănăstirii ale eparhiei“.⁴³ Cu purtarea sa de grijă a fost elaborat „Statutul pentru organizarea misionarismului religios în eparhia Aradului“,⁴⁴ despre care arată că „Biserica creștină este o instituție dinamică, ce trăiește în duh, a cărei menire este de a spori în lume duhul credinței... Unitatea vieții religioase în eparhie se menține... mai ales prin difuzarea aceluiași spirit

³⁸ „Legea românească“, VI (1926), 19, p. 5.

³⁹ Cf. „Biserica și Școala“ LXIV (1940), 8, pp. 61—62.

⁴⁰ Ibidem, 44, p. 361.

⁴¹ Ibidem, LXIII (1938), 37, p. 313.

⁴² Ibidem, LXX (1946), 5, p. 28; 6, p. 36; 7, p. 43—44.

⁴³ Ibidem, 5, p. 28.

⁴⁴ Ibidem, 45, pp. 334—335; 46—47, pp. 248—349.

misionar în toate elementele ei constitutive..., iar acțiunea misionară este numai un auxiliar al organizației juridiciale și nu o suprapunere a ei”.⁴⁵

Pentru folosul credincioșilor, începând cu anul 1946, a înființat bibliotecă intitulată „Calea mântuirii” în care erau editate, pe înțelesul tuturor, broșuri privind dreapta învățătură, cea dintâi fiind „Crucea lui Hristos” de I. Ungureanu.⁴⁶

d) Activitatea predicatorială.

Se știe că vestirea cuvântului divin, prin predică, introduce pe creștin în depozitul sacru al învățaturii Bisericii, predica fiind după Sf. Vasile cel Mare, o „mană ce se dă sufletelor prin Duhul”.⁴⁷ Propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu de către episcop, preot sau diacon este obligatorie și din punct de vedere al sfintelor canoane, „Episcopul sau presbiterul care nu poartă grijă de cler sau credincioși și nu-i învață dreapta credință, să se afurisească; iar persistând în neglijență și lenevie, să se caterisească” (canonul 58 apostolic).⁴⁸

Urmînd acestei îndatoriri, episcopul Andrei a fost un vrednic vestitor al mesajului divin, cu cuvîntul și condeii cu ocazia sfințirilor de biserică, a vizitelor canonice și slujirilor arhieresti a rostit sute de predici. Parte din ele au fost publicate în oficiosul eparhial⁴⁹, dar o mare parte n-a văzut lumina tiparului. Din marea modestie care l-a caracterizat, nu a ținut să tipărească volumul de predici, dar a sprijinit clericii săi să o facă ori de cîte ori a văzut la ei această dorință și capacitate. Socotim că ar fi binevenită inițiativa de a aduna acest material omiletic risipit în periodicele vremii, cu atît mai mult cu cît cuvîntul său de învățătură, profund scripturistic, are o mare valoare pînă astăzi.

Pentru a veni în sprijinul preoțimii, care resimțea lipsa literaturii omiletice, începînd cu anul 1937, episcopul Andrei a publicat în revista „Biserica și Școala” schițe de predici la toate duminicile și sărbătorile de peste an, izvorîte din concepția păstorului care urmărea adîncirea vieții religioase-morale. Acestea au aprins în conștiința preoțimii arădene focul sacru ce trebuia împărtășit de pe amvon poporului dreptcredincios determinîndu-i pe clerici — în special de la Centrul eparhial și din orașul Arad — să se preocupe mai îndeaproape de literatura omiletică. Astfel, de sub teascurile tipografiei eparhiale au început să apară o serie de lucrări omiletice, cu binecuvîntarea episcopului Andrei ca spre exemplu: *Cazanii pentru azi* de preotul Gh. Perva, *Duhul Adevărului* (lucrare premiată de Academia Română) de preotul Ilarion V. Felea, *Viața în Hristos* de preotul P. Bogdan, *Jertfa laudei*, de preotul Damian Tudor.

⁴⁵ Ibidem, 45, p. 334.

⁴⁶ Ibidem, 31, p. 242.

⁴⁷ Cf. Veniamin Micle, *Sfîntul Vasile cel Mare, predicator al cuvîntului lui Dumnezeu*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10—12/1979, p. 612.

⁴⁸ Cf. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, P. 1, Arad, 1930, p. 272.

⁴⁹ „Biserica și Școala” pe anii 1937—1948 și „Calea mîntuirii” pe anii 1942—1948.

La sugestia episcopului Andrei, revista „Biserica și școala” a publicat în paginile ei, aproape în permanență și predicile rostite de diferiți preoți în catedral arădeană. A fost perioada cea mai fecundă a literaturii omiletice arădene, de după 1918.

Prin întreaga sa lucrare vrednicul de pomenire episcop Andrei a căutat să întrețină în sufletele păstoriților săi — clerici și credincioși — credința dreaptă și o moralitate activă. A fost ierarhul luminos „care a cîrmuit, cu înțelepciune și blîndețe — în vremuri de mari prefaceri istorice, de instaurare a dictaturii totalitariste și ateiste — corabia Bisericii noastre de la granița de apus a neamului românesc. A trăit o viață puternic interiorizată, de cinste și omenie, a fost deschis și prietenos chiar și cu cel de alt neam sau credință religioasă.

Prin această prezentare a vieții și activității sale, atît cît ne-a stat în putință, am dorit să aducem un pios omagiu aceluia care a fost un preot-model, un vlădică vrednic, care a rămas în această ipostază, atît în imaginea contemporanilor săi, cît și în memoria urmașilor.

Preot ZAHARIA GH. IOVA

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

HOTĂRIRI ALE ORGANELOR DELIBERATIVE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ziua de 17 mai 1990, la reședința patriarhală din București a avut loc întrunirea de constituire a noii Adunări Naționale Bisericești, ca for reprezentativ central al Bisericii Ortodoxe Române pentru toate problemele de ordin administrativ, organizatoric, cultural și social ale Bisericii.

Noua Adunare Națională Bisericească a studiat și ratificat hotărîrea Sfîntului Sinod privind reînființarea Arhiepiscopiei Tîrgoviștei, cu sediul la Tîrgoviște, a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, cu sediul la Suceava și a Episcopiei Maramureșului, cu sediul în Baia Mare.

De asemenea, Adunarea Națională Bisericească a aprobat schimbarea titlaturii unor mitropolii și episcopii și anume: „Mitropolia Ungrovlahiei” se va numi de acum înainte „Mitropolia Munteniei și Dobrogei”, iar „Mitropolia Moldovei și Sucevei” se va numi „Mitropolia Moldovei și Bucovinei”; „Episcopia Galaților” se va numi „Episcopia Dunării de Jos”, „Episcopia Rîmnicului și Argeșului” se va numi „Episcopia Rîmnicului”.

Adunarea Națională Bisericească a discutat și aprobat unele măsuri pentru înnoirea vieții bisericești și pentru întărirea relațiilor frățești cu românii ortodocși de peste hotare.

În zilele de 7—8 iunie a.c., la palatul patriarhal din București a avut loc ședința Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea de titulari în scaunele vacante al Arhiepiscopiei Iașilor și Mitropoliei Moldovei și Bucovinei și respectiv al Episcopiei Alba Iuliei.

Astfel, în scaunul de arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei a fost ales Prea Sfinția Sa dr. Daniel Ciobotea, episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, iar în scaunul de episcop al Alba Iuliei, Prea Sfinția Sa Andrei Andreicuț, arhieru vicar al Episcopiei Alba Iuliei.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în ședință de lucru, a validat alegerile efectuate, stabilind și data instalării noilor titulari ale celor două eparhii: 1 iulie și respectiv 8 iulie 1990.

În aceleași zile de 7—8 iulie a.c., Sfîntul Sinod a dezbătut diferite probleme ce confruntă viața actuală a Bisericii noastre: relațiile cu Bisericile Ortodoxe surori și cu organizațiile creștine internaționale, înființarea de schituri și mănăstiri noi, restructurarea și reînvierea învățămîntului nostru teologic.

VIZITĂ FRĂȚEASCĂ

În zilele de 25—26 mai 1990, o delegație a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, alcătuită din I.P.S. Mitropolit Bartolomeu al Calcedonului și I.P.S. Mitropolit Atanasios al Helenopolisului a vizitat Patriarhia Română.

Delegația a fost primită de Prea Fericitul Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române. La această întâlnire au participat ierarhi, profesori și consilieri patriarhali.

Delegația a transmis din partea Patriarhiei Ecumenice un mesaj de prețuire și dragoste frățească față de P.F. Patriarh Teoctist și față de Biserica Ortodoxă Română și a înmănat un ajutor bănesc pentru necesitățile actuale ale Bisericii noastre. În cursul întrevederii s-au abordat teme de interes comun pentru toate Bisericile Ortodoxe surori. S-a insistat asupra necesității întăririi unității și cooperării panortodoxe, mai ales în ce privește dialogul Ortodoxiei, în contextul actual, cu celelalte Biserici și confesiuni creștine („Vestitorul Ortodoxiei românești” nr. 9—10/30 mai 1990, p. 15).

VIZITA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ÎN ELVEȚIA

La inițiativa și invitația făcută de dr. E. Wyss, membru al Parlamentului elvețian și originar din România, între 24 aprilie—9 mai 1990, o amplă delegație românească a efectuat o vizită oficială în Elveția, pentru a studia unele instituții democratice din acea țară. Avându-l în frunte pe dl. Cazimir Ionescu, vicepreședinte al C.P.U.N., delegația a fost compusă din 88 persoane reprezentând diferite instituții centrale, organizații politice, învățământul universitar, presa și televiziunea, cultele religioase.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de o delegație condusă de P.C. Părinte prof. dr. Constantin Galeriu de la Institutul teologic universitar din București, din care au făcut parte: diacon asist. Ioan Caraza de la același Institut, arhim. Vincențiu Griffoni, redactor la revista „Mitropolia Olteniei”, diacon Mihai Hau, redactor la revista „Glasul Bisericii”, preot dr. Nicolae Chifăr din Brașov, preot Simion Tudoran din Alba Iulia și pr. prof. Nicolae Achimescu de la Seminarul teologic din Caransebeș.

În cadrul numeroaselor vizite, întrevederi și dezbateri ce au avut loc în zilele respective, atenția delegației Bisericii Ortodoxe Române a fost orientată cu precădere spre cunoașterea realităților religioase helvetiche. Astfel, în ziua de 30 aprilie a.c., pastorul reformat dr. Mark Koller din Zürich, asistat de membrii ai Parlamentului cantonal, a prezentat o conferință tratând „Libertatea religioasă în Elveția”, în cadrul căreia a accentuat rolul Reformei în instaurarea democrației helvetiche, armonia și colaborarea existente astăzi între Bisericile Romano-Catolică și Reformată. Expunerea a fost urmată de un amplu dialog cu reprezentanții Bisericii noastre, conferențiarul analizând problemele ce confruntă viața religioasă locală, între care secularizarea ce presupune căutarea unor noi mijloace și metode spre a o stăvili. Toate mijloacele de informare în masă acordă spații suficiente activității Bisericilor din Elveția, un rol important revenind și învățământului re-

ligios desfășurat în școlile elementare și medii. S-a mai precizat că Bisericele din Elveția nu sînt angajate în confruntările politice, dar se implică eficient în viața socială a Confederației: numeroase ospicii, spitale, pensuni și școli se află sub patronajul Bisericii.

Alături de ceilalți membrii ai delegației românești, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române s-au familiarizat și cu alte aspecte ale vieții publice din Elveția, s-au întreținut cu exponenți ai învățămîntului universitar, iar în ziua de 4 mai a.c. au fost primiți de primarul orașului Zürich care s-a interesat de noile posibilități de exprimare ale Bisericii Ortodoxe Române în viața țării noastre, după victoria Revoluției din decembrie 1989.

La sfîrșitul vizitei, membrii delegației românești au acordat televiziunii elvețiene un interviu cu privire la impresiile și utilitatea deplasării în acea țară, mulțumind gazdelor pentru ospitalitatea și căldura cu care au fost primiți pretutindeni (pr. prof. Nicolae Achimescu).

EVOLUȚIA SITUAȚIILOR DIN EUROPA RĂSĂRITEANĂ ȘI VIAȚA BISERICILOR

Între 14—20 mai 1990, la mănăstirea Danilov din Moscova a avut loc o conferință internațională cu tema „Noi evoluții în Europa centrală și răsăriteană și impactul lor asupra mărturiei Bisericilor”. Au participat delegați din Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România, U.R.S.S. și Iugoslavia, precum și invitați din Angola, Cuba și Etiopia. Au fost de față reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Federației luterane mondiale și Alianței mondiale reformate, care au organizat această întîlnire.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P.S. Episcop vicar Serafim Făgărășanul al Arhiepiscopiei Sibiului, diacon prof. dr. Aurel Jivi de la Institutul teologic universitar din Sibiu, precum și pr. asist. Constantin Coman de la Institutul teologic universitar din București.

Fiecare delegație a prezentat cîte o dare de seamă privind situația spirituală și ecumenică din țara respectivă, situația economică și schimbările intervenite, participarea poporului la procesul de democratizare a societății, relațiile dintre Biserică și stat, angajarea Bisericilor și perspectivele ce se deschid în condițiile noi. S-a lucrat în plen și pe grupe, iar în ultima zi a avut loc o conferință de presă și s-au acordat interviuri.

Dările de seamă prezentate au relevat că schimbările politice din Europa de Răsărit sînt darul lui Dumnezeu peste o lume împilată spiritual și material și lipsită de cele mai elementare drepturi. În cazul României, acest dar dumnezeiesc s-a conjugat cu jertfa multor fii ai poporului care se cere continuată prin angajarea tuturor în vederea realizării depline a idealurilor la libertate și demnitate pentru care și-au dat viața. Delegația română a subliniat că Revoluția a fost în rădăcinile ei o revoluție spirituală, deoarece numai credința și nădejdea în Dumnezeu au putut înfrăți un popor întreg, dincolo de orice deosebire națională. S-a mai arătat că în perioada de asupraire Biserica a fost singura instituție publică ce nu împărtășea ideologia oficială, căreia i se opunea prin însăși existența ei. Ea a oferit garanția stabilității, întărind și încurajînd aspirațiile spre libertate și dreptate.

În privința ecumenismului, toți delegații prezenți au remarcat că se constată acum o neglijare a relațiilor ecumenice. Între cauzele care au generat acest declin a fost semnalată apariția unor conflicte etnice în diferite țări precum și prozelitismul confesional și sectar.

În concluziile consfăturii, în legătură cu spiritualitatea și ecumenismul, s-a subliniat necesitatea aprofundării credinței care să angajeze pe fiecare la o viață creștină autentică. Biserica trebuie să se implice în toate domeniile vieții, pentru a le cataliza și spiritualiza cu puterea ei divină, evitând pericolul de a se închide în ele și neuitând că misiunea profetică a Bisericii este de a transfigura și îndumnezeii lumea. Biserica nu poate rămâne la marginea societății; ea trebuie să fie prezentă în inima ei pentru a o însufleți, a o purifica, ferind-o de degradarea morală și chiar biologică. Ea trebuie să fie creatoare de istorie, inspirând și încurajând toate inițiativele care zidesc viața oamenilor.

Pornind de la constatarea că în unele cazuri masele n-au fost pregătite pentru pluralismul politic, s-a recomandat ca Bisericile să ajute pe oameni în învățarea democrației. Democrația nu înseamnă numai dreptul egal al tuturor de a se bucura de viață și a se manifesta liber, ci și datoria fiecăruia de a respecta pe celălalt. Diversitatea oamenilor nu distruge pluritatea lor, ci o consolidează și o înfrumusețează.

Privitor la relațiile dintre Biserică și stat, ele trebuie să aibe la bază principiul „simfoniei” enunțat încă de împăratul Justinian în secolul VI. Conlucrarea dintre Biserică și stat este necesară, deoarece dacă statul poate împiedica o societate să devină iad, Biserica prin mijloacele ei divine o poate ajuta să devină un adevărat rai pământesc. Biserica nu trebuie să se angajeze în nici un partid politic, dar să judece și să condamne acțiunile statului sau ale partidelor dacă acestea nu sînt conforme spiritului Evangheliei.

Biserica este chemată pretutindeni să-și extindă activitatea în societate. Mijloacele mass-media trebuie să acorde un spațiu mai larg problemelor religioase, vitale pentru însănătoșirea morală a societății. S-a recunoscut că în general Bisericile nu sînt pregătite suficient pentru a face față imenselor sarcini ce le revin în condițiile noi de libertate, deoarece vechile regimuri totalitare au reușit să paralizeze mai mult sau mai puțin activitatea și chiar structurile lor. De aceea este nevoie de o acțiune concertată în vederea reînnoirii.

Conferința de la Moscova a permis participanților să cunoască mai bine situația din țările respective, să găsească mijloace noi în vederea unei mărturii comune a tuturor creștinilor în fața lumii de azi (după „Telegraful Român”, nr. 21—22/1 iunie 1990, pp. 1—2).

EFORTURI ÎN DIALOGUL GENERAL ORTODOX-ROMANO-CATOLIC

Dialogul teologic bilateral internațional, ce se desfășoară deja de peste un deceniu între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, a abordat recent una dintre cele mai delicate probleme care a constituit timp de veacuri întregi o adevărată barieră în calea apropierei: problema uniaticismului. Așteptată cu interes crescând de toți cei ce urmăresc evoluția dialogului, problema a fost analizată la început de o sub-comisie mixtă, întrunită la Viena în ultimele zile ale lunii ianuarie 1990, pentru ca apoi, în cursul lunii iunie a.c., să fie dezbătută în ședințele plenare ale celei de a VI-a sesiuni ale Comisiei mixte internaționale.

Înainte de a reproduce, în traducere românească, textele integrale stabilite la cele două întruniri, considerăm că sînt pe cît de oportune pe atît de necesare și cîteva considerații pe marginea lor, fără a pretinde o evaluare exahustivă ce revine de fapt pîromei celor două Biserici.

Din capul locului se desprinde dorința ambelor părți aflate în dialog de a depăși impasul secular provocat de uniaticism în calea reconcilierii creștine. Se recunoaște, în sfîrșit, de ambele părți, că uniaticismul nu a fost niciodată în cursul istoriei și nu poate fi un mijloc real în restabilirea unității, ci dimpotrivă că este o expresie a prozelitismului religios, a violenței generatoare de suferințe, conflicte și tensiuni „care au marcat profund memoria și conștiința colectivelor celor două Biserici”, iar acolo unde a apărut, fenomenul trebuie depășit prin „iertare”.

Din nefericire însă, ambele documente sînt încă departe de a fi complete, reflectînd și o anume unilateralitate. În analiza uniaticismului s-a plecat de la noile realități apărute în ultima vreme în Europa răsăriteană, în care duhul libertății religioase a căpătat, în sfîrșit, conturul autenticității atît de așteptate de cîteva decenii. S-a subliniat, pe bună dreptate, dreptul inalienabil la opțiune, fără nici un fel de constrîngere, ce trebuie să revină atît individului cît și colectivităților, în determinarea apartenenței religioase. Documentele insistă firesc pe necesitatea înlăturării tensiunilor și conflictelor locale, „pentru vindecarea rănilor trecutului”, în spiritul dragostei creștinești între ierarhi, clerici și credincioși, la care se face apel pentru „o împăcare profundă și durabilă”.

Desigur, așa cum menționează cele două texte, problema pusă în discuție necesită încă o reflecție profundă, cu analiza corectă și imparțială a fiecărui fenomen uniaticist în parte, cu specificul său propriu, cu consecințele și implicațiile respective, după care abia atunci se pot formula soluții finale.

Încheind aceste cîteva considerații, trebuie să remarcăm slaba reprezentare a Bisericii Ortodoxe la ambele întruniri de dialog desfășurate în ultima vreme. Există deci riscul împotmolirii dialogului general, dar mai ales al alcătuirii unor

texte care să nu fie receptate de Bisericele Ortodoxe surori. Toate sînt chemate să-și spună cuvîntul, clar și hotărît, după o minuțioasă reflecție, fără escamotarea sau trunchierea adevărului, ceea ce n-ar folosi nimănui. Neajunsurile și piedicile existente nu vor putea fi nicicînd depășite de altă manieră decît cea a dialogului, în spiritul respectului reciproc, al dragostei creștinești, al iertării, dar și al adevărului de la care nu se poate abdica și care trebuie să primeze în tot ceea ce se întreprinde. Problemele sînt cu adevărat spinoase și complicate, dar merită să se stăruiască asupra lor. Numai așa vom putea nădăjdui că Dumnezeu ne va hărăzii — chiar nouă celor de astăzi — să trăim clipa atît de așteptată a refacerii Trupului tainic al Domnului, a restituirii unității Bisericii din primul mileniu creștin.

Arhidiacon dr. Silviu Anuichi

RAPORT AL SUB-COMISIEI PENTRU STUDIUL PROBLEMELOR PRIVIND BISERICILE DE RIT BIZANTIN, UNITE CU ROMA ȘI PROBLEMELE UNIATISMULUI ȘI PROZELITISMULUI Viena, 26—31 ianuarie 1990

(Conform directivelor date de către Comisia mixtă internațională pentru dialogul teologic între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, o sub-comisie mixtă a fost constituită și însărcinată să studieze problemele privind Bisericele de rîit bizantin unite cu Roma și problemele uniatismului și prozelitismului.

Această sub-comisie și-a ținut prima sa întrunire de lucru la Viena, 26—31 ianuarie 1990, sub co-președinția I. P. S. Arhiepiscop grec ortodox Stylianos al Australiei și a Mgr. Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor.

Iată lista membrilor acestei sub-comisii :

Din partea Bisericii Ortodoxe : P. C. Protoiereu Vitali Borovoi, P. C. Protoiereu Pavel Ales și prof. Theodor Zissis.

Din partea Bisericii Romano-Catolice : Mgr. Alfons Nossol, Rev. Jean Corbon, Rev. Dimitri Salachas, Rev. Prof. Ernst Suttner, Rev. Ronald G. Roberson.

Din păcate, mai mulți membri ai sub-comisiei erau absenți. Din partea Bisericii Romano-Catolice lipseau Mgr. Alfred Pichler și Rev. John F. Long ; din delegația ortodoxă lipseau I. P. S. Mitropolit Germanos al Petrei, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și P. C. Protoiereu Nicolae Lenczewski din Varșovia.

I. P. S. Arhiepiscop Kiril al Smolenskului și Kaliningradului nu a putut lua parte la întrunire din cauza unor probleme bisericești urgente și a fost reprezentat de către P. C. Protoiereu Vitali Borovici. Rev. Ronald G. Roberson de la Consiliul pontifical pentru promovarea unității creștinilor l-a înlocuit pe Rev. John F. Loons sj. care este în convalescență în urma unei boli grave.

Intrunirea s-a desfășurat în spiritul iubirii frățești și a încrederii, într-o atmosferă de rugăciune. Cele două delegații au asistat la liturghia oficiată în parohia romano-catolică de la Alservorstadt, Viena, duminică seară, săvîrșită de Em. Sa Cardinalul Franz Konig, fostul Arhiepiscop al Vienei. Duminică dimineața, delegațiile fuseseră prezente și în biserica ortodoxă cu hramul „Sfînta Treime” din

Viena, pentru a asista la liturghia săvârșită de I. P. S. Arhiepiscop Stylianos. La aceasta au asistat, de asemenea, și Em. Sa Cardinalul Konig, I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Austriei și alți demnitari bisericești și civili.

Din cauza unei gripe puternice, actualul Arhiepiscop al Vienei, Em. Sa Cardinalul Hans Hermann Groer, nu a putut participa la aceste slujbe. Însă, marți, 30 ianuarie, i-a putut primi la reședința sa pe cei doi co-președinți ai sub-conisiei, cu care s-a întreținut foarte cordial asupra întrunirii și activității privind unitatea creștinilor.

În timpul întrunirii, membrii delegațiilor au discutat probleme istorice și teologice legate de subiect și au prezentat referate scrise pentru această întrunire. Șirul de evenimente politice din țările răsăritene, în măsura în care afectează uniatișmul, au ocupat un loc important în dezbateri (Ucraina, România, Polonia, Cehoslovacia).

La cererea I. P. S. Arhiepiscop Stylianos, Mgr. Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor, a vorbit despre recenta vizită a unei delegații trimise de S. Sa Papa Ioan-Paul II la Patriarhia Moscovei, pentru a examina situația creată în Ucraina occidentală între ortodocși și catolici. Delegația Romei a fost condusă de Em. Sa Cardinalul Johannes Willebrands, iar cea a Patriarhiei Moscovei, de către I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției.

Mgr. Cassidy a vorbit despre desfășurarea întrunirii. Vizita prevăzută la Lvov s-a dovedit imposibilă, în funcție de împrejurări, dar reprezentanți ai comunităților catolice și ortodoxe din Ucraina occidentală au venit la Moscova și au avut loc întruniri între delegația Romei și catolicii din Ucraina, precum și între Patriarhia Moscovei și ortodocșii din acea regiune. Apoi, cele două delegații au avut o întâlnire cu aceste două grupuri, pe rând.

În timpul întrunirii a fost redactat un document privind normalizarea situației între greco-catolicii și ortodocșii din Ucraina occidentală și prevenirea conflictelor între cele două comunități. Ambele Biserici erau hotărâte să caute o soluție în spiritul înțelegerii și reconcilierii creștine.

Au fost făcute propuneri pentru a facilita normalizarea situației Bisericii greco-catolice în Ucraina, pentru ca aceasta să-și poată avea locul potrivit în Biserica Romano-Catolică, precum și lăcașurile sale de cult. A fost, de asemenea, subliniat faptul că aceasta trebuie să se facă în contextul drumului spre unitatea Bisericilor Ortodoxă și Romano-Catolică, în lumina Evangheliei și în duhul dragostei creștine, așa cum este potrivit pentru două Biserici surori.

Documentul a furnizat sugestii practice pentru a se găsi mijloacele de aplicare a hotărârilor luate. Violența și ostilitatea au fost eliminate ca fiind contrare spiritului creștin.

Documentul rămâne strict confidențial până când va fi supus autorităților celor două Biserici spre analiză și aprobare. Doar după această aprobare va putea fi dat publicității.

La încheierea acestor dezbateri, în ultima zi, subcomisia a acceptat în unanimitate următoarele puncte:

1. Uniatișmul nu mai poate fi considerat drept un model pentru unirea Bisericilor, pentru că eclesiologia pe care o subînțelege nu se inspiră din Tradiția comună a Bisericilor noastre.

2. Pentru acest motiv, în calea noastră spre unitate va trebui să luăm drept model Biserica nedespărțită — adică modelul Bisericilor surori (îndeosebi în sensul unei eclesiologii de comuniune euharistică).

3. În nici un caz nu trebuie admis nici un fel de exclusivism soteriologic, nici dată vreoa interpretare confesională restrinsă a expresiei „extra ecclesiam nulla salus” (în afara Bisericii nu există mîntuire). Un asemenea exclusivism soteriologic contrazice eclesiologia Bisericilor surori.

4. Trebuie respinsă orice formă de prozelitism care merge împotriva libertății religioase a conștiinței, folosind mijloace ilicite sau nelegitime.

5. Legitimitatea convertirii individuale în acord cu libertatea de conștiință nu este nici măcar pusă la îndoială.

6. Folosirea ritului și a veșmintelor liturgice aparținînd moștenirii tradiționale a unelii din Bisericile noastre de către comunitățile și membrii clerului celeilalte Biserici trebuie respins cu desăvîrșire, dacă este făcută în scopul prozelitismului.

7. Cu toate că membrii ortodocși ai sub-comisiei înțeleg rațiunile poziției membrilor catolici, conform căreia nu ar trebui să se ceară Bisericilor care există de mai multă vreme, să se lase pur și simplu amestecate cu o altă Biserică, chiar dacă originea lor poate fi supusă criticii, ei nu pot totuși să uite hotărîrea Conferinței panortodoxe de la Rhodos, care declară că „abolirea uniatismlui și încorporarea membrilor Bisericilor uniate, fie în Biserica Catolică Latină, fie în Biserica Ortodoxă, printr-o hotărîre liberă” ar trebui să fie soluția problemei. În acest context, ar trebui să se evite cu desăvîrșire orice act care ar agrava problema, așa cum ar face-o, de pildă, numirea unor noi episcopi în situații în care nu intervine o reală urgență pastorală.

8. În nici un caz, nu ar trebui să se folosească metode de constrîngere pentru rezolvarea vreunei probleme între Bisericile noastre. Folosirea violenței, pentru a face cunoscute revendicările, este contrară învățaturii creștine și trebuie să fie condamnată fără ezitare. Acolo unde problemele au fost deja puse, sau sînt pe cale de a fi puse, autoritățile bisericești trebuie să se străduiască să găsească o soluție pentru a evita folosirea violenței.

9. Marile deosebiri între circumstanțele istorice necesită un studiu aprofundat al fiecăreii uniri în parte, astfel încît să se evite simplificările și să se ajungă la înțelegerea cît mai completă cu putință a situației. Acolo unde au fost comise nedreptăți, acestea trebuie depășite prin iertare.

În spiritul tuturor documentelor noastre comune, care s-au ocupat îndeosebi de subiecte de eclesiologie și de teologie sacramentală, considerăm oportun să abordăm în primul rînd — printre numeroasele alte subiecte din program — probleme privind unirile și prozelitismul.

Avînd în vedere sensibilitatea crescîndă manifestată în prezent față de problemelle libertății de conștiință și ale drepturilor omului, principalele puncte ale activității care ne este încredințată ar trebui să fie tratate imediat după aceea.

În preocuparea noastră de a rezolva problemele care privesc eclesiologia și istoria Bisericii, așteptînd întoarcerea Mîntuitorului, trebuie să ne lăsăm conduși de aceste cuvinte ale Apostolului: „Luați seama cu grijă (...) răscumpărînd vremea, căci zilele rele sînt” (Efeseni 5, 16).

**COMISIA MIXTĂ INTERNAȚIONALĂ PENTRU DIALOGUL TEOLOGIC
DINTRE BISERICA ROMANO-CATOLICĂ ȘI BISERICA ORTODOXĂ
A VI-A SESIUNE PLENARĂ**

Freising, 6—15 iunie 1990

DECLARAȚIE

1. Comisia și-a ținut sesiunea plenară sub co-președinția I. P. S. Arhiepiscop grec ortodox Stylianos al Australiei și Mgr. Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor, de la 6 la 15 iunie 1990 la Freising, în casa „Kardinal-Döpfner”, unde membrii săi s-au bucurat de generoasa ospitalitate a Arhiepiscopului de München și Freising, Eminența Sa Cardinalul Friedrich Wetter.

2. În acest an 1990, Comisia mixtă internațională pentru dialogul teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă a împlinit zece ani de muncă metodică și fecundă, într-un spirit de înțelegere și de colaborare frățească.

3. Deja de doi ani, comisia s-a gândit că a sosit timpul pentru a trece la studierea consecințelor teologice și canonice ale structurii sacramentale a Bisericii și, în special, să abordeze problema relațiilor reciproce ale autorității și conciliarității în Biserică. În același timp, ea s-a gândit că ar trebui abordate problemele teologice și practice puse de Biserica Ortodoxă, privind originea și existența actuală a Bisericilor catolice de rit bizantin. Această intenție a fost anunțată la a IV-a sesiune de la Bari (1987) și a început să fie realizată la reuniunea de la Valamo (1988), prin formarea unei sub-comisii. Această sub-comisie s-a reunit la Viena în ianuarie 1990.

4. Nimeni nu putea să prevadă atunci, la constituirea acestei sub-comisii, evenimentele care vor surveni în Europa de Est și izbucnirea libertății religioase pe care au permis-o.

Reîntorcerea a vaste regiuni la libertate religioasă este atât pentru ortodocși cât și romano-catolici care, de-a lungul deceniilor, au suferit cu toții persecuții, un motiv de a mulțumi lui Dumnezeu, arătând încă o dată în plus că El este Dumnezeu al istoriei.

5. Problema originii și existenței Bisericilor catolice de rit bizantin însoțește Bisericile romano-catolice și ortodoxe cu mult timp înainte de începerea dialogului lor și a fost constant prezentă de la începutul acestui dialog. Modul în care ele vor fi capabile să caute împreună soluția va fi un test al solidarității bazelor teologice deja puse și care vor trebui dezvoltate. Din cauza evenimentelor recente, întreaga reuniune a fost consacrată studiului problemelor puse de originea, existența și dezvoltarea Bisericilor catolice de rit bizantin care sînt numite, de asemenea, „Biserici uniute”.

6. Plecînd de la discuțiile care au avut loc cu sinceritate și frățietate, comisia a dorit să exprime următoarele reflecții :

a) Dat fiind situația conflictuală existentă în anumite regiuni între Bisericile orientale catolice de rit bizantin și Biserica Ortodoxă, problema „uniatismului” este urgentă și trebuie să aibă prioritate asupra celorlalte teme care vor fi discutate în cadrul dialogului.

b) Termenul „uniatism” desemnează aici efortul de a realiza unitatea Bisericii, separînd de Biserica Ortodoxă comunități sau credincioși ortodocși, fără a lua în considerare faptul că, în conformitate cu eclesiologia, Biserica Ortodoxă este o Biserică soră care oferă ea însăși mijloace de iertare și mîntuire. În acest sens și con-

form documentului stabilit de sub-comisia de la Viena, noi respingem „uniatismul” ca metodă de căutare a unității, pentru că se opune Tradiției comune a Bisericii noastre.

(c) Acolo unde uniatismul a fost întrebuințat ca metodă, el nu și-a atins scopul de a apropia Bisericele, ci a provocat noi disensiuni. Situația astfel creată a fost sursă de conflicte și de suferințe care au marcat profund memoria și conștiința colectivelor celor două Biserici. Pe de altă parte, din rațiuni eclesiologice, s-a dezvoltat convingerea că vor trebui căutate alte căi.

(d) Astăzi, când Bisericele noastre se întâlnesc pe baza eclesiologiei comuniunii între Bisericele-surori, ar fi regretabil să se distrugă lucrarea importantă pentru unitatea Bisericilor care s-a împlinit în timpul dialogului, reintorcându-ne la metoda „uniatismului”.

77. Cu toate acestea, indiferent de împrejurările istorice și teologice, ar trebui luate măsuri practice, pentru a evita la timp consecințele tensiunilor periculoase care există în diferitele țări ortodoxe. Pentru aceasta, ceea ce urmează ar putea ajuta.

(a) Libertatea religioasă a persoanelor și a comunităților este nu numai un drept care trebuie respectat în totalitate, ci de asemenea și pentru creștinii care trăiesc aceeași viață dumnezeiască, un dar al Sfântului Duh pentru zidirea Trupului lui Hristos pînă la desăvîșirea staturii Sale (Efeseni 4, 16). Această libertate exclude absolut orice violență, directă sau indirectă, fizică sau morală. Ea cere pentru toate darurile Duhului, date pentru binele tuturor (I Corinteni 12), o colaborare frățească a păstorilor în vederea vindecării rănilor trecutului și în conducerea credincioșilor către o împăcare profundă și durabilă, permițându-le să rostească cu adîncă rugăciunea pe care Domnul i-a învățat pe ai Săi să o rostească.

(b) În consecință, este necesar ca autoritățile bisericești responsabile să se străduiască — în spiritul dialogului și ținînd cont de voința comunităților locale — să rezolve problemele litigioase concrete.

(c) Orice efort vizînd trecerea credincioșilor de la o Biserică la alta, ceea ce obișnuim numi „prozelitism”, trebuie să fie exclus, ca o abatere de la iconomia pastorală. Va fi, de altfel, și o contra-mărturie în fața celor care observă critic cum întrebuințează Bisericele noua lor libertate și sînt gata să dezvăluie și să întrebuințeze orice semn de rivalitate.

Aceasta înseamnă că păstorul unei comunități nu trebuie să intervină în comunitatea încredințată altui păstor, dar trebuie să se înțeleagă cu celălalt păstor și cu toți ceilalți păstori, pentru ca toate comunitățile să progreseze în același scop — cell al unei mărturii comune dată lumii în care trăiesc.

(d) Cînd s-a ajuns la un acord bilateral, aprobat de autoritățile respective, este indispensabil ca el să fie realizat.

78. Noi credem că dialogul, care este mijlocul cel mai just pentru a ajunge la unitate, este de asemenea modul cel mai indicat pentru a aborda problemele, în special cea a „uniatismului”. Pentru aceasta trebuie să-l continuăm. Pentru moment, interesul nostru se concentrează asupra studiului acestei probleme particulare.

79. Ne gîndim că ar fi utilă, pentru succesul acestui studiu, prezența Bisericilor Ortodoxe care n-au putut lua parte la această reuniune.

80. Pe calea deschisă de reuniunea de la Viena, studiul acestei probleme va fi continuat, căci acest obstacol trebuie depășit, pentru a ne putea continua progresul nostru către unitate.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRINTRE CREDINCIOȘII PAROHIEI TURNU RUIENI

În duminica din 17 iunie 1990, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Arhidiacon Ioan Botău, a poposit în mijlocul credincioșilor parohiei *Turnu Ruieni* din protopopiatul Caransebeș, spre a le binecuvînta lăcașul de închinare cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, în urma efectuării unor ample lucrări de restaurare exterioară și interioară și a dotării sale cu o reușită pictură în frescă datorată pictorului Elvira Dăscălescu din București.

Întîmpinat cu deosebită afecțiune de un impresionant număr de credincioși și respectiv de soborul preoților în frunte cu P. C. Părinte Ioan Nicola, protopopul Caransebeșului, întîistătătorul eparhiei a oficiat ritualul binecuvîntării lăcașului de închinare, precum și sfînta liturghie arhierescă ; într-o atmosferă de elevată trăire duhovnicească.

În cuvîntul de învățătură, Chiriarhul eparhiei a tilcuit pericopa evanghelică a zilei, stărînd asupra bogatelor învățăminte ce se desprind pentru întreaga viață creștinească din contemporaneitatea noastră.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, preotul Nicolae Puiulescu, parohul local — care la timpul potrivit a fost hirotosit întru iconom, ca semn de apreciere pentru merituosă sa activitate — a prezentat un scurt istoric al parohiei, cu lucrările efectuate la biserică în ultima vreme, ce reflectă cu pregnanță progresul vieții noastre bisericești la nivel local. A adus respectuase mulțumiri tuturor factorilor care au contribuit la reușita lucrărilor, conducerii eparhiale și bunilor săi credincioși care l-au ascultat și sprijinit în permanență. În cuvîntul de răspuns, I. P. S. Mitropolit Nicolae, exprimîndu-și bucuria de a fi putut constata aceste realizări ce reflectă progresul vieții duhovnicești a parohiei, a îndemnat întreaga comunitate să-și sporească zelul misionar, sub auspiciile adevăratei libertăți religioase instaurate în țară, grație Revoluției din decembrie 1989.

Întreaga festivitate a luat sfîrșit cu agapa comună oferită tuturor celor prezenți de credinciosul Grigore Belici din parohia Turnu Ruieni.

„ZIUA EROILOR” ȘI POMENIREA MARTIRILOR REVOLUȚIEI ROMANEȘTI

În conformitate cu hotărîrea luată de conducerea țării, cu începere din anul 1990, sărbătoarea Înălțării Domnului va coincide cu „Ziua Eroilor”, zi de cînstire a tuturor celor ce s-au jertfit în cursul întregii istorii pentru libertatea, independența, suveranitatea și demnitatea poporului român. Hotărîrea aceasta este un act

cu o semnificație profundă, de restituire a unei vechi tradiții a Bisericii noastre dreptmăritoare, care în această zi de praznic i-a comemorat, de la an la an, pe eroii neamului românesc.

La praznicul Înălțării Domnului din acest an (24 mai) s-au oficiat parastase în memoria eroilor poporului român, inclusiv a martirilor Revoluției din decembrie, în toate lăcașurile de închinare din cuprinsul eparhiei, preoții parohi evocând importanța și locul acestei comemorări în viața noastră bisericească și cea obștească.

În Timișoara, după oficierea sfintei liturghii la catedrală, s-a format o impresionantă procesiune pînă la „cimitirul eroilor” și „cimitirul săracilor”, după ce în prealabil a fost sfințit monumentul eroilor din parcul central al orașului. La procesiune au participat pentru prima oară după peste patru decenii, reprezentanți ai autorităților de stat, o companie de militari și fanfara militară, alți demnitari, veterani de război. A fost prezent de asemenea corul Seminarului teologic din Caransebeș, elevi și studenți din municipiu, precum și numeroși credincioși. Au fost oficiate parastase la ambele cimitire și au fost depuse coroane de flori.

În zilele de 16 și 17 iunie a.c., împlinindu-se șase luni de la trecerea în eternitate a celor căzuți în municipiul martir al Banatului, cu ocazia declanșării Revoluției împotriva dictaturii totalitariste și ateiste, s-au oficiat de asemenea slujbe de pomenire.

Parastasul oficiat la Timișoara a avut loc la crucea din fața catedralei mitropolitane, în prezența Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a oficialităților municipale și județene, a familiilor celor dispăruți și a numeroși credincioși. Preoții din municipiu au slujit, de asemenea, un alt parastas și în cimitirele unde odihnesc osemintele acestor eroi care și-au gravat numele în memoria poporului român.

BISERICA UCRAINEANĂ LA LUGOJ

Dimineață 10 iunie 1990, credincioșii ortodocși ucraineni din Lugoj au trăit momente de neuitat. Într-un cadru sărbătorec, pe locul unde se va construi biserica ortodoxă ucraineană, în fața unei mulțimi de credincioși, un sobor de preoți avînd în frunte pe P. C. Părinte Ioan Pițura, conducătorul Vicariatului ortodox ucrainean din Sibighetul Marmației, s-a oficiat slujba sfințirii apei, urmată de așezarea și sfințirea cruci și respectiv a locului pe care se va zidi noua biserică.

A urmat oficierea sfintei liturghii, la sfîrșitul căreia P. C. Părinte vicar Ioan Pițura a rostit un cuvînt de învățătură pentru credincioșii ucraineni, iar P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și delegat al Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a transmis celor prezenți arhierescă binecuvîntare a Întîistătorului eparhiei, împreună cu urarea ca lucrul bun ce s-a inițiat să fie dus la bun sfîrșit.

În încheiere, s-a oficiat un parastas în memoria eroului Revoluției din decembrie 1989, Ioan Rosada din Lugoj și pentru credincioșii ucraineni din aceste locuri, adormiți în Domnul.

În numele credincioșilor ucraineni din Lugoj, P. C. Părinte Ștefan Fetyko de la parohia Cireșu a adresat un cuvînt de mulțumire Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, pentru părinteasca purtare de grijă. A mulțumit deopotrivă tuturor celor prezenți, evidențiind familiile care și-au depus deja obolul lor pentru zidirea noii biserici.

La sfîrşitul festivităţii de sfinţire, comunitatea ucraineană din Lugoj a organizat o agapă la sediul Uniunii ucrainenilor la care au participat preoţii lujitori, reprezentanţii autorităţilor locale şi numeroşi credincioşi (Preot Stefan Fetyko).

CATEHIZAREA COPIILOR ŞI TINERETULUI ÎN DEZBATERICA PREOTILOR

Problema catehizării copiilor şi tineretului este de cea mai stringentă actualitate pentru întreaga noastră Biserică dreptmăritoare. Decenii de-a rîndul o interdicţie severă a autorităţilor statului comunist şi ateist a frustat Biserica Ortodoxă Română de dreptul şi obligativitatea ei de a-şi desfăşura misiunea învăţătorească în mediul generaţiei tinere, ce trebuie îndepărtată cît mai mult cu putinţă de lăcaşurile noastre de închinare. Şi totuşi, încălcînd adeseori restricţiile şi controalele autorităţilor de resort, Biserica a continuat să-şi facă această datorie sacră, în ciuda riscurilor pe care a trebuit să şi le asume. Desigur, în condiţiile grde existente catehizarea s-a efectuat mai mult nesistematic, fără un program celimitat precis, dar preoţii au căutat să-şi facă datoria spre a împlini porunca mîntuitorului.

Graţie victoriei Revoluţiei româneşti din decembrie 1989, care a pus capăt dictaturii totalitariste şi ateiste, Biserica noastră dreptmăritoare şi-a putut regăsi locul ce i se cuvine în viaţa poporului nostru, în societatea românească. De aceea, conştient de noile şi marile exigenţe ale vieţii bisericeşti actuale, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a supus dezbaterii întregului nostru cler problema catehizării generaţiei tinere, în cadrul unor ample conferinţe preoţeşti desfăşurate la sediile tuturor protopopiatelor din cuprinsul Patriarhiei Române. Subiectul conferinţei a fost intitulat: „Catehizarea copiilor şi tineretului — obiectiv prioritar al Bisericii. Căi, metode şi mijloace pentru preot şi colaboratorii săi”.

În a doua jumătate a lunii iunie 1990, sediile celor şapte protopopate din cuprinsul eparhiei i-au grupat succesiv pe toţi preoţii din confiniile de apus ale ţării noastre în dezbaterea acestei teme, pregătită cu deosebită minuţie de fiecare dintre ei, cu atît mai mult cu cît capătă accente şi implicaţii deosebite încă din toamna acestui an.

Pretutindeni, conferinţele au fost prezidate de Întîistătătorul eparhiei, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae, însoţit de colaboratorii săi apropiaţi de la Centrul eparhial.

Precedate de oficierea serviciului religios al Te-Deumului, în cadrul căruia cite un preot a rostit cuvîntul de învăţătură, conferinţele au debutat cu cuvîntul introductiv al conducătorului oficiului protopopesec evocînd însemnătatea tenei ce se încadrează de fapt în obligaţia mai cuprinzătoare a propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu, cu timp şi fără timp.

După citirea referatelor, numeroşi preoţi participanţi au luat cuvîntul argumentînd necesitatea reintroducerii religiei în şcolile elementare şi medii — o măsură pe cît de eficientă pe atît de necesară pentru înlăturarea sechelelor educaţiei ateiste de peste patru decenii şi respectiv pentru asanarea vieţii spirituale a generaţiei tinere. Majoritatea vorbitorilor au remarcat de asemenea şi necesitatea stringentă a alcătuirii şi editării unor noi manuale de religie care să conştinadă evoluţiei învăţămîntului contemporan şi exigenţelor presupuse de nivelul actual

al elevilor și tineretului în general, în acest context fiind necesară și uniformizarea învățământului teologic în întreaga noastră țară.

Delegații Centrului eparhial au insistat, la rîndul lor, asupra măsurilor preconizate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru a demara procesul instruirii religioase sistematice: cursurile metodice cu un număr de preoți reprezentînd toate protopopiatele pentru ca acestea la rîndul lor să împărtășească celorlalți preoți cunoștințele acumulate. Acolo unde preotul nu poate asigura predarea religiei de unul singur, trebuie pregătite și alte persoane competente.

În partea finală a conferințelor a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae care, în cadrul unor largi expuneri, a arătat că Biserica noastră este acum la un început de drum în acest domeniu al catehizării copiilor și tineretului, datorită condițiilor nefavorabile existente în trecut. Întîistătătorul eparhiei a spus printre altele: „Religia va fi introdusă în școli. Trebuie să urmărim obligația de a imprima copiilor conștiința că religia este necesară și utilă pentru ei. Va trebui să-i antrenăm pe părinți în această lucrare de catehizare, să-și trimită copii la biserică. Va trebui apoi să fim sprijiniți și de cadrele didactice, dar pentru mulți timpul a fost prea scurt pentru a se schimba radical. Va trebui să ne deprindem cu pedagogia, metodologia predării unei lecții. Trebuie să studiem mai mult, deoarece în fața copiilor nu ne putem prezenta oricum. Să nu ne pierdem curajul dacă vom întîmpina greutăți. Intrăm într-o fază nouă, pentru că munca ce trebuie dusă cu tineretul reprezintă o nouă etapă în viața bisericii noastre. Este un început asupra căruia trebuie să insistăm și de aceea să întreprindem tot ceea ce este necesar pentru a duce la capăt catehizarea copiilor și tineretului la rezultate cât mai bune” — a încheiat Întîistătătorul eparhiei conferința preoțească desfășurată la Deta.

CORUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ ÎN AUSTRIA ȘI IUGOSLAVIA

Între 16—20 iunie 1990, prin grija Înalt Prea Sfîntului Mitropolit Nicolae, corul elevilor Seminarului teologic din Caransebeș, dirijat de preotul prof. Nicolae Beleam, a efectuat un scurt turneu în Austria și Iugoslavia.

La Viena, corul a interpretat imnuri bisericești în biserica „Maria Hilfe” (romano-catolică), și în cea ortodoxă română cu hramul „Învierea Domnului”, unde s-a oficiat și sfînta liturghie de către un sobor de preoți care la momentul potrivit au pomenit pe eroii martiri căzuți la Timișoara și în țară în decembrie 1989. Despre jertfa lor și prezența corului în Austria a vorbit preotul Petru Dorobanțu, ca reprezentant al Mitropoliei Banatului, subliniind și necesitatea unității românilor atît în țară cît și în diaspora.

La Graz, unde au fost invitați de Fundația „Pro Oriente”, coriștii au concertat într-o sală baroc aparținînd Institutului de muzică al Universității. Au fost rostite discursuri de către reprezentanții Universității, de persoane din cadrul municipalității, iar preotul prof. Nicolae Achimescu a mulțumit pentru călduroasa primire.

În 20 iunie, la Alibunar, în biserica parohiei ortodoxe române, corul a încîntat pe toți cei prezenți prin autenticitatea și vigoarea interpretării. Aprecierea apariției televiziunii din Novi-Sad care în seara aceleiași zile a prezentat cîteva imagini din concert. Preotul Ionel Mălaimare, parohul din Alibunar și protopopul

Moise Ianeș, conducătorul Vicariatului Ortodox Român din Virșeș, au exprimat bucuria tuturor pentru calitatea interpretării și această primă vizită efectuată, solicitând corul și la alte asemenea concerte.

ACTIVITATEA TINERETULUI ORTODOX

În ziua de 26 mai 1990, la Timișoara a avut loc adunarea de constituire a Asociației studenților creștini ortodocși și a Ligii tinerilor ortodocși din România, filiala Timișoara.

Din momentul constituirii rezultă că cele două organisme s-au integrat în viața bisericească a eparhiei, fiind de un real folos în toate momentele mai importante ce jalonează întreaga viață bisericească cu exigențele ei crescînde. Astfel, în duminicile din 10 și 17 iunie a.c., tinerii și-au făcut simțită prezența la sfintele liturghii oficiate la Spitalul clinic nr. 2 și respectiv la Spitalul Județean din Timișoara, unde au dat răspunsurile liturgice, iar în duminica următoare, împreună cu prețul Iosif Cioclodă, au adus mîngiere celor vîrstnici aflați în Azilul de bătrîni din Timișoara.

VIITOARE LĂCAȘURI DE ÎNCHINARE

După peste patru decenii de dictatură totalitaristă, comunistă și ateistă, sub auspiciile libertății reale, Biserica noastră dreptmăritoare și-a recăpătat dreptul sacru de a răspunde fără restricții tuturor exigențelor resimțite în viața bisericească, precum și solicitărilor credincioșilor ei.

Astfel, în cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, pentru revoile credincioșilor parohiei Timișoara II/3 s-a luat inițiativa construirii unei biserici noi, obținîndu-se acordul autorităților locale de stat care i-au atribuit un loc corespunzător, pe un teren viran din perimetrul parohiei.

Sfințirea pietrei fundamentale a fost oficiată în duminica din 6 mai 1990 de către un sobor de preoți din care n-au lipsit preoții Simion Lugoian și Vierel Covaci, parohii comunității, în prezența înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a credincioșilor parohiei și a altor preoți. Au fost prezenți, de asemenea, reprezentanți de frunte ai autorităților municipale și delegați ai unor întreprinderi ce vor contribui la înălțarea așezămîntului.

În duminica din 27 mai 1990, credincioșii parohiei **Gelu** din protopopiatul Timișoara au trăit o bucurie duhovnicească unică în istoria ultimelor cinci decenii: binecuvîntarea și așezarea pietrei fundamentale a viitoarei lor biserici monumentale.

În prezența a peste 300 credincioși români și sîrbi ai comunei, serviciu religios a fost săvîrșit de un sobor format din P.On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei și delegat al înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și din preoții Tiberiu Brestolăceanu și Blagoe Ciobotin, parohii celor două comunități, românească și respectiv sîrbească din Gelu. În cuvîntările rostite cu acea ocazie, cei trei clerici și-au exprimat bucuria firească a unei asemenea solemnități — imposibilă n de-

cenii de dictaturii — invocând ajutorul lui Dumnezeu pentru ca această lucrare să fie dușă la bun sfârșit, cu participarea și eforturile întregii comunități locale.

În aceeași duminică de la sfârșitul lunii mai, credincioșii parohiei ortodoxe române din municipiul Lugoj au trăit un alt moment emoționant: sfințirea crucii pe locul unde se va construi o biserică parohială.

Sosbörul de clerici, în frunte cu P.On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial, a săvârșit ritualul îndătinat, la sfârșitul căruia, în cuvântarea rostită, a subliniat devoțiunea credincioșilor și jertfelnicia lor în înălțarea acestui nou lăcaș de închinare.

CONTACTE ECUMENICE

Între 24—26 iunie 1990, o delegație a Federației protestante din Franța a efectuat o vizită la Timișoara.

La invitația Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Întistătorul eparhiei, delegația a luat contact cu realitățile religioase ale municipiului, păstrând și un moment de reculegere la crucea din fața catedralei mitropolitane, înălțată în memoria martirilor Revoluției din decembrie 1989.

În ziua de 25 iunie, la reședința mitropolitană a avut loc întâlnirea oaspeților cu reprezentanții tuturor cultelor religioase existente pe raza municipiului, în cadrul căreia s-au putut cunoaște atmosfera ecumenică existentă, familiarizându-se cu felul în care își desfășoară activitatea fiecare cult în parte. Oaspeții au elogiat ecumenismul local practicat în municipiu și în general pe aceste locuri ale țării.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

ITINERAR PASTORAL

Cele patruzeci de zile de după Praznicul Învierii Domnului până la Înălțarea Sa la cer, timp în care după învățătura Bisericii, Mîntuitorul petrece aievea cu noi, ca și celelalte zile pînă la praznicul Pogorîrii Sfîntului Duh, au constituit pentru ierarhii și clerul din Episcopia Aradului un prilej potrivit pentru desfășurarea și intensificarea activității misionare și pastorale în cuprinsul eparhiei.

Astfel duminică 6 mai 1990, P. S. Episcop Timotei a asistat la slujba utreniei în biserica parohială Zimand Cuz, protopopiatul Arad. Continuîndu-și vizita pastorală întreprinsă unor parohii din jurul municipiului Arad, P. S. Sa a asistat la sfînta liturghie în parohia Sinleani, protopopiatul Arad. La momentul potrivit Chiriarhul a rostit un cuvînt de învățătură legat de pericopa evanghelică a zilei.

În aceeași duminică din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Timotei, P. S. Arhieru vicar Emilian Arădeanul, însoțit de diacon Cornel Clepea de la centrul eparhial a săvîrșit sfînta liturghie la mănăstirea Hodoș Bodrog. Cu acest prilej Prea Sfinția Sa a vorbit obștei și celor prezenți despre semnificația duminicii a cincea după Paști.

Cu ocazia praznicului Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, din 8 mai, Chiriarhul eparhiei a slujit sfînta liturghie la care își sărbătorește hramul mănăstirea Prislop. La priceasnă, P. S. Sa a rostit în fața obștei maicilor și a unui mare număr de credincioși veniți din împrejurimi un ales cuvînt de învățătură. La sfîrșitul sfîntei liturghii, P. S. Sa a slujit și parastasul în memoria ieromonahului Arsenie Boca, evocînd aspecte din viața și activitatea misionară și pastorală a acestui monah îmbunătățit.

La întoarcere poposind în municipiul Deva, P. S. Sa, a luat parte la concursul organizat în vederea stabilirii proiectului unei noi biserici parohiale din acest municipiu.

Duminică 13 mai a.c., P. S. Episcop Timotei a oficiat sfînta liturghie arhierască în catedrala episcopală. La sfîrșitul slujbei P. S. Sa a luat parte la parastasul întru pomenirea, eroilor poporului român, căzuți în timpul Revoluției, din decembrie 1989, precum și întru memoria episcopilor Aradului, Grigore Comșa și Andrei Magieru, la a căror trecere la cele veșnice se împlinesc 35 și respectiv 30 de ani.

Duminică 20 mai, Întîistătătorul eparhiei a slujit slujba sfîntei liturghii în biserica mănăstirii Arad Gai. La priceasnă, P. S. Sa a ținut pentru cei prezenți pericopa evanghelică a zilei. În după amiaza aceleiași zile, P. S. Sa a asistat la slujba vecerniei, în biserica parohială Arad-centru.

În aceeași duminică, P. S. Arhieru vicar Emilian Arădeanul, însoțit de C. Părinte dr. Tulcan și P. C. diacon Teodor Babuția de la Centrul eparhial, în cadrul

uneneii vizite arhierești a oficiat sfânta liturghie în parohia Macea din protopopiatul Ararad. Cu acest prilej P. S. Sa a hirotonit întru preot pe diacnoul Gheorghe Morar, proroaspăt numit de Consiliul Eparhial pe seama acestei parohii.

În ziua de 21 mai a. c. praznicul Sfinților Împărați Constantin și Elena, P. S. Episcop Timotei a asistat la sfânta liturghie în Biserica parohială Aradul Nou. La monomentalul potrivit, P. S. Sa a rostit un cuvînt de învățătură legat de cinstirea sfinților, cu osebie a sfinților prăznuți. În după amiaza aceleiași zile, Chiriarul eparhiei a vizitat schitul Ferede, unde se desfășoară lucrările de pictură interioară. Preerea Sfinția Sa a asistat apoi, împreună cu obștea mănăstirii, la slujba vecerniei.

Joi 24 mai, la praznicul Înălțării Domnului, P. S. Episcop Timotei a slujit sfînta liturghie arhierească în biserica parohială din Lipova. La sfîrșitul slujbei, P. S. S. Sa, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, de față fiind și reprezentanți ai a autorităților locale de stat, a oficiat slujba parastasului pentru eroii și martirii Revoluției, sfîntînd în același timp și noul monumnt ridicat în memoria acestora.

La catedrala episcopală, sărbătoarea Înălțării Domnului a fost marcată de prezența și slujirea sfîntei liturghii, de către P. S. Arhiereu vicar Emilian Arădeanul.

Duminică 27 mai, P. S. Episcop Timotei a oficiat slujba tîrnosirii bisericii din parohia Baru-Mare din protopopiatul Petroșani. În continuare, P. S. Sa a slujit sfînta liturghie, în cadrul căreia, pentru munca și zelul depus, a hirotesit întru iconomom pe vrednicul preot Mircea Schramel. În după amiaza aceleiași duminici, P. S. S. Sa a asistat la slujba vecerniei în biserica parohiei Hațeg I. La sfîrșitul acesteia Chiriarul a rostit o cateheză pornind de la textul Apostolului zilei.

Din încredințarea Chiriarului eparhiei, P. S. Arhiereu vicar Emilian, a vizitat t mănăstirea Arad-Gai, unde a săvîrșit sfînta liturghie arhierească. Cu acest prilej, P. S. Sa a vorbit obștei sfîntei mănăstiri și credincioșilor prezenți despre semnificacția duminicii a șaptea după Paști, consacrată pomenirii Sfinților Părinți de la Sinodul I ecumenic.

În sîmbăta din 2 iunie, P. S. Episcop Timotei a slujit vecernia împreună cu slujbba privegherii în biserica mănăstirii Arad-Gai, îndeplinind rînduiala tunderii în monahism a patru surori purtătoare de rasă: Emanuela, Ieremia, încredințată toatodăilor și cu conducerea mănăstirii, Serafima Boncolo, Macrina Panc și Rafaiela Ierermia. P. S. Sa a rostit în continuare un cuvînt despre importanța, însemnătatea și sîspacificul vieții monahale.

Duminică 3 iunie, în ziua Rusaliilor Chiriarul eparhiei a slujit sfînta liturghie împreună cu vecernia în catedrala episcopală. La priceasnă, P. S. Sa a tlcuit în cuvînte alese pericopa evanghelică semnificacția praznicului. La sfîrșitul slujbei, efectuînd o vizită canonică în parohia Secusigiu din protopopiatul Arad, P. S. Episcop Timotei a înălțat rugăciuni speciale pentru țarini, holde, și înmulțirea roadăelor pămîntului și a oficiat o panhidă la monumntul eroilor din parohia aminmîntă. Au fost de față un mare număr de credincioși, precum și delegați din parttea C.P.U.N. — Arad. Cu acest prilej, P. S. Sa a rostit un cuvînt adecvat momemntului. La întorcerea la reședința episcopală, P. S. Sa a slujit în catedrala episcopapală Acatistul Sfîntei Treimi.

În cea de a doua zi de Rusalii, P. S. Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie în paraclitul reședinței episcopale, „Sfînta Treime” din Arad, rostind și cuvîntul de învățătură a zilei. La sfîrșitul slujbei întîi stătătorul eparhiei a oferit preoșților și credincioșilor prezenți o recepție cu ocazia hramului și a aniversării zilei die naștere. Din partea celor prezenți, Preotul Damian Tudor a adresat ierarhului cuvenitele urări de sănătate și îndelungată păstorie în ogorul Domnului.

La catedrala episcopală ziua a doua a praznicului Pogorîrii Duhului Sfînt a fost marcată de prezența la slujirea sfintei liturghii arhieresti de către P. S. Emilian Arădeanul.

În sîmbăta din 16 iunie 1990, Chiriarhul a efectuat o vizită canonică mai multor parohii din județul Hunedoara între care Densus, Totești și Silvașul de Sus. După îndemnul părintești și sfaturile pastorale date preoților și credincioșilor parohiilor vizitate, seara P. S. Sa s-a oprit la mănăstirea Prislop, unde împreună cu obștea acestui așezămînt monahal a asistat la slujba vecerniei împreună cu privegherea.

Duminică 17 iunie, P. S. Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie în biserica din filia Rapoltiei aparținătoare parohiei Rapolt, după ce în parohie a oficiat înnoșirea acestui lăcaș de închinare, căruia prin osîrdia preotului și a credincioșilor i s-au făcut multiple lucrări de întreținere și restaurare. La priceasnă, P. S. Sa a tîlcuit pericopa evanghelică a zilei, felicitînd pe preotul locului Jurca Corneliu și pe credincioșii parohiei pentru strădaniile depuse. În seara aceleiași zile, P. S. Sa a slujit slujba vecerniei în biserica parohială Rapolt. La sfîrșitul acesteia, înaltul ierarh a rostit un cuvînt de învățătură plecînd de la Apostolul zilei.

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Timotei, P. S. Arhiereu vicar Emilian Arădeanul, însoțit de preotul Ioan Crișan, și diaconul Cornel Clepea, a descins în aceeași duminică în parohia Curtici, protopopiatul Arad, unde a oficiat sfînta liturghie arhierescă. La sfîrșitul slujbei P. S. Sa a adresat credincioșilor un cuvînt de învățătură despre preoția bisericească și rolul acesteia în mîntuirea credincioșilor. În numele preoților și al credincioșilor, P. C. Părinte Gheorghe Bozian a mulțumit pentru înalta vizită efectuată.

În prezența a numeroși locuitori ai municipiului Arad, veniți să-și aducă omagiul lor celor care s-au jertfit pentru libertatea și demnitatea națională, Vineri 22 iunie, P. S. Episcop Timotei, împreună cu P. S. Arhiereu și vicar Emilian, au săvîrșit slujba parastasului pentru eroii și martirii neamului, la troița din fața sediluii C.P.U.N. Arad, după ce în același loc în ajunul zilei, P. C. Părinte Ioan Popa de la catedrala episcopală a săvîrșit aceeași slujbă la cererea familiilor îndoliate. Cu acest prilej Chiriarhul locului a rostit un panegiric în cinstea eroilor și încurajarea familiilor celor care s-au jertfit.

Duminică 24 iunie praznicul Nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul Chiriarhul eparhiei împreună cu P. S. Arhiereu vicar Emilian a slujit sfînta liturghie în catedrala episcopală, cu ocazia hramului acestui așezămînt. A urmat slujba parastasului pentru etitorii și binefăcătorii lăcașului, pentru personalitățile bisericești și culturale reprezentative ale Aradului. Au fost evocate personalitățile de la a căror trecere la cele veșnice s-au împlinit un număr semnificativ de ani. Cuvîntul omagial a fost rostit de preotul Teodor Greucean. În cursul aceleiași duminici, Chiriarhul eparhiei în prezența unui mare număr de credincioși a oficiat și Taina Sfîntului Maslu.

Vineri 29 iunie, de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, P. S. Episcop Timotei, a asistat la slujba sfintei liturghii în biserica Arad 6 Vinători, rostind un cuvînt de învățătură despre hramul bisericii care are drept patroni spirituali pe cei doi Sfinți Apostoli.

În aceeași zi de mare praznic al Bisericii P. S. Arhiereu vicar Emilian, a efectuat o vizită în parohia Arad Bujac. La sfârșitul sfintei liturghii P. S. Sa s-a interesat de problemele curente ale parohiei, dînd povețele și îndemnul celor doi preoți și binecuvîntînd pe credincioși.

NOI SLUJITORI AI ALTARULUI

Pentru completarea unora dintre parohiile rămase vacante prin pensionarea sau transferarea unor preoți, precum și pentru a răspunde nevoilor duhovnicești ale credincioșilor, prin purtarea de grijă a Prea Sfințitului Episcop Timotei au primit harul preoției alți doi tineri absolvenți ai școlilor noastre teologice :

1. *Gheorghe Morar*, licențiat în Teologie, hirotonit întru diacon în 19 mai 1990, iar preot la 20 mai 1990, pe seama parohiei Macea din protopopiatul Arad ;

2. *Petru Constantin*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în ziua de 21 iunie a.c., iar preot în 24 iunie, pe seama parohiei Lalașinț din protopopiatul Lipova.

După efectuarea practicii liturgice la catedrala episcopală, Prea Sfințitul Episcop Timotei a dat noilor hirotoniți îndrumări și povețe în vederea împlinirii misiunii încredințate de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor, fiind apoi instalați la parohiile pe seama cărora au fost numiți de Consiliul Eparhial.

CONFERINȚA PREOTEASCA

Conform îndrumărilor Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în zilele 13—15 iunie 1990, la sediile celor opt protopopiate din eparhia Aradului a avut loc lucrările conferinței preoțești intitulată : „Catehizarea copiilor și a tineretului — obiectiv prioritar al Bisericii. Căi, metode și mijloace pentru preot și colaboratorii săi”.

Lucrările conferinței au fost conduse de P. S. Episcop Timotei, la protopopiatele Arad, Orăștie și Petroșani ; P. S. Arhiereu vicar Emilian — la protopopiatul Lipova ; P. C. Părinte Gheorghe Bozian, vicar ad-tiv, la protopopiatele Deva și Brad ; P. C. Părinte Iacob Bupte, consilier eparhial la protopopiatul Ineu și P. C. Părinte Miron Iercan, inspector eparhial la protopopiatul Sebiș.

Deschizînd lucrările conferinței la Arad, P. S. Episcop Timotei a spus : „Tema coaferinței de astăzi este deosebit de importantă, dat fiind faptul că are drept scop grija noastră pentru educația religioasă a tinerei generații. Evident tema nu este nouă pentru noi, dar cu totul nou este cadrul în care se desfășoară acum ca urmare a libertății religioase dobîndite prin Revoluția din 1989. Este nevoie, de aceea, din partea noastră de o activitate susținută și bine organizată la care sîntem chemați să participăm cu toată dăruirea neprecupețind nici un efort spre a călăuzi tineretul spre Hristos Domnul”.

Referatele principale au fost susținute de preoții : Ioan Hornea (la Arad), Gheorghe Oprea (la Lipova), Pavel Dan (la Ineu), Ionel Oprea (la Sebiș), Vasile Vlăd (la Deva), Marius Draia (la Orăștie), Ioan Iuga (la Petroșani) și Ioan Poenaru (la Brad).

Pe marginea referatelor s-au înscris la cuvînt 63 preoți, care, completînd ideile desprinse din expunerea referatului principal, au scos în evidență noi aspecte ale

temei. S-a subliniat că alături de celelalte genuri de predare a învățturii creștine (predica tematică, omilia), cateheza și expunerea catehetică reprezintă mijlocul cel mai eficient de împărtășire a cunoștințelor teologice, de formare a deprinderilor religioase morale la copii și tineret. În desfășurarea ei, cateheza trebuie să plece de la elementele de bază ale învățturii creștine vetero și neotestamentare: crearea cunoștința despre patriarhii Vechiului Testament, despre prooroci, vestirea Nașterii Domnului, Sf. Ioan Botezătorul, Maica Domnului în istoria mântuirii, Nașterea Domnului, Predica de pe Munte, pildele și minunile Sale, Patimile, moartea, Învierea și înălțarea Mântuitorului la cer, Pogorirea Sfântului Duh și întemeierea Bisericii, lucrarea misionară a Sfinților Apostoli, completate cu învățarea rugăciunilor înțeleșite, pătoare, a facerii semnelor Sfintei Cruci, învățarea imnurilor și cântărilor religioase etc.

Catehizarea copiilor trebuie făcută în mod diferențiat, atât în biserică cât și în școală, pe clase și grupe de copii și tineri, în funcție de vîrsta și capacitatea de asimilare a acestora.

Ca metode de expunere în învățămîntul catehetic, preotul poate folosi mijloace clasice (metoda expozitivă), dialogul, utilizarea unor metode intuitive moderne. Sintetizînd ideile cuprinse în referatul principal și luările de cuvînt P. S.

Episcop Timotei a încheiat lucrările conferinței, îndemnînd pe preoții participanți să depună toată rîvna necesară pentru ca expunerea învățturii creștine să fie cât mai atrăgătoare pentru copiii și tineretul căruia i se adresează.

ACTIVITĂȚI MISIONARE ȘI PASTORALE ÎN CADRUL EPARHIEI

Prin menirea și misiunea ei, Biserica este o instituție divino-umană slujitoare, un așezămînt al slujirii prin cuvînt și faptă a lui Dumnezeu și oamenilor. Mîntuitorul Iisus Hristos a spus: „Căci Fiul Omului nu a venit să I se slujească ci ca El să slujească și să-și dea viața pentru mulți” (Matei, 20, 28).

Fidelă acestui mesaj, în contextul deplinei libertăți religioase de care se bucură și Biserica noastră, ca urmare a Revoluției din decembrie 1989, înfăptuiește să pună în valoare această lucrare a Bisericii.

Pe linie misionară, în toate parohiile s-a generalizat catehizarea credincioșilor în special tineretului și copiilor — iar în unele parohii, această acțiune se desfășoară și în sălile de clasă ale elevilor.

După ce în luna februarie 1990, o delegație de preoți a administrat Taina Sfîntului Botez unui mare număr de copii de la Leagănul din municipiu, duminică 8 iulie a.c., din încredințarea Prea Sfîntului Episcop Timotei, P. C. Părinte Varohia Segă I, au întreprins o misiune religioasă la penitenciarul din municipiu Arad. Cu acel prilej, într-o sală a penitenciarului s-a oficiat slujba vecernice, urmată de un cuvînt de învățătură privind pericopa evanghelică a duminicii. În continuare s-au citit rugăciuni pentru cei bolnavi și s-au oficiat alte servicii religioase la cerere. Pentru deprinderea elementelor principale ale învățturii creștine, la punctul de lectură al penitenciarului s-au pus la dispoziție cărți de rugăciune, exponate ale presei bisericești.

Prezentări bibliografice

Activitățile misionare includ de asemenea cercetarea spitalelor, a căminelor de bătrâni, a unităților militare și a altor instituții obștești.

DIN ACTIVITATEA ASOCIAȚIEI „OASTEA DOMNULUI”

Promovînd misionarismul laic în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, asociația „Oastea Domnului” are drept scop în special regenerarea spirituală a poporului român prin cunoașterea și trăirea Evangheliei. Ea cheamă pe membrii ei la o participare statornică și activă, la întreaga viață sacramentală a Bisericii Ortodoxe, la împărtășirea cu harul lui Hristos.

La vederea împlinirii acestei misiuni, asociația folosește rugăciunea în comun, vestirea cuvîntului lui Dumnezeu și de către mireni, cîntarea și poezia religioasă specifică, adunări în casele unora dintre membrii ei, păstrînd cu scumpătate și în mod integral valorile de credință și evlavie ale Ortodoxiei. „Oastea Domnului” a apărut în cadrul Sfintei noastre Biserici și trebuie să rămînă în ea, căci numai în acest mod poate să-și îplinească adevărata ei misiune încredințată tot de Biserică. Colaborarea dintre clerul și credincioșii membrii ai acestei asociații s-a realizat în mod concret în multe din parohiile noastre.

În parohia Batiz, Prea Sfințitul Episcop Timotei a participat la un ceas de rugăciune, după cea săvîrșită de preotul paroh cu acești credincioși, în frunte cu Ioan Opreș, în biserica parohială.

În duminica din 24 iunie a.c., P. C. Părinte Ioan Hornea, delegat al Centrului eparhial, a luat parte la parastasul oficiat în satul Mezieși din protopopiatul Beiuș, în memoria poetului Traian Dorz.

În numeroase alte parohii, cum sînt: Arad-Grădiște; Sepreș, Apateu, Orăștie, Simeria-Vechie ș.a., legătura dintre preoții și credincioșii membrii ai acestei asociații a devenit deosebit de fertilă, spre binele Bisericii și mîntuirea tuturor credincioșilor.

Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Una din primele scrieri ale literaturii române străvechi „Pătimirea Sfinților Epictet și Astion” (de la cumpăna secolelor III—IV)*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, 240 pp+22 planșe).

Lucrarea este un extras din rev. „Mitropolia Olteniei”, XLI (1989), nr. 1.

O largă perspectivă au deschis studiile înalt Prea Sfințitului Mitropolit dr. Nestor Vornicescu, prin încadrarea lor în istoria culturii române, cu tangențe la istoria universală. Urmind, în esență, concepția marilor noștri istorici — Nicolae Iorga, Vasile Pârvan ș.a., I. P. S. Sa înscrie și acest text hagiografic în patrimoniul culturii din epoca etnogenezei românești.

Lucrarea urmărește, cu meticulozitate și obstinație, odiseea unui text, privind pătimirea Sfinților Epictet și Astion de la Halmyris din Dobrogea noastră. Ținând firul Ariadnei printre interpretări confuze, denaturări ale textului și chiar mistificări de-a lungul timpului, autorul caută autenticul valabil pentru începuturile literaturii noastre.

Istoricitatea sfinților martiri de la Halmyris nu este pusă sub semnul întrebării, dar textul hagiografic închinat lor a suferit, de-a lungul veacurilor, denaturări prin transcrieri, interpretări confuze, mistificări și chiar contestații. Merită subliniat faptul că martirii amintiți au preocupat pe foarte mulți istorici și hagiografi. Este și acest fapt un argument pentru existența lor istorică menționați în străvechile Martirologii răsăritene (grecești), abreviate, mai târziu, în Martirologiile occidentale. Transcrierile greșite au dus inevitabil la confuzii și concluzii eronate. Așa, de pildă, unii copisti au scris Almeride și Merida, oraș în Spania, în loc de Halmyris de la Dunărea de Jos și Sfințul Epictet, martir dobrogean în persecuția lui Dioclețian, a devenit, în unele manuscrise, Epitacius (spaniol).

O copie a textului patristic străromân „Viața și suferințele Sfinților martiri Epictet și Astion” a fost tipărită întâia oară la Antwerpiae, în 1615, de Heribert Rosweide, în volumul „Vitae Patrum”, în limba latină. În veacurile următoare, pătimirea martirilor dobrogeni s-a tipărit în multe ediții, la Roma, Paris, Köln, Moscova, Kiev, Belgrad și la mănăstirile noastre Neamț, Căldărușani, la București, Chișinău. Ediția princeps s-a retipărit și în colecțiile de circulație mondială: „Acta Sanctorum” (1867) și în „Patrologiae cursus completus”, sub îngrijirea abatelui J. P. Migne (1878).

Comentariile la viața martirilor dobrogeni reflectă nivelul cunoștințelor de atunci, dar esențială este relatarea despre cetatea Halmyris de la gurile Dunării. Editorul primei ediții nu avea prea multe date referitoare la cei doi martiri, ei lipsind din calendarul grec și latin, exceptând mențiunile din manuscrisul „Florarius”. Penuria documentelor a determinat unele rezerve cu referire la autenticitatea lor.

În Biserica Ortodoxă Rusă, continuând colecția de manuscrise a mitropolitului Macarie (sec. XVI), mitropolitul Petru Movilă al Kievului procură noi documente și ediții, cuprinzând și date cu privire la sfinții noștri, îndreptând erorile și dând textelor o înțelegere corectă. Colecția rusească „Viețile Sfinților” o desăvârșește Dimitrie al Rostovului, lucrare tipărită și în limba română de mitropolitul Veniamin Costachi, tradusă de ierodiaconul Stefan, în cadrul curentului pașian. Apoi a fost retipărită, după ediția de la Neamț, la Căldărușani, la București, la Chișinău. La acestea se adaugă ediția de care ne ocupăm.

Textele în limba română vorbesc explicit despre cetatea Halmyris, despre Scythia, despre Dunăre, despre Epictet și Astion, propovăduitori și martiri în aceste părți.

În continuare autorul urmărește — mărturii și elucidări prin mărturii arheologice din secolul nostru — după imprimarea și difuzarea lucrării eruditului hagiograf și aptrolog Hippolyte Delehaye.

Istoricii români, bazați pe cercetările arheologice, nu manifestă rezerve cu privire la autenticitatea acestor martiri pe pământ dobrogean. „Pentru noi, românii, Actul martiric al Sfinților Epictet și Astion are o deosebită valoare, fiindcă, în afară de cel care istorisește pătımirea Sfințului Mucenic Emilian la Dorostor, este singurul cu care literatura hagiografică dobrogeană se poate mândri” (Em. Popescu).

Antica cetate Halmyris trebuie localizată la Independența-Tulcea, pe brațul Sfintului Gheorghe al Dunării, pe șoseaua Independența-Dunăvățul de Sus. Cercetările arheologice au dovedit locuirea neîntreruptă a acestui spațiu din epoca geto-dacă.

Se susține că Epictet și Astion au venit la Halmyris din Nicomidia (Bitynia) și au trăit aici 17 ani. Au fost martirizați între anii 298—303, din ordinul comandantului Latranianus. Cetatea Halmyris a avut scaun episcopal. A fost de mai multe ori distrusă și refăcută.

Textul hagiografic referitor la cei doi sfinți a fost redactat, probabil, de Vigilius, magistrat roman, asesor al pretoriului, ulterior creștinat. Paragrafele din text au fost scrise în etape. Oricum, este prima scriere patristică străromână de la cumpăna secolelor III—IV, păstrată pînă în zilele noastre. Sigur, că multe manuscrise au fost nimicite, pierdute sau încă nedescoperite. „Prin aceste scrieri străromâne am avut o cultură daco-romană de limbă latină, prin ele prefigurându-se etape istoriei străvechi a limbii, literaturii și culturii române” — concluzia lucrării prezentate.

Volumul mai cuprinde traducerea în limba română a textului hagiografic comentat, efectuată de prof. David Popescu, apoi traducerea întregului studiu în limba franceză și engleză.

Lucrarea oferă o lectură plăcută prin acuratețea stilului și bogăția informațiilor privind variatele stări și lucruri de la Dunărea de Jos, în perioada getică, în perioada romană-timpurie și în perioada română-tîrzie.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

Sabin Verzan, *Epistola întâi către Timotei a Sfintului Apostol Pavel, introduce-re și comentariu*, București, 1990, 613 pp.

Mulți au fost apostoli — adică „trimiși ai lui Hristos”, cei 12 discipoli ai Săi, Varnava, Chefa și alții, dar mai ales Pavel, numit „Apostol al Neamurilor”. Sf. Pavel a fost un misionar prin excelență, pentru că era cu totul stăpînit de dragostea lui Hristos (II Corinteni 5, 14). Dar el a fost și scriitor, prin scrierile sale care fac parte din Sfînta Scriptură. Timotei este un colaborator al Apostolului. Epistola I-a către Timotei este una din scrierile care, prin problemele ce le pune, a devenit un fel de îndrumar al preotului, ca și al credinciosului. Alegerea acestei epistole constituie un fel de sensibilitate teologică, în tratarea unei teme biblice.

Părintele Sabin Verzan și-a luat sarcina de a cerceta această scriere a Sfintului Apostol Pavel, din punct de vedere exegetic, lingvistic și isagoric. În „Preliminarii”, autorul arată caracterul și destinația „Epistolelor Pastorale” care se ocupă de structura organizatorică a Bisericii. Din acest caracter al lor rezultă ceea ce autorul numește „omogenitatea Epistolelor Pastorale”. Se poate vorbi și de un paralelism între Epistolele Pastorale, de aceeași orientări doctrinare și temeuri teologice.

În introducere se arată importanța epistolei în cadrul Sfintei Scripturi și valoarea ei, în general, pentru Biserică, pentru preoți și credincioși, dînd dovezi interne privind autenticitatea, canonicitatea și integritatea epistolei, destinul ei, împrejurările în care a fost scrisă, cuprinsul și textul epistolei.

Autorul își împarte lucrarea în nouă capitole, în funcție de ideile principale tratate de Apostol în epistolă.

Capitolul I, intitulat „Timotei, povăduitorul adevărului evanghelic”, conține comentariul la cap. 1, 1—1, 20. Aici, Pavel se intitulează Apostol, după porunca lui Dumnezeu și după harul lui Iisus Hristos, și aduce aminte că învățătura Evangheliei trebuie păzită și ferită de învățături false, care aduc mai degrabă certuri decît o lucrare mîntuitoare întru credință. La temelia vieții trebuie să se așeze dragostea, din inimă curată, din cuget bun.

Capitolul II este intitulat „Timotei și organizarea slujbelor bisericești” (comentar la 21, 1—2, 15). Scopul propus este de a schița liniile învățaturii creștine despre rugăciune. Primii la care se referă Apostolul, în ce privește săvârșirea rugăciunii, sînt bărbații, care trebuie să se roage, „în tot locul”. Asemenea și femeile trebuie să se roage, cu modestie, decența și ținuta liniștită, rugăciunea fiind un act religios prin care credinciosul realizează o legătură directă cu Dumnezeu. În timpul rugăciunii, credinciosul trebuie să aibă o ținută deosebită, pe care expresia „ridicînd mîinile” o subînțelege. Accentul se pune nu pe gestul ridicării mîinilor, ci pe curăția și sfințenia cugetului celui ce se roagă. Între condițiile rugăciunii, Apostolul indică raportul celui ce se roagă cu semenii săi — „fără mînie”, adică fără aducere aminte de răul suferit, pentru că inima nimănui să nu ne apropie de Dumnezeu cu dușmănie. Din doctrina paulină dispăre discriminarea dintre om și om, dintre bărbat și femeie”. În Hristos sînt toți una. Apostolul adaugă și unele îndrumări privind ținuta exterioară care este o oglindă a disponibilității spirituale. Sf. Pavel a trasat și femeii un rost duhovnicesc și misionar, în 2, 11—13, de aceea acest grup de texte se poate intitula, cu tot dreptul, femeia în Biserică.

Capitolul III este intitulat „Slujitorii bisericești și însușirile lor” (I Timotei 3, 1—13). Acest capitol atestă existența slujitorilor bisericești hirotoniți, a diaconilor, preoților și episcopilor. Apostolul descrie, mai întîi însușirile episcopilor și pe cele ale preoților, apoi pe cele ale diaconilor. Prima însușire pe care o cere Apostolul este „a fi fără prihană” — adică a avea „toate virtuțile”, cum se exprimă Sf. Ioan Gură de Aur. În ce privește diaconii, termenii: cinstit, onorabil, venerabil, nobil, vrednic de cinste modest și demn, fac parte din vocabularul prin care Sf. Pavel îi caracterizează pe diaconi. Epistola I-a către Timotei este singura scriere a Noului Testament, în care sînt înțîlniți toți cei trei termeni prin care sînt determinați slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei: diaconi, preoți și episcopi.

Capitolul IV al lucrării tratează despre taina dumnezeieștii întrupări (în 3, 14—16). Acest text constituie un adevărat imn al Bisericii, pentru originalitatea și valoarea lui teologică. El privește reglementarea cultului divin și a slujitorilor în

„Casa lui Dumnezeu” în Biserică. Ideea care trebuie reținută din acest capitol este consecința unirii ipostatice. Întruparea Domnului și lucrarea mîntuitoare a lui Hristos constituie cea mai înaltă treaptă a Revelației dumnezeiești.

Capitolul V intitulat „Conduita lui Timotei în fața unor situații care se ivesc în Biserică” (4, 1—16 și urmare) privește combaterea falselor învățături privind abținerea de la căsătorie și de la unele mîncăruri, acțiuni ale lucrării permanente ale lui Timotei ca episcop și pildă de pregătire a păstorului spiritual. Îndemnul Apostolului nu este adresat numai episcopului Timotei ci tuturor clericilor. Formularea paulină este atît de cuprinzătoare, încît nici un aspect al vieții pastorale nu rămîne în afara experiențelor ei.

Capitolul VI, intitulat „Conduita lui Timotei față de felurile categoriei de creștini” (de la 5, 1—6, 2), privește pe vîrstnici și tineri deopotrivă, pe văduve, pe preoți și pe sclavi. Declarația privind egalitatea tuturor oamenilor în Hristos este unul din darurile pe care învățătura creștină le face omului, ajutîndu-l să se înțeleagă și să se împlinească pe sine.

Capitolul VII intitulat „Dascăli mincinoși și pofta lor de înavuțire”, comentează textul de la Timotei 6, 2—10. Această secțiune sugerează ideea de a aprofunda urmările grave pe care le au acțiunile dascălilor mincinoși, care propovăduiesc învățături greșite și păgubitoare. Adevărul creștin pune mai presus virtuțile decît iubirea de valori trecătoare, efemere.

Capitolul VIII înfățișează pe Timotei în calitate de om al lui Dumnezeu (6, 11—16). Se zugrăvește portretul slujitorului bisericesc, dăruit Bisericii și credincioșilor. Dreptatea, evlavia, credința, dragostea, răbdarea și blîndețea sînt însușiri spre care Apostolul cheamă pe slujitorii bisericești dintotdeauna.

Capitolul IX, intitulat „Avertisment celor bogați” (6, 17—19) aprofundează învățătura Bisericii despre bogăție, subliniind greșita apreciere a bogăției din partea unor creștini arătîndu-se ce trebuie să facă pentru a agonisi viața veșnică: să săvîrșască binele, îmbogățindu-se în fapte bune.

În concluziile capitolului Apostolul reamintește îndatoririle de căpetenie ale episcopului de a păzi nestîrbită și neîntinată comoara învățaturii creștine, îndepărîndu-se de lumeștile vorbiri deșarte, de

rătăcirii, erezii și orice duce la pierderea credinței.

Binecuvîntarea „hărul cu voi” formează încheierea Epistolei „harul fie cu tine” ! Expresia „cu voi” cerută de textul grec, este o dovadă că această Epistolă este adresată nu numai lui Timotei ci și tuturor credincioșilor din Efes, pentru că ea cuprinde învățături privind viața tuturor categoriilor de credincioși.

După comentariu, autorul tratează, în partea a treia, despre teologia Epistolei ; învățătura despre Dumnezeu, despre Histologie, soteriologie, despre Biserică, preoție și ierarhia sacramentală.

Epistola este un prilej să cunoaștem atitudinea Sfîntului Apostol Pavel față de Vechiul Testament, căci el citează de peste 60 de ori din Vechiul Testament și cu osebire din Pentateuh, Iov, Ecclesiast, Pildele lui Solomon, Sirah și profeți. Prin aceste referiri, Apostolul indică legătura genetică între cele două Testamente.

Referirile la Vechiul testament privesc relația om-Dumnezeu, Monogenismul biblic, problema mîntuirii, păcat și virtute, comportarea în Casa lui Dumnezeu, taina dreptei credințe, problema vieții pașnice, și liniștite, preoția și relația dintre soți, sensul soteriologic al maternității, rolul femeii pe plan religios, caracterul muncii, săraci și bogați, taina dumnezeiești întrupări, în sensul că Iisus a fost prevăzut de profeții Vechiului Testament. În această parte sînt lămurite aspecte esențiale ale învățăturii Pauline.

Spre a se lămurii deplin Părintele Sabina Verzan a consultat cu atenție literatura patristică, edițiile critice la Noul Testament și toate edițiile biblice românești. Bibliografia specială a lucrării străine impunătoare prin număr și calitate, bibliografia românească, manuale biblice, pentru seminarii și facultăți, lexicoane, tratate de dogmatică și morală, ca și atîția autori clasici, latini și greci, contribuie la valoarea lucrării.

Variantele de texte din manuscrise, traduceri vechi cu analiza termenilor din textul original grecesc și referirea la literatura clasică a epocii patristice cu documentarea biblică, bibliografia bogată și adusă la zi, precum și cu atenția la sensul textului, aduc o contribuție prețioasă la cunoașterea doctrinei pauline care constituie un prețios auxiliar pastoral al preoției.

Autorul are abilitatea de a lămuri termeni care constituie un unicat „apax” cum li se spune și alții care sînt termeni de bază (cum sînt diakonos, prestiteros și episcopos), stabilind rolul pe care-l au în creștinism și ideea pe care o exprimă în scrierea paulină de care se ocupă.

Comentariul e minuțios și extins argument științific, original și cu prețioase contribuții personale.

Metoda și stilul de lucrare traduce-re care păstrează forma și fondul exact al originalului grecesc, prezentarea îngrijită sub raportul limbii românești îl ridică pe autor la înălțimea unui biblicist de prestigiu. Scrisă cu spirit critic și claritate, cartea preotului S. Verzan constituie un act de cultură și spiritualitate creștină. Ea se impune atenției prin competența științifică și calitate literară.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Pentru Episcopia Dunării de Jos, anul 1989 a fost un an de frumos popas duhovnicesc : la 17 noiembrie eparhia a împlinit 125 ani de existență. Evenimentul nu trebuia să treacă neluat în seamă : multiseculara mitropolie a Proilavei, străvechea episcopie a Tomisului trebuia sărbătorită cum se cuvine. Și așa, cu grija înaltului Chiriarh, I. P. S. Antim, a apărut cartea *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos 1864—1989*, rod al unor îndelungi osteneți și cercetări efectuate de preotul Eugen Drăgoi, consilier cultural la acest centru eparhial. Preotul Eugen Drăgoi nu este un nume nou, necunoscut în publicistica noastră bisericească, ci este autorul unor ample articole și studii de istorie bisericească privind îndeosebi viața acestei eparhii. Iată o parte dintre aceste lucrări : „Lăcașurile sfinte din eparhie și slujitorii lor” ; „Biserici centenare la Dunărea de Jos” ; „Delta Dunării : frumusețile și bogățiile ei spirituale în trecut și astăzi” ; „O figură bisericească de seamă la Dunărea de Jos : protopopul Ioan Severin” ; „Aspecte ale vieții bisericești din Episcopia Dunării de Jos în anii 1864—1886” ; „Biserica Mavramolu din Galați” ; „Despre bazilica și sfinții martiri din Niculițel” ; „Biserici din județul Brăila în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, etc.

Acum preotul Eugen Drăgoi este prezent cu această nouă lucrare de sinteză și de referință, scoțind — pe bază de izvoare și documente — chipuri de ierarhi și călugări, de ctitori de așezăminte culturale și asociații religioase, de profesori de seminar și preoți de mir, de consilieri și protopopi, de ostenitori în slujba luminii, fie peste hotare fie sub cupola Academiei Române, sau de slujitori ai artei.

125 de ani din viața unei eparhii nu reprezintă o perioadă prea lungă, dar să nu uităm că din 1906 și până astăzi nu s-a mai scris o pagină despre această episcopie și iată pricina pentru care cartea de față capătă o valoare suplimentară. Cel ce se va încumeta să scrie o nouă carte, nu va avea prea multe de spus: Eugen Drăgoi se pare că a spus ceea ce este mai important, iar preoții și credincioșii îi mulțumesc pentru acest lucru spus atât de frumos, de clar și limpede.

Să spunem odată cu autorul: dacă Unirea de la 1859 a însemnat nașterea Episcopiei de la Galați, împlinirea a 125 de ani cerea sărbătorirea evenimentului și momentul acesta a fost consfințit de această carte care reprezintă o frumoasă și valoroasă pagină de istorie bisericească. Astfel constituită, frumos împărțită și cu un conținut foarte bogat și variat, cartea părintelui Eugen Drăgoi — tipărită în excelente condiții grafice — rămîne un bun exemplu și pentru alții, prin ea Episcopia Galaților îmbogățindu-și zestrea publicațiilor pe care I. P. S. Arhiepiscop dr. Antim Nica — autor al unor valoroase lucrări pe aceeași temă — a dovedit adevărate virtuți de cărturar și vrednic ostenitor pentru binele Bisericii noastre.

Pr. EMANUEL COPĂCIANU

Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1988, pp. 378.

Ar fi greu să se dea o definiție mai cuprinzătoare acestei opere a fostului profesor universitar și academician Silviu Dragomir, decât cea formulată de un alt academician, Vasile Maciu, în ediția din 1965. Ea ar fi: „nu numai cea mai valoroasă operă a unui istoric care a studiat zeci de ani revoluția transilvăneană de la 1848—1849, dar și o creație valoroasă a istoriografiei românești”.

După titlu, s-ar părea că ar cuprinde numai biografia legendarului revoluționar, dar are un cuprins mult mai întins. Într-adevăr, în jurul acestui fiu al mșului iobag Alexandru Iancu din Vidra de Sus, jude și gornic — un mic slujbaş conunal pe domeniul Zlatna — se înfășoară în deasă spirală evenimente grave, persoane, de la moțul răbdător și viteaz phă la împăratul mincinos și camarila sa vicleană, o lume în care lupta de clase lua formele cele mai acute și hotărîtoare.

A absolvit gimnaziul din Zlatna la modul „eminens”, în care intrau și limbile latine și maghiară, a pătruns științele umaniste la liceul piaristilor din Cluj: filozofia, matematica, istoria univesală, logica, etica și matefizica, și în sîrșit, dreptul, folosind aceleași limbi. În paralel cu acestea li săgețau sufletul împilara și exploatarea, exercitate de oligarhia labzburgică asupra popoarelor din imperiu și mai ales a naționalității române. A obținut diploma de avocat după ce a făcut practica în funcția de centralist, la Tabla regească (suprema curte judecătorească) din Tirgu-Mureș. Avea 23 de ani.

Încălzindu-și cugetul la generoasele idei de egalitate, fraternitate și dreptate socială, el a devenit revoluționar hotărît din momentul cînd a părăsit dieta din Cluj (1846/1847), strigînd: Nu cu argumente filozofice sau umanitare se pot convinge tiranii, ci cu lancea, ca Horea — un alt mare erou și martir din zonă, pe ale cărui urme umbla. Izbucnirea sa avea o explicație limpede și dureroasă: condicerea revoluției ungare (Kossuth însuși) înțelegea ca Transilvania să fie anexată Ungariei, dar fără ca populația românească, cea mai numeroasă și compactă, să fie recunoscută oficial, ca națiune cu drepturi egale și garantate, ca ale celorlalte națiuni. Își definise astfel țelul (eliberarea națională) și calea de umat (lupta pînă la jertfa de sine), „împlind lupta socială, cu cea națională”.

Și trebuie reținut că pentru el, ca pentru întreaga suflare românească, lupta nu era îndreptată împotriva poporului maghiar. A grăit și a scris, „în lumina realităților vii ale epocii”, că „noi nu identificăm aristocrația și nobilimea nielocie maghiară cu poporul maghiar” și „nu vrem a dezonora caracterul întregii națiuni maghiare” sau „între voi și noi, armele nu pot hotărî niciodată”, ci culea

înțelegerii reciproce. Venise vremea ca națiunile să-și pretindă și nu să-și cerșească dreptățile; să le smulgă, la nevoie, cu armele.

A luat parte, precum se știe, la cele trei adunări de la Blaj. La prima din ele a fost însoțit de 200, iar la ultima de 6000 de moți înarmați. Și afirmă Silviu Dragomir, că cetele (cohortele și centuriile) moților erau cele mai disciplinate și instruite militarmente, între cei 60 000 români adunați pe Cîmpia Libertății. Moții îl iubeau și-l urmau. Cît despre arme, le-a zis numai: „Să vă faceți lănci și să vă îndreptați coasele”. Știa că ei, sau soțiile lor, vor adăuga furcile de fier și topoarele. El însuși, ca toți ceilalți prefecți, tribuni, vice-tribuni, și decurioni și pînă la ultimul participant știau să tragă foloasele din relieful frământat și împădurit al Apusenilor. Mai cunoșteau secretul ambuscadelor și incursiunilor prin cuprinderea adversarului. Știau ce e alarma și „muștra”, caracteristice luptelor de guerilă. În orice caz, la 17 iunie 1848, „Avrămuț” cîștigase iubirea și încrederea tuturor.

În 19 octombrie a trecut la mobilizarea oamenilor din prefectura sa, „Auraria Gemina”, în trei puncte: la Cîmpeni, unde avea și cartierul, ceata tribunului N. Corcheș; la Bistra cea a lui Alexandru Bistran și la Bucium cea a lui Dionisie Popovici. Pe vice-prefecți i-a împins către margini: la Alba Iulia pe Ioachim Băcilă, la Cricău pe Ioan Bălaș și la Măgina pe Simion Prodan. În Măgina, el însuși a început „muștra” cu lăncierii.

Către sfîrșitul lunii noiembrie, Avram Iancu devenise „adevăratul căpitan (în sensul de suprem, n.n.) al oastei românești” (p. 92). Poporul îl supranumea „craii munților”, iar tribunii săi „ghinărar”.

După luptele purtate, cu o mobilitate deosebită, la est și sud-est de Apuseni, moții încheiau anul 1848 cu un detașament de 1500 lăncieri la Huedin sub conducerea lui Corcheș și Clemente.

În 1849, „Munții Apuseni rămîn unicul adăpost al revoluționarilor români „iar zona Zlatna, Turda, Abrud” centrul unui veritabil război național”.

Pe acești 3 200 km², românii rămăseseră să lupte singuri. Avram Iancu și-a înfățișat și însușirea de conducător militar, atît în cîmp tactic, cît și în cel stra-

tegic, dacă se ține seamă de mijloacele și felurile de arme de care dispuneau moții.

După sfatul dintre prefecții care se aflau refugiați în munci — un adevărat consiliu militar — s-a hotărît ca el, cu rezerva strategică și statul major, să se stabilească în supraveghere la Cîmpeni. Era un „nucleu central”. Legiunea sa trebuia să apere și căile de acces dinspre nord (Huedin-Albac) și dinspre est Aiud-Mogoș).

Dispozitivul de apărare a văii Arieșului, dintre est. revenea prefectului Simion Balint, în timp ce prefectul Ioan Buteanu avea să apere partea dinspre Zarand, calea Crișului Alb. Ambele văi prezentau unele strîmtorî favorabile apărării. Prefectului Ioan Axente-Sever îi revenea apărarea dinspre Zlatna.

Autorul desfășoară, în continuare, cu lux de amănunte și talent, avalanșa de lupte de pe tot cuprinsul Apusenilor și împrejurimi. Dintre ele, așa a fost lupta de la Mărișel (1 februarie) în care cetele moților, ajutate de femei, sub conducerea amazoanei Pelaghia, mama centurionului local Andrei Roșu, au realizat un strălucit exemplu de surprindere a inamicului, dominîndu-l de pe creasta muntelui Grohotu... În felul acesta „munții dintre Ciucea și Gilău se prefăcuseră într-un zid viu de nepătruns pentru inamic”. În lupta de „la Fintini sub Bedeleu”, „moții sloboziră o ploaie de bolovani”, provocînd pierderi grave insurgenților surprinși în fundul strîmtorîi, întocmai ca pe vremea lui Carol Robert (Posada noiembrie 1330). Succesul este atribuit tribunului Vasile Fodor. El a capturat 200 puști, un tun și două tobe (21 februarie). Același tribun a obținut un șir întreg de succese: Geomal (30 martie), Validești (3 aprilie), Piatra Tăiată (15 aprilie), Piatra Lungă (24 aprilie), Romeți (18 aprilie), într-o neîntreruptă urmărire a dușmanului. Pierderile și le-a înlocuit prin recrutare locală. În înverșunata bătălie din Valea Dosului, Iancu le-a trimis în ajutor, lui Axente Sever și Amos Frîncu, 200 vînători și 400 lăncieri, iar a doua zi alți 600. Inamicul s-a retras cu grele pierderi în Zlatna (18 aprilie).

Partea cea mai însemnată a luptelor este prezentată în capitolele V și VI, în care se distinge tactul diplomatic al lui Iancu, în întîlnirile cu Dragoș, apoi tra-

gicele morți ale lui Dragoș, Dobra și Buteanu, cauzate de nerespectarea unui armistițiu de către sîngerosul Hatvani, care ocupase Abrudul.

Luptele din jurul Abrudului aveau menirea să-l împiedice pe vicleanul Hatvani să nu mai poată primi ajutoare din afara Apusenilor. Era un plan simplu dar ingenios. „Hatvani se trezi închis ca într-o cușcă de fier”. În luptele acestea s-au distins, spre exemplu, Aiudeanu și Corcheș. Andreica a cîștigat lupta de la Roșia, unde insurgenții au pierdut 300 morți, mulți răniți și dezertori (8 mai). Oriunde a încercat, Hatvani a fost silit să se retragă în orașul infometat și aprins. Lupta era condusă direct de Iancu, care se deplasa rapid în orice sector ce avea nevoie de îmbărbătarea și ajutorul său. Folosind vremea de ploaie și negură, Hatvani s-a retras spre Brad, unde rîndurile insurgenților săi s-au răsfrînt și au fost nimicite de români. „Iancu cîștigase cea dintîi mare bătălie”.

Totuși, Hatvani s-a înapoiat cu un alt efectiv de 1200 ostași bine instruiți și dotați cu patru tunuri, îndreptîndu-se spre Blăjeni, lîngă trecătoarea Vulcan. La 16 mai era din nou în Abrudul distrus și infometat.

Iancu își așezase însă din vreme ce-tele cu tribunii lor pe pozițiile de apărare. În scurt timp i-au sosit noi cete în ajutor. Ca totdeauna, rezerva și-o așezase la Cîmpeni. Energic, priceput și neșovăitor, conducea lupta ca un adevărat general. Luptele înverșunate, cu obiectiv concentrat, au durat trei zile. Atacurile moșilor au fost atît de bine dirijate, încît în seara de 18 mai, Iancu deținea o altă mare victorie. Hatvani a scăpat din această încorsetare numai cu cîțiva oșteni.

În retragerea precipitată, ultimul convoi al lui Hatvani a fost surprins de buciumente în dreptul culmei Bolf. L-au bombardat pe drum cu bolovanii „care se rostogoleau peste rîndurile honvezilor”. Aceeași surpriză au întîmpinat honvezii și la punctul „După piatră”. Hatvani nu și-a mai purtat niciodată pașii prin Apuseni.

Cea de a treia expediție a insurgenților, condusă de înghimfatul baron Kemény Farkas (4000 ostași, cavalerie, 19 tunuri și pentru baterii de rachete) a fost

sfârșită între 3—16 iunie, prin lupte înșirate între Brad și Abrud, apoi în jurul Abrudului. Ca și Hatvani, Kemény s-a retras spre Zlatna, folosind pîcla deasă. „Iancu culegea încă o biruință, poate cea mai glorioasă din cîte i-a fost dat să smulgă dușmanului”. În darea sa de seamă, Kemény recunoaște că „luptă cu românii se deosebește cu totul de felul obișnuit al războiului”. Se referea la necruțătoarea luptă de guerilă, cu acțiuni rapide și surprinzătoare, șiretlicuri, atrageri în capcane, utilizarea locurilor strîmte, etc.

Ultima încercare a lui Kossuth de a pătrunde în Apuseni a fost adusă la îndeplinire în vara anului 1849. Comanda a fost încredințată înflăcăratului Paul Vasari. Acesta a pornit din Huedin. Dispozitivul său a fost încercat mai întîi de tribunul Corcheș din Cîmpeni. Cu începere din 5 mai, Vasari și-a îndreptat forțele către Lăpușești și cele două Jurcuțe, jefuind și incendiind totul în trecerea lor, dar s-a izbit de rezistența dirză a moșilor și s-au retras din nou la Huedin, unde s-au refăcut timp de 5 săptămîni.

Abia la începutul lunii iulie, ajutat de superiori, Vasari a organizat o nouă expediție pe direcția Mărișel. Moșii nu s-au opus, ci i-au atras în desimea codrilor și au rezistat puțin la Mărișel (5 iulie). Același vestit centurios Andrei Roșu, fiul amazoanei Palaghia, cu circa 500 moși, ajutați de femeile lor, i-au atras pe ostașii insurgenți într-o văgăună, unde mulți au pierit sub bolovanii rostogoliți peste ei. Resturile au fost sfîrtecate de topoarele și lăncile „care i-au izbit cu furie și fără milă”. Însuși Vasari a pierit. Trei mari eroi sînt pomeniți: Nicolae Corcheș, Andrei Roșu și Gavrilă Neagu, căpitanul din Albac.

Această luptă este pe drept caracterizată ca un strălucit exemplu de rezistență populară, „unul din cele mai înălțătoare episoade ale revoluției române”, iar pentru Avram Iancu ultima dintre marile sale victorii militare.

Celelalte patru capitole ale lucrării, însumînd 122 pagini, sînt consacrate relațiilor dintre Iancu și Kossuth, sau dintre aceștia doi și Bălcescu, relațiilor dintre Iancu și împărat, cu consecințele revoluției pentru români, și în sfîrșit, decreți-

tudinii ce s-a abătut asupra lui „Avramuț”, până la tragica sa moarte și înhumare sub stejarul lui Horia din Albac, la 13 septembrie 1872.

O astfel de valoroasă lucrare ar fi trebuit însoțită de o hartă adecvată, pe care să se poată identifica numeroasele localități, însoțite unde este cazul de noile denumiri. O viitoare ediție ar putea împlini această trebuință.

Adausul, datorat lui Francisc Păcurariu, ajută foarte mult cititorilor.

Este meritul Editurii Minerva că a pus la îndemîna românilor de pretutindeni această ediție, atît de îngrijită și atrăgătoare, ce poate fi socotită ca o lucrare festivă și comemorativă a revoluției din 1848—1849.

GION D. IONESCU

DIN NOU DESPRE ARHAISME

Dl. Mihai Stănilă din Timișoara, învățător pensionar, își exprimă nedumerirea cu privire la unele cuvinte existente în lexicul nostru bisericesc, pe care le consideră „pronunțate mai pe scurt dar care le modifică înțelesul”. Concret, corespondentul nostru citează cuvântul „porumb” din cunoscutul tropar de la Botezul Domnului, care ar trebui pronunțat „porumbel”, deoarece altfel „copiilor le va rămâne în memorie porumbul ca produs agricol și nu Duhul Sfânt arătat sub formă de porumbel”.

Față de cele scrise, trebuie să precizăm de la început că autorul scrisorii are și nu are dreptate. Cuvântul „porumb” continuă să-și păstreze încă și semnificația lui arhaică, populară, cea de „porumbel”, așa cum indică dicționarele explicative ale limbii române (a se vedea, spre pildă, Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*, București, 1987, p. 806). Prin urmare, el nu este rostit sau intonat „pe scurt”, prin anularea sufixului, în troparul menționat, ci conform pronunției și semnificației conservate încă din graiul poporului.

Pe de altă parte, se știe prea bine că orice limbă se află într-un continuu proces de „dăltuire”; unele cuvinte își pierd sensul originar, altele își restrâng conținutul. Așa este și cazul cuvântului „porumb”, ce rămâne probabil, treptat, doar cu semnificația lui cerealieră. Numai că înlocuirea lui în lexicul bisericesc — în special cel cântat — este mai complicată decât se pare la o privire fugară, făcând parte dintr-o problemă mult mai amplă. Fără a insista mai mult, trimitem la studiul intitulat „Problematika anacronismelor în limbajul bisericesc” de prot. dr. Marcu Bănescu, apărut în revista „Mitropolia Banatului”, nr. 7—8/1983, pp. 475—484.

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

- Pr. ZAHARIA GH. IOVA : Personalitatea ierarhului arădean Andrei
Magieru — — — — — 107

CRONICA BISERICESCĂ

- Hotărâri ale organelor deliberative ale Bisericii Ortodoxe Române.
Vizită frățească. Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe
Române în Elveția. Evoluția situațiilor din Europa răsăriteană
și viața Bisericilor — — — — — 116

NOTE ȘI COMENTARII

- Arhid. dr. SILVIU ANUICHI : Eforturi în dialogul general ortodox-
romano-catolic — — — — — 120

VIATA BISERICESCA IN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

- Printre credincioșii parohiei Turnu Ruieni. „Ziua Eroilor“ și pome-
nirea martirilor Revoluției românești. Biserică ucraineană la
Lugoj. Catehizarea copiilor și a tineretului în dezbateră preo-
ților. Corul Seminarului teologic din Caransebeș în Austria
și Iugoslavia. Activitatea tineretului ortodox. Viitoare lăcașuri
de închinare. Contacte ecumenice — — — — — 126

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului

- Itinerar pastoral. Noi slujitori ai altarului. Conferință preotească.
Activități misionare și pastorale în cadrul eparhiei. Din acti-
vitatea asociației „Oastea Domnului“ — — — — — 132

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

- Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Una din primele scrieri
ale literaturii române străvechi „Pătimirea Sfinților Epictet și
Astion“*, Craiova, 1990 (M. Bănescu); Sabin Verzan, *Epistola
intii către Timotei a Sfintului Apostol Pavel, introducere și
comentariu*, București, 1990 (N. Neaga); preot Eugen Drăgoi,
Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos 1864—1989,
Galați, 1990 (E. Copăcianu); Silviu Dragomir, *Avram Iancu*,
București, 1988 (Gion D. Ionescu) — — — — — 138

POȘTA REDACȚIEI

- Din nou despre arhaisme — — — — — 146

40,00